

“ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย: บทบาทและความหมายเชิงสัญลักษณ์

นางสาวชลธิชา นิสัยสัตย์

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“GIANTS” IN NORTHERN THAI FOLKTALE: ROLES AND SYMBOLIC MEANINGS

Miss Chonticha Nisaisat

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2009

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

“ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย: บทบาทและ
ความหมายเชิงสัญลักษณ์

โดย

นางสาวชลธิชา นิสัยสัตย์

สาขาวิชา

ภาษาไทย

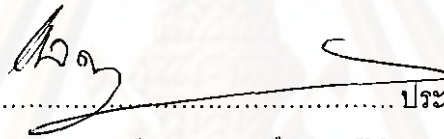
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

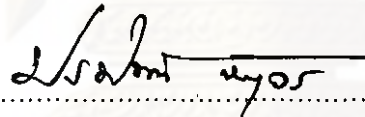
อาจารย์ ดร. ประมินท์ จารูวร

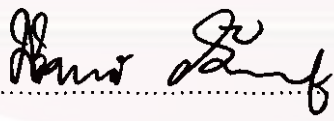
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

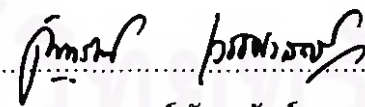
 ..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพนธ์ อัครวิรุฬห์การ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

 ..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต)

 ..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร. ประมินท์ จารูวร)

 ..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. ศิริพร ภัคดีผาสุข)

 ..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ กัญญรัตน์ เวชศาสตร์)

ศูนย์วิจัยภาษาและวัฒนธรรม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชลธิชา นิสัยสัจย์: "ยักษ์" ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย: บทบาทและความหมายเชิงสัญลักษณ์. ("GIANTS" IN NORTHERN THAI FOLKTALE: ROLES AND SYMBOLIC MEANINGS) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: อาจารย์ ดร. ประมิ่ง จารุวรรณ, 201 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยในแง่ของบทบาทและความหมายเชิงสัญลักษณ์ โดยศึกษาจากเอกสารข้อมูลที่ตีพิมพ์แล้ว นิทานที่รวบรวมได้มีจำนวน 139 เรื่อง 238 ส่วนวน ประกอบด้วยนิทานทั้งที่เป็นส่วนวนลายลักษณ์และส่วนวนมุขปาฐะ

ผลการศึกษาพบว่า ในเชิงบทบาท ยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ ยักษ์ที่เป็นตัวละครหลัก และยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบ ยักษ์ที่เป็นตัวละครหลักมีบทบาท 3 ประการ คือ บทบาทตัวเอก นางเอก และตัวปฏิบัติ ส่วนยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบ มีบทบาท 4 ประการ คือ บทบาทตัวปฏิบัติ ผู้ช่วยเหลือ ผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ และผู้ทดสอบ

ส่วนการวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย พบว่ามีความหมายเชิงสัญลักษณ์ 3 ประการ ได้แก่ 1) ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงความเชื่อทางศาสนา ซึ่งตีความได้ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพุทธศาสนา 2) ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงคน ซึ่งตีความได้ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของชนพื้นเมือง บุคคลในครอบครัว และผู้มีอำนาจ และ 3) ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งตีความได้ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของมิจฉาทิฎฐิและกิเลส

ผลการศึกษาวิจัยนี้ ทำให้เข้าใจบทบาทและความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยซึ่งสามารถนำไปใช้ประกอบการศึกษาทางคติชนวิทยาประเภทอื่น และเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครยักษ์ในนิทานไทยที่สามารถนำไปใช้อ้างอิงในศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ อีกทั้งจะเป็นแนวทางในการศึกษาตัวละครประเภทอื่นในนิทานพื้นบ้านของไทยต่อไป

ภาควิชา ภาษาไทย
สาขาวิชา ภาษาไทย
ปีการศึกษา 2552

ลายมือชื่อนิสิต อริศรา นิสัยสัจย์
ลายมือชื่อ อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ประมิ่ง จารุวรรณ

5080122422 : MAJOR THAI

KEYWORDS: GIANTS / ROLES / SYMBOLIC MEANINGS

CHONTICHA NISAI SAT: "GIANTS" IN NORTHERN THAI FOLKTALE: ROLES AND SYMBOLIC MEANINGS. THESIS ADVISOR: PORAMIN JARUWORN, Ph.D., 201 pp.

This thesis is the study of "giants"; the type of character in northern Thai folktale in order to analyze giants' roles and symbolic meanings from two hundred and thirty-eight versions of one hundred and thirty-nine stories of the northern Thai folktale in both literary and oral versions that have already been printed.

The giants in northern Thai folktale can be classified into two groups, namely main character and supporting character. The roles of the giants who are main character can be classified into three groups, which are; protagonist, heroine, and antagonist. The roles of the giants who are supporting character can be classified into four groups, which are; antagonist, the helper, the rewarder and punisher, and tester.

The symbolic meanings of the giants in northern Thai folktale can be classified into three groups. First, giants have the symbolic meaning about religious, as they are the symbol of indigenous belief and Buddhist belief. Second, they have symbolic meaning about human, as they are the symbol of indigenous people, people in Thai family, and powerful person. Third, they also have symbolic meaning about Buddhism doctrine, as they are the symbol of *micchaditthi* (wrong view) and *kilesa* (evil passion).

This research explained the roles and the symbolic meanings of giants in northern Thai folktale that can be used for studying in other genres of folklore and can be the reference for another related study fields. Moreover, this research can be applied for studying other characters in Thai folktales.

Department : Thai

Field of Study : Thai

Academic Year : 2009

Student's Signature Chonticha Nisaisat

Advisor's Signature Poramin Jaruworn

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร. ประมินทร์ จารุวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ครูผู้กรุณาถ่ายทอดความรู้ทั้งที่เกี่ยวเนื่องกับการศึกษาทางคณิตวิทยาและความรู้ในการทำวิจัยอันมีค่ายิ่ง ตลอดจนจนได้สละเวลาตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์อย่างละเอียดถี่ถ้วนด้วยความเอาใจใส่ ทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ชลดา เรืองรักษลิขิต รองศาสตราจารย์ กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์ และอาจารย์ ดร. ศิริพร ภัคดีผาสุข ที่ได้กรุณาเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์นี้ และได้ให้ข้อเสนอแนะและข้อแก้ไขอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ทำให้วิทยานิพนธ์นี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ รวมถึงกรุณาชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตด้วยความปรานี ทำให้ผู้วิจัยได้รับความรู้อันลุ่มลึกกว้างขวางและประสบการณ์ชีวิตที่ดียิ่ง และกราบขอบพระคุณครูทุกท่านที่ได้เคยอบรมสั่งสอน ซึ่งสรรพวิชาความรู้ทั้งปวงที่ได้รับจากครูมีส่วนเกื้อหนุนให้ผู้วิจัยสามารถทำวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ตามที่ตั้งใจ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณญาติมิตรที่เข้าใจและเป็นแรงใจ กระตุ้นให้ผู้วิจัยมีวิริยะในการศึกษาและทำวิทยานิพนธ์นี้ อันทำให้ผู้วิจัยมีมานะ สามารถทำวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จตามความมุ่งหมาย

ท้ายสุดนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพ่อและแม่ ผู้ไม่เพียงให้ชีวิตและการอบรมสั่งสอน แต่ยังส่งเสริมสนับสนุนให้ได้รับการศึกษาอย่างถึงที่สุด อันทำให้ผู้วิจัยได้เป็น “คนที่สมบูรณ์”

ศูนย์วิทยุโทรพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
สมมติฐานของการวิจัย.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	8
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	8
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	9
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
2. “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ.....	16
2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ “ยักษ์”	16
2.1.1 “ยักษ์” ในนิทานตะวันตก	16
2.1.2 “ยักษ์” ในนิทานอินเดีย	18
2.1.3 “ยักษ์” ในนิทานไทย	21
2.2 “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ	22
2.2.1 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปรา	23
2.2.1.1 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่อธิบายธรรมชาติ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ	25
2.2.1.2 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของบ้านเมือง และผู้นำทางวัฒนธรรมในภาคเหนือ	31

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.2.1.3 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของปูชนียสถาน และปูชนียวัตถุในภาคเหนือ	40
2.2.1.4 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่อธิบายที่มาของประเพณี และพิธีกรรมในภาคเหนือ	48
2.2.2 “ยักษ์” ในนิทานศาสนา	53
2.2.3 “ยักษ์” ในนิทานมหัศจรรย์	69
2.2.4 “ยักษ์” ในนิทานคติ	73
2.2.5 “ยักษ์” ในนิทานมุขตลก.....	79
2.3 ลักษณะของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย	86
2.3.1 คำเรียก	86
2.3.2 บุคลิกลักษณะ	91
2.3.3 ลักษณะนิสัย	93
2.3.4 ของวิเศษและฤทธิ์	96
2.3.5 ที่อยู่	99
3 บทบาทของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย	103
3.1 บทบาทของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ	104
3.1.1 บทบาทของ “ยักษ์” ที่เป็นตัวละครหลัก	104
3.1.1.1 บทบาทตัวเอก	104
3.1.1.2 บทบาทนางเอก	105
3.1.1.3 บทบาทตัวปฏิปักษ์	107
3.1.2 บทบาทของ “ยักษ์” ที่เป็นตัวละครประกอบ	109
3.1.2.1 บทบาทตัวปฏิปักษ์	109
3.1.2.2 บทบาทผู้ช่วยเหลือ	115
3.1.2.3 บทบาทผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ	120
3.1.2.4 บทบาทผู้ทดสอบ	125
3.2 ความสำคัญของบทบาทตัวละครยักษ์	134
4 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย	138

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.1 การศึกษาวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์จากนิทานพื้นบ้าน	138
4.2 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครยักษ์ในคติชนต่าง ๆ	139
4.3 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย	142
4.3.1 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงความเชื่อทางศาสนา	143
4.3.1.1 ความเชื่อดั้งเดิม	143
4.3.1.2 ความเชื่อทางพุทธศาสนา	154
4.3.2 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงคน	157
4.3.2.1 ชนพื้นเมือง	157
4.3.2.2 บุคคลในครอบครัว.....	166
4.3.2.3 ผู้มีอำนาจ	176
4.3.3 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนา	178
4.3.3.1 มัจฉาทิฎฐิ	178
4.3.3.2 กิเลส	180
5 บทสรุปและอภิปรายผล	183
รายการอ้างอิง	193
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	201

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ตารางแสดงการเปรียบเทียบคำเรียก “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ	90
2	ตารางแสดงการเปรียบเทียบบุคลิกลักษณะของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ	92
3	ตารางแสดงการเปรียบเทียบลักษณะนิสัยของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ	96
4	ตารางแสดงการเปรียบเทียบของวิเศษและฤทธิ์ของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ	99
5	ตารางแสดงการเปรียบเทียบที่อยู่ของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ	101
6	ตารางแสดงบทบาทของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ	133

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

“ยักษ์” เป็นตัวละครที่ปรากฏบทบาทอยู่ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยจำนวนมาก พฤติกรรมของยักษ์ที่เล่าในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีลักษณะต่าง ๆ กันอย่างน่าสนใจ เช่น ใน *ตำนานพระธาตุจอมศีล*¹ เล่าว่ายักษ์พยายามไล่จับพระพุทธรูปเจ้ากินเป็นอาหาร ใน *ตำนานนางจามเทวี*² เล่าว่ายักษ์ร่วมออกรบกับทัพของพระนางจามเทวีเพื่อช่วยพระนางจามเทวีต่อสู้กับชาวลัวะ ใน *ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม*³ เล่าว่ายักษ์บันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์และความแห้งแล้งขึ้นในเมืองเชียงใหม่ ใน *ตำนานทานสลากภัตต์*⁴ เล่าว่ายักษ์จับลูกของมนุษย์กินเป็นอาหาร แต่เมื่อได้ฟังเทศนาจากพระพุทธรูปเจ้าแล้วก็นึกผิด จึงชดเชยความผิดด้วยการช่วยทำนายนปริมาณน้ำฝนให้มนุษย์ทราบ ทำให้มนุษย์สามารถเลือกวิธีทำไร่นาได้ตรงกับสภาพดินฟ้าอากาศจนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น เป็นต้น

พฤติกรรมต่าง ๆ ของยักษ์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีบทบาทที่หลากหลาย ดังนั้น การศึกษาบทบาทของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ

นอกจากพฤติกรรมของยักษ์ในนิทานจะสะท้อนให้เห็นความหลากหลายของบทบาทของตัวละครยักษ์แล้ว ผู้วิจัยพบว่าพฤติกรรมของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือบางเรื่องยังสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ด้วย เช่น ใน *ตำนานพระนอนขอนม่วง*⁵ เล่าว่า เมื่อยักษ์ได้ฟังเทศนาจากพระพุทธรูปเจ้าเขี้ยวของยักษ์ก็หลุดร่วงออกมา เป็นต้น การเล่าว่าเขี้ยวยักษ์หลุดหลังจากถูกพระพุทธรูปเจ้าปราบนี้ พบซ้ำ ๆ ในตำนานที่เล่าความเป็นมาของพระธาตุและความเป็นมาของพระพุทธรูปองค์ต่าง ๆ ในท้องถิ่นภาคเหนือ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้าน

---

¹ ดู “พระธาตุจอมศีล” เรียบเรียงโดย บุปผา คุณยศยิ่ง ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 9 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 4394-4395.

² ดู “ตำนานนางจามเทวี” ใน *ประชุมตำนานลานนาไทย* (พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2515), หน้า 1-30.

³ ดู *ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม* (เชียงใหม่: มิ่งเมือง, 2537), หน้า 16-18.

⁴ ดู “ทานสลากภัตต์” เรียบเรียงโดย อุดม รุ่งเรืองศรี ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 6 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 2769-2770.

⁵ ดู “ตำนานพระนอนขอนม่วง” ใน *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่* (กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์, 2543), หน้า 194-195.

ภาคเหนือน่าจะมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือในแง่ของความหมายเชิงสัญลักษณ์อีกประเด็นหนึ่งด้วย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่าแม้จะมีงานวิจัยที่ศึกษาตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือในประเด็นความหมายเชิงสัญลักษณ์อยู่จำนวนหนึ่ง เช่น ในบทความเรื่อง “ตำนานพระธาตุของชนชาติไท: ภาพสะท้อนปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม” (2550) ปฐม หงษ์สุวรรณ ได้ใช้ตำนานพระธาตุของภาคเหนือที่มียักษ์เป็นตัวละครในเรื่องเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์ความหมายของตำนานพระธาตุ และในวิทยานิพนธ์เรื่อง **ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย** (2549) ประมิต จารุวรรณ ได้ใช้ตำนานปรัมปราภาคเหนือของไทยที่มียักษ์เป็นตัวละครเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์ “สารสำคัญ” ในตำนานปรัมปราไทย เป็นต้น แต่ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครยักษ์ที่วิเคราะห์ได้เป็นผลการศึกษาที่ได้จากการพิจารณาด้านตำนานปรัมปราเท่านั้น จากการที่ผู้วิจัยสำรวจข้อมูลนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย พบว่า ยักษ์ยังเป็นตัวละครที่ปรากฏบทบาทในนิทานพื้นบ้านประเภทอื่น ๆ อีก คือ นิทานศาสนา นิทานมหัศจรรย์ นิทานคติ และนิทานมุขตลก ซึ่งตัวละครยักษ์ในนิทานประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่ได้ถูกนำมาศึกษาวิเคราะห์ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะรวบรวมนิทานพื้นบ้านภาคเหนือประเภทต่าง ๆ ที่มียักษ์เป็นตัวละครในเรื่องมาศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ ด้วยเห็นว่าการนำนิทานจำนวนมากขึ้นมากวิเคราะห์ในประเด็นดังกล่าวจะทำให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และเพื่อจะได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือเพิ่มเติม

ด้วยเหตุนี้ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาตัวละคร “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยทั้งในเรื่องบทบาทและความหมายเชิงสัญลักษณ์ ด้วยเห็นว่ากรรวบรวมนิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่องมาศึกษาในเรื่องบทบาท จะทำให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ ซึ่งจะเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานไทยสำหรับศึกษาอ้างอิงต่อไป ส่วนการวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์จะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาสาระของนิทานพื้นบ้านได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และสามารถนำไปใช้ประกอบการศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์ในข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทอื่น ๆ ได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย
2. เพื่อวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย

สมมติฐานของการวิจัย

1. “ยักษ์” เป็นตัวละครที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยหลายประเภท โดยมีบทบาทหลากหลาย กล่าวคือ นอกจากจะมีบทบาทเป็นตัวละครปฏิบัติดังที่พบได้ในนิทานทั่วไปแล้ว ยังมีบทบาทอื่น ๆ อีก เช่น บทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือและผู้ทดสอบบารมีของตัวละครเอก ผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ เป็นต้น
2. “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยบางเรื่องมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สามารถตีความได้ว่าหมายถึงความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อทางพุทธศาสนา และชนกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้รวบรวมนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยจากเอกสารข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมนิทานพื้นบ้านของภาคเหนือไว้และตีพิมพ์แล้ว ได้แก่ **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และหนังสือต่าง ๆ โดยการศึกษาวิเคราะห์บทบาทและความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือผู้วิจัยศึกษาจากนิทานทั้งหมดที่มียักษ์ปรากฏเป็นตัวละครในเรื่อง นิทานที่รวบรวมได้มีรายละเอียดดังนี้

1. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** (2542) จำนวน 76 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง กล้วยพัน กอ กำพำบัวทอง กำพำเหล็กไน ชุนเกินกับนางหลาวคำ เขียวสองมอน คันธนะจิงกูงดีด โคนบุตรจิตตมานวะชาดก จีจ่อมดอกแก้วมหาวัน เจ้าสุวัตรนางบัวคำ ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง ช้างสามงาปลาสามเงี่ยง ชิวหาลิ้นคำ ดอกแก้วมหาวัน ตำนานวัดพระธาตูปูป้อ ตำนานวัดพระธาตุดอยคำ ตำนานพระธาตุดอยมศีล ตำนานวัดม่อนจำศีล ตำนานพระแก้วดอนเต้า ตำนานพระนอนขอนม่วง ตำนานพระนอนป่าเกิดถึ ตำนานพระธาตุดอยสุเทพ ตำนานพระแก้ว ดิสสะพระเจ้า ทานสลากภัตต์ เทวันธสุตต์ นันทิกา นางชมพูกับเจ้าแสงเมือง นาคเขาคำ นางมะพร้าว นางแมว นางบัวคำ บัวรวมบัวเรอบัวรอง บัวหอมพันกาบ ปลาตะเพียนทอง ปัญจอาวุธกุมาร ปีกุทะทั้งสาม พรหมจักร พุทธเสนกะชาดก ภัคคะชาดก มหาวงศ์แดงอ่อน มหาสีลวราช มหาสีลวราช มหาสีลวราช ยักษ์นี่

เลี้ยงผีปู่และย่าแสะ โลกนัยชาดก วงศ์สุวรรณค์ วนาวนกุมารชาดก วิฑูรย์บัณฑิต สังข์วัตตมณะ สังข์
สิงห์ธนูชัย สิทธิสารชาดก สีนหาชาดก สิวชัยชาดก สุทนต์ชาดก สุนัขชาดก สุพรหมโมกษะหมา
แก้หาง สุริยวงศ์ไกรสร สุริยวงศ์หงส์อำมาตย์ สุริยะแหคำ สุรปราชาชาดก สุวัฒน์หงส์คำ เสฎฐี
ทั้งห้า เสาอินทขิล สองสหาย หงส์ผาคำ หงส์หิน หมาขนคำ หมาฮุย หรมานชาดก อโยธยราช
กุมาร อะลอมม้าหัวเขียว อะลอมลิ้นก่าน อัปพันตราชดกอะ อุตสาบารส ไอ่เปลี้ยกับไอ่ตา

2. วิทยานิพนธ์และงานวิจัย เรียงลำดับตามปีพุทธศักราชที่ตีพิมพ์ได้แก่

- 1) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเรื่อง **วรรณกรรมลานนาไทยเรื่องหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์** ของ คุณม รุ่งเรืองศรี (2516)
- 2) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรเรื่อง **วรรณกรรมจากตำบลดศรีคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย** ของ ประจักษ์ สายแสง (2516) จำนวน 10 เรื่อง ได้แก่ ชี้เกี่ยวไต้ดี เจ็ดธโนญ จันทโครพ จันทวงศ์ พระรถเมรี สังข์ทอง รามเกียรติ์ ยอพระกลิน แก้วหน้าม้า จันทคราส
- 3) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเรื่อง **คำวขอ เรื่องเจ้าสุวัตรนางบัวคำ** ของ ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์ (2517)
- 4) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรเรื่อง **วรรณกรรมไทยลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย** ของ ชำนาญ รอดเหตุภัย (2517) จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ วอกตะไคร้หิน แดงอ่อน บรวงศ์ หงส์หิน
- 5) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรเรื่อง **วรรณกรรมคำวขอของภาคเหนือ** ของ เสน่หา บุญรักษ์ (2519) จำนวน 8 เรื่อง ได้แก่ กำพร้าบัวตอง เจ้าสุวัตร ชิวหาลิ้นคำ ป่าตะเพียนทอง วงศ์สุวรรณค์ บัระวงค์หงส์อำมาตย์ หงส์หิน หมาขนคำ
- 6) **นิทานพื้นบ้านล้านนา** เอกสารข้อมูลเล่ม 1-5 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และวิทยาลัยครูเชียงใหม่ (2528) จำนวน 13 เรื่อง ได้แก่ ฆ่ายักษ์ ชื้อวิชา ปัญญา แพะปราบยักษ์ หมาแก้หาง กำพร้าบัวตอง หมูหิน สองสหาย นางป่าป้าว หงส์หิน ละอ่อนกำพร้าได้กินเมือง สะตาวอกมะกอกแห้ง ลูกสาวได้ไปปลิวที่กาด ตูสีต่นลวงศรัทธา
- 7) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เรื่อง **วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของชาวไทยยวน บ้านคลองน้ำไหล จังหวัดกำแพงเพชร** ของ สุชาติพิพย์ สว่างผล (2531) จำนวน 15 เรื่อง ได้แก่ อ้ายตาบอด บัระวงค์ หงส์หิน 1 หงส์หิน 2 หงส์หิน 3

หงส์หิน 4 หงส์หิน 5 หมาขนดำ 1 หมาขนดำ 2 สุวรรณเมฆะ จันทมา 2 ปุ้ยยเอ็ด 2 กำพำ
บัวทอง 1 จำปาสีตัน 1 นางสิบสอง

8) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เรื่อง **พุทธเสนาะ:
การวินิจฉัยต้นฉบับและการศึกษาพฤติกรรมของตัวละคร** ของ วิบูลย์วรรณ มุสิกะนุเคราะห์
(2535)

9) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากรเรื่อง **จำปาสีตัน:
การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านนาไทย อีสาน และลาว** ของ ผกา ปรีชาชาญ (2535)

10) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเรื่อง **การใช้
เรื่องเล่าผีปู่และย่าแสะ: ศึกษาเฉพาะกรณีชาวบ้านป่าจี้** ของ ธนันท์ เศรษฐพันธ์ (2536)

11) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากรเรื่อง **การศึกษา
เชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทย เรื่อง บั้วระวงศ์หงส์อามาตย์** ของ พระมหาศรียนต์
รัตนพรหม (2538)

12) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เรื่อง **การศึกษา
วิเคราะห์เรื่อง “จันทมาต”** ของ โขมสี แสนจิตต์ (2539)

13) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เรื่อง **การสร้าง
มุขตลกในเรื่องขำขันล้านนา** ของ หทัยวรรณ ไชยะกุล (2539) จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ **สองสหาย
ผีเสื้อหัวขี้**

14) **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทย** ของ ภาควิชา
ภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2541) จำนวน 10 เรื่อง **สุณัฐชาดก สุวัณณ
สังขราชกุมมารชาดก จันทมาตชาดก มฆชาดก รัตนปัทมาชาดก มหิทธิชาดก สิทธิสารชาดก
สุรูปชาดก สิริจุฑามณีชาดก นลกชาดก**

15) รายงานการวิจัยเรื่อง **วิเคราะห์นิทานลุ่มน้ำปาด จังหวัดอุดรดิษฐ์** ของ กิ่งแก้ว
เพ็ชรราช (2543) จำนวน 10 เรื่อง ได้แก่ **สินชัย กระจกวิเศษ ไร่ข้าวเจ็ดไร่ นางสิบสอง นางผม
หอม กำพำสองพี่น้อง ลินทอง ทำวคัฒนาม วัวกับเสือเป็นเพื่อนรักกัน ผีโพงวัว**

16) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เรื่อง **การศึกษา
วิเคราะห์เรื่องสุพรรณโมกษะหมาเก้าหาง** ของ อัมพวรรณ สุริยะไชย (2546)

17) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากรเรื่อง **การศึกษา
เปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่อง บั้วรม บั้วเรียว บั้วรอง** ของ ดอกรัก พยัคศรี (2547)

18) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากรเรื่อง **การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมภาคเหนือและอีสานเรื่องนางแดงอ่อน** ของ พระมหาโยธิน ปัตตาสี (2547)

19) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเรื่อง **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม** ของ ปฐุม หงษ์สุวรรณ (2548) จำนวน 8 เรื่อง ได้แก่ **ตำนานพระธาตุดอยคำ** **ตำนานพระธาตุจอมศีล** **ตำนานพระธาตุม่อนจำศีล** **ตำนานพระธาตุดอยสุเทพ** **ตำนานพระธาตุดอนเต้า** **สำนวนที่ 1** **ตำนานพระธาตุดอนเต้า** **สำนวนที่ 2** **ตำนานพระธาตุจอมทอง** **ตำนานพระธาตุภูซาง**

20) วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวรเรื่อง **วิเคราะห์ความเชื่อและค่านิยมจากนิทานพื้นบ้านของอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก** ของ พระสมเกียรติ ติตตชัย (2550) จำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ **ตระคราดน้อยอ่อนแอ่วกินปู** **แก้วตากวาง** **นางสิบสอง** **นางมณฑิ** (นางกบน้อย) **ปักข้าว 7 ไห**

3. หนังสือที่รวบรวมนิทานในท้องถิ่นต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือของไทย และงานปริวรรตวรรณกรรมในท้องถิ่นภาคเหนือ เรียงลำดับตามปีพุทธศักราชที่ตีพิมพ์ ได้แก่

1) **นิทานชาวบ้านของไทย** ของ ยุทธ เดชคำธรณ (2507) จำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ **สี่สหายปราบยักษ์** **หมาเก้าหาง** **นายไวกว่าลม** **นายหน้าแข่งคม** **พญาช้างโขลง** **โหน่งแห่งผจญภัย**

2) **ประชุมตำนานลานนาไทย** ของ สงวน โชติสุขรัตน์ (2515) จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ **ตำนานพระธาตุแก้วดอนเต้า** **ตำนานพระแก้วมรกต** **ตำนานสุวรรณคำแดง** **ตำนานนางจามเทวี**

3) **ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ** รวบรวมโดย เวนน์ เพลงเออ (2519) จำนวน 41 เรื่อง ได้แก่ **ไอลูกช้าง** **ปฐมกัปปี** **นางมะพร้าว** **นางสิบสอง** **ท้าวหม้อวาลหรือท้าวสักกะเทวราช** **หงส์หิน** **เจ้าปารามาโฆษ** **นาง 12 กำพร้าบัวตอง** **สุวรรณเมฆะ** (หมาขนคำ) **บรวงศ์หงส์อำมาตย์** **สองสหาย** **เมียน้อยเมียหลวง** **ไธ่เปียกับไธ่ตา** **เจ้าหงส์หิน** **เห็นที่งามอย่านอนใคร** **วิงวอนอย่าตามใจทำอะไรให้ศรित्रอง** **บรวงศ์** **หมาฮุย** **แสงเมือง** **บรวงศ์** **ต๋องต๋อยต๋องมอ** **เจ้าสุดสนา** **เจ้าวงศ์สุวรรณ** **วอกไขหิน** **จำปาสีตัน** **หมูหิน** **ฟ้าร้องฟ้าผ่าฟ้าแลบ** **นางชมพูกับเจ้าแสงเมือง** **มโหสถเรื่องที่ 5** **อะล่องอะจ๊อก** **อะล่องหอยขาว** **นางกิมก่อง** **ช้าง 7 หัว** **7 หาง** **เรื่องภาษาอีโก้** **มะหอ** **พญาทุ่งหมาปังตะละ** **ขุนแก่นกับนางหลาวคำ** **นางบัวคำ** (สำนวนที่ 1) **พระห้าองค์** **แสงหาธรรม** **หงส์ผาคำ** **นางบัวคำ** (สำนวนที่ 2)

- 4) **ตำนานเชียงใหม่** ภาคปริวรรตลำดับที่10 ภาควิชาสังคัมภีระและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2519)
- 5) **อุสสาบารส** วรรณกรรมลานนาไทยสมัยพระเจ้ากือนา ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สิงฆะ วรรณสัย เป็นผู้ปริวรรต (2519)
- 6) **หอรมาน** ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สิงฆะ วรรณสัย เป็นผู้ปริวรรต (2520)
- 7) **พรหมจักร รามเกียรติ์ฉบับสำนวนภาษาลานนาไทย** ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สิงฆะ วรรณสัย เป็นผู้ปริวรรต (2522)
- 8) **โลกนัยชาดก** หน่วยส่งเสริมศิลปศึกษาและวัฒนธรรมลานนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สิงฆะ วรรณสัย เป็นผู้ปริวรรต (2522)
- 9) **สุวัณณะหอยสังข์** หน่วยส่งเสริมศิลปศึกษาและวัฒนธรรมลานนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อุดม รุ่งเรืองศรี เป็นผู้ปริวรรต (2528)
- 10) **ตำนานต้นผีไทย** ของ พระธัมมทัตโตภิกขุ และพ. ณ ประมวญมารค (2533)
- 11) **ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม** เอกสารวิชาการร่วมสมโภช 700 ปี เชียงใหม่ (2537)
- 12) **พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก** ที่ระลึกในงานทำบุญคล้ายวันเกิดครบ 75 ปี ท่านเจ้าคุณพระสุพรหมยานเถร (ทอง สิริมัจฉโล) 21 กันยายน 2541
- 13) **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่** อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด เค.วัยอาจ เป็นผู้ปริวรรต (2543)
- 14) **วรรณกรรมล้านนา** ของ อุดม รุ่งเรืองศรี (2546)
- 15) ชุติทานปกากะถอบ เล่ม1 **กำพร้าชนน** (2547) และเล่ม 2 **คนขี้เกียจ** (2548) จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ *กระบอกน้ำน้อย เจ็ดนาง เจ้าเมืองเสือ แร้ว*
- 16) **เจ้าหลวงคำแดง อารักษ์เมืองของล้านนา** สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2550)
- 17) **นิทานท้องถิ่นของไทย** ของ ยุทธ เดชคำรณ [ม.ป.ป.] จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ *รู้จักคิดและเชื่อ นิทานเผ่าอีเก้อ*
- 18) **ตำนานธรรมิกราช** ศูนย์ส่งเสริมและศึกษาศิลปวัฒนธรรมลานนาไทย [ม.ป.ป.]

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. รวบรวมและศึกษาตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย

3. วิเคราะห์บทบาทของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย
4. วิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย
5. สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. เข้าใจบทบาทและความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย
2. เป็นแนวทางในการศึกษาตัวละครประเภทอื่นในนิทานพื้นบ้านภาคต่าง ๆ ของไทยในแนวคติชนวิทยาต่อไป

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

“ยักษ์”⁶ ในงานวิจัยนี้ หมายถึง ตัวละครมนุษย์ประเภทหนึ่ง เป็นตัวละครที่มีรูปร่างใหญ่โต ส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่น่ากลัว มีเขี้ยว ชอบกินสัตว์และมนุษย์ และมักมีฤทธิ์

“ยักษ์” ในงานวิจัยนี้หมายถึงอมนุษย์ที่เรียกว่า **รากษส กุมภันท์ อสูร มาร ผีเสื้อ และเณร** ด้วย โดยในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือใช้คำเรียกอมนุษย์เหล่านี้เป็นคำเรียกรวมหมายถึงยักษ์ ซึ่งต่างจากนิยามในพจนานุกรมที่ระบุว่าอมนุษย์เหล่านี้มิได้เป็นยักษ์และยังเป็นอมนุษย์คนละจำพวกกันด้วย นิยามของอมนุษย์เหล่านี้ มีดังนี้

รากษส คือ ภูตผีที่ชั่วร้าย อาศัยอยู่ตามแหล่งน้ำ มักล่าเหยื่อและจับมนุษย์ที่ลงเล่นน้ำกินเป็นอาหาร (Dictionary of Pali Proper Names, 1960: 703)

กุมภันท์ คือ ผีจำพวกหนึ่ง มีถิ่นอาศัยอยู่ทางทิศใต้โดยมีท้าววิรุฬหกเป็นผู้ปกครอง มีลักษณะเฉพาะคือ มีท้องและอذنทะใหญ่เท่าหม้อ (Dictionary of Pali Proper Names, 1960: 638)

อสูร คือ เทพพวกหนึ่ง มีถิ่นอาศัยอยู่บริเวณใต้ท้องมหาสมุทร (Dictionary of Pali Proper Names (1960: 213)

มาร คือ เทพที่อยู่บนสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี (Dictionary of Pali Proper Names, 1960: 614)

⁶ใน พจนานุกรม ล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง อุดม รุ่งเรืองศรี (2534: 1007) นิยามว่า **ยักษ์** คือ “อมนุษย์พวกหนึ่งถือกันว่ามีรูปร่างใหญ่โต น่ากลัว มีเขี้ยวอก ใจอำมหิต ชอบกินสัตว์และมนุษย์ โดยมากมีฤทธิ์”

ผีเสื้อ คือ อารักษ์หรือผีประจำถิ่นที่ เช่น ผีเสื้อห้วย หมายถึง ผีที่อยู่ประจำลำห้วย (พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง, 2534: 821)

เยน คือ อมนุษย์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับรากษส (พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง, 2534: 1023)

ข้อตกลงเบื้องต้น

นิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย หมายถึง เรื่องเล่าที่เล่าสืบทอดต่อ ๆ กันมาภายในกลุ่มชนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือของไทย 17 จังหวัด ได้แก่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน อุตรดิตถ์ ตาก สุโขทัย พิษณุโลก กำแพงเพชร พิจิตร เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ และอุทัยธานี ทั้งที่เป็นเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดด้วยปากและเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดด้วยการเขียน ในงานวิจัยนี้ นิทานที่จัดเป็นนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย หมายถึงนิทานพื้นบ้านที่จัดอยู่ในกลุ่มนิทานพื้นบ้านล้านนาด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้าและศึกษาตำรา เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา “ยักษ์” ผู้วิจัยจำแนกงานวิจัยเหล่านี้ออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ กลุ่มแรกคือ งานวิจัยที่ศึกษาความเป็นมาของคติความเชื่อเรื่อง “ยักษ์” กลุ่มที่ 2 คือ งานวิจัยที่ศึกษา “ยักษ์” ในเชิงวรรณกรรม และกลุ่มที่ 3 คือ งานวิจัยที่ศึกษา “ยักษ์” ในเชิงสัญลักษณ์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. งานวิจัยที่ศึกษาความเป็นมาของคติความเชื่อเรื่อง “ยักษ์” งานวิจัยในกลุ่มนี้มุ่งศึกษา “ยักษ์” ในเชิงประวัติศาสตร์เพื่อสืบหาปัจจัยที่เป็นบ่อเกิดของคติความเชื่อเรื่องยักษ์ สันนิษฐานช่วงเวลาที่เกิดคติความเชื่อเรื่องยักษ์มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของผู้คนในสังคม ลำดับวิวัฒนาการของคติความเชื่อเรื่องยักษ์ที่สืบเนื่องและเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย ตลอดจนชี้ให้เห็นความแพร่หลายของคติความเชื่อเรื่องยักษ์ในภูมิภาคต่าง ๆ งานวิจัยเหล่านี้พบว่ารวบรวมไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาคติ ความเชื่อและรูปแบบของ “ยักษ์” จากประติมากรรมที่พบในประเทศไทย (2531) ของ ฉัตรฉันทน์ รัตนปิยะภาภรณ์ และวิทยานิพนธ์เรื่อง ยักษ์ในพระไตรปิฎก (2540) ของ พระมหาประภาส แก้วสุวรรณค์ จากการศึกษา สามารถสรุปสาระสำคัญออกได้เป็น 3 ประเด็นใหญ่ ๆ ดังนี้

ประเด็นแรก เป็นข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของคติเรื่องยักษ์ในตะวันตก สรุปได้ว่า คติเรื่องยักษ์ในตะวันตกมีที่มาจาก 2 แนวคิด *แนวคิดแรก* เป็นแนวคิดที่เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติว่ามีอยู่จริง แนวคิดนี้เป็นที่มาของความเชื่อว่ายักษ์เป็นอมมนุษย์ และเป็นพื้นฐานของความเชื่ออื่น ๆ เกี่ยวกับยักษ์ เช่น เชื่อว่ายักษ์เป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้สร้างโลกและให้กำเนิดสรรพชีวิต เป็นต้น *แนวคิดที่ 2* เป็นแนวคิดที่ไม่เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ แนวคิดนี้เป็นที่มาของความเชื่อว่ายักษ์เป็นมนุษย์เผ่าพันธุ์หนึ่งในยุคดึกดำบรรพ์ที่สาบสูญไปแล้ว หรือเชื่อว่าเผ่าพันธุ์ยักษ์เป็นบรรพบุรุษของคนในยุคปัจจุบัน โดยอ้างหลักฐานทางโบราณคดี เช่น อนุสาวรีย์หินตั้งหรือ Manhir และอนุสาวรีย์โด๊ะหินหรือ Dolmen ซึ่งพบทั่วไปในหลายภูมิภาคทั่วโลกมาสนับสนุนความคิดว่าเป็นงานแกะสลักของยักษ์ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมบูชาบรรพบุรุษ

ประเด็นที่สอง เป็นข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของคติเรื่องยักษ์ในอินเดีย สรุปได้ว่า คติเรื่องยักษ์ตลอดจนลัทธิการบูชายักษ์ในอินเดียพัฒนามาจากลัทธิการนับถือเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์และการบูชาต้นไม้ในกลุ่มชนดั้งเดิมของอินเดีย การก่อรูปคติเรื่องยักษ์มาจากลัทธิดังกล่าวทำให้ยักษ์ในลัทธิบูชายักษ์ยุคแรกมีฐานะเป็นเทพารักษ์ผู้นำความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่งมาสู่มนุษย์

คติการบูชายักษ์ของชนพื้นเมืองดั้งเดิมนั้นต่อมาได้รับการสืบทอดเป็นคติเรื่องยักษ์ในศาสนาพราหมณ์ อย่างไรก็ตาม ศาสนาพราหมณ์ได้สร้างสรรคจินตนาการเรื่องยักษ์เพิ่มเติมด้วย โดยพบว่าในวรรณคดีสำคัญของศาสนาพราหมณ์เรื่อง *รามายณะ* ได้มีการระบุเรื่องราวของยักษ์ไว้อย่างละเอียด เช่น การตั้งเทพกูเอร์เป็นเจ้าแห่งยักษ์ การกล่าวถึงลักษณะรูปร่างหน้าตาของยักษ์ การบรรยายลักษณะที่อยู่ของยักษ์ และการระบุบทบาทหน้าที่ในฐานะอารักษ์ของยักษ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ ลัทธิบูชายักษ์ของชนพื้นเมืองยังได้รับการสืบทอดเป็นคติเกี่ยวกับยักษ์ในพุทธศาสนาด้วย โดยเฉพาะแนวคิดว่ายักษ์เป็นผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ แต่พุทธศาสนาก็ได้ขยายและปรับเปลี่ยนคติเรื่องยักษ์ไปจากเดิม เช่น การจำแนกว่ายักษ์มีทั้งพวกที่ควรแก่การนับถือกับพวกที่ใจดำอำมหิต เป็นต้น

คติเรื่องยักษ์ในอินเดียได้รับการสร้างสรรค์และสืบทอดต่อ ๆ กันมายาวนาน ด้วยเหตุดังกล่าว ทำให้ในยุคหลัง ยักษ์กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับความเคารพจากผู้คนในลักษณะผสมผสาน กล่าวคือผู้คนนับถือยักษ์ทั้งในฐานะเทพารักษ์ผู้อำนวยความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่สืบทอดมาจากคติของชนพื้นเมืองดั้งเดิม และในฐานะอารักษ์ผู้คุ้มครองจักรวาล ศาสนาบ้านเมือง ราชวงศ์ ขุมทรัพย์ สถานที่ต่าง ๆ ตลอดจนถึงเด็กแรกเกิด ซึ่งเป็นแนวคิดที่สร้างขึ้นเพิ่มเติมในคติของศาสนาพราหมณ์และพุทธ

ประเด็นที่สาม เป็นข้อมูลเกี่ยวกับที่มาของคติเรื่องยักษ์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และในประเทศไทย สรุปได้ว่า ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รับคติเรื่องยักษ์มาจากอินเดียผ่านการติดต่อทางการค้าและการเผยแผ่ศาสนาพราหมณ์และพุทธ โดยมีการรับคติบูชายักษ์และบูชาเทพกุเวรเพื่อให้อำนาจโชคลาภความร่ำรวยจากหมู่พ่อค้าอินเดีย และการรับรู้เรื่องราวของยักษ์จากการฟังวรรณคดีเรื่อง *รามายณะ* หรือการฟังชาดกในพุทธศาสนา เป็นต้น

ส่วนในประเทศไทย พบว่าได้รับคติเรื่องยักษ์จากอินเดีย โดยคติเรื่องยักษ์ที่รับมามีทั้งที่เป็นคติเรื่องยักษ์ในศาสนาพราหมณ์และคติเรื่องยักษ์ในศาสนาพุทธ ทั้งนี้ ลักษณะการรับคติมีทั้งแบบที่รับโดยตรงและรับผ่านประเทศใกล้เคียง คติเรื่องยักษ์แพร่หลายอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศและได้รับความเคารพในหลายลักษณะ เช่น การเคารพยักษ์ในฐานะที่เป็นเทพแห่งความมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ การเคารพยักษ์ในฐานะที่เป็นเทพารักษ์ เคารพยักษ์ในฐานะที่เป็นผู้ประทานบุตรและผู้คุ้มครองเด็ก เป็นต้น

2.งานวิจัยที่ศึกษา “ยักษ์” ในเชิงวรรณกรรม งานวิจัยกลุ่มนี้สะท้อนให้เห็นว่า “ยักษ์” เป็นตัวละครที่สำคัญในวรรณกรรม แบ่งเป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาตัวละคร “ยักษ์” โดยเฉพาะ และงานวิจัยที่ศึกษา “ยักษ์” ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งในวรรณกรรม

งานวิจัยกลุ่มที่ศึกษาตัวละครยักษ์โดยเฉพาะเป็นงานวิจัยที่มุ่งชี้ให้เห็นว่า “ยักษ์” เป็นตัวละครที่น่าสนใจและมีบทบาทสำคัญในวรรณกรรม พบในวิทยานิพนธ์ของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เล่มแรก ได้แก่ วิทยานิพนธ์ของ อรวรรณ กุหลาบรัตน์ (2531) เรื่อง **พระกุเวรในวรรณคดีสันสกฤต** วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งศึกษาเฉพาะเรื่องราวของพระกุเวรซึ่งถือกันว่าเป็นราชาแห่งยักษ์ทั้งปวงเพียงตนเดียวเท่านั้น ผลการศึกษาพบว่า ในวรรณคดีสันสกฤต พระกุเวรได้รับการระบุว่าเป็นโลกบาลประจำทิศเหนือ เป็นนายของยักษ์และเป็นเทพแห่งความมั่งคั่ง บทบาทของพระกุเวรคือการเป็นเทพผู้พิทักษ์ พระกุเวรมีหน้าที่เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือมวลมนุษย์ที่ประสบความเดือดร้อน และควบคุมบริวารยักษ์มิให้รบกวนมนุษย์

วิทยานิพนธ์ 2 เล่มต่อมา เป็นวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเรื่องของมาร ได้แก่ วิทยานิพนธ์ของ วิชิต แก้วจินดา (2534) เรื่อง **เทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาท** และวิทยานิพนธ์ของ อิศราพร พร้อมเพ็รียงพันธุ์ (2545) เรื่อง **ชาดกในวรรณกรรมตะวันตกและมารในวรรณกรรมไทย** ผลการศึกษาของวิชิต แก้วจินดา พบว่า เทวบุตรมารในคัมภีร์ภาษาบาลีเป็นเทพที่อยู่บนสวรรค์ชั้นปรนิมมิตตสวรรค์ มีบทบาทเป็นศัตรูของพุทธศาสนา โดยจะคอยขัดขวาง

พระพุทธเจ้า พระสาวกตลอดจนพุทธบริษัทเสมอ ทั้งนี้ วิชิต แก้วจินดา แสดงความคิดเห็นว่า ในเชิงโครงสร้าง บทบาทของมารมีความสำคัญต่อการเล่าเรื่องเพื่อโน้มนำให้ผู้อ่านประจักษ์ในพระบารมีและเกิดความเลื่อมใสในองค์พระพุทธเจ้า ส่วนวิทยานิพนธ์ของ อิศราพร พร้อมเพรียงพันธุ์ เลือกรับศึกษามารในฐานะที่เป็นตัวละครสำคัญในวรรณกรรมปัจจุบัน โดยเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับตัวละครชาตानในวรรณกรรมตะวันตก ผลการศึกษาพบว่า มารในวรรณกรรมปัจจุบันเป็นตัวละครที่พัฒนามาจากแนวคิดเรื่องมารในพุทธศาสนา ดังนั้น แม้รูปร่างลักษณะหรือบุคลิกของมารในวรรณกรรมปัจจุบันจะถูกปรับเปลี่ยนไปอย่างไรก็ตาม แต่บทบาทของมารก็ยังคงเป็นบทบาทของตัวละครปฏิกิริยาอยู่เช่นเดิม

วิทยานิพนธ์อีกเล่มเป็นวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเรื่อง **ยักษ์ในพระไตรปิฎก** ของพระมหาประภาส แก้วสุวรรณ (2540) ผลการศึกษาพบว่า ยักษ์ใน **พระไตรปิฎก** เป็นตัวละครที่พัฒนามาจากคติทางพุทธศาสนาที่เห็นว่ายักษ์คือมนุษย์ผู้ควรบูชา กับคติทางศาสนาพราหมณ์ที่เห็นว่ายักษ์คืออมมนุษย์มีฤทธิ์ ยักษ์ใน **พระไตรปิฎก** มี 2 พวก คือ ยักษ์เทวดากับดิรัจฉานยักษ์ ยักษ์ทั้ง 2 พวกนี้มีบทบาทสำคัญในหลายเหตุการณ์ ดังนั้น พระมหาประภาส แก้วสุวรรณจึงสามารถนำมาจำแนกคุณสมบัติของยักษ์ออกได้หลายหัวข้อ ได้แก่ กำเนิดและความตาย เพศ รูปร่าง อาหารที่อยู่ ฤทธิ์ อุบิสัย ปัญญา และฐานะหน้าที่ นอกจากนี้ ยังได้จำแนกบทบาทของยักษ์ใน **พระไตรปิฎก** อีกด้วย ผลการศึกษา พบว่า บทบาทของยักษ์แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ บทบาทที่กระทำกับมนุษย์ และบทบาทที่กระทำกับพระพุทธเจ้าและพระสาวก กรณีบทบาทของยักษ์ที่กระทำกับมนุษย์นั้นพบว่า ยักษ์มีบทบาทเป็นศัตรู โดยยักษ์จะทำอุบายหลอกล่อให้มนุษย์หลงเชื่อแล้วจับกินเป็นอาหาร ส่วนกรณีบทบาทของยักษ์ที่กระทำกับพระพุทธเจ้าและพระสาวกพบว่า ยักษ์จะมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือ แม้ในตอนต้นยักษ์จะมีบทบาทเป็นศัตรู แต่ตอนท้ายยักษ์จะกลับใจและยอมรับนับถือพุทธศาสนาในที่สุด ทั้งนี้ การช่วยเหลือของยักษ์จะอยู่ในรูปของการช่วยประกาศศาสนา เช่น ชักชวนยักษ์ตนอื่นให้รับถือพุทธศาสนา เป็นต้น

ส่วนงานวิจัยกลุ่มที่ศึกษายักษ์ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งในวรรณกรรมนั้น พบว่างานวิจัยที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้มีจำนวนมาก มีทั้งแบบที่ศึกษา “ยักษ์” ในวรรณกรรมเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว และแบบที่ศึกษา “ยักษ์” ในวรรณกรรมทั้งประเภท

งานวิจัยที่ศึกษา “ยักษ์” ในวรรณกรรมเรื่องเดียวมักเน้นการวิเคราะห์ลักษณะนิสัยพฤติกรรม และบทบาทของยักษ์ ผลการศึกษาโดยรวมจะวิเคราะห์ได้คล้ายคลึงกันว่า ยักษ์เป็นตัวละครที่มีบทบาทเป็นทั้งศัตรูและเป็นผู้ช่วยเหลือตัวเอง พบในวิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น วิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากรเรื่อง **คัชนาม: การศึกษาเชิงวิเคราะห์** (2524)

วิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เรื่อง **พุทธเสนกะ: การวินิจฉัยต้นฉบับและการศึกษาพฤติกรรมตัวละคร** (2535) เป็นต้น

งานวิจัยที่ศึกษา “ยักษ์” ในวรรณกรรมทั้งประเภท มักเริ่มต้นการศึกษาด้วยการหา ลักษณะโดยรวมของตัวละคร “ยักษ์” ในวรรณกรรมประเภทนั้น ๆ จากนั้นอาจศึกษาต่อโดยจัด กลุ่มเปรียบเทียบร่วมกับตัวละครประเภทอื่น ๆ หรือวิเคราะห์บทบาทของตัวละครยักษ์ในเชิง โครงสร้าง พบในวิทยานิพนธ์เรื่อง **วิเคราะห์บทบาทตัวละครมนุษย์ในบทละครในและบท ละครนอก** ของ สมพร ร่วมสุข (2521) วิทยานิพนธ์เรื่อง **การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรื่องและ อนุภาคในปัญญาสชาดก** ของ เขื่อนทิพย์ พิระเสถียร (2529) วิทยานิพนธ์เรื่อง **การสร้าง ตัวละครปักษ์ในวรรณคดีไทย** ของ สิริวรรณ วงษ์ทัต (2545) วิทยานิพนธ์เรื่อง **ความขัดแย้ง และการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย** ของ ประมินทร์ จารูวร (2547) และวิทยานิพนธ์ เรื่อง **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับ ความเชื่อดั้งเดิม** ของ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2548)

3.งานวิจัยที่ตีความ “ยักษ์” ในเชิงสัญลักษณ์ งานวิจัยในกลุ่มนี้มุ่งศึกษาตีความ “ยักษ์” ในเชิงสัญลักษณ์เพื่อนำผลการวิเคราะห์มาใช้ประกอบการอธิบายสภาพสังคมหรือศึกษาวิถีคิด ของคนในสังคมที่มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “ยักษ์” ให้ลึกซึ้งขึ้น งานวิจัยในกลุ่มนี้แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เป็นงานวิจัยที่ตีความ “ยักษ์” ในอินเดีย พบในงานค้นคว้าของ จิตร ภูมิ ศักดิ์ ในหนังสือ **ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของ ชื่อชนชาติ** (2534)

จิตร ภูมิศักดิ์ ตีความว่า “ยักษ์” คือสัญลักษณ์ที่หมายถึงชนพื้นเมืองดั้งเดิมใน อินเดีย ซึ่งชนพื้นเมืองเหล่านี้เป็นผู้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอินเดียมาก่อนที่จะถูกชาวอารยันซึ่งอพยพเข้า ใหม่ปราบปรามแล้วกดขี่ให้กลายเป็นทาส โดยจิตร ภูมิศักดิ์ ใช้หลักทางนิรุกติศาสตร์ในการ วิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ยักษ์อันเป็นตัวละครใน **รามายณะ** แท้จริงคือสัญลักษณ์ที่กวีอารยัน ใช้แทนการกล่าวถึงชนพื้นเมืองดั้งเดิมเชื้อชาติทราวาทิในอินเดีย และได้ตีความในรายละเอียดอื่น ๆ อีก เช่น ตีความว่ายักษ์นนทซึ่งใน **รามายณะ** ระบุว่า เป็นยักษ์ที่มีหน้าที่ตักน้ำล้างเท้าเทวดานั้น ก็คือหัวหน้าชาวทราวาทิที่ตกเป็นทาสของชาวอารยัน ตีความว่าการลุกขึ้นต่อสู้ของนนทคือ สัญลักษณ์ของการลุกฮือขึ้นของพวกทาสทราวาทิที่ประสงค์จะปลดแอกระบบทาสอารยัน ตีความ ว่าการต่อสู้ระหว่างทศกัณฐ์กับพระรามคือสัญลักษณ์ของการต่อสู้ระหว่างชาวทราวาทิกับชาว

อารยันที่ดำเนินต่อมาจนถึงรุ่นหลานเหลน และตีความว่าพิภกน่องของทศกัณฐ์คือชาวทวารวดีที่เอาใจออกห่างไปเข้าข้างฝ่ายอารยัน ทำให้ชนเผ่าทวารวดีต้องพ่ายแพ้และสิ้นชาติในที่สุด เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 เป็นงานวิจัยที่ตีความยักษ์ในคติชนไท-ไท งานวิจัยที่สำคัญเล่มแรก เป็นบทความของ ศิราพร ณ กลาง (2539) เรื่อง “นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ กับทางออกของความขัดแย้งในครอบครัวไทย” ในหนังสือ **ในท้องถิ่นนิทานและการละเล่น: การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย** ศิราพร ณ กลาง ได้ศึกษานิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ จำนวน 20 เรื่อง แล้วตีความด้วยวิธีคิดตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ว่ายักษ์อาจเป็นสัญลักษณ์แทนบุคคลที่เป็นพ่อตาหรือภรรยาในชีวิตรจริง เนื่องจากพบว่าตัวละครยักษ์ในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ มักมีบทบาทเป็นพ่อตาและภรรยาในวัยเด็ก การตีความในลักษณะดังกล่าวนี้นำไปสู่การวิเคราะห์สภาพสังคมไทยในอดีตว่า ครอบครัวไทยน่าจะมีสมาชิก 2 กลุ่มที่มีความขัดแย้งกัน กลุ่มแรกคือพ่อตาขัดแย้งกับลูกเขย กลุ่มที่ 2 คือภรรยาหลงขัดแย้งกับภรรยาในวัยเด็ก ทั้งนี้ บทความนี้ได้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านเรื่อง **การสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทย: การศึกษาอนุภาคทางคติชนวิทยา** ของปรียารัตน์ เชาวลิขิตประพันธ์ (2549) ที่วิเคราะห์ว่า ยักษ์เป็นสัญลักษณ์แทนบุคคลที่เป็นพ่อตา ภรรยาในวัยเด็ก และแม่เลี้ยงในชีวิตรจริง

งานวิจัยเล่มต่อมาเป็นวิทยานิพนธ์เรื่อง **ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย** ของปรมินทร์ จารูวร (2549) วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีหัวข้อที่ศึกษาและตีความสัญลักษณ์จากตัวละครยักษ์ในตำนานปรัมปราไทย โดยใช้วิธีการศึกษาด้านแบบโครงสร้างนิยมของ โคลด เลวี-สเตราส์ มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า “ยักษ์” เป็นตัวละครที่อยู่ในกระบวนการวิวัฒนาการของตัวเชื่อม สามารถตีความเชิงสัญลักษณ์ได้ 3 ประการ *ประการแรก* ในกรณี “ยักษ์” เป็นตัวละครในกระบวนการวิวัฒนาการของความเชื่อดั้งเดิม “ยักษ์” เป็นสัญลักษณ์ของผีหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ *ประการที่ 2* ในกรณี “ยักษ์” เป็นตัวละครในกระบวนการวิวัฒนาการของชนกลุ่มต่าง ๆ “ยักษ์” เป็นสัญลักษณ์ของชนพื้นเมืองดั้งเดิม *ประการที่ 3* ในกรณี “ยักษ์” เป็นตัวละครในกระบวนการวิวัฒนาการของความเชื่อทางพุทธศาสนา “ยักษ์” เป็นสัญลักษณ์ของผู้คุ้มครองศาสนาหรือผู้ที่หันมานับถือพุทธศาสนา

การตีความของ ปรมินทร์ จารูวร สอดคล้องกับบทวิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์ของ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2548) เรื่อง **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม** ที่ศึกษาและตีความสัญลักษณ์จากตัวละครยักษ์ในตำนานพระธาตุ แล้วพบว่า “ยักษ์” เป็นตัวละครสัญลักษณ์ตัวหนึ่งในวิธีคิดแบบความเชื่อดั้งเดิมและวิธีคิดแบบพุทธศาสนา พฤติกรรมของ “ยักษ์” สะท้อนให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนา

กับความเชื่อดั้งเดิมว่ามี 3 รูปแบบ คือ แบบพุทธศาสนาขัดแย้งกับความเชื่อดั้งเดิม เช่น พฤติกรรมที่ “ยักษ์” ต่อสู้กับพระพุทธเจ้า แบบพุทธศานายอมรับความเชื่อดั้งเดิม เช่น พฤติกรรมที่พระพุทธเจ้าให้ “ยักษ์” เป็นผู้ดูแลพระธาตุ และแบบความเชื่อดั้งเดิมยอมรับพุทธศาสนา เช่น พฤติกรรม “ยักษ์” ถอดเขี้ยวแล้วหันมาถือศีล เป็นต้น นอกจากนี้ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2500: 162-212) ยังเขียนบทความเรื่อง “ลัทธิคน: วาทกรรมการสร้างภาพลักษณ์ความรุนแรงจากตำนานและพิธีกรรมของคนต่างชาติพันธุ์” ด้วย และได้ตีความตัวละคร “ยักษ์” ในตำนานเมืองเชียงใหม่ ตำนานพระธาตุจอมดอย ตำนานพระธาตุดอยคำ ตำนานย่าถ้ำ-ย่าไถ่ ตำนานปู่แสะย่าแสะ และตำนานเมืองหลวงพระบาง ว่า “ยักษ์” เป็นสัญลักษณ์ของลัทธิซึ่งเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิม โดยคนไทได้ใช้เรือนร่างของยักษ์เพื่อสร้างภาพลักษณ์ความ “ป่าเถื่อน-ไร้ศีลธรรม” ให้แก่ลัทธิเพื่อประโยชน์ในการอ้างสิทธิ์ปกครองลัทธิโดยชอบธรรม

จากการสำรวจงานวิจัยข้างต้น จะเห็นว่า ยังไม่มีการนำนิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่องมารวบรวมเพื่อศึกษาบทบาทและวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ จึงน่าสนใจที่จะศึกษาในประเด็นดังกล่าว อย่างไรก็ตาม งานวิจัยต่าง ๆ ที่ได้สำรวจมานี้ก็เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของงานวิจัยที่ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงต่อไป ดังนั้น งานวิจัยเหล่านี้จึงจะเป็นทั้งแหล่งความรู้เกี่ยวกับ “ยักษ์” ในด้านต่าง ๆ ที่จะได้นำมาเป็นพื้นฐานในการแบ่งประเด็นในการศึกษา ตลอดจนนำมาเป็นข้อมูลสำหรับวิเคราะห์เปรียบเทียบ และเป็นแนวทางของการวิเคราะห์ความหมายของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของผู้วิจัยที่จะได้ศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

“ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ

เนื้อหาของบทนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกจะกล่าวถึงความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับตัวละครประเภทยักษ์ ส่วนที่ 2 จะเป็นการนำเสนอเนื้อหาในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่อง จากนั้นในส่วนที่ 3 จะกล่าวถึงลักษณะของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย

2.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ “ยักษ์”

“ยักษ์” เป็นตัวละครมนุษย์ที่ปรากฏบทบาทในนิทานของประเทศต่าง ๆ เช่นจากการศึกษาของ ดวงธิดา ราเมศวร์ (2537) พบว่าในตำนานของชาวเนปาลมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับ ยักษ์เยติ (Yeti) แห่งเทือกเขาหิมาลัย ในนิทานพื้นบ้านของชาวแคนตาเบรียในสเปนมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับยักษ์ตาเดียวโอจานคานู (Ojancanu) กับ นางยักษ์โอจานคานา (Ojancana) ในตำนานของชาวอิตาลีมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับ ยักษ์ออร์คูลลี (Orculli) ซึ่งอาศัยอยู่ในชั้นเมฆ หรือในตำนานของกรีซมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับ ยักษ์ไซคลอปส์ (Cyclopes) หรือโพลีฟีมุส (Polyphemus) ซึ่งเป็นยักษ์ที่มีตาเดียวและหมอนได้รอบอกอยู่กลางหน้าผาก เป็นต้น

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครประเภทยักษ์ในพจนานุกรม สารานุกรม และงานวิจัยต่าง ๆ พบว่า สามารถจำแนกท้องถิ่นที่มีนิทานเกี่ยวกับยักษ์อย่างกว้าง ๆ ได้ว่า ได้แก่ ประเทศต่าง ๆ ในตะวันตก อินเดีย และในประเทศไทย ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจึงจะกล่าวถึงลักษณะของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานของตะวันตก อินเดีย และในไทยพอสังเขป เพื่อให้ทราบถึงลักษณะของตัวละครยักษ์ในนิทานโดยทั่วไปก่อนจะได้ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือต่อไป

2.1.1 “ยักษ์” ในนิทานตะวันตก

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ “ยักษ์” ในพจนานุกรมทางด้านคติชนวิทยาและสารานุกรมทางวัฒนธรรม ได้แก่ Dictionary of Mythology, Folklore and Symbols ของ Gertrude Jobes (1961) Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend ของ Maria Leach (1984) The New Encyclopaedia Britannica (1991) และดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน (Motif-Index of Folk Literature) ของ สติธ ทอมป์สัน (1960) พบว่า ชาวตะวันตกมีความคิดเรื่องมนุษย์ที่มีรูปร่างใหญ่โตมหึมา กินเนื้อมนุษย์เป็นอาหาร หน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว นิสัยดุร้าย และเป็นศัตรูที่ร้ายกาจของมนุษย์ โดยพบว่ามนุษย์ที่มีลักษณะดังกล่าวมีอยู่หลาย

จำพวก ได้แก่ตัวละครที่เรียกว่า **ใจแอนท์** (giant) **ออร์ก** (ogre) และ**โทรลล์** (troll) สำคัญของอมนุษย์เหล่านี้สรุปได้ดังนี้

ใจแอนท์ (giant) คือ อมนุษย์จำพวกหนึ่งที่ปรากฏบทบาททั้งในตำนานปรัมปราและนิทานทั่วไปของตะวันตก

ในตำนานปรัมปรา ใจแอนท์ มีลักษณะเป็นเทพเจ้าผู้สร้างโลก ให้กำเนิดทวยเทพเป็นผู้สร้างมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ให้เกิดขึ้นบนโลก หรือเป็นผู้กระทำหรือเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติบนโลก เช่น ใน**ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน**¹ อนุภาค A112.4 กล่าวว่าเทพเป็นบุตรของใจแอนท์ อนุภาค A831.2 กล่าวว่าโลกเกิดจากร่างกายของใจแอนท์ อนุภาค A857.3 กล่าวว่า ใจแอนท์เป็นผู้ปลุกต้นไม้บนโลก อนุภาค A 1123 กล่าวว่า ลมเกิดจากการกระพือหูของใจแอนท์ อนุภาค F531.3.8.5 กล่าวว่า การที่ใจแอนท์ล้มเป็นเหตุให้เกิดแผ่นดินไหว เป็นต้น นอกจากนี้ใจแอนท์ในตำนานอาจมีลักษณะเป็นสิ่งมีชีวิตที่ดำรงชีวิตอยู่บนโลกมาก่อนมนุษย์ แต่ภายหลังถูกเทพเจ้าปราบจึงสาบสูญไป

ส่วนในนิทาน ใจแอนท์เป็นอมนุษย์ที่มีร่างกายใหญ่โต มักมีรูปร่างหน้าตา น่าเกลียดน่ากลัว เช่น ใน **ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน** อนุภาค F531.1.1.2 กล่าวว่า ใจแอนท์มีตาที่เรืองแสงได้ อนุภาค F531.1.6.2 กล่าวว่า ใจแอนท์มีฟันคล้ายเลื่อย อนุภาค F531.1.6.6.1 กล่าวว่าใจแอนท์มีตะขออยู่บนปลายจมูก อนุภาค F531.1.6.7.3 กล่าวว่า ใจแอนท์มีแขนที่ลุกเป็นไฟ เป็นต้น ใจแอนท์จะอาศัยอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ในธรรมชาติ เช่น ในป่าลึก ใต้แหล่งน้ำ ในถ้ำในภูเขา หรืออยู่ในดินแดนที่มนุษย์ไม่อาจเดินทางไปถึง เช่น ขอบโลก เป็นต้น

ในนิทาน ใจแอนท์มีทั้งพวกที่เป็นมิตรและเป็นศัตรูกับมนุษย์ ใจแอนท์ที่เป็นมิตรกับมนุษย์มักให้ความช่วยเหลือมนุษย์ เช่น มอบของขวัญให้ หรือช่วยปกป้องคุ้มครองมนุษย์ ส่วนใจแอนท์ที่เป็นศัตรูกับมนุษย์มักลักพาตัวมนุษย์ไปกักขัง หรือล่อลวงมนุษย์เพื่อจับกินเป็นอาหาร ใจแอนท์ที่เป็นศัตรูกับมนุษย์ในนิทานตะวันตกเป็นอมนุษย์ที่มีนิสัยโหดเหี้ยมดุร้าย และมีฤทธิ์ด้วย เช่น สามารถแปลงกายได้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ใจแอนท์ในนิทานตะวันตกที่เป็นศัตรูกับมนุษย์มักโง่เขลา ดังนั้น วีรบุรุษในนิทานจึงมักจะปราบใจแอนท์ที่ได้โดยอาศัยสติปัญญามากกว่าการใช้กำลัง

¹ ใน**ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน** อนุภาคของ**ใจแอนท์** ปรากฏอยู่ในหมวด A หมวด B หมวด C หมวด D หมวด E หมวด F หมวด G หมวด H หมวด J หมวด K หมวด L หมวด M หมวด N หมวด P หมวด Q หมวด R หมวด T หมวด X และหมวด Z

ออร์ก (ogre) คือ สัตว์ประหลาดหรือมนุษย์ที่คล้ายสัตว์ประหลาดในนิทานมหัศจรรย์ ออร์กมีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ นิสัยดุร้าย ใจเขลา ชอบกินเนื้อมนุษย์และสัตว์เป็นอาหาร และมีอำนาจวิเศษและของวิเศษ

ออร์กมีบทบาทเป็นศัตรูกับมนุษย์ โดยมักแปลงกายเพื่อลวงมนุษย์มาจับกินเป็นอาหาร หรือขบถลักพาตัวมนุษย์ไปขังไว้ เช่น ใน**ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน**² อนุภาค G412.1 กล่าวว่า ออร์กสร้างบ้านขมบึ้งเพื่อล่อให้เด็กเข้าไปแล้วจับกินเป็นอาหาร อนุภาค G422.1 กล่าวว่า ออร์กขังเหยื่อไว้ในกลอง เป็นต้น

โทรลล์ (troll) คือ มนุษย์จำพวกหนึ่งในคติชนของสแกนดิเนเวีย มีรูปร่างใหญ่โตมากเหมือนไจแอนท์ และมีความดุร้าย น่าเกลียดน่ากลัวเหมือนออร์ก ชอบกินเนื้อมนุษย์และสัตว์เป็นอาหาร อาศัยอยู่ตามถ้ำ หุบเขา หน้าผา หรือตามสุสาน มีฤทธิ์ เช่น สามารถแปลงกายได้ แต่หวาดกลัวแสงอาทิตย์เนื่องจากแสงอาทิตย์จะทำให้ร่างกายระเบิดในทันที

ในนิทานกล่าวว่าโทรลล์เป็นผู้มีทรัพย์สมบัติมหาศาลหรือมีหน้าที่เป็นผู้เฝ้าดูแลชุมทรัพย์ แต่นอกจากนี้ โทรลล์ยังได้ชื่อว่าเป็นช่างฝีมือที่เชี่ยวชาญ และสามารถทำนายโชคชะตาได้อย่างแม่นยำด้วย

โทรลล์มีบทบาทเป็นทั้งมิตรและศัตรูกับมนุษย์ โทรลล์ที่เป็นมิตรจะช่วยเหลือมนุษย์ เช่น ใน**ดัชนีอนุภาคนิทาน**³ อนุภาค F455.6.8.1 กล่าวว่า โทรลล์ช่วยมนุษย์เก็บเกี่ยวข้าว เป็นต้น ส่วนโทรลล์ที่เป็นศัตรูกับมนุษย์มักชอบออกมาหลอกหลอนผู้คนในยามค่ำคืน ขโมยของหรือลักเปลี่ยนตัวเด็ก หรือลวงมนุษย์มาจับกินเป็นอาหาร⁴

² ใน**ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน** อนุภาคของออร์ก ปรากฏในหมวด A หมวด B หมวด C หมวด D หมวด E หมวด F หมวด G หมวด H หมวด J หมวด K หมวด M หมวด N หมวด Q หมวด R หมวด S หมวด T และหมวด Z

³ ใน**ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน** อนุภาคของโทรลล์ ปรากฏในหมวด D หมวด E หมวด F หมวด H หมวด K หมวด M หมวด V และหมวด Z

⁴ ในหนังสือ **สภาวะเหนือธรรมชาติในตำนานพื้นบ้าน** เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ (2547) ได้ระบุอีกว่า นอกจาก **ไจแอนท์ ออร์ก** และ **โทรลล์** แล้ว **จินน์** (jinn) ก็เป็นมนุษย์อีกจำพวกหนึ่งที่คนทั่วไปเข้าใจว่าเป็นยักษ์ด้วย แต่จินน์เป็นตัวละครที่พบในนิทานของตะวันออกกลาง เช่นเรื่อง **อะลาดิน (Aladdin)** มีตัวละครยักษ์ในตะเกียงวิเศษที่เรียกว่าจินน์ เป็นต้น

2.1.2 “ยักษ์” ในนิทานอินเดีย

เสฐียรโกเศศ (2503) กล่าวถึงตัวละครที่เรียกว่า ยักษ์ รากษส กุมภันท์ อสูร และมาร ในนิทานไทยว่าเป็นอมนุษย์ที่ไทยรับมาจากอินเดีย แล้วเรียกรวม ๆ กันว่าเป็นยักษ์ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ เสฐียรโกเศศ กล่าวว่า “ที่เรียกรวม ๆ กันนี้ ไม่ใช่มีแต่เรื่องของเรา ถึงเรื่องทางอินเดียก็ได้ความว่า มักเรียกรวม ๆ กันไปเหมือนกัน สักแต่ถ้าเป็นศัตรูเทวดาและมนุษย์ ก็จัดให้เป็นอสูรและยักษ์ได้ทั้งนั้น” (2503: 144)

จากคำอธิบายดังกล่าว ตัวละครที่เรียกว่ายักษ์ รากษส กุมภันท์ อสูร และมาร ในนิทานอินเดียจึงหมายถึงตัวละครประเภทยักษ์ ผู้วิเศษศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับอมนุษย์เหล่านี้ในพจนานุกรมอธิบายศัพท์ทางภาษาบาลีและสันสกฤต ได้แก่ พจนานุกรมทางภาษาบาลีชื่อ Dictionary of Pali Proper Names ของ G.P.Malalasekera (1960) The Pali Text Society's Pali-English Dictionary ของ T.W.Rhys Davids และ William Stede (1972) และพจนานุกรมทางภาษาสันสกฤตชื่อ A Sanskrit-English Dictionary ของ Sir Monier-Williams (1979) พบว่าตามความหมายเดิม อมนุษย์ที่เรียกว่า ยักษ์ รากษส กุมภันท์ อสูร และมาร มีลักษณะแตกต่างกัน มีรายละเอียดสรุปได้ดังนี้

ยักษ์ (Yaksa) คือ เทพหรือผู้ที่มีภาวะกึ่งเทพจำพวกหนึ่ง มีฤทธิ์ เป็นบริวารของท้าวกุเวร (Kuvera) หรือท้าวเวสสุวรรณ (Vessavana) ซึ่งเป็นจตุโลกบาลประจำทิศเหนือและเป็นเทพแห่งความมั่งคั่ง ยักษ์จึงมีหน้าที่เป็นผู้เฝ้าทรัพย์สมบัติของท้าวกุเวรที่อยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ด้วย

ในวรรณคดีสันสกฤต ยักษ์เป็นอมนุษย์ที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ ดูร้าย ชอบกินเนื้อมนุษย์และซากศพ แต่ในทางพุทธศาสนา ยักษ์มีทั้งพวกที่มีรูปร่างงดงามและพวกที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ โดยยักษ์ที่เคยสร้างกุศลจะมีรูปร่างงดงาม ทรงสง่าราศี ส่วนยักษ์ที่เคยสร้างบาปกรรมจะมีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว

ในทางพุทธศาสนา ยักษ์ยังมีทั้งพวกที่มีศรัทธาต่อพุทธศาสนา กับพวกที่ไม่มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ยักษ์ที่มีศรัทธาต่อพุทธศาสนาจะเป็นผู้มีความกรุณา โดยเฉพาะท้าวกุเวรจะคอยให้ความช่วยเหลือและปกป้องพระพุทธเจ้าและสาวกจากบรรดายักษ์ที่จะเข้ามาทำร้าย นอกจากนี้ ยักษ์ที่มีศรัทธาต่อพุทธศาสนายังเป็นผู้ทรงปัญญา จึงมีบางตนบรรลุโสดาบันด้วย เช่น ยักษ์จนวนสปะ (Janavasabha) ยักษ์สุจิโลม (Suciloma) และยักษ์ขร (Khara) เป็นต้น ส่วนยักษ์ที่ไม่มีศรัทธาต่อพุทธศาสนาจะมีนิสัยดูร้าย มักขัดขวางการปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้าและพระสาวก

รากษส (Rakshasa) คือภูตผีที่ชั่วร้ายจำพวกหนึ่ง รูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ มักอาศัยอยู่ตามแหล่งน้ำ และจะคอยจับมนุษย์ที่ลงเล่นน้ำกินเป็นอาหาร

นอกจากนี้ รากษสยังมีฤทธิ์ด้วย เช่น สามารถแปลงกายเป็นคนหรือสัตว์ได้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ฤทธิ์ของรากษสมีลักษณะที่น่าสนใจ กล่าวคือฤทธิ์ของรากษสจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อเข้าสู่ช่วงกลางคืนแต่จะค่อย ๆ หดไปเมื่อเข้าสู่ช่วงเวลาเช้า

กุมภันฑ (Kumbhanda) คือ อมนุษย์จำพวกหนึ่ง มีถิ่นอาศัยอยู่ทางทิศใต้โดยมีท้าววิรุฬห (Virulha) เป็นราชาปกครอง

อสูร (Asura) คือ เทพจำพวกหนึ่ง มีถิ่นอาศัยอยู่บริเวณใต้ท้องมหาสมุทร และมีราชาอสูรที่เรียกว่าอสูรินทราเป็นผู้ปกครอง

ใน **พระไตรปิฎก** กล่าวว่าอสูรมี 2 จำพวก จำพวกแรกเรียกว่า *กาลกัญชะ* เป็นพวกที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ จำพวกที่สองเรียกว่า *ทานเวสสะ* เป็นพวกที่จะถือคันศรเสมอ ส่วนในทางวรรณคดี อสูรคือตัวละครที่มีบทบาทเป็นศัตรูสำคัญของเหล่าเทวดา

มาร (Mara) ในทางพุทธศาสนา มารเป็นนามธรรมของความตาย ความชั่วร้าย หรือกิเลส จำแนกออกเป็น 5 ประเภท คือ ชันธมาร กิเลสมาร อภิสังขารมาร มัจจุมาร และเทวนุตรมาร โดยเทวนุตรมาร เป็นเทพที่อยู่บนสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี มีบทบาทเป็นศัตรูของพระพุทธศาสนา จะปรากฏตัวเพื่อขัดขวางหรือรังควานพระพุทธเจ้าตลอดจนพระสาวกในเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น มารปรากฏตัวต่อหน้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลทัดทานมิให้เสด็จออกสั่งสอนพระธรรมแก่มนุษย์ทั้งหลาย เป็นต้น

จากรายละเอียดข้างต้น สรุปได้ว่าแม้ในปัจจุบัน ยักษ์ รากษส กุมภันฑ์ อสูร และมาร จะถูกเข้าใจว่าเป็นอมนุษย์จำพวกเดียวกันดังที่เสฐียรโกเศศกล่าวไว้ แต่ตามความหมายเดิม อมนุษย์ที่เรียกว่า ยักษ์ รากษส กุมภันฑ์ อสูร และมาร มีลักษณะแตกต่างกัน อมนุษย์เหล่านี้จึงมิใช่ อมนุษย์จำพวกเดียวกันและมีใช่ยักษ์เหมือนกันทั้งหมด

2.1.3 “ยักษ์” ในนิทานไทย

ใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546: 896) ได้ให้คำอธิบายว่า ยักษ์ คือ “อมนุษย์พวกหนึ่งถือกันว่ามีรูปร่างใหญ่โตน่ากลัว มีเขี้ยววงอก ใจดำอำมหิต ชอบกินเนื้อมนุษย์ กินสัตว์ มีฤทธิ์เหาะได้ จำแลงตัวได้”

ดังนั้น ตัวละครยักษ์ในนิทานไทยจึงหมายถึงอมนุษย์ที่มีลักษณะสำคัญอยู่ที่การมีรูปร่างใหญ่โต มีลักษณะน่ากลัว มีฤทธิ์ มีนิสัยดุร้าย โดยชอบกินเนื้อสัตว์และเนื้อมนุษย์เป็นอาหาร แต่นอกจากนี้ จากการศึกษาความหมายของคำว่า รากษส กุมภัณฑ์ อสูร มาร และผีเสื้อในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ผู้วิจัยพบว่า พจนานุกรมก็ได้อธิบายว่าอมนุษย์เหล่านี้หมายถึงยักษ์ด้วย กล่าวคือ ใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้นิยามว่า รากษส คือ “ยักษ์ร้าย ผีเสื้อน้ำ ชื่อพวกอสูรชั้นต่ำมีนิสัยดุร้าย” (2546: 947) นิยามว่า กุมภัณฑ์ คือ “ยักษ์” (2546:134) นิยามว่า อสูร คือ “ยักษ์” (2546: 1341) นิยามว่า มาร คือ “เทวดาจำพวกหนึ่งมีใจบาปหยาบช้าคอยกีดกันไม่ให้งานบุญ อาจหมายถึง ยักษ์ หรือหมายถึงผู้ฆ่า ผู้ทำลาย” (2546: 858) และนิยามว่า ผีเสื้อ คือ “ผีหรืออมนุษย์จำพวกหนึ่งที่เป็นยักษ์ เป็นต้น (2546:736)

จากนิยามข้างต้น จึงสรุปได้ว่าในสังคมไทย ยักษ์นอกจากจะหมายถึงอมนุษย์ที่เรียกว่ายักษ์แล้ว ยังหมายรวมถึงอมนุษย์ที่เรียกว่ารากษส กุมภัณฑ์ อสูร มาร และผีเสื้อด้วย โดยอมนุษย์เหล่านี้ตามความหมายเดิมที่ระบุไว้ในพจนานุกรมทางภาษบาลีสันสกฤตเป็นอมนุษย์คนละจำพวกกัน

โดยสรุป ยักษ์เป็นอมนุษย์ที่ปรากฏบทบาทในนิทานทั่วไป อย่างไรก็ตาม สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ยักษ์ที่ปรากฏในท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นตะวันตก อินเดีย หรือไทย จะมีลักษณะสำคัญหลัก ๆ ที่คล้ายคลึงกันอยู่ 4 ประการ ประการแรก ยักษ์จะเป็นตัวละครที่มีรูปร่างใหญ่โตและอัปลักษณ์ น่าเกลียดน่ากลัว ประการที่ 2 ยักษ์จะมีนิสัยดุร้าย และมักมีบทบาทเป็นศัตรูกับมนุษย์ ประการที่ 3 ยักษ์จะมีฤทธิ์ สามารถใช้ฤทธิ์ในทางที่เป็นคุณหรือโทษก็ได้ และอาจเป็นผู้คุ้มครองหรือครอบครองของวิเศษตลอดจนมนุษย์ทรัพย์ ประการที่ 4 ยักษ์มักอาศัยอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ในธรรมชาติ

ผลที่ได้จากการศึกษาความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับตัวละครประเภทยักษ์ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะนำไปประกอบการศึกษาลักษณะของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะเด่นของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานภาคเหนือ และลักษณะร่วมของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานภาคเหนือกับนิทานทั่วไป

2.2 “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเนื้อหาของนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยที่มี “ยักษ์” ปรากฏเป็นตัวละครในเรื่อง โดยศึกษานิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่องทั้งหมด 139 เรื่อง รวม 238 สำนวน (version)

จากการศึกษาพบว่า นิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครมีลักษณะเนื้อหาที่หลากหลาย ยกตัวอย่างเช่น นิทานบางเรื่องเป็นเรื่องราวการเดินทางมาพบและปราบยักษ์ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือของพระพุทธเจ้า นิทานบางเรื่องเป็นเรื่องราวการต่อสู้ระหว่างยักษ์กับไอศกะษัตริย์เพื่อชิงนาง นิทานบางเรื่องเป็นเรื่องราวการเอาตัวรอดจากการถูกยักษ์จับกินด้วยการใช้กลอุบายต่าง ๆ หลอกยักษ์ของคนพิการ เป็นต้น

ความหลากหลายของเนื้อหานิทานดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นผลมาจากความแตกต่างของวัตถุประสงค์ในการเล่านิทานของผู้เล่า เช่น นิทานที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการเดินทางมาพบและปราบยักษ์ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือของพระพุทธเจ้า น่าจะมีวัตถุประสงค์ในการเล่าเพื่อแสดงบารมีของพระพุทธเจ้าและโน้มนำให้ผู้ฟังเกิดความศรัทธาในพุทธศาสนา นิทานที่เป็นเรื่องราวการต่อสู้ระหว่างยักษ์กับไอศกะษัตริย์ น่าจะมีวัตถุประสงค์ในการเล่าเพื่อให้ผู้ฟังได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน ส่วนนิทานที่เป็นเรื่องราวการใช้อุบายลวงยักษ์ น่าจะมีวัตถุประสงค์ในการเล่าเพื่อให้ข้อคิดตลอดจนเล่าเพื่อให้เกิดความขบขัน เป็นต้น

ดังนั้น การศึกษาเนื้อหานิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในบทนี้ ผู้วิจัยจึงจะศึกษาโดยจำแนกนิทานออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ในการเล่า เพื่อจัดกลุ่มนิทานให้ชัดเจน โดยใช้เกณฑ์การจำแนกประเภทนิทานพื้นบ้านไทย⁵ ของ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2545) ซึ่งจำแนกประเภทนิทานในลักษณะเดียวกับที่ สติธ ทอมป์สัน จำแนกไว้ในหนังสือ *The Folktale* (1977) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ เนื่องจากเห็นว่าเป็นเกณฑ์ที่จำแนกนิทานตาม

⁵ ใน *นิทานพื้นบ้านศึกษา* ประคอง นิมมานเหมินท์ (2545) แบ่งประเภทนิทานพื้นบ้านของไทยตามลักษณะเนื้อหาและรูปแบบออกเป็น 11 ประเภท ได้แก่ ตำนานปรัมปรา นิทานศาสนา นิทานคติ นิทานมหัศจรรย์ นิทานชีวิต นิทานประจำถิ่น นิทานอธิบายเหตุ นิทานสัตว์ เรื่องผี มุขตลกและเรื่องไม้ และนิทานเข้าแบบ การจัดประเภทนิทานตามเกณฑ์ดังกล่าวเป็นแนวทางเดียวกันกับการแบ่งประเภทนิทานของ สติธ ทอมป์สัน (Stith Thompson) ซึ่งแบ่งนิทานพื้นบ้านออกเป็น 11 ประเภท คือ นิทานมหัศจรรย์ (fairy tale) นิทานชีวิต (novella) นิทานวีรบุรุษ (hero tale) นิทานประจำถิ่น (local legend) นิทานอธิบายเหตุ (explanatory tale) ตำนานปรัมปรา (myth) นิทานสัตว์ (animal tale) มุขตลก (jest) นิทานศาสนา (religious tale) นิทานเรื่องผี (ghost tale) และนิทานเข้าแบบ (formular tale)

วัตถุประสงค์ของผู้เล่า ซึ่งเอื้อต่อการนำมาจำแนกนิทานพื้นบ้านภาคเหนือได้ ทั้งนี้ การจำแนกนิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่องดังกล่าวนี้ นอกจากจะทำเพื่อจัดกลุ่มนิทานที่มีเนื้อหาหลากหลายให้เกิดความชัดเจนขึ้นแล้ว ยังเป็นการศึกษาเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ต่อไปว่าวัตถุประสงค์ของการเล่านิทานที่แตกต่างกันได้ส่งผลให้ตัวละคร “ยักษ์” มีลักษณะและพฤติกรรมแตกต่างกันอย่างไรด้วย

จากการศึกษา ผู้วิจัยสามารถจำแนกประเภทนิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่องออกได้เป็น 5 ประเภทด้วยกัน คือ ตำนานปรัมปรา นิทานศาสนา นิทานมหัศจรรย์ นิทานคติ และนิทานมุขตลก การศึกษาวิเคราะห์ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือในบทนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

2.2.1 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปรา

2.2.2 “ยักษ์” ในนิทานศาสนา

2.2.3 “ยักษ์” ในนิทานมหัศจรรย์

2.2.4 “ยักษ์” ในนิทานคติ

2.2.5 “ยักษ์” ในนิทานมุขตลก

2.2.1 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปรา

ศิวาพร ณ ถลาง (2548: 286-287) นิยามความหมายของตำนานปรัมปรา (Myth) ว่า

ข้อมูลประเภทตำนานปรัมปรา หมายถึง เรื่องเล่าที่เกี่ยวกับการอธิบายจักรวาล กำเนิดโลก กำเนิดมนุษย์และสรรพสิ่ง เวลาในตำนานปรัมปราจึงเป็นเวลาของอดีตอันไกลโพ้นตั้งแต่สมัยสร้างโลก สร้างมนุษย์ เรื่องราวมักเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ เหนือธรรมชาติหรือเหตุการณ์สังคม “ดั้งเดิม” สมัยที่มนุษย์ยังมีความสัมพันธ์กับอำนาจเหนือธรรมชาติอยู่ ส่วนตัวละครในตำนานปรัมปราค็มักเป็นผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ คือ พระเจ้า เทพเจ้า และมนุษย์ ตำนานปรัมปราในแต่ละสังคมจึงสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และทัศนคติของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ ที่มีต่อธรรมชาติซึ่งมักอยู่ในรูปของผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ตำนานปรัมปราจึงเป็นข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนาของคนในแต่ละกลุ่มชน

ศิริพร ณ ถลาง (2548) กล่าวว่า ตำนานปรัมปราไทยที่มีลักษณะเข้าข่ายตามค่านิยามข้างต้นได้แก่เรื่องเล่าประเภท *ตำนานสร้างโลก ตำนานน้ำท่วมโลก ตำนานกำเนิดมนุษย์ ตำนานข้าว ตำนานขอฝน ตำนานกบกินเดือน ตำนานอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ* ซึ่งมักเป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับโลก ธรรมชาติ และสังคมสมัย “ดั้งเดิม” ในความคิดความเชื่อของคนไทย ตำนานปรัมปราข้างต้นนี้ จะเป็นข้อมูลบอกเล่า ที่ถ่ายทอดโดยการเล่าสืบทอดต่อกันมาในวัฒนธรรม แต่นอกจากนี้แล้ว ศิริพร ณ ถลาง ยังกล่าวว่า ข้อมูลที่เป็น *ลายลักษณ์* ซึ่งได้แก่ข้อมูลที่นักประวัติศาสตร์เรียกว่า *ตำนาน* หรือ *ตำนานประวัติศาสตร์* ก็นับว่าเข้าข่ายตำนานปรัมปราด้วย เนื่องจากตอนต้นเรื่องของตำนานเหล่านี้มักมีลักษณะ “ปรัมปรา” คือมี “อิทธิปาฏิหาริย์” และเป็นเรื่องราวที่ “เหนือจริง”

อย่างไรก็ตาม ตำนานปรัมปราในสังคมวัฒนธรรมไทยมักมีลักษณะที่คาบเกี่ยวกับนิทานรูปแบบอื่น ๆ อีกหลายประเภท เช่น มีลักษณะเป็นนิทานอธิบายเหตุ ตำนานสถานที่ เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวนี้ ประมินท์ จารุวรรณ (2549) กล่าวว่า สามารถใช้เกณฑ์ของความ เป็น *เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์* (sacred narrative) มาจำแนกตำนานปรัมปราในสังคมไทยที่มีลักษณะคาบเกี่ยวกับตำนานประวัติศาสตร์และนิทานรูปแบบอื่น ๆ ได้ หรือก็คือ นิทานที่จะจัดว่าเป็นตำนานปรัมปราจะต้องมีลักษณะเป็น *เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์* นั้นเอง

จากคำอธิบายข้างต้น สรุปได้ว่า ตำนานปรัมปราไทย คือตำนานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโลก ธรรมชาติและสังคมสมัย “ดั้งเดิม” ในความคิดความเชื่อของคนไทย ข้อมูลตำนานปรัมปราไทยมีทั้งที่เป็นข้อมูลบอกเล่าและข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์ ตำนานปรัมปราไทยแม้จะมีลักษณะคาบเกี่ยวกับตำนานประวัติศาสตร์และนิทานรูปแบบอื่น ๆ แต่ก็มี ความแตกต่างตรงที่ ตำนานปรัมปราจะเป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ ที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา

ภาคเหนือของไทยเป็นท้องถิ่นที่อุดมด้วยตำนาน จากการศึกษารวบรวม ผู้วิจัย พบตำนานปรัมปราที่มีลักษณะเป็นตัวละครในเรื่องจำนวน 22 เรื่อง ทั้งในลักษณะที่เป็นตำนานจำนวนปริวรรต ตำนานที่สรุปความมาจากจำนวนปริวรรต และตำนานที่มาจากมุขปาฐะ

ตำนานที่เป็นจำนวนปริวรรต ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลมาจากหนังสือ **ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม (2537) ตำนานเชียงใหม่ (2519) ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (2543)** หนังสือ **ตำนานธรรมิกราช [ม.ป.ป.]** หนังสือ **พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก (2541)** หนังสือ **ประชุมตำนานลานนาไทย (2515)** และจากหนังสือ **เจ้าหลวงคำแดง อารักษ์เมืองของล้านนา (2550)**

ตำนานที่สรุปความมาจากสำนวนปวิวรรต ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลมาจาก **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** (2542) จากวิทยานิพนธ์เรื่อง **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม** (2548) และจากหนังสือ **เจ้าหลวงคำแดง อารักษ์เมืองของล้านนา** (2550)

ตำนานที่เป็นสำนวนมุขปาฐะ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลมาจากหนังสือ **ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ** (2519) **ตำนานต้นผีไทย** (2533) และจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **การใช้เรื่องเล่าผีปู่แสะย่าแสะ: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านป่าจี้** (2536)

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำตำนานทุกเรื่องทุกสำนวนที่รวบรวมได้ ไม่ว่าจะเป็นสำนวนปวิวรรต สำนวนสรุปความจากสำนวนปวิวรรต หรือสำนวนมุขปาฐะมาพิจารณาร่วมกัน เพราะเห็นว่าสามารถนำไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบว่า “ยักษ์” ที่อยู่ในตำนานเหล่านั้น มีลักษณะสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไรได้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

จากการศึกษา ผู้วิจัยสามารถจำแนกประเภทของ “ยักษ์” ที่ปรากฏในตำนานปรัมปราตามเนื้อหาหลักได้ 4 ประเภท ดังนี้

- 2.2.1.1 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่อธิบายธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ
- 2.2.1.2 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของบ้านเมืองและผู้นำทางวัฒนธรรมในภาคเหนือ
- 2.2.1.3 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของชุมชนีสถานและชุมชนยวัตฤในภาคเหนือ
- 2.2.1.4 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่อธิบายที่มาของประเพณีและพิธีกรรมในภาคเหนือ

การศึกษาแต่ละหัวข้อ ผู้วิจัยจะนำเสนอให้เห็นเป็นลำดับว่าตำนานปรัมปราแต่ละประเภทของภาคเหนือเล่าถึงยักษ์อย่างไร แล้วจึงยกตัวอย่างประกอบ

2.2.1.1 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่อธิบายธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ

ปรมินท์ จารูร (2549: 87) กล่าวว่า ตำนานปรัมปราที่อธิบายธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ คือ “ตำนานที่มีเนื้อหาอธิบายธรรมชาติ เช่นเรื่องราวเกี่ยวกับกำเนิดของจักรวาล การสร้างโลกและสรรพสิ่งต่าง ๆ เช่น มนุษย์ สัตว์ พืช อีกทั้งอธิบายปรากฏการณ์

ธรรมชาติ เช่นเรื่องราวของการเกิดฝน การเกิดอุปราคา เป็นต้น” ทั้งนี้ ประมินท์ จารูวร ได้ศึกษาตำนานปรัมปราไทยที่อธิบายธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติแล้วพบว่า ตำนานปรัมปราไทยที่อธิบายธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติมีหลายประเภท ได้แก่ **ตำนานสร้างโลก ตำนานข้าว ตำนานสุริยคราสและจันทรคราส และตำนานฝน**

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ตำนานปรัมปราที่อธิบายธรรมชาติและปรากฏการณ์ธรรมชาติของภาคเหนือที่มียักษ์เป็นตัวละครมี 2 ประเภท ได้แก่ **ตำนานสร้างโลก และตำนานฝน**⁶

ก) “ยักษ์” ในตำนานสร้างโลก

ตำนานสร้างโลก (Creation Myth) คือตำนานปรัมปราที่อธิบายกำเนิดโลก กำเนิดมนุษย์และสรรพสิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบข้อสงสัยที่ว่าโลกและสรรพสิ่งในธรรมชาติเกิดขึ้นได้อย่างไร และมนุษย์ถือกำเนิดมาจากไหน (ประมินท์ จารูวร, 2549: 87)

งานวิจัยเรื่อง **การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไทย** ศิราพร ณ ถลาง (2539: 37) กล่าวว่า “ตำนานสร้างโลกเป็นเรื่องเล่าที่สะท้อนความคิดและจินตนาการของมนุษย์เกี่ยวกับโลก ธรรมชาติและชีวิต ตำนานการสร้างโลกของกลุ่มชนในแต่ละวัฒนธรรมมีเนื้อหาทั้งที่คล้ายกันและต่างกัน การอธิบายกำเนิดโลก กำเนิดมนุษย์ของแต่ละกลุ่มชนจึงบอก โลกทัศน์ ความคิดความเชื่อของคนในวัฒนธรรมนั้น ๆ”

ในสังคมวัฒนธรรมไทย-ไท ศิราพร ณ ถลาง (2539) พบว่าแนวเรื่องของตำนานสร้างโลกมี 3 แบบเรื่องใหญ่ ๆ คือ

⁶ ตำนานสุริยคราสและจันทรคราส เป็นตำนานอีกประเภทหนึ่งที่ดูเหมือนจะมี “ยักษ์” เป็นตัวละคร โดยยักษ์ในเรื่องมีลักษณะกึ่งเทพ ดังที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2542) พบว่า ตำนานสุริยคราสและจันทรคราส ที่รับรู้ในภาคกลางและภาคใต้ของไทย ซึ่งเป็นตำนานสุริยคราสและจันทรคราส แบบเรื่องราวหอมจันทร์ จะกล่าวถึงสุรนามราหูว่า ราหูได้แอบกินน้ำอมฤตเมื่อคราวกวนน้ำอมฤต พระอาทิตย์และพระจันทร์เห็นจึงไปฟ้องพระนารายณ์ ราหูจึงถูกพระนารายณ์ใช้จักรตัดตัวขาดเป็นสองท่อน แต่เนื่องจากราหูกินน้ำอมฤตเข้าไปแล้วร่างกายท่อนบนจึงเป็นอมตะ ราหูโกรธแค้นพระอาทิตย์กับพระจันทร์มาก ด้วยเหตุนี้เมื่อพบกันครั้งใดราหูก็จะกลืนกินพระอาทิตย์และพระจันทร์ ทำให้เกิดปรากฏการณ์สุริยุปราคาและจันทรุปราคา อย่างไรก็ตาม ปฐม หงษ์สุวรรณ กล่าวว่า ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสที่รับรู้ในภาคเหนือเป็นแบบเรื่องกบกินเดือนกบกินตะวัน ดังนั้น แม้จะพบว่าบางตำนานกล่าวถึงราหู แต่ในความคิดของผู้เล่าราหูคือกบไม่ใช่สุร ซึ่งราหูหรือกบในตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของภาคเหนือจะมีลักษณะเป็นตัวกลางติดต่อระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาติเหมือนกัน ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงไม่ได้นำตำนานสุริยคราสและจันทรคราสมาพิจารณาด้วย

1. **แบบเรื่องปู้สังกะสา – ย่าสังกะสี** แบบเรื่องนี้เป็นประเภทที่เชื่อว่าผู้สร้างที่เป็นคู่ชาย-หญิง (male and female creator type) โดยอาจเป็นเรื่องของปู้สังกะสา ย่าสังกะสีสร้างโลก ปู้แถนย่าแถนสร้างปู้สังกะสา ย่าสังกะสีเป็นมนุษย์คู่แรกของโลก หรือพระอินทร์พระพรหมส่งปู้สังกะสา ย่าสังกะสีลงมาเกิดเป็นมนุษย์คู่แรก หรือเป็นเรื่องปู้สังกะสา ย่าสังกะสีเอาดินมาปั้นเป็นมนุษย์

2. **แบบเรื่องมนุษย์ออกมาจากน้ำเต้า** (gourd type) แบบเรื่องนี้ไม่เห็นเรื่องการสร้างโลก แต่มักเป็นเรื่องของหลังจากน้ำท่วมโลกแล้ว แถนเอาหมากเต้าปุงลงมายังโลกและในหมากเต้าปุงมีมนุษย์อยู่ หรือเป็นเรื่องของแถนเอาเหล็กจี้้น้ำเต้าปุงและผู้คนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ออกมาจากน้ำเต้า

3. **แบบเรื่องเทวดาลงมากินจ๋วนดิน** แบบเรื่องนี้ไม่กล่าวถึงการสร้างโลกหรือเรียกว่าไม่มีผู้สร้าง (non-creator type) เน้นกำเนิดมนุษย์ว่าเป็นลูกหลานของเทวดาหรือพรหมที่ลงมากินจ๋วนดินหอมแล้วกลับสวรรค์ไม่ได้

จากการรวบรวม ผู้วิจัยพบตำนานสร้างโลกที่มียักษ์เป็นตัวละครจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ **ปฐมกัปป์** และ **กำเนิดโลก** โดยเรื่อง **ปฐมกัปป์** ผู้วิจัยนำข้อมูลมาจาก **ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ** (2519) ส่วน **กำเนิดโลก** นำข้อมูลมาจาก **ตำนานต้นผีไทย** (2533) จากการพิจารณาเนื้อหาของตำนานสร้างโลกทั้ง 2 เรื่อง ผู้วิจัยพบว่า เรื่อง **ปฐมกัปป์** เป็นตำนานสร้างโลก แบบเรื่องเทวดาลงมากินจ๋วนดิน ส่วนเรื่อง **กำเนิดโลก** เป็นตำนานสร้างโลก แบบเรื่องปู้สังกะสา-ย่าสังกะสี

เรื่อง **ปฐมกัปป์** เล่าถึงยักษ์ว่า หลังจากไฟไหม้โลกแล้ว ไอนดินส่งกลิ่นหอมถึงสวรรค์ ยักษ์จึงลงมากินจ๋วนดิน แต่เมื่อกินจ๋วนดินแล้วยักษ์กลับสวรรค์ไม่ได้จึงต้องอาศัยอยู่บนโลกมนุษย์ ต่อมายักษ์ได้สมสู่กันจึงมีลูกหลานต่อ ๆ มาเป็นมนุษย์ในปัจจุบัน

เรื่อง **กำเนิดโลก** เล่าถึงยักษ์ว่า หลังจากปู้แถนย่าแถนสร้างคนขึ้นมาบนโลก พระเจ้าต่อสู้กับยักษ์และฆ่ายักษ์ตาย จากนั้นร่างของยักษ์กลายเป็นต้นกำเนิดของสัตว์ประเภทต่าง ๆ ที่ขบกัดหรือดูดกินเลือดมนุษย์

ตำนานทั้ง 2 เรื่องมีเนื้อหาดังนี้

“**ปฐมกัปป์**” เล่าโดย อึ้ง โสภา อายุ 73 ปี ชาวไทยวน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2517 (**ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ**, 2519: 4-5) มีเนื้อความดังนี้

“เรื่องไฟล้างกัปนั้นเป็นเรื่องที่เล่าสืบ ๆ กันมา ไม่ปรากฏในหนังสืออันใด แรกทีเดียวมีไฟล้างกัปนี้เกิดใหม่โลก ทุกสิ่งทุกอย่างก็สิ้นสุดไม่มีอะไรเหลืออยู่ ต่อมาก็เกิดฝนตกลงมาท่วมโลกเห็นน้ำกับฟ้าเท่านั้น จากนั้นน้ำก็ไหลพัดเอาก้อนหินดินทรายไปกองเป็นที่ ๆ กลายมาเป็นภูเขานั้นเอง

จากนั้นน้ำก็แห้งไป ๆ จากนั้นก็มี “ไฟล้างกัป” มาใหม่โลกหมด จากนั้นฝนตกลงมาบนแผ่นดินและกลิ่นไอดินก็ขึ้นไปถึงเมืองยักซ์ พวกยักซ์ก็ลงมากินดิน เมื่อกินไปแล้วก็กินไม่ได้ จึงเปลือยเสื้อผ้าไม่มีเสื้อผ้านุ่งกัน ต่อมาฝนก็ตกอีก ตกหนักเข้าหนักเข้าก็ปั่นเอาห้วยดอย เอาหินดินทรายมากองเป็นแห่ง ๆ ก็เกิดเป็นดอยขึ้น พวกยักซ์ที่มากินดินนั้นก็พากันพัดเซพเนจรไปอยู่ที่ ๆ หนึ่งก็รอดตาย น้ำก็เริ่มแห้งลง พวกนี้ก็ไปพบพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ในป่าในดอย และไปพบเมล็ดข้าวก็เก็บเอามา ข้าว ผลหมากรากไม้ต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นเอง ไม่มีใครสร้าง ยักซ์ก็เก็บไปกินกัน ภายหลังต่อมาน้ำก็แห้งลงไปกลายเป็นแม่น้ำลำคลอง ทะเลมหาสมุทร พวกยักซ์ก็เอากันเป็นผิวเป็นเมีย ชูดินชูดทรายอยู่แต่ยังไม่มีเสื้อผ้านุ่ง ต่อมาก็เอาใบไม้มานุ่งจากนั้นก็เอาเปลือกไม้มาทำเสื้อผ้า และเมื่อออกลูกออกหลานมากขึ้นก็สร้างบ้านสร้างเมือง ก็เริ่มรู้จักทอหูกทอฝ้ายทำเสื้อผ้านุ่งกัน”

“กำเนิดโลก” อรทิน เคลือบคล้าย สัมภาษณ์จาก แม่ช้อยเอียด คำแผ่น ชาวไทยวน อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ (ตำนานต้นผีไทย, 2533: 72) มีเนื้อความดังนี้

“บ้านเมืองตะกอนเป็นว่าไฟล้างกัป (เป็นว่าแผ่นดินถล่ม) บ่เหลืออะหยัง แผ่นดินเลี่ยนยังกับหน้าก่อง ต้นไม้ใบหญ้าบ่เหลืออะหยังสักอย่าง ค้างคนอยู่ 3 ฮ่มฮ้าง (อย่างใดบ่ฮู้เป็นฮ้องว่าอี้) มันจะเป็นพระพุทธรเจ้าพระธรรม พระสงฆ์บ่ฮู้ ภู่ถ่านย่าถ่านก็เลยสร้างคนขึ้นมาเป็นคู่ผิวใครเมียมัน พระยาเจ้าเมืองมีลูก 11 คน เป็นก็จัดคนนั้นไปอยู่เมืองนั้น คนนั้นไปอยู่เมืองนั้น จนปอได้ 101 หัวเมืองกั้นนั้นกะว่า บ่าฮ้อ แฮก คนจีน เจี้ยว ฝรั่งเศส ข่าหมุเขมร หยังสะปะสะป็นเป็นปีเป็นน้องกันหมด เป็นว่าบ่ดีฮ่ากันแก่งกัน มันเป็นป้อเดียวแม่เดียวกันหมด

สัมภาษณ์เพิ่มเติมครั้งที่ 1 แล้วจะเอาอะหยังมาเลี้ยงโลก ไปถามนงมะชั่วคราว นกนั้นว่ามันมีไข่สามแค้น จะมาเลี้ยงเมืองบ่กุ่ม ไข่มีน้อย ปู่แถนย่าแถนสร้างคนมานัก ไปถามป้า ป้าว่าสองข้างข้างมีล้านเจ็ดแสน ป้าฮับเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ นานา ก็จ้วยพ่อง

สัมภาษณ์เพิ่มเติมครั้งที่ 2 พระเจ้ามันไปตีไหนกามันถ้าจะนิปปาน มันมียักษ์ เป็นสบเป็นพายกัน กอฮันยักษ์ยอมก้าน พระเจ้าจะสบบยักษ์มันก็ก้าน ก็ดเอายักษ์ตาย เอ็นมันเป็นบึงเป็นต้ำกนะก้า หันคนมันมาดูดเลือด ขนไปเป็นหินเป็นถูง เป็นหยังชะปะ ผดาว่ามันขบคน”

ข) “ยักษ์” ในตำนานฝน

ปฐม หงษ์สุวรรณ (2550: 125) กล่าวว่า “ตำนานฝน (Rain Myth) คือตำนานที่อธิบายเหตุเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ว่าด้วยฝน ทั้งที่เป็นเรื่องฝนตก น้ำท่วม ฝนแล้ง พายุร้องและฟ้าผ่า” ส่วน ประมินท์ จารูวร (2549: 126) กล่าวว่า “ตำนานฝน คือตำนานที่มีเนื้อหาอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในการเกิดฝน พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการขอฝน รวมทั้งสาเหตุของความอุดมสมบูรณ์ ความแห้งแล้งและภัยธรรมชาติอันเกิดมาจากฝน”

จากนิยามดังกล่าว สรุปได้ว่า ตำนานฝน คือตำนานที่อธิบายเหตุเกี่ยวกับฝน ทั้งเรื่องฝนตก พายุร้องฟ้าผ่า เหตุที่ฝนแล้ง เหตุที่น้ำท่วม และสาเหตุของการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการขอฝน

ประมินท์ จารูวร (2549) พบว่า ตำนานฝนในการรับรู้ของคนไทยสามารถจำแนกออกเป็นแบบเรื่องต่าง ๆ ได้ดังนี้

ก) แบบเรื่องฝนเกิดจากการบันดาลของเทพเจ้าหรือเทวดา แบบเรื่องนี้จะสะท้อนให้เห็นว่า ผู้บันดาลฝนมีทั้งในระดับที่เป็นเทพเจ้าสูงสุด เช่น แถนแล้งด่อน และในระดับที่เป็นเทวดาโดยทั่วไปที่มีหน้าที่ดูแลเรื่องน้ำฝน เช่น เทพปัชชุนนะ พระพิรุณ แบบเรื่องนี้จะไม่สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งหรือการต่อสู้เพื่อให้ฝนตกลงมายังโลกมนุษย์ คงเป็นเรื่องของเทพเจ้าหรือเทวดาที่ทำตามหน้าที่ของตนและส่งฝนลงมายังโลกเมื่อถึงฤดูกาลหรือเวลาอันควร หรือเป็นการบัญชาให้ผู้ที่มีหน้าที่ทำให้ฝนตกไปทำตามหน้าที่ของตน

ข) แบบเรื่องฝนเกิดจากความขัดแย้งของเทวดา แบบเรื่องนี้จะเล่าโดยเน้นถึงปรากฏการณ์พายุร้องฟ้าผ่าก่อนที่จะมีฝนตก อาจเป็นเรื่องเกี่ยวแก่เทวดาที่

ทะเลาะหรือต่อสู้กับผีหรือต่อสู้กับเทวดานางฟ้าด้วยตัวเองเป็นสาเหตุให้ฝนตก โดยมีได้เน้นว่าฝนเกิดจากการบันดาลของเทพเจ้าหรือเทวดา

ค) แบบเรื่องฝนเกิดจากการช่วยเหลือของผู้วิเศษ แบบเรื่องนี้จะเล่าถึงผู้วิเศษ เช่น พระโพธิสัตว์ในเรื่อง **พระยาคนคาก** หรือ **มัจฉาตก** ที่รับรู้กันในสังคมไทย หรือเรื่องของพ่อโตในตำนานฝนของชาวจ้วง ว่าเป็นผู้ช่วยเหลือโลกมนุษย์ให้พ้นจากความแห้งแล้ง เนื้อหาในแบบเรื่องนี้มักเน้นถึงการที่ผู้วิเศษได้เอาชนะหรือได้ติดต่อกับผู้มีหน้าที่ดูแลหรือบันดาลฝนให้ส่งฝนมาให้มนุษย์

จากการรวบรวม ผู้วิจัยพบตำนานฝนที่มียักษ์เป็นตัวละครจำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ฟ้าแลบ** นำข้อมูลมาจาก **ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ (2519)**

ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ฟ้าแลบ เป็นตำนานฝน แบบเรื่องฝนเกิดจากความขัดแย้งของเทวดา กล่าวถึงยักษ์ว่าเป็นผู้ทำให้เกิดฟ้าร้อง ฟ้าผ่า และฟ้าแลบด้วยการใช้อาวุธชั้ดทำร้ายเทวดาพวกอื่นเพื่อแย่งชิงของวิเศษ ตำนานเรื่องนี้ เป็นตำนานเรื่องเดียวกับเรื่อง **เมฆลารามสูตร** ที่รับรู้กันในสังคมไทย

เนื้อหาตำนานมีดังนี้

“**ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ฟ้าแลบ**” เล่าโดย พ่อใหม่จันทร์พรหม มังคราช ชาวไทลื้อ อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2517 (**ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ, 2519: 440**) มีเนื้อความดังนี้

“นางสีดามีลูกแก้วเจียรไนซึ่งนางชอบเล่นโดยการโยนให้เกิดประกายไฟบนท้องฟ้า เมื่อยักษ์เห็นเข้ามันก็อยากได้ และยิงปืนของมันทำให้เกิดประกายไฟขึ้น ลูกปืนตกลงมายังพื้นดินอาจจะถูกคนและนำเคราะห์ร้ายมาสู่ผู้นั้น ฟ้าร้องเกิดจาก “สะตะกาศ” ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่อยู่บนฟ้ากระทบกันทำให้เกิดฝนตกลงมาและขณะที่มันกระทบกันจึงเกิดฟ้าร้อง”

2.2.1.2 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของบ้านเมืองและผู้นำทางวัฒนธรรมในภาคเหนือ

ตำนานกลุ่มนี้มีเนื้อหาอธิบายความเป็นมาของผู้นำทางวัฒนธรรมหรือผู้ปกครอง ความเป็นมาของผู้คนและความเป็นมาของบ้านเมืองโบราณ (ปรมินท์ จารุวร, 2549: 134)

ผู้นำทางวัฒนธรรมหรือผู้ปกครองในตำนานปรัมปรา มักเป็นบุคคลที่มีวิกรรรมในการทำสงครามรวบรวมดินแดน เป็นผู้นำในการอพยพผู้คนมาก่อตั้งบ้านเมือง สอนศิลปวิทยาการตลอดจนประเพณีพิธีกรรม ประวัติของผู้นาจึงมีความสัมพันธ์กับประวัติของบ้านเมือง ในการศึกษาของ ปรานี วงษ์เทศ (2543) พบว่า การศึกษาประวัติของผู้นำทางวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นสามารถนำมาสันนิษฐานความเป็นไปของบ้านเมืองได้ ตั้งแต่การเริ่มเคลื่อนย้ายผู้คนมาตามเส้นทางต่าง ๆ การรวมกลุ่มกันของเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ตั้งหลักแหล่งสร้างบ้านเมือง จนถึงการค้าขาย ๆ พัฒนาบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย เช่น ตำนานขุนเจือง ขุนมังราย สะท้อนเรื่องราวการเคลื่อนย้ายของชนเผ่าไทยจากสาละวินมาตามลำน้ำโขง เข้ามาตั้งถิ่นฐานแล้วผสมกับประชาชนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงราย ตำนานที่เล่าเรื่องราวของพระเจ้าอุทอง พระเจ้าสายน้ำผึ้ง สะท้อนร่องรอยว่าในกลุ่มบ้านเมืองภาคกลาง ผู้คนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่มีการติดต่อกับกลุ่มคนภายนอกทั้งทางบกและทางทะเล เป็นต้น นอกจากนี้ ตำนานกลุ่มนี้ยังมีประโยชน์ต่อการศึกษาในด้านประวัติศาสตร์ เช่น การศึกษาเพื่อสันนิษฐานเผ่าพันธุ์ที่เป็นบรรพบุรุษของคนในปัจจุบัน การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มต่าง ๆ ในอดีตซึ่งการถ่ายทอดวิทยาการแก่กันอันเป็นที่มาของวัฒนธรรมปัจจุบันที่มีความผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของชนกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น

ในภาคเหนือ ตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของบ้านเมืองและตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของผู้นำมักมีเนื้อหาเกี่ยวข้งกัน อย่างไรก็ตาม เพื่อให้ได้ผลการศึกษาวิเคราะห์ที่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงแบ่งตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของบ้านเมืองและผู้นำในภาคเหนือที่มียักษ์เป็นตัวละครออกเป็น 2 กลุ่ม คือ “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของบ้านเมือง และ “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของผู้นำ

ก) “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของบ้านเมือง

ตำนานที่เล่าความเป็นมาของบ้านเมือง หรือตำนานเมือง (Myth of Places) เป็นตำนานที่มีเนื้อหานำเสนอประวัติของบ้านเมืองและการลำดับราชวงศ์ต่าง ๆ ซึ่ง

นิยมเรียกกันว่า **ตำนานฝ่ายเมือง** มีแก่นเรื่องเพื่อสื่อให้ผู้รับสารทราบถึงเรื่องประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองตลอดจนเรื่องราวของเจ้าผู้ครองนคร (วิลักษณ์ ศรีป่าซาง, 2541: 80)

ในการศึกษาตำนานเมือง ประมินท์ จารูวร (2549) พบว่า การอธิบายความเป็นมาของเมืองต่าง ๆ จะมีเนื้อหากล่าวถึงกำเนิดและการล่มสลายของเมืองโดยอาจมีอำนาจเหนือธรรมชาติเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น เรื่องนาคสร้างเมืองนาคทำลายเมือง กล่าวถึงฤๅษีซึ่งเป็นผู้ที่ยังรู้ว่าที่ใดเหมาะสมที่จะสร้างเมืองและเมื่อใดที่จะเกิดเหตุการณ์เมืองล่ม นอกจากนี้ยังอาจกล่าวถึงผู้ปกครองที่นำผู้คนมาสร้างบ้านเมืองในบริเวณต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งในระดับของผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองที่มีผลต่อความรุ่งเรืองหรือการล่มสลายของบ้านเมือง

ในสังคมไทยมีตำนานเมืองหลายเรื่อง **ตำนานเมืองในภาคเหนือ** ได้แก่ **ตำนานเชียงใหม่** **ตำนานสุวณณะโคมคำ** **ตำนานสิงหนวัติกุมาร** **ตำนานหิรัญนครเงินยาง** **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่** **ตำนานเมืองบัวเมืองน่าน** **ตำนานเมืองในภาคอีสาน** ได้แก่ **ตำนานอุรังคนิทาน** หรือ **ตำนานพระธาตุพนม** **ตำนานเมืองในภาคกลาง** ได้แก่ **ตำนานเมืองศรีเทพ** **ตำนานเมืองในภาคใต้** ได้แก่ **ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช** **ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช** (ประมินท์ จารูวร, 259: 154-156)

จากการรวบรวม ตำนานเมืองที่มียักษ์เป็นตัวละครมีจำนวน 2 เรื่อง 8 ส่วนวน ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลมาจากหนังสือต่าง ๆ ดังนี้

ตำนานเมืองที่นำมาจากหนังสือ **ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม** (2537) มี 1 เรื่อง ได้แก่ **ตำนานเมืองเชียงใหม่** เป็นตำนานที่ปริวรรตจากต้นฉบับใบลานโดยชาวบ้านหมู่บ้านป่าสักน้อย ตำบลแม่ปูคา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ตำนานเมืองที่นำมาจากหนังสือ **ประชุมตำนานลานนาไทย** (2515) มี 1 เรื่อง ได้แก่ **ตำนานสุวรรณคำแดง** เป็นตำนานที่ สงวน โชติสุขรัตน์ ปริวรรตจากต้นฉบับใบลานวัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่

ตำนานเมืองที่นำมาจากหนังสือ **ตำนานเชียงใหม่** (2519) มี 1 เรื่อง ได้แก่ **ตำนานเมืองเชียงใหม่** เป็นตำนานที่อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว ปริวรรตจากต้นฉบับใบลานวัดหมื่นเงินกอง จังหวัดเชียงใหม่

ตำนานเมืองที่นำมาจากหนังสือ **พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก** (2541) มี 1 เรื่อง ได้แก่ **ตำนานเมืองเชียงดาว**

ตำนานเมืองที่นำมาจากหนังสือ **เจ้าหลวงคำแดง อารักษ์เมืองของล้านนา** (2550) มี 1 เรื่อง 4 ส่วนวน ได้แก่ **ตำนานเมืองเชียงดาวและถ้ำเชียงดาว** ส่วนแรกเป็น **ตำนานเมืองเชียงดาว** ฉบับสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ส่วนวนที่ 2 เป็น **ตำนานถ้ำเชียงดาว** ส่วนวนของอารยันตคุปต์ ส่วนวนที่ 3 เป็น **ตำนานถ้ำเชียงดาว** ส่วนวนปริวรรตจากต้นฉบับโบราณวัดสันป่าข่อย จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนวนที่ 4 เป็น **ตำนานถ้ำเชียงดาว** ส่วนวนปริวรรตจากต้นฉบับโบราณวัดอภัย จังหวัดน่าน

จากข้อมูลข้างต้น สามารถแบ่งตำนานเมืองออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ **ตำนานเมืองเชียงใหม่** และ **ตำนานเมืองเชียงดาว**

ในกลุ่ม **ตำนานเมืองเชียงใหม่** มีเนื้อหากล่าวถึงความเป็นมาของเมืองเชียงใหม่ซึ่งในอดีตเป็นเมืองศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา โดย **ตำนานเชียงใหม่** ในหนังสือ **ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม** และ **ตำนานสุวรรณคำแดง** เป็นตำนานเรื่องเดียวกัน เนื้อหา ตอนที่กล่าวถึง “ยักษ์” อยู่ในช่วงท้ายของตำนานซึ่งเป็นช่วงที่อธิบายความเป็นมาของเสาอินทขิลหรือเสาหลักเมืองเชียงใหม่ เนื้อความกล่าวว่า กุมภภัณฑ์ได้รับมอบหมายจากพระอินทร์ให้นำเสาอินทขิลมาประดิษฐานไว้ในเมืองเชียงใหม่เพื่อให้เป็นเสาหลักเมือง และให้กุมภภัณฑ์ดูแลเสาอินทขิลนั้น หลังจากชาวเมืองได้เสาอินทขิลมาเป็นเสาหลักเมืองแล้ว บ้านเมืองก็สงบเรียบร้อยไม่มีข้าศึกศัตรูมารุกราน ผู้คนมั่งคั่งร่ำรวย แต่ต่อมาชาวเมืองละเลยการบูชาเสาอินทขิลและลบหลู่กุมภภัณฑ์ กุมภภัณฑ์จึงนำเสาอินทขิลกลับสวรรค์ ทำให้บ้านเมืองเริ่มเสื่อมทราม ชาวเมืองได้สำนึกและขอเสาอินทขิลมาประดิษฐานในเมืองอีกครั้ง พระอินทร์จึงกำชับให้ชาวเมืองทำพิธีบูชาเสาอินทขิลและสังเวยกุมภภัณฑ์ทุกปี ส่วน **ตำนานเมืองเชียงใหม่** ในหนังสือ **ตำนานเชียงใหม่** เน้นเล่าถึงเชียงใหม่ในสมัยพระเจ้าเมกุฎีว่า บ้านเมืองเกิดอาเพศ ประชาชนพากันเดือดร้อน เนื่องจากพระเจ้าเมกุฎีเชื่อฟังใ้ศีกพม่า และละทิ้งจารีตโบราณ ตอนที่กล่าวถึง “ยักษ์” อยู่ในช่วงท้ายของตำนานซึ่งเป็นช่วงที่เล่าถึงอาเพศต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ้านเมือง เนื้อความเล่าว่า กุมภภัณฑ์ผู้ทำหน้าที่รักษาเสาอินทขิลและเทวดาอารักษ์ทั้งหลายในเมืองเชียงใหม่ไม่พอใจที่พระเจ้าเมกุฎีไม่ประกอบพิธีบวงสรวง จึงบันดาลให้เกิดความแห้งแล้ง โดยเมื่อเห็นว่าฝนจะตก กุมภภัณฑ์ก็แปลงกายเป็นแรงขึ้นไปพัดฝนให้ไปตกที่อื่น และยังทำให้แม่น้ำปิงแห้งขอดจนมดสามารถไต่ข้ามไปมาได้ด้วย

ตำนานเมืองเชียงดาว มีเนื้อหากล่าวถึงความป็นมาของเมืองเชียงดาว ซึ่งในปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ใน **พุทธตำนานพระเจ้าเสียบโลก** เนื้อความที่กล่าวถึงตำนานของเมืองเชียงดาว อยู่ในผูกที่ 9 ซึ่งเน้นกล่าวถึงสถานที่ในเชียงใหม่และเชียงดาว มีลักษณะการดำเนินเรื่องเป็นแบบเดียวกับตำนานพระธาตุ เล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมายังดอยอ่างสร้ง เมืองเชียงดาว ได้พบพระยาอัยกษัที่อาศัยอยู่ในดอยอ่างสร้ง เมื่อเห็นพระพุทธเจ้าพระยาอัยกษัก็พยายามจะจับกิน แต่พระองค์ได้แปลงสีหน้าทห้ามปรามอัยกษัโดยบอกว่าพระองค์เป็นพระพุทธเจ้า เมื่ออัยกษัได้ยินเช่นนั้นก็ตกใจกลัวและเข้ามาขอชีวิต จากนั้นอัยกษัได้กลับไปยังที่อยู่ของตน และได้เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้นางยักขินีผู้เป็นภรรยาฟัง นางยักขินีจึงบอกให้พระยาอัยกษันำข้าวตอกดอกไม้ไปขอขมา พระพุทธองค์ทรงรับของบูชาจากอัยกษัและสั่งสอนให้รักษาศีล จากนั้นทรงเล็งเห็นว่าพระยาอัยกษัตนนี้เป็นผู้มีบุญจึงทรงทำนายว่าเมื่อศาสนาล่วงเข้าสู่ปีที่ 3000 พระยาอัยกษัจะได้มาเกิดเป็นพระยาธัมมิกราชในเมืองเชียงดาว

ส่วนในตำนาน*ถ้ำเชียงดาว* เน้นเล่าถึงถ้ำเชียงดาวซึ่งอยู่บนดอยหลวงเชียงดาว ในอาณาเขตเมืองเชียงดาวว่าเป็นที่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วยเป็นที่สถิตของเทวดาอารักษัที่คุ้มครองเมืองเชียงดาว และให้ความสำคัญแก่เมืองเชียงดาวว่าเป็นที่ที่พระยาธัมมิกราชจะมาเกิดเพื่อปราบยุคเข็ญ และฟื้นฟูพุทธศาสนา เนื้อความในตำนานเล่าว่าพรหมฤาษี พระอินทร์ พระพรหม พญานาควิรูปกษั และเทวดาทั้งหลายได้ร่วมกันเนรมิตของวิเศษหลายอย่าง คือ พระพุทธรูปทองคำ พระเจดีย์ทองคำ ต้นโพธิ์วิเศษ ช้างวิเศษ ดาบวิเศษ ผ้าทิพย์ อาหารทิพย์ไว้ในถ้ำเชียงดาวสำหรับถวายพระยาธัมมิกราชผู้จะมาเกิดในเมืองเชียงดาวในอนาคต โดยพระอิศวรสั่งให้เทวอัยกษัตนหนึ่งคือเจ้าหลวงคำแดง⁷ และฝ้ายกษัซึ่งเป็นบริวารเป็นผู้ดูแลรักษาไว้

ตำนานเมืองที่มี "อัยกษั" เป็นตัวละคร มีตัวอย่างดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 "ตำนานเมืองเชียงใหม่" ใน "ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม" (2537)

ผู้วิจัยสรุปความ ดังนี้

⁷ เจ้าหลวงคำแดง เป็นตัวละครที่ปรากฏในตำนาน*สุวรรณคำแดง*ด้วย แต่ในตำนาน*สุวรรณคำแดง* ไม่ได้กล่าวว่าเจ้าหลวงคำแดงเป็นอัยกษั

ในกัลป์ที่ไม่มีพระพุทธเจ้ามาตรัสในโลก กลิ่นของมนุษย์ที่ระคนกับความบาปความชั่วขึ้นไปถึงพรหมโลก พระอินทร์นำความไปหาหรือกับเทวดาทั้งหลายเพื่อคิดหาทางแก้ไข พระวิศสุกัมมได้อาสาว่าจะชักเอาเจ้าสุวัณณะคำแดงไปสสอนคนเหล่านั้นเพื่อให้เลิกก่อบาปกรรม จากนั้นจึงเนรมิตตนเป็นทนายทองชักให้เจ้าสุวัณณะคำแดงติดตาม

เจ้าสุวรรณคำแดงติดตามทนายทองไปถึงสถานที่แห่งหนึ่ง ณ ที่แห่งนั้นพระองค์ได้พบกับนางอินทร์เหล่า เจ้าสุวรรณคำแดงอยู่กินกับนางโดยไม่ออกติดตามเนื้อทรายอีก ทำให้ฝ่ายบริวารร้อใจ จึงพากันไล่ตามเนื้อทรายไปเองเรื่อย ๆ จนได้พบคนที่เกิดจากรอยเท้าเนื้อทราย แรด และช้าง เป็นหญิงและชายอย่างละคู่ และพบกับฤๅษีตนหนึ่งที่ออกมาบอกให้นำคนเหล่านี้ไปเลี้ยงดูให้ดี ต่อมาฤๅษีแนะนำให้เลิกตามหาเนื้อทรายแล้วสร้างเมืองขึ้นในที่ดังกล่าว เจ้าสุวัณณะคำแดงจึงสร้างเมืองและให้ชื่อว่าเมืองล้านนา

เจ้าสุวัณณะคำแดงมีราชบุตรเจ็ดคน ทรงแต่งตั้งให้ราชบุตรครองเมืองสืบต่อมาจนถึงสมัยพระยาคราว ครั้งหนึ่งได้เอาตะพานน้ำเผือกมากินเป็นเหตุให้เมืองยุบลงกลายเป็นหนองน้ำ คนที่เหลืออยู่ได้ไปอาศัยอยู่ตามป่าเขาและสร้างเมืองใหม่ขึ้นชื่อว่าเมืองนารัฐะ มีพญาชื่อมินนราช

ในเวลานั้นมีนางผู้หนึ่งชื่ออวิธมา อาศัยอยู่กับบุตรชาย เมื่อนางมีสามีใหม่บุตรชายไม่พอใจจึงทุบตีแม่ ทำให้อารักษทั้งหลายไม่พอใจและแสดงอาเพศ ฤๅษีได้พาคนทั้งสามไปพบพญาเจ้าเมืองเพื่อให้ตัดสินความ แต่พญาเจ้าเมืองเห็นว่าชายหนุ่มนั้นมีใบหน้าอันงามจึงตัดสินให้ชายหนุ่มไม่มีโทษ คำตัดสินที่ไม่ถูกต้องนั้นทำให้เกิดอาเพศมีฝนตกลงมาเป็นเวลาเจ็ดวันเจ็ดคืนจนเมืองล่มอีกครั้ง ฤๅษีได้พาคนที่รอดตายไปสร้างเมืองใหม่ที่เวียงเจ็ดลินแล้วตั้งชื่อว่าเมืองเขมรบุรี

คุณสมชาย ทรัพย์รักษากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ต่อมาในสมัยของพญาแมนตาทอกมีผีชอกฟ้าต้ายีนมาล้อมเมืองไว้ทำให้เกิดความอดอยาก ฤๅษีจึงนำความไปทูลพระอินทร์ พระอินทร์จึงเรียกพระยาวิวและละวะทั้งหลายไปพบและให้รักษาศีล จากนั้นได้มอบขุมทรัพย์ให้ เศรษฐี 9 ตระกูล ด้วยอำนาจที่คนทั้งหลายรักษาศีลทำให้ผีทั้งหลายไม่อาจมาใกล้ได้ บ้านเมืองจึงเริ่มมั่งคั่งขึ้นตามลำดับ ท้าวพญาต่างเมืองทั้งหลายต้องการชิงขุมทรัพย์ ฤๅษีจึงนำความไปทูลพระอินทร์อีก คราวนี้พระอินทร์สั่งให้กุมภภัณฑ์นำเสาอินทขีลไปมอบให้เป็นที่พึ่งของชาวเมือง ต่อมาชาวเมืองมิได้สักการบูชาเสาอินทขีลและละเลยการสังเวยกุมภภัณฑ์ ทำให้กุมภภัณฑ์ไม่พอใจ จึงนำเสาอินทขีลกลับเมืองสวรรค์ เมื่อไม่มีเสาอินทขีลชาวเมืองก็ทุกข์ร้อน จึงขอให้พระมหาเถรไปหาพระอินทร์เพื่อขอเอาเสาอินทขีลกลับมา แต่กุมภภัณฑ์ทั้งสองไม่ยอมกลับไปอีก พระอินทร์จึงให้ชาวเมืองสร้างเสาอินทขีลขึ้นเอง โดยก่อรูปกุมภภัณฑ์ทั้งสองตนไว้ด้วยและให้ทำพิธีบูชาสักการะเสาอินทขีลและสังเวยกุมภภัณฑ์ทั้งสองทุกปี

ตัวอย่างที่ 2 “ตำนานเมืองเชียงดาว” ใน พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก (2537: 121-130) ผู้วิจัยสรุปความ ดังนี้

พระพุทธเจ้าเสด็จมายังดอยอ่างสรง เมืองเชียงดาว ณ ที่นั้น มีพระยา ยักษ์ตนหนึ่งอาศัยอยู่ เมื่อยักษ์เห็นพระพุทธเจ้าก็อยากจับกิน พระพุทธเจ้า ล่วงรู้ความคิดของยักษ์ จึงแปลงสีหน้าทห้าม โดยบอกให้พระยายักษ์รู้ว่าพระองค์ เป็นพระพุทธเจ้า ยักษ์ได้ยั้งใจกลัว จึงเข้ามาขอชีวิต แล้วก็กลับไปยังที่อยู่ ของตน

พระยายักษ์เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้นางยักษ์นี้ผู้เป็นภรรยาฟัง นางยักษ์จึง บอกให้พระยายักษ์นำดอกไม้ไปขอขมา เมื่อพระพุทธเจ้ารับคำขอขมาจากพระ ยายักษ์แล้ว ทรงเล็งเห็นว่าพระยายักษ์ตนนี้มีบุญบารมีมาก จึงทำนวยให้ยักษ์รู้ ว่าพระยายักษ์จะมาเป็นพระยาธัมมิกราชาที่เมืองเชียงดาวเมื่อศาสนาล่วงเข้า

สุปีที่สามพัน โดยจะเกิดเป็นพ่อค้าข้าวสาร ก่อนที่พระยาอภัยจะมาเกิดนั้น บ้านเมืองจะเกิดความเดือดร้อนนานาประการ จากนั้นพระอินทร์และเทวดาทั้งหลายจะอัญเชิญพ่อค้าข้าวสารเป็นพระยาธมมิกราช เสดยราชสมบัติ ณ เมืองเชียงดาว พระยาธมมิกราชจะฟื้นฟูศาสนาให้รุ่งเรืองต่อไป

ข) “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของผู้นำ

ตำนานที่เล่าความเป็นมาของผู้นำ หรือตำนานวีรบุรุษ (Myth of Culture Hero) คือ ตำนานที่มีเนื้อหามุ่งอธิบายเรื่องราวของบุคคลที่เป็นผู้นำทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มต่าง ๆ โดยชนแต่ละกลุ่มนั้นจะเชื่อว่าวีรบุรุษของกลุ่มตนเคยมีตัวตนจริง (ปรินท์ จารุวร, 2549: 135)

สุกัญญา สุขฉายา (2542: 203) กล่าวว่า “ในประวัติความเป็นมาของมนุษย์ทุกกลุ่มจะพบเรื่องราวของวีรบุรุษผู้นำชุมชนโบราณใน 2 ลักษณะ พวกหนึ่งเป็น **วีรบุรุษในประวัติศาสตร์** (historic hero) มีชื่อเสียงและมีบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ พงศาวดาร สามารถระบุได้ว่ามีชีวิตอยู่ในช่วงสมัยใด มักกล่าวขานถึงวีรกรรมด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในเรื่องของการศึกสงคราม การขยายดินแดน เช่น พ่อขุนรามคำแหง พระนเรศวร พระเจ้าตากสิน ฯลฯ อีกจำพวกหนึ่งเป็น **วีรบุรุษทางวัฒนธรรม** (culture hero) ผู้วางรากฐานทางวัฒนธรรมบางด้านแก่ชุมชน เช่น สอนให้รู้จักใช้ไฟ รู้จักปลูกข้าว รู้จักทอผ้า รู้จักการฟ้อนรำ การดนตรี สอนความคิดความเชื่อบางอย่าง หรือนำกลุ่มชนมาสร้างเมือง ฯลฯ วีรบุรุษจำพวกนี้ไม่มีชื่อปรากฏในประวัติศาสตร์ แต่มักมีชื่ออยู่ในตำนาน (myth) พงศาวดาร นิทานประจำถิ่น หรือในพิธีกรรมบางอย่าง ไม่สามารถระบุยุคสมัยได้แน่ชัด ได้แต่เพียงประมาณอย่างคร่าว ๆ ว่าน่าจะอยู่ในยุคสมัยใดสมัยหนึ่ง มักมีประวัติชีวิตโลดโผนเต็มไปด้วยอิทธิปาฏิหาริย์จนกลายเป็นกึ่งเทพกึ่งมนุษย์ เช่น ขุนเจือง พระเจ้าพรหม ท้าวอุทอง พระร่วง ฯลฯ”

ประคอง นิมนานเหมินท์ (2551) กล่าวว่า วีรบุรุษผู้เคยต่อสู้เข้าศึกอย่างห้าวหาญเพื่อปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองหรือเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองให้มีความร่มเย็นเป็นสุขมีความเจริญรุ่งโรจน์ เมื่อกาลเวลาผ่านไปมักจะมีประวัติใน 2 มิติ มิติหนึ่งเป็น **วีรบุรุษในประวัติศาสตร์** มีลักษณะเป็นมนุษย์ธรรมดาแต่มีความเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว กล้าตัดสินใจ มีกลยุทธ์ที่สามารถเอาชนะหรือต่อกรเข้าศึกศัตรู มองการณ์ไกล สามารถสร้างบ้านแปลงเมืองและนำความเจริญในด้านต่าง ๆ มาสู่บ้านเมือง อีกมิติหนึ่งเป็น **วีรบุรุษในเทพปกรณัม** ที่มีลักษณะพิเศษไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา เริ่มจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับกำเนิดซึ่งมักแสดงให้เห็น

เห็นว่าเป็นเชื้อสายของเทพเจ้าสูงสุด หรือเป็นลูกของมนุษย์กับอมมนุษย์ มักจะมีอาวุธวิเศษ พาหนะวิเศษ มีอิทธิฤทธิ์หรือมีความสามารถเกินมนุษย์ทั่วไป บางทีก็ได้รับความช่วยเหลือจากเทพเจ้า ในฉากสุดท้ายของชีวิตก็มักแสดงว่าไม่ได้เสียชีวิตเพราะถูกฆ่า ทั้งนี้ วีรบุรุษดังกล่าวเมื่อเสียชีวิตไปแล้วจะมีผู้เคารพบูชา ประกอบพิธีกรรมเช่นสรงสืบเนื่องเป็นประเพณี

จากคำอธิบายข้างต้น สรุปได้ว่า วีรบุรุษผู้นำชุมชนโบราณแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ *วีรบุรุษในประวัติศาสตร์* และ *วีรบุรุษทางวัฒนธรรม* หรือ *วีรบุรุษในเทพปกรณัม* และวีรบุรุษในตำนานปรัมปราจัดเป็น *วีรบุรุษทางวัฒนธรรม*

ในสังคมไทยมีตำนานวีรบุรุษหลายเรื่อง จากการศึกษาของปรมินทร์ จารูวร (2549) พบว่า *ตำนานวีรบุรุษในภาคเหนือ* ได้แก่ เรื่องพระเจ้าพรหม ผู้นำทางวัฒนธรรมในกลุ่มโยนก-ล้านนา เรื่องพระนางจามเทวี ผู้นำทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นหริภุญชัย เรื่อง ลวจักรราช ผู้นำทางวัฒนธรรมบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสน-เชียงราย *ตำนานวีรบุรุษในภาคอีสาน* ได้แก่เรื่อง *ท้าวฮุ่งฮุนเจือง* ผู้นำทางวัฒนธรรมข้ามเผ่าพันธุ์ในหมู่ชนชาติข่า-ไท-ลาว เรื่อง *ขุนบรม* ผู้นำทางวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำโขงของลาว *ตำนานวีรบุรุษในภาคกลาง* ได้แก่เรื่องพระร่วง ผู้นำทางวัฒนธรรมบริเวณสุโขทัย ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร เรื่อง *พระเจ้าอู่ทอง* ผู้นำทางวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา *ตำนานวีรบุรุษในภาคใต้* ได้แก่เรื่อง *พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช* ผู้นำทางวัฒนธรรมผู้สร้างเมืองนครศรีธรรมราช

จากการรวบรวม พบว่า *ตำนานวีรบุรุษในภาคเหนือ* ที่มียักษ์เป็นตัวละครมีจำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ *ตำนานนางจามเทวี* ตำนานเรื่องนี้ผู้วิจัยนำข้อมูลมาจากหนังสือ **ประชุมตำนานลานนาไทย** (2515) ของสงวน โชติสุวรัตน์ ซึ่งปริวรรตมาจากต้นฉบับใบลานของพระมหาหมื่นนวุฑฒิญาโณ วัดหอยธรรมเชียงใหม่⁸

⁸ นอกจากตำนานนางจามเทวี แล้ว ผู้วิจัยพบว่ายักษ์เป็นตัวละครในตำนานเมืองฝางและอ่างสลุงเชียงดาว ซึ่งเป็นตำนานที่เล่าความเป็นมาของเจ้ากาวิละ ผู้นำท้องถิ่นคนหนึ่งในภาคเหนือด้วย ตำนานเรื่องนี้พบใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** (2542) ซึ่งไพฑูริย์ ดอกบัวแก้ว และพรรณเพ็ญ เครือไทย สรุปความมาจากตำนานสำนวนปริวรรตต้นฉบับใบลานวัดบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เนื้อหาของตำนานเล่าว่า ยักษ์ตนหนึ่งจับตัวพระอานนท์ไว้ขณะที่ไปตักน้ำที่แม่น้ำปิงเพื่อนำมาถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงเสด็จไปช่วยและได้ทำนายว่าต่อไปยักษ์จะเกิดเป็นพระญาณกาวิละในเมืองเชียงใหม่ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเจ้ากาวิละเป็นผู้นำที่มีลักษณะเป็นวีรบุรุษในประวัติศาสตร์ กล่าวคือ มีตัวตนในประวัติศาสตร์ เพราะมีพงศาวดารระบุให้เห็นว่าเป็นผู้นำคนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าตากสินและพระยาหลวงวชิรปราการกำแพงเพชรทำสงครามกอบกู้อิสรภาพให้เชียงใหม่หลุดพ้นจากความเป็นเมืองขึ้นของพม่าเมื่อพุทธศักราช 2317 (สรีสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2551: 315-322) ในงานวิจัยนี้ จึงไม่ได้รวบรวมตำนานเรื่องดังกล่าวมาพิจารณาด้วย

ตำนานนางจามเทวี เป็นตำนานที่เล่าความเป็นมาของผู้นำทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นหรือภูมูชา คือพระนางจามเทวี ผู้ได้รับการยกย่องเป็นปฐมกษัตริย์แห่งศรีสุทนต์ ตำนานเรื่องนี้กล่าวถึงพระนางจามเทวีว่าเป็นโอบาติกะกำเนิดขึ้นในดอกบัวใหญ่ พระฤๅษีวาสุเทพไปพบเข้าจึงนำมาเลี้ยง เมื่อโตเป็นสาวฤๅษีวาสุเทพพำนักนางไปลอยแพในแม่น้ำปิง พระเจ้ากรุงละโว้ได้นำไปเลี้ยงและให้อภิเษกกับพระเจ้ากัมโพชชะราชบุตร เมื่อฤๅษีวาสุเทพสร้างเมืองศรีสุทนต์แล้ว ฤๅษีวาสุเทพได้ขอนางจามเทวีกลับมาปกครองเมืองศรีสุทนต์ พระนางเสด็จขึ้นมาครองเมืองโดยนิมนต์พระมหาเถรเจ้าและช่างฝีมือขึ้นมาด้วย พระนางจามเทวีปกครองเมืองศรีสุทนต์จนมีความเจริญรุ่งเรือง และสิ้นพระชนม์เมื่ออายุ 92 ปี

เนื้อหาตอนที่กล่าวถึงยักษ์อยู่ในช่วงที่พระนางจามเทวีขึ้นมาครองเมืองศรีสุทนต์แล้วและพระนางต้องทำสงครามกับชาวลัวะซึ่งเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณนั้น โดยกล่าวว่าขุนวิลังคะพระยาฬวะ ยกทัพมาทำสงครามกับนางจามเทวี เพราะต้องการได้พระนางไปเป็นชายา ในครั้งนั้นพระนางจามเทวีได้ใช้ให้ยักษ์บริวารซึ่งติดตามมาจากเมืองละโว้เป็นผู้ออกไปต่อสู้ ยักษ์ใช้ฤทธิ์ต่อสู้กับลัวะและสามารถขับไล่ทหารลัวะไปจากเมืองได้ในที่สุด เนื้อหาของตำนาน มีดังนี้

“ตำนานนางจามเทวี” (ประชุมตำนานลานนาไทย, 2515: 1-30) ผู้วิจัยสรุปความได้ ดังนี้

นางจามเทวีเป็นโอบาติกะกำเนิดขึ้นในดอกบัวใหญ่ พระฤๅษีวาสุเทพไปพบจึงนำนางไปเลี้ยงและตั้งชื่อว่าจามเทวี เมื่อเติบโตขึ้นพระฤๅษีเห็นว่าจะเป็นที่ครหาหากเลี้ยงหญิงสาวไว้เพราะตัวเองเป็นผู้ทรงศีล จึงนำนางไปลอยแพที่แม่น้ำปิงแล้วอธิษฐานให้แพไปหยุดอยู่ที่ที่จะนำความสุขสวัสดิมาสู่นางจามเทวี แพนั้นลอยไปถึงเมืองละโว้ พระเจ้าเมืองละโว้ได้เก็บนางจามเทวีไปเลี้ยงและให้อภิเษกกับเจ้ากัมโพชชะราชบุตร ต่อมาเมื่อฤๅษีวาสุเทพสร้างเมืองศรีสุทนต์เสร็จจึงส่งคนไปขอนางจามเทวีจากเจ้าเมืองละโว้ให้มาปกครองเมือง พระนางขึ้นมาครองเมืองโดยนิมนต์มหาเถรเจ้าและช่างฝีมือมาด้วย พร้อมทั้งนี้ก็มีหัวหน้ายักษ์ชื่อเทโคยักษ์และบริวารยักษ์อีก 1000 คน ติดตามมาคุ้มครอง

หลังจากมาถึงเมืองทริภูฏายพระนางจามเทวีได้ประสูติโอรสสององค์นามว่าเจ้ามหายศและเจ้าอินทวรอนันตยศ ต่อมาเมื่อพระยาลัวะผู้หนึ่งนามว่าวิลังคะได้ข่าวว่า พระนางจามเทวีมีรูปโฉมงดงามก็อยากได้นางเป็นเมีย จึงส่งคนมาขอร้องแต่ถูกนางจามเทวีปฏิเสธ พระยาลัวะโกรธจึงใช้ให้คนเอาวัวมาชนกับวัวของนางจามเทวี และบอกว่าหากนางจามเทวีแพ้ก็ต้องยอมเป็นเมีย แต่สุดท้ายวัวของพระยาลัวะเป็นฝ่ายแพ้ ต่อจากนั้นพระยาลัวะให้คนเอาไก่มาชนอีก ครั้งนี้นางจามเทวีสั่งไล่เทโคยักษ์เนรมิตเป็นไก่ไปชนกับไก่พระยาลัวะ ทำให้ไก่พระยาลัวะคอหักตาย ต่อมาพระยาลัวะให้คนที่มีความยาวลากดิน 1 ศอกมาทำให้หาคนที่มีความยาวกว่านี้มาสู้ พระนางจามเทวีก็ให้เทโคยักษ์เนรมิตเป็นคนมีความยาวลากดิน 5 ศอกไปสู้ จากนั้นก็เกิดการสู้รบกัน นางจามเทวีแต่งทัพออกรบพร้อมด้วย เทโคยักษ์และยักษ์บริวาร กองทัพลัวะสู้ไม่ได้สุดท้ายต้องยกทัพกลับไป หลังจากนั้น นางจามเทวีได้แต่งตั้งให้เจ้ามหายศครองเมือง เมื่อพระนางเจริญพระชนมายุได้ 92 ปีก็สิ้นพระชนม์

2.2.1.3 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของปูชนียสถานและปูชนียวัตถุในภาคเหนือ

ตำนานปรัมปรากลุ่มนี้มีเนื้อหาอธิบายความเป็นมาของการเกิดพระธาตุพระพุทธรูป และพระพุทธรูป มีบทบาทสำคัญในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์เพื่อนำมาให้พุทธศาสนิกชนเกิดความศรัทธาต่อพระธาตุ พระพุทธรูป หรือพระพุทธรูป

จากการศึกษาตำนานปรัมปราที่รวบรวมได้ ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มตำนานปรัมปราที่กล่าวถึงความเป็นมาของปูชนียสถานและปูชนียวัตถุในภาคเหนือที่มียักษ์เป็นตัวละครออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ ตำนานปรัมปราที่อธิบายความเป็นมาของพระธาตุ และตำนานปรัมปราที่อธิบายความเป็นมาของพระพุทธรูป

ก) “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่อธิบายความเป็นมาของพระธาตุ

ตำนานปรัมปราที่อธิบายความเป็นมาของพระธาตุ หรือตำนานพระธาตุ (Myth of the Buddha's Relics) คือ ตำนานที่อธิบายความเป็นมาของการสร้างพระธาตุเจดีย์ที่เชื่อว่ามีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่ ตำนานพระธาตุอาจเป็นทั้งเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาหรือมี

การจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์จากความคิดความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตเพื่ออธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งเรื่องราวการประทานพระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้า การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ การสร้างองค์พระธาตุ รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาพระธาตุในสังคม (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2548: 2)

จากการศึกษาตำนานพระธาตุในประเทศไทย ประมินทร์ จารุวรรณ (2549) พบว่า ตำนานพระธาตุมีการดำเนินเรื่องโดยอาจอ้างถึงเวลาใน 3 ช่วงสมัย ดังนี้

ก) ตำนานพระธาตุที่อ้างถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ตำนานกลุ่มนี้จะเล่าเรื่องโดยอ้างอิงว่าพระโพธิสัตว์ได้เคยเสด็จมายังสถานที่อันเป็นที่ตั้งพระธาตุเจดีย์นั้น โดยมักเล่าว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นทราญคำ (กวางทอง) ปูคา (ปูทอง) แมลงภู่นกแขกเต้า เป็นต้น

ข) ตำนานพระธาตุที่อ้างถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์ชีพ ตำนานพระธาตุกลุ่มนี้จะกล่าวถึงการเสด็จมายังสถานที่ต่าง ๆ ของพระพุทธองค์ทำให้อุบัติมาสถานที่เหล่านั้นเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

ค) ตำนานพระธาตุที่อ้างถึงเหตุการณ์หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ตำนานพระธาตุกลุ่มนี้มักมีเนื้อหากล่าวถึงการที่บุคคลต่าง ๆ ประารถนาจะสร้างพระธาตุเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือกล่าวถึงการมาประดิษฐานของพระสารีริกธาตุด้วยเหตุประการต่าง ๆ ซึ่งค่อนข้างมีลักษณะเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ คือมีการอ้างถึงกษัตริย์หรือมีการระบุศักราชไว้ด้วย นอกจากนี้ ยังมีบางเรื่องที่กล่าวถึงการเดินทางไปร่วมสร้างพระธาตุ แต่ด้วยเหตุที่ไปไม่ทันจึงได้สร้างธาตุเจดีย์ไว้ระหว่างทาง เรื่องที่เล่าถึงการแข่งขันกันสร้างสิ่งต่าง ๆ อันเกี่ยวเนื่องกับพระธาตุเจดีย์ และเรื่องของการสร้างธาตุเจดีย์เพื่อไถ่บาปที่ได้กระทำผิดบาปหรือมาตุฆาต

จากการรวบรวม ตำนานพระธาตุที่มีอักษรเป็นตัวละครมีจำนวน 8 เรื่อง 14 สำนวน รวบรวมข้อมูลมาจาก **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** (2542) หนังสือและวิทยานิพนธ์ต่าง ๆ ดังนี้

ตำนานพระธาตุที่นำมาจาก **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** (2542) มีจำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ ตำนานพระธาตุปูปอ ตำนานพระธาตุดอยคำ ตำนานพระธาตุจอมศีล ตำนานวัดม่อนจำศีล และตำนานวัดพระแก้วดอนเต้า โดยตำนานพระธาตุปูปอ ตำนานพระธาตุจอมศีล ตำนานวัดม่อนจำศีล และตำนานพระธาตุดอยคำ เป็นตำนานที่ปูปมาคุณยศียง สรุปความมาจากเอกสารข้อมูลต่าง ๆ กล่าวคือ ตำนานพระธาตุปูปอ ย่อความมาจากเอกสาร “คุ้มหลวงเชียงใหม่” [ม.ป.ป.] ตำนานพระธาตุจอมศีล ย่อความมาจากหนังสือ **จังหวัด**

พะเยา [ม.ป.ป.] **ตำนานวัดม่อนจำศีล** ย่อความมาจากหนังสือ **จังหวัดลำปาง** (2525) **ตำนานพระธาตุดอยคำ** ย่อความมาจากเอกสาร **ตำนานพระธาตุดอยคำและประวัติพระธาตุดอยคำ** ซึ่งเรียบเรียงโดยสุทธวารี สุวรรณภาชน์ (2533) ส่วน **ตำนานวัดพระแก้วดอนเต้า** เป็นตำนานที่ขวัญเรือน ตาจุมปา เรียบเรียงมาจากเอกสาร **“พระแก้วดอนเต้า”** (2530)

ตำนานพระธาตุที่นำมาจากวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยนำข้อมูลมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม** (2548) มีจำนวน 8 เรื่อง ได้แก่ **ตำนานพระธาตุดอยคำ** **ตำนานพระธาตุจอมศีล** **ตำนานพระธาตุม่อนจำศีล** **ตำนานพระธาตุดอยสุเทพ** **ตำนานพระธาตุดอนเต้า** (จำนวนที่ 1) **ตำนานพระธาตุดอนเต้า** (จำนวนที่ 2) **ตำนานพระธาตุจอมทอง** และ**ตำนานพระธาตุภูซาง** โดย **ตำนานพระธาตุดอยคำ** เป็นตำนานที่เรียบเรียงจากหนังสือ **ตำนานวัดพระธาตุดอยคำ**(2524) **ตำนานพระธาตุจอมศีล** เรียบเรียงจาก **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** (2542) **ตำนานพระธาตุม่อนจำศีล** เรียบเรียงจากหนังสือ **ตำนานเมืองเหนือ** (2505) **ตำนานพระธาตุดอยสุเทพ** เรียบเรียงจาก **ประชุมตำนานพระธาตุภาคที่ 2** (2510) **ตำนานพระธาตุจอมทอง** เรียบเรียงจากหนังสือ **หลวงพ่อบึงพะเยา** (2544) **ตำนานพระธาตุภูซาง** เรียบเรียงจากหนังสือ **พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก ฉบับชำระสะสาง** ของ นาคฤทธิ (2545) **ตำนานพระธาตุดอนเต้า** (จำนวนที่ 1) เรียบเรียงจากรายงานการวิจัยเรื่อง **เอกสารตำนานพระพุทธรูปและพระธาตุ** ของ มนวิภา เจียจันทร์พงษ์ (2523) **ตำนานพระธาตุดอนเต้า** (จำนวนที่ 2) เรียบเรียงจาก **หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพคุณแม่ตุ๋่น แซ่แต้** (2543)

ตำนานพระธาตุที่นำมาจากหนังสือ ผู้วิจัยนำข้อมูลมาจากหนังสือ **ตำนานธรรมิกราช** [ม.ป.ป.] มีจำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ **ตำนานดอนเต้า** นำมาจากต้นฉบับโบราณวัดสว่างอารมณ์ จังหวัดเชียงใหม่ ปิรวิรรตโดยอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว

จากการศึกษาตำนานพระธาตุที่รวบรวมได้ข้างต้น พบว่า **ตำนานพระธาตุดอนเต้า** เป็นตำนานพระธาตุในกลุ่ม **ตำนานพระธาตุที่อ้างถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์** ส่วนตำนานพระธาตุอื่น ๆ ที่เหลือ ได้แก่ **ตำนานพระธาตุปูปอ** **ตำนานพระธาตุดอยคำ** **ตำนานพระธาตุจอมศีล** **ตำนานวัดม่อนจำศีล** **ตำนานพระธาตุดอยสุเทพ** **ตำนานพระธาตุจอมทอง** และ**ตำนานพระธาตุภูซาง** เป็นตำนานพระธาตุในกลุ่ม **ตำนานพระธาตุที่อ้างถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์ชีพอยู่**

ตำนานพระธาตุที่มีลักษณะเป็นตัวละครในกลุ่ม **ตำนานพระธาตุที่อ้างถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์** เล่าว่า พระพุทธเจ้าเล่าเรื่องเมื่อครั้ง

เสวยพระชาติเป็นนกแขกเต้า พระองค์ได้เสด็จมายังม่อนดอนเต้าและได้พบยักษ์กับคนอันธพาล พระองค์จึงปราบยักษ์และเทศนาสั่งสอน ทำให้ยักษ์และคนอันธพาลเหล่านั้นกลับใจ จากนั้นได้ทำนายว่าในอนาคตจะมีผู้นำเอาพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้แล้วจะสร้างเป็นเจดีย์ธาตุ ทำให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง

ตำนานพระธาตุที่มียักษ์เป็นตัวละครในกลุ่ม *ตำนานพระธาตุที่อ้างถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์ชีพอยู่* เล่าว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จมายังดินแดนที่เป็นภาคเหนือในปัจจุบัน ณ ที่นั้นจะมียักษ์อาศัยอยู่ เมื่อยักษ์เห็นพระพุทธเจ้าผ่านมายังที่อยู่ของตนก็ตรงเข้าจะจับกิน พระพุทธเจ้าจึงปราบยักษ์และเทศนาสั่งสอนจนยักษ์เกิดความเลื่อมใสแล้วรับศีล หรือเล่าว่าพระพุทธเจ้าตั้งใจเสด็จไปปราบยักษ์เพราะทรงทราบเรื่องที่ยักษ์สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้คน หรือเล็งเห็นเหตุการณ์ที่ยักษ์กำลังจะทำร้ายผู้คนจึงเสด็จไปยับยั้ง จากนั้นจึงเทศนาสั่งสอนให้ยักษ์กลับใจ เมื่อยักษ์รับศีลแล้ว พระพุทธเจ้าจะประทานพระเกศาธาตุให้ยักษ์เฝ้าดูแล

ตำนานพระธาตุที่มียักษ์เป็นตัวละคร มีตัวอย่างดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 “ตำนานวัดพระแก้วดอนเต้า” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** (2542: 4271-4273) ตัวอย่างนี้ เป็นตัวอย่างของตำนานพระธาตุที่อ้างถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์ เนื้อความในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ กล่าวไว้ ดังนี้

“พระพุทธองค์เล่าเรื่องเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นนกแขกเต้าได้เสด็จสู่ม่อนดอนเต้า พบพวักยักษ์และคนอันธพาลจึงเนรมิตให้อากาศมีดมนและเกิดฝนตกห่าใหญ่ พวักยักษ์และคนอันธพาลรู้สึกหนาวเย็นและเกิดความกลัวจึงยอมอ่อนน้อม พระพุทธองค์จึงแสดงธรรมเทศนาโปรดยักษ์และคนอันธพาล ทำให้ยักษ์และคนอันธพาลกลับใจมีเมตตาธรรม จากนั้นพระพุทธเจ้าได้ทำนายอนาคตว่า หลังจากพระองค์นิพพานจะมีผู้นำเอาพระบรมสารีริกธาตุมาบรรจุไว้แล้วจะก่อรูปเป็นพระธาตุเจดีย์ สถานที่แห่งนี้จะเจริญรุ่งเรืองสืบไป”

ตัวอย่างที่ 2 “ตำนานพระธาตุภูซาง” ใน **พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลกฉบับชำระสะสาง** ของ นาคฤทธิ (2545) อ้างถึงใน **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท: ความสำคัญ**

และปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม (2548: 48-49) ตัวอย่างนี้เป็นตัวอย่างของตำนานพระธาตุที่อ้างอิงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์ชีพอยู่

พระพุทธเจ้าเสด็จทางอากาศมาถึงเชิงเขาภูหนึ่งพบสองตายาย กำลังทำไร่อยู่จึงทรงเปล่งรัศมีให้สองตายายเห็น สองตายายจึงนิมนต์พระองค์ให้ไปพักอยู่ที่กระท่อม รุ่งเช้าพระพุทธเจ้าเสด็จออกบิณฑบาตและไปประทับอยู่ใต้ต้นไม้ต้นหนึ่ง ขณะนั้นมียักษ์กินคนผ่านมา ยักษ์แลเห็นพระพุทธเจ้ากำลังนั่งสมาธิและเปล่งรัศมี ก็รู้ว่าเป็นผู้พิเศษมีอิทธิฤทธิ์จึงคิดประลองกำลัง พระพุทธเจ้าปราบพยศจนยักษ์ยอมแพ้และโปรดเทศนาสั่งสอนให้ยักษ์เลิกเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น แต่ยักษ์บอกว่าทำไม่ได้ พระพุทธเจ้าจึงให้ยักษ์อยู่แต่ในป่าจับสัตว์กิน เมื่อสิ้นศาสนาแล้วค่อยออกมาจับมนุษย์กินเป็นอาหาร จากนั้นพระพุทธเจ้าได้เทศนาโปรดสองตายาย และประทานข้าวแกวให้สองตายายเพื่อสร้างพระธาตุบรรจุพระเขี้ยวแก้วไว้บนยอดดอย พระธาตุนี้เรียกว่าพระธาตุปู่สร้าง ต่อมาเพี้ยนเป็นพระธาตุปู่ซาง หรือภูซางในปัจจุบัน

ข) “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่อธิบายความเป็นมาของพระพุทธรูป

ตำนานที่อธิบายความเป็นมาของพระพุทธรูป หรือตำนานพระพุทธรูป (Myth of the Buddha's Images) คือ ตำนานที่มีเนื้อหาอธิบายความเป็นมาของพระพุทธรูปสำคัญองค์ต่าง ๆ ที่ประดิษฐานอยู่ในดินแดนไทย-ไท ซึ่งถือว่่าเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่ละองค์มีพุทธลักษณะและความเป็นมาแตกต่างกันไป บางองค์ถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง (ปรมินท์ จารุวร, 2549: 202)

ในตำนานปรัมปราของภาคเหนือ ตำนานพระพุทธรูปและตำนานพระธาตุมักดำเนินเรื่องคล้ายคลึงกัน ปรมินท์ จารุวร (2549) พบว่า ตำนานพระพุทธรูปสามารถจำแนกแนวเรื่องออกได้เป็น 2 แนวกว้าง ๆ คือ ตำนานพระพุทธรูปที่มีได้ดำเนินเรื่องแบบตำนานพระธาตุ และตำนานพระพุทธรูปที่ดำเนินเรื่องแบบตำนานพระธาตุ

ตำนานพระพุทธรูปที่มีได้ดำเนินเรื่องแบบตำนานพระธาตุ มักมีเนื้อเรื่องกล่าวว่า “พระพุทธรูปนั้นสร้างที่ลังกาทวีปหรือชมพูทวีปโดยสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์ และในองค์พระบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จากนั้นเล่าว่า พระพุทธรูปได้รับการ

อัญเชิญสู่สุวรรณภูมิโดยเรือสำเภา พระพุทธรูปได้แสดงอิทธิฤทธิ์และได้ประดิษฐานหลายเมืองก่อนมาสู่เมืองเชียงใหม่” (วิไลลักษณ์ ศรีป่าซาง, 2541: 91-95) ตำนานปรัมปรากลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นตำนานพระพุทธรูปในภาคเหนือ ได้แก่ ตำนานพระแก้วจันทน์ ตำนานพระแก้วมรกต ตำนานพระศิลาฯ และตำนานพระสิงห์พุทธปฏิมาเจ้า

ตำนานพระพุทธรูปที่ดำเนินเรื่องแบบตำนานพระธาตุ ตำนานพระพุทธรูปกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นตำนานเกี่ยวกับพระนอนองค์ต่าง ๆ และวัดอันเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเหล่านั้น มี 2 แนวเรื่อง คือ

แนวเรื่องที่ 1 มีเนื้อหากล่าวถึงการที่พระพุทธรูปองค์เสด็จมาปราบหรือมาเทศนาคฤหาสน์หรือนาค

แนวเรื่องที่ 2 มีเนื้อหากล่าวถึงการเสด็จมาประทับแรมของพระพุทธรูปเจ้าหรือพุทธสาวกยังสถานที่ต่าง ๆ ต่อมาจึงสร้างวัดขึ้น ณ ที่นั้น

จากการรวบรวม ตำนานพระพุทธรูปที่มียักษ์เป็นตัวละครมีจำนวน 5 เรื่อง 7 ลำดับ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลมาจาก **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** (2542) และหนังสือต่าง ๆ

ตำนานพระพุทธรูปที่นำมาจาก **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** (2542) มีจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ ตำนานพระแก้วดอนเต้า ตำนานพระนอนขอนม่วง ตำนานพระนอนป่าเกิดถึ และตำนานพระแก้วมรกต โดย ตำนานพระแก้วดอนเต้า เป็นตำนานที่ขวัญเรือน ตาจุมปา เรียบเรียงจากเอกสาร “พระแก้วดอนเต้า” (2530) ตำนานพระนอนขอนม่วงเป็นตำนานที่บุปผา คุณยศยิ่ง เรียบเรียงจากหนังสือ **วัดในล้านนา** (2535) ตำนานพระนอนป่าเกิดถึ เป็นตำนานที่ไข่มุก อุทยานวลี เรียบเรียงจากหนังสือ **วัดในล้านนา** (2535) ตำนานพระแก้วมรกต เป็นตำนานที่ย่อความมาจากตำนานลำดับปริวรรตจากต้นฉบับใบลานวัดทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ตำนานพระพุทธรูปที่นำมาจากหนังสือต่าง ๆ มีจำนวน 3 เรื่อง นำมาจากหนังสือ **ประชุมตำนานลานนาไทย** (2515) จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ ตำนานพระแก้วมรกต จากหนังสือ **พื้นเมืองเชียงใหม่** (2543) จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ ตำนานพระนอนขอนม่วง และจากหนังสือ **ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม** (2537) จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ ตำนานพระเจ้าอัฐสาร

จากการศึกษาตำนานพระพุทธรูปที่รวบรวมได้ข้างต้น พบว่า ตำนานพระแก้วดอนเต้า ตำนานพระนอนขอนม่วง ตำนานพระนอนป่าเกิดถึ และตำนานพระเจ้า

อัฐารส เป็น ตำนานพระพุทธรูปที่ดำเนินเรื่องแบบตำนานพระธาตุ ส่วน ตำนานพระแก้วมรกต เป็น ตำนานพระพุทธรูปที่มีได้ดำเนินเรื่องแบบตำนานพระธาตุ

ตำนานพระพุทธรูปที่มียักษ์เป็นตัวละครที่ดำเนินเรื่องแบบ ตำนานพระธาตุ เล่าว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมายังดินแดนที่เป็นภาคเหนือในปัจจุบัน เมื่อยักษ์พบ พระพุทธเจ้าก็จะเข้ามาจับกินเป็นอาหาร ยักษ์จึงถูกพระพุทธเจ้าปราบ จากนั้นพระพุทธเจ้าจะ เทศนาโปรดยักษ์ ประทานพระเกศาธาตุและมอบหมายให้ยักษ์เป็นผู้ดูแลพระเกศาธาตุ ต่อมา บริเวณที่ยักษ์พบพระพุทธเจ้าจะกลายเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ต่าง ๆ ในปัจจุบัน และ อาจจะมีการปั้นรูปยักษ์เพื่อให้ดูแลรักษาพระพุทธรูปองค์นั้น ๆ ด้วย

ตำนานพระพุทธรูปที่มียักษ์เป็นตัวละครที่มีได้ดำเนินเรื่องแบบ ตำนานพระธาตุ เล่าว่า ยักษ์ทำหน้าที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาของศักดิ์สิทธิ์ และเป็นผู้ที่อนุญาตให้นำ ของศักดิ์สิทธิ์มาสร้างเป็นพระพุทธรูป

ตำนานพระพุทธรูปที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละคร มีตัวอย่างดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 “ตำนานพระนอนขอนแก่น” ใน ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (2542: 194-197) ตัวอย่างนี้ เป็นตัวอย่างของตำนานพระพุทธรูปที่ดำเนินเรื่องแบบตำนานพระธาตุ ผู้วิจัยสรุปความ ดังนี้

ในสมัยพระกัศสปะซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าลำดับที่ 3 ลงมาบังเกิดใน โลกนั้น บริเวณที่เป็นวัดพระนอนขอนแก่นในปัจจุบันคือเมืองกุมภมิตตนคร ครั้งหนึ่งในสมัยของพระยาคุมภมิตตราชะสหายของพระยาได้ส่งมะม่วงรส หอมหวานมาถวายพระองค์จำนวน 101 ผล เมื่อพระยาคุมภมิตตราชะสหาย มะม่วงแล้วก็โปรดให้นำเมล็ดไปเพาะเพื่อขยายพันธุ์ ปรากฏว่ามะม่วงออก เพียงต้นเดียว ต่อมาเมื่อมะม่วงออกผล คนสวนได้นำมะม่วงไปขายได้เงินมา 4 แส่นกับทองคำอีก 10000 ตำลึง คนสวนนำเงินเหล่านั้นบรรจุไว้ในไหแล้ว ฝังไว้ใต้ต้นมะม่วงตามพระประสงค์ของเจ้าเมือง ต่อมาเมื่อคนสวนตายไป ก็ได้มาเกิดเป็นยักษ์เฝ้าต้นมะม่วงนั้น ครั้นพระพุทธเจ้ากัศสปะเดินทางมาถึง บริเวณที่ต้นมะม่วงขึ้นอยู่ ยักษ์ก็เข้าขัดขวางมิให้พระองค์พิกได้ต้นมะม่วง พระพุทธองค์จึงเทศนา สั่งสอนยักษ์พร้อมกับมอบพระเกศาให้ยักษ์ ยักษ์ได้นำพระเกศาฝังไว้ร่วมกับเฒ่าของตอนที่หลุดออกมาขณะฝังเทศนาใต้ต้น มะม่วงต้นเดียวกับที่เคยฝังทรัพย์ไว้

ต่อมาถึงสมัยของพระพุทธเจ้าโคตรมะ มะม่วงต้นนั้นหักล้มลงมา เมื่อพระพุทธเจ้ากับพระอานนท์เสด็จมาถึงก็ทรงประทับแรมที่ต้นมะม่วงนั้น ยักษ์ก็เข้าขัดขวางและจะทำร้ายพระพุทธองค์ พระพุทธองค์จึงเทศนาสั่งสอนทำให้ยักษ์เกิดความเลื่อมใสมากและเขี้ยวหลุดออกมาอีก ยักษ์ได้ทูลขอพระเกศาธาตุของพระองค์ไว้สักการบูชา แล้วนำพระเกศาธาตุกับเขี้ยวของตนไปฝังไว้ใต้ต้นมะม่วงต้นเดิม จากนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสทำนายว่า ต่อไปสถานที่แห่งนั้นจะได้เป็นที่ประดิษฐานพระศรีรังคารธาตุ ยักษ์ตนนั้นจะเกิดมาเป็นพระญาเจ้าเมืองและจะสร้างพระพุทธรูปถวายแด่พระพุทธศาสนา ต่อมาเมื่อพุทธศตวรรษล่วงไปได้ 2000 ปี ยักษ์ตนนี้จะเกิดมาเป็นพระญาเจ้าเมืองอีก โดยมีน้องร่วมท้อง 7 คน ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปได้ 750 พระวัสสา ยักษ์ตนเดิมจะได้เกิดมาเป็นพระญาเจ้าเมืองกुरुรัฐ พระอินทร์จะเสด็จลงมาจากสวรรค์เพื่อแนะนำเจ้าเมืองทำตามคำทำนาย

ตัวอย่างที่ 2 “ตำนานพระแก้วมรกต” ใน ประชุมตำนานลานนาไทย (2515: 1-35) ตัวอย่างนี้ เป็นตัวอย่างของตำนานพระพุทธรูปที่มีได้ดำเนินเรื่องแบบตำนานพระธาตุผู้วิชัยสรุปความดังนี้

พระมหานาคเสนคิดจะสร้างพระพุทธรูปขึ้นองค์หนึ่งเพื่อให้เป็นเครื่องเคารพบูชาแทนองค์พระพุทธเจ้าที่เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว พระอินทร์ล่วงรู้ความคิดของพระมหานาคเสนจึงเสด็จลงมาเพื่อแนะนำให้นำแก้วมณีโชติมาสสร้างเป็นพระพุทธรูป แต่พระมหานาคเสนตอบว่าแก้วมณีโชตินั้นมีกุมภภัณฑ์พันตนรักษาอยู่ ขอให้พระอินทร์เสด็จไปขอมาให้ พระอินทร์เสด็จไปพบกุมภภัณฑ์และแจ้งความประสงค์ที่จะขอแก้วมณีโชติไปสร้างพระพุทธรูป แต่กุมภภัณฑ์ปฏิเสธว่าไม่สามารถมอบแก้วมณีโชติให้ได้ เนื่องจากแก้วมณีโชตินั้นเป็นของที่ต้องเก็บไว้ถวายแก่พระยาจกกวัดติ หากให้ไปเหล่ากุมภภัณฑ์จะต้องถูกลงโทษด้วยก้อนเหล็กทุบหัว แล้วเสนอให้นำแก้วมรกตที่ยักษ์รักษาไว้ไปสร้างแทน พระอินทร์จึงนำแก้วมรกตมาถวายแก่พระมหานาคเสนและให้พระวิษณุกรรมสลักเป็นรูปพระพุทธเจ้าสูง 2 ศอก 1 นิ้ว

แล้วบรรจจุธาตุพระพุทธรูปเจ้าในพระแก้วมรกตนั้น 7 แห่ง จากนั้นพระมหานาคเสนาได้ทำนายว่าต่อไปพระแก้วมรกตนี้จะรุ่งเรืองในวงศา 3 แห่ง คือ ขอม พม่า และไทย

2.2.1.4 “ยักษ์” ในตำนานปรัมปราที่อธิบายที่มาของประเพณีและพิธีกรรม ในภาคเหนือ

ตำนานปรัมปราประเภทนี้มีเนื้อหาอธิบายมูลเหตุของการจัดประเพณีและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ สาเหตุที่ประเพณีพิธีกรรมมักมีตำนานปรัมปราเป็นองค์ประกอบนั้น ศิราพร ณ ถลาง (2548: 323) กล่าวว่า เป็นเพราะ “ตำนานมิได้เป็นเพียง “เรื่องเล่าธรรมดา” แต่มีความสัมพันธ์กับระบบความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติของผู้คนในกลุ่มชนนั้น” ดังนั้นการนำตำนานปรัมปรามาเป็นองค์ประกอบในประเพณีพิธีกรรมและอธิบายสาเหตุของการจัดประเพณีพิธีกรรม จึงช่วยสร้างความศักดิ์สิทธิ์และความน่าเชื่อถือให้แก่ประเพณีพิธีกรรมนั้น ๆ ได้ เพราะตำนานเป็นเรื่องราวศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนในสังคมเคารพเชื่อถือ

จากการศึกษาตำนานปรัมปราที่อธิบายประเพณีพิธีกรรมของไทย ประมินท์ จารูวร (2549) จำแนกตำนานปรัมปราที่อธิบายประเพณีพิธีกรรมออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ตำนานปรัมปราที่อธิบายประเพณีพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ และตำนานปรัมปราที่อธิบายประเพณีพิธีกรรมในเรื่องการทำบุญสร้างกุศลและการป้องกันหรือบำบัดเป่าสิ่งเลวร้ายต่าง ๆ

ตำนานปรัมปราที่อธิบายประเพณีพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ ส่วนใหญ่จะเกี่ยวเนื่องกับการทำการเกษตรของคนไทย มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับเหตุที่ต้องบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ดินฟ้าอากาศเหมาะสมและได้ผลิตผลสมบูรณ์ไม่เสียหาย เช่น ตำนานพญาคันคาก ตำนานข้าว ตำนานเกี่ยวกับตาแหวนหรือเฉลวซึ่งจะช่วยคุ้มครองไร่ นา ตำนานที่อธิบายประเพณีทานสลาก หรือ การทำบุญสลากภัต เป็นต้น

ตำนานปรัมปราที่อธิบายประเพณีพิธีกรรมในเรื่องการทำบุญสร้างกุศลและการป้องกันหรือบำบัดเป่าสิ่งเลวร้ายต่าง ๆ จะเน้นเรื่องของการสั่งสมบุญกุศลเพื่อความสุขของชีวิตโดยมีจุดมุ่งหมายคือเพื่อชีวิตที่ดีขึ้นจนถึงขั้นสู่การบรรลुพระนิพพาน ประเพณีเหล่านี้มักอ้างถึงพุทธประวัติหรือเรื่องจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนาอันเป็นมูลเหตุของความเชื่อในการประกอบประเพณีพิธีกรรม เช่น เรื่องของประเพณีก่อพระเจดีย์ทราย ประเพณีบุญข้าวจี เป็นต้น

จากการรวบรวม ผู้วิจัยพบว่า ตำนานที่อธิบายประเพณีพิธีกรรมของภาคเหนือที่มียักษ์เป็นตัวละครสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ ตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีบูชาเสาอินทขีล ตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ และตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีแฮกนาและประเพณีทานสลากภัตต์

ตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีบูชาเสาอินทขีล ที่ผู้วิจัยรวบรวมมาศึกษามี 3 จำนวน ได้แก่เรื่อง เสาอินทขีล ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ (2542: 7201) ตำนานสุวรรณคำแดง ใน ประชุมตำนานลานนาไทย (2515: 117-160) และตำนานแทรกเรื่องเสาอินทขีล ใน ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม (2537: 16-28)

ตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ ที่รวบรวมได้มี 11 จำนวน แบ่งเป็นตำนานจำนวนปริวรรต 4 จำนวน และจำนวนมุขปาฐะ 7 จำนวน ตำนานที่เป็นจำนวนปริวรรต ได้แก่เรื่อง เลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ (2542: 6063) ตำนานพระธาตุคอกยคำ ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ (2542: 4412) ตำนานแทรก ยักษ์สองผัวเมียใน ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (2543: 196) และตำนานแทรก ปู่แสะย่าแสะ ใน ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม (2537: 45-46) ส่วนตำนานที่เป็นจำนวนมุขปาฐะ นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง การใช้เรื่องเล่าผีปู่แสะย่าแสะ: ศึกษาเฉพาะกรณีชาวบ้านป่าจี้ (2536)

ตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีแฮกนาและประเพณีทานสลากภัตต์ ที่รวบรวมได้มี 3 จำนวน ได้แก่เรื่อง ทานสลากภัตต์ และเรื่อง ยักษ์หนี ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ (2542) และเรื่องเมียน้อยเมียหลวง ใน ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ (2519: 406-407)

ตำนานทั้ง 3 กลุ่มนี้ ล้วนมีลักษณะเป็นตำนานปรัมปราที่อธิบายประเพณีพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ กล่าวคือ พิธีบูชาเสาอินทขีล จะเป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อบูชาเสาหลักเมืองเชียงใหม่ ซึ่งตั้งอยู่กลางวิหารของวัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่บ้านเมืองและราษฎรตลอดจนเพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ, 2542: 7203) พิธีเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ เป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อสังเวद्यผีปู่แสะย่าแสะ ซึ่งเป็นผียักษ์ที่ดูแลรักษาเมืองเชียงใหม่ เพื่อให้บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข มีน้ำอุดมสมบูรณ์ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ, 2542: 6063-6064) ส่วนพิธีแฮกนาและทานสลากภัตต์ เป็นพิธีไหว้ผีตาแฮกของชาวนาเพื่ออธิษฐานให้ข้าวเจริญงอกงามและไร่นาไม่เสียหาย สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ดี (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ, 2542: 5469)

ตำนานทั้ง 3 กลุ่มเล่าถึง “ยักษ์” ในลักษณะต่างกัน

ใน *ตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีบูชาเสาอินทขีล* เนื้อหาตอนที่กล่าวถึง “ยักษ์” และเกี่ยวโยงเป็นบ่อเกิดของประเพณีนี้ คือตอนที่เล่าว่า กุมภภัณฑ์ซึ่งเป็นผู้คุมครองเสาอินทขีล ไม่พอใจที่ชาวเมืองไม่เคารพเลี้ยงดู จึงตัดสินใจนำเสาอินทขีลกลับคืนสวรรค์ เป็นเหตุให้บ้านเมืองเสื่อมทรามลง ครั้นชาวเมืองรู้สำนึกแล้วก็ตั้งใจที่จะป้องกันมิให้ความหายนะเกิดซ้ำรอยอีก จึงเอาใจใส่เรื่องการสักการะเสาอินทขีลและกุมภภัณฑ์อย่างเคร่งครัด เมื่อปฏิบัติสืบเนื่องต่อมา จึงกลายเป็นประเพณีบูชาเสาอินทขีลและสังเวยกุมภภัณฑ์จนถึงปัจจุบัน

ใน *ตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ* เนื้อหาตอนที่กล่าวถึง “ยักษ์” และเกี่ยวโยงเป็นบ่อเกิดของประเพณีนี้ คือ ตอนที่เล่าว่า ยักษ์ปู่แสะย่าแสะขออนุญาตพระพุทธรูปเจ้าและเจ้าเมืองกินเนื้อสัตว์ปีละครั้งเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยสัญญาว่าจะไม่สร้างความเดือดร้อนให้ชาวเมืองอีก ชาวเมืองจึงตอบแทนที่ยักษ์เลิกทำร้ายผู้คนและคุ้มครองความปลอดภัยให้ด้วยการฆ่าควายมาให้ยักษ์กินทุกปี จึงเกิดเป็นประเพณีฆ่าควายเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะนับแต่นั้นมา

ใน *ตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีแหกนาและประเพณีทานสลากภัตต์* เนื้อหาตอนที่กล่าวถึง “ยักษ์” และเกี่ยวโยงเป็นบ่อเกิดของประเพณีนี้ คือตอนที่เล่าว่า ยักษ์ช่วยเหลือชาวเมืองดูแลไร่นาดำเนินการทำนาฝน ทำให้ชาวเมืองรู้สึกสำนึกบุญคุณจึงนำอาหารไปสังเวยกยักษ์เป็นการตอบแทน เกิดเป็นความนิยมที่จะต้องทำพิธีเลี้ยงผีตาแสดเพื่อขอให้ยักษ์คุ้มครองไร่นาในเวลาต่อมา และสืบเนื่องมาจากข่าวของที่ชาวเมืองนำไปให้ยักษ์นั้นมีมากจนเหลือกินเหลือใช้ ยักษ์จึงนำของที่มีไปถวายพระสงฆ์ โดยดัดแปลงวิธีถวายให้มีการจับฉลากเพื่อความยุติธรรม ชาวเมืองเห็นว่าเป็นวิธีที่ดีจึงปฏิบัติตาม จึงเกิดเป็นประเพณีทานสลากภัตต์อีกประเพณีหนึ่งตั้งแต่นั้นมา

ตำนานทั้ง 3 กลุ่มมีเนื้อหา ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีบูชาเสาอินทขีล

“เสาอินทขีล” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ* (2542: 7201) สรุปความได้ว่า

แต่เดิมบริเวณที่ตั้งเมืองเชียงใหม่เป็นที่อยู่ของชาวลัวะ โดยเริ่มสร้างเวียงเจ็ดลิน เมื่อถูกฝิรบกวณ พระอินทร์ก็ให้ชาวเมืองรักษาศีล ทำให้บ้านเมืองพ้นอันตรายไปได้ แล้วพระอินทร์ก็บันดาลขุมเงินขุมทองขุมแก้วให้ชาวเมืองอธิษฐานขอเอาตามความประสงค์ โดยมีลัวะ 9 ตระกูลแบ่งกันดูแลขุมทรัพย์ และอาศัยเหตุจากลัวะทั้ง 9 ตระกูลนี้จึงให้ชื่อเมืองว่า “นพบุรี” ต่อมาได้สร้างเวียงสวนดอกกับเวียงใหม่เพิ่มอีกเพื่อรองรับประชากรที่เพิ่มขึ้น ชาวความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองเลื่องลือไปถึงเมืองต่าง ๆ เมืองเหล่านั้นส่งหนังสือมาคุกคามให้มอบขุมทรัพย์ให้ เมื่อฤกษ์นำความเดือดร้อนของชาวเมืองไปทูลพระอินทร์แล้ว พระอินทร์ได้ให้กุมภัณฑ์สองตนชุดเอาเส้าอินทขิลใส่สาแหวกเหล็กหามาประดิษฐานไว้ในเมืองเพื่อให้ประชาชนสักการบูชา อานุภาพของเส้าอินทขิลได้ทำให้ศัตรูกลายเป็นพ่อค้าและได้ไปขอเอาทรัพย์สิน ชาวเมืองก็แนะนำให้พ่อค้าดังกล่าวไปสมทานศีลแล้วบูชาเอาที่เส้าอินทขิล พ่อค้าดังกล่าวก็ได้ทรัพย์ไปตามต้องการ และได้มาขอทรัพย์สินด้วยวิธีการเดียวกันนี้ทุกปี หลายปีต่อมาชาวเมืองประมาทไม่ดูแลเส้าอินทขิลไม่สังเวยกุมภัณฑ์ และนำขยะปฏิญ์ไปทิ้งในบริเวณที่ตั้งเส้า ทำให้กุมภัณฑ์ไม่พอใจจึงพาเส้าอินทขิลกลับคืนสวรรค์ การกระทำนั้นทำให้ขุมทรัพย์ทั้งสามเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ ไม่อาจอำนวยทรัพย์ให้แก่ผู้ใดได้อีก ต่อมามีลัวะเผ่าผู้หนึ่งตั้งใจจะไปบูชาเส้าอินทขิลแต่ไม่พบจึงได้ดำรงเพศเป็นชีปะขาวรักษาศีลอยู่ที่นั่นเป็นเวลาสองปีก็ได้พบมหาเถรจากป่าหิมพานต์ มหาเถรนั้นได้บอกชาวเมืองว่าบ้านเมืองจะพินาศ ชาวเมืองจึงขอให้ช่วยพระมหาเถรนำความไปทูลพระอินทร์ พระอินทร์กล่าวว่าไม่อาจให้เส้าอินทขิลได้อีก จึงให้ชาวเมืองหล่อเส้าอินทขิลเองโดยหล่ออย่างขางแล้ววางไว้ในหลุม แล้วนำโลหะมาหล่อด้วยรูปมนุษย์ร้อยเอ็ดชาติอย่างละคู่ หล่อรูปสัตว์น้ำสัตว์บกและแมลงอย่างละคู่ลงในอ่าง ปิดด้วยอิฐแล้วก่ออิฐเป็นรูปเส้าอินทขิล พร้อมทั้งหล่อรูปกุมภัณฑ์ทั้งสองไว้ด้วย จากนั้นเมื่อครบปีก็ให้จัดพิธีสังเวย บ้านเมืองก็จะเป็นสุข

กลุ่มที่ 2 ตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ

“ปู่แสะย่าแสะ” ใน ตำนานพระธาตุดอยคำ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย

ภาคเหนือ, 2542: 4412) สรุปความได้ว่า

เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์มีพระชนมายุได้ 50 ปีเศษ พระองค์ได้นำ พระภิกษุอรหันต์พร้อมด้วยพระอินทร์มุ่งหน้าขึ้นสู่ทิศเหนือผ่านเมืองบุรพนคร และได้พักอยู่ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งซึ่งปัจจุบันนี้เป็นสถานที่ตั้งของวัดเจติยเหล็ก จากนั้นเสด็จต่อไปถึงดอยคำซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก ณ ที่นั้นทรงพบว่ามียักษ์ สามตนพ่อแม่ลูกอาศัยอยู่และยังชีพด้วยเนื้อมนุษย์หรือเนื้อสัตว์ตลอดมา เมื่อ ยักษ์เห็นพระพุทธองค์พร้อมด้วยเหล่าสาวก ก็หมายจะจับกินเป็นอาหารเช่นเคย แต่พระพุทธองค์ทรงแม่เมตตาห้ามจิตกิเลสของพวกยักษ์ให้อ่อนลงจนต้องเข้ามากราบพระองค์ด้วยความยำเกรง ยักษ์ผู้เฒ่าชื่อว่า “จิคำ” และยักษ์ผู้เป็นเมีย นามว่า “ตาเขียว” ไม่สามารถรักษาศีลห้าได้ตลอดจึงขออนุญาตพระพุทธเจ้า กินเนื้อมนุษย์ปีละ 2 คน เมื่อพระพุทธองค์ไม่อนุญาตจึงขอเปลี่ยนเป็นเนื้อสัตว์ แต่พระพุทธเจ้าก็เลียงให้ไปขอเจ้าเมืองเอง เมื่อเจ้าเมืองยินยอมให้ยักษ์กิน เนื้อสัตว์ได้ ชาวเมืองจึงได้ทำพิธีฆ่าควายเผือกเขาเพียงหมู่ให้ปู่แสะ และฆ่าควาย ดำเขาเพียงหมู่ให้ย่าแสะนับแต่นั้นมา นอกจากนี้ลูกยักษ์ยังได้ขอบวชเป็นภิกษุ ด้วย พระพุทธเจ้าจึงแสดงธรรมให้ฟังพร้อมกับประทานพระเกศาธาตุให้พ่อแม่ ยักษ์ ยักษ์ทั้งสองจึงนำไปบรรจุไว้ในผอบแก้วมรกต ต่อมาไม่นานลูกยักษ์ได้ขอ ลาสิกขาบวชเพื่อบวชเป็นฤๅษี พระพุทธองค์ทรงอนุญาตพร้อมกับตั้งชื่อให้ว่า “वासเทพฤๅษี” นับแต่นั้นเป็นต้นมา

กลุ่มที่ 3 ตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีแหกนาและประเพณีทานสลากภัตต์

“ทานสลากภัตต์” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** (2542: 2769 - 2770) สรุปความได้ว่า

ในสมัยพุทธกาล ในขณะที่พระพุทธเจ้าประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหารนั้น นางกุมารีผู้หนึ่งได้อุ้มลูกชายวัยหนึ่งนางยักษ์ผู้มีเวรต่อกันหลายชาติ แล้วติดตามจะทำร้ายลูกของตนเข้าไปในเชตวันขณะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอยู่ นางกุมารีได้เฝ้าลูกน้อยวางแทบพระบาทแล้วกราบทูลขอพึ่งพระบารมี พระพุทธเจ้าได้ตรัสสั่งสอนนางยักษ์นี้เรื่องการระงับเวรด้วยการไม่จองเวร นางยักษ์นี้เมื่อได้ฟังคำสอนก็รับศีล 5 แล้วนางก็ร้องให้สะอึกสะอื้นกราบทูล พระพุทธเจ้าว่านางไม่รู้จะทำมาหากินอะไรเพราะรักษาศีลเสียแล้ว นางกุมารีจึง

รับอาสาจะพานางยักษ์ขึ้นไปอยู่ด้วย นางยักษ์นี่เมื่อได้รับอุปการะจากนางกุมารีหลายประการแล้วก็นึกอยากตอบแทนบุญคุณ จึงพยากรณ์เรื่องอุตุนิยมวิทยาให้นางกุมารีทราบ คือ บอกให้นางทำนาในที่ดอนในปีที่ฝนมาก และทำนาในที่ลุ่มในปีที่ฝนแล้ง นางกุมารีได้ปฏิบัติตามทำให้ฐานะร่ำรวยขึ้นยิ่งกว่าคนอื่น ๆ ในละแวกนั้น คนทั้งหลายเมื่อรู้ว่านางกุมารีได้รับความช่วยเหลือจากนางยักษ์นี้ก็พากันไปหา นางยักษ์ก็ช่วยเหลือ ทำให้คนทั้งหลายมีฐานะร่ำรวยขึ้นตาม ๆ กัน ด้วยความสำนึกในบุญคุณ ชาวบ้านจึงพากันเอาเครื่องอุปโภคบริโภคมาสังเวชนางยักษ์นี่เป็นอันมาก ข้าวของที่สำนักนางยักษ์นี่จึงมีมากเหลือกินเหลือใช้ นางจึงนำมาทำสลากภัตต์โดยให้พระสงฆ์ได้จับตามสลากอุปโลกนกรรม คือของที่ถวายเป็นทั้งของที่ราคาแพง ราคาน้อย พระสงฆ์องค์ใดได้ของที่มีราคาน้อยก็อย่าเสียใจ ให้ถือว่าโชคของตนไม่ดี

2.2.2 “ยักษ์” ในนิทานศาสนา

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2545: 24) กล่าวว่า นิทานศาสนา (Religious tale) คือ “เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาแต่ไม่ใช่ประเภทเทพปกรณัม เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเยซูและนักบุญต่าง ๆ ในคริสต์ศาสนาซึ่งไม่ปรากฏในพระคัมภีร์”

สำหรับนิทานศาสนาของไทย ประคอง นิมมานเหมินท์ (2545) จำแนกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ นิทานเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า และนิทานจากคัมภีร์พุทธศาสนา

นิทานเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า มีทั้งนิทานที่มาจากพุทธประวัติ เช่น นิทานจากภาคเหนือเรื่อง เทวดากับพระพุทธเจ้า มาจากเรื่องพระอินทร์ตีตีพิณสามสายถวายพระพุทธเจ้า เป็นต้น และนิทานที่ไม่ได้มีที่มาจากพุทธประวัติ เช่นเรื่อง กากขาว เป็นนิทานที่แสดงให้เห็นจินตนาการของชาวบ้านที่พยายามจะหาคำอธิบายเกี่ยวกับความเป็นมาของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์โดยโยงชื่อสัตว์ 5 ชนิด ให้สัมพันธ์กับพระนามพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ เป็นต้น นอกจากนี้ นิทานเกี่ยวกับพระพุทธเจ้ายังมักจะเป็นเรื่องพระพุทธเจ้าเสด็จไปตามที่ต่าง ๆ ในเมืองไทยและมีลักษณะเป็นนิทานประจำถิ่น อธิบายที่มาของชื่อสถานที่หรือสิ่งต่าง ๆ ในท้องถิ่นด้วย

นิทานจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา นิทานประเภทนี้แยกออกเป็น 2 ประเภทคือ เรื่องเล่าเกี่ยวกับบุคคลในสมัยพุทธกาล และเรื่องเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ เรื่องเกี่ยวกับบุคคลในสมัย

พุทธกาล มักเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับบุคคลที่มีเรื่องราวน่าสนใจ เช่น เรื่องของนางปฎาจารา องคูลี มาล และนางวิสาขา เป็นต้น ส่วน *เรื่องเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์* จะเป็นเรื่องเล่าที่มาจากอรรถกถา ชาดกและ**ปัญญาสชาดก**ซึ่งเป็นชาดกนอกนิบาต เรื่องจากอรรถกถาชาดก เช่นเรื่อง *มโหสถ สุวรรณสาม* ส่วนเรื่องเล่าจาก**ปัญญาสชาดก** เช่น เรื่อง *สังข์ทอง สังข์ศิลป์ไชย วรรณคดี* เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ประคอง นิมมานเหมินท์ กล่าวว่า นิทานที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับ พระโพธิสัตว์นี้แท้จริงแล้วมีรูปแบบเป็นนิทานมหัศจรรย์ แต่ด้วยเหตุที่ผู้เล่าเน้นว่าเป็นเรื่องของ พระโพธิสัตว์และเน้นคติธรรมทางพุทธศาสนา จึงจัดว่าเป็นนิทานศาสนาได้ด้วย

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า นิทานศาสนาในภาคเหนือส่วนใหญ่มีลักษณะเป็น *เรื่องเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์* หรือก็คือมีลักษณะเป็นชาดก โดยชาดกในภาคเหนือมีทั้งที่เป็นนิบาต ชาดกและชาดกนอกนิบาต⁹ แต่ส่วนใหญ่เป็นชาดกนอกนิบาต ชาดกนอกนิบาตแพร่หลายมากใน ภาคเหนือ จึงพบว่ากลุ่มชนต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือต่างมีนิทานชาดกเล่าสู่กันฟัง ชาดกนอกนิบาต ที่ได้รับความนิยมมากมีหลายสำนวน เช่น สำนวนมุขปาฐะ สำนวนลายลักษณ์ สำนวนที่เป็น ลายลักษณ์มีทั้งที่แต่งเป็นโคลง หรือคำวซอ

จากการรวบรวม ผู้วิจัยพบนิทานศาสนาที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่องจำนวน 76 เรื่อง 144 สำนวน นิทานที่รวบรวมได้นี้มีทั้งที่เป็นนิทานศาสนาที่มาจากการปริวรรต และนิทาน ศาสนาที่มาจากมุขปาฐะ

นิทานศาสนาที่มาจากการปริวรรต ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลมาจาก **สารานุกรม วัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** วิทยานิพนธ์และงานวิจัยต่าง ๆ นิทานที่รวบรวมได้จาก **สารานุกรม วัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** (2542) มีจำนวน 54 เรื่อง นิทานแต่ละเรื่องเป็นเรื่องย่อที่สรุปความมา จากสำนวนปริวรรตที่อยู่ในงานวิจัย วิทยานิพนธ์และหนังสือต่าง ๆ อีกชั้นหนึ่ง ได้แก่ *กล้วยพันกอ กำพร้าวทอง กำพร้าวเหล็กไน ขุนแก่นกับนางหลาวคำ เขียวสองมอน คันธนะจิกุ้งดีด โคนบุตร จิตตมานวะชาดก จีจ่อมดอกแก้วมหาวัน เจ้าสุวัตรนางบัวคำ ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง ช้างสามงาปลา สามเงียง ชิวหาลิ้นคำ ตีสสะพระเจ้า เทวันธสูตต์ นันทิกา นาคเขาคำ นลกชาดก บั้วรมบัวเรวบัว*

⁹ **ชาดก** คือ เรื่องของพระโพธิสัตว์หรืออดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่ได้อธิบายความเป็นวิบุรุษ หรือบทบาทอื่น ๆ ชาดกมี 2 กลุ่ม ได้แก่ *อรรถกถาชาดก* หรือ *นิบาตชาดก* และ*ชาดกนอกนิบาต* *นิบาตชาดก* คือ ชาดกที่เป็นส่วนหนึ่งของ **พระไตรปิฎก** มีทั้งหมด 547 เรื่อง *นิบาตชาดก*แต่ละเรื่องมีองค์ประกอบ 5 ส่วน คือ ปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ คาถา เรื่องวิจารณ์ไวยากรณ์และถ้อยคำของคาถา และสมิธาน *ชาดกนอกนิบาต* คือ ชาดกที่แต่งขึ้นโดยนำนิทานพื้นบ้านมาแต่งเลียนแบบนิบาตชาดก โดยปรับให้ตัวละครเอกเป็นพระโพธิสัตว์ ชาดกนอกนิบาตที่สำคัญของไทย ได้แก่ ชาดกใน **ปัญญาสชาดก** (ฐานิสร์ ชาติรัตพงศ์, 2546: 53-63)

รอง บัวหอมพันกาบ ปลาตะเพียนทอง บัญจาวุฑฒมาร ปิฎกาทังสาม พรหมจักร พุทธเสนกะชาดก ภัคคชาดก มหาวงศ์แดงอ่อน มหาสีลวราช มหิสิสชาดก โลกนัยชาดก วงศ์สุวรรณค์ วนาวนกุมาร ชาดก วิฑูรบัณฑิต สังข์ขัตตมณะ สังข์สิงห์ธนูชัย สิทธิสารชาดก สีนันทชาดก สีวิชัยชาดก สุทนต์ชาดก สุนัขชาดก สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง สุริยวงศ์ไกรสร สุริยวงศ์หงส์อำมาตย์ สุริยะแหคำ สุรุปราชชาดก สุวัณณะหงส์คำ เสฏฐีทั้งห้า หงส์หิน หงส์ผาคำ หมาขนคำ หรมานชาดก อโยธยราชกุมาร อัปภันตรชาดก และอุสสาบารส

นิทานที่รวบรวมได้จากวิทยานิพนธ์มีจำนวน 18 เรื่อง นิทานศาสนาในกลุ่มนี้เป็นนิทานที่ผู้ทำวิทยานิพนธ์แต่ละคนได้ปริวรรตหรือรวบรวมเอกสารฉบับปริวรรตมาบันทึกไว้ในตัวเล่มวิทยานิพนธ์ ได้แก่ เรื่อง หงส์หิน จำนวนคร่าวชอที่แต่งโดยเจ้าสุริยวงศ์ นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **วรรณกรรมลานนาไทยเรื่องหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์** (2516) เรื่อง **เจ้าสุวัตรนางบัวคำ** จำนวนคร่าวชอ นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **คำวชอเรื่องเจ้าสุวัตรนางบัวคำ** (2517) เรื่อง **กำพร้าบัวตอง เจ้าสุวัตร ชิวหาลิ้นคำ ป่าตะเพียนทอง วงศ์สุวรรณค์ บั้วระวงศ์หงส์อำมาตย์ หงส์หิน และหมาขนคำ** จำนวนคร่าวชอ นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **วรรณกรรมคำวชอของภาคเหนือ** (2519) เรื่อง **พุทธเสนกะ** นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **พุทธเสนกะ: การวินิจฉัยต้นฉบับและการศึกษาพฤติกรรมของตัวละคร** (2535) เรื่อง **จำปาสีตัน** ปริวรรตจากต้นฉบับโบราณจากวัดนันทาราม จังหวัดเชียงใหม่ นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **จำปาสีตัน: การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านนาไทย อีสานและลาว** (2535) เรื่อง **บั้วระวงศ์หงส์อำมาตย์** ปริวรรตจากต้นฉบับโบราณจากวัดบ้านโง้งหลวง อำเภอบ้านโง้ง จังหวัดลำพูน นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทย เรื่อง บั้วระวงศ์หงส์อำมาตย์** (2538) เรื่อง **จันทฆาต** ปริวรรตต้นฉบับโบราณจากวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง "จันทฆาต"** (2539) เรื่อง **จันทฆาต** ปริวรรตต้นฉบับวัดข้าวแต่น้อย อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องจันทฆาตฉบับภาคกลาง ฉบับล้านนา ฉบับอีสาน และฉบับภาคใต้** (2541) เรื่อง **สุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง** ปริวรรตต้นฉบับโบราณจากวัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **การศึกษาวิเคราะห์เรื่องสุพรหมโมกษะหมาเก้าหาง** (2546) เรื่อง **นางแดงอ่อน** ปริวรรตต้นฉบับโบราณจากวัดนันทาราม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมภาคเหนือและอีสานเรื่องนางแดงอ่อน** (2547) และเรื่อง **บัวรม บัวเรียว บั้วรอง** ปริวรรตต้นฉบับโบราณจากวัดสันโป่ง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่อง บั้วรม บัวเรียว บั้วรอง ฉบับภาคเหนือและฉบับภาคอีสาน** (2547)

นิทานที่รวบรวมได้จากงานวิจัยมีจำนวน 12 เรื่อง นำมาจากงานวิจัยเรื่อง **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทย** (2541) จำนวน 10 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **สุณัฐชาดก สุวัณณสังขราชกุมมารชาดก จันทฆาตกชาดก มฆชาดก รัตนปัทมาชาดก มหิสสชาดก สิทธิสารชาดก สุรूपชาดก สิริจุฑามณีชาดก และนลกชาดก** และนำมาจากงานวิจัยเรื่อง **วรรณกรรมล้านนา** (2546) จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **โคลงหงส์มาคำ ต้นฉบับพิบสา อำเภอดันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่และ คร่าวขอเรื่องเจ้าสุวัตต์นางบัวคำ** (2511) ฉบับจัดพิมพ์จำหน่ายโดยร้านประเทืองวิทยา

นอกจากนี้ ยังมีนิทานศาสนาอีกจำนวน 5 เรื่อง นิทานเหล่านี้เป็นงานปริวรรตของ **สิงฆะ วรรณสัย และอุดม รุ่งเรืองศรี** ที่จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มแล้ว นิทานศาสนาที่เป็นผลงานปริวรรตของ **สิงฆะ วรรณสัย** มีจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ **หอรมานชาดก พรหมจักรชาดก อุตสาบารส และโลกนัยชาดก** เรื่อง **หอรมานชาดก** (2520) ปริวรรตจากต้นฉบับใบลานวัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน **พรหมจักรชาดก** (2522) ปริวรรตจากต้นฉบับใบลานวัดชีเหล็ก ตำบลบ้านกลาง อำเภอมือง จังหวัดลำพูน **อุตสาบารส** (2519) แปลจากต้นฉบับของครูบาศรีวิชัย วัดบ้านปาง ตำบลแม่ตื่น อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ส่วนเรื่อง **โลกนัยชาดก** ไม่ทราบต้นฉบับที่นำมาปริวรรต ส่วนนิทานที่เป็นผลงานปริวรรตของ **อุดม รุ่งเรืองศรี** มีจำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ **สุวัณณะหอยสังข์** (2528) ไม่ทราบต้นฉบับที่นำมาปริวรรต

นิทานศาสนาที่มาจากมุขปาฐะ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลมาจากวิทยานิพนธ์ งานวิจัย และหนังสือต่าง ๆ ที่เก็บข้อมูลนิทานมาจากคำบอกเล่าของชาวบ้านในเขตภาคเหนือและบันทึกจำนวนบอกเล่าไว้ในตัวเล่มงานวิจัย นิทานที่รวบรวมได้จากวิทยานิพนธ์มีจำนวน 18 เรื่อง เป็นนิทานที่นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **วรรณกรรมไทยลื้อ ตำบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย** (2517) จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ **วอกตะไคร้หิน แดงอ่อน บรวงศ์ และหงส์หิน** เป็นนิทานจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของชาวไทยยวน บ้านคลองน้ำไหล จังหวัดกำแพงเพชร** (2531) จำนวน 14 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **บัวระวงค์ หงส์หิน 1 หงส์หิน 2 หงส์หิน 3 หงส์หิน 4 หงส์หิน 5 หมาขนคำ 1 หมาขนคำ 2 หมาขนคำ 3 (สุวรรณเมษะ) จันทมา 2 ปุริยเอ็ด 2 กำพร้าบัวทอง 1 จำปาสี่ต้น 1 และนางสิบสอง**

นิทานที่รวบรวมได้จากงานวิจัยมีจำนวน 7 เรื่อง นำมาจาก **นิทานพื้นบ้านล้านนา** (2528) ได้แก่เรื่อง **หมาเก้าหาง กำพร้าบัวตอง หมูหิน นางบ่าป้าว หงส์หิน ละอ่อนกำพร้า ได้กินเมือง และชะดาวอกมะกอกแห้ง**

นิทานที่รวบรวมได้จากหนังสือมีจำนวน 34 เรื่อง นำมาจากหนังสือ **ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ** (2519) จำนวน 33 เรื่อง ได้แก่เรื่อง **ไต้ลูกช้าง นางมะพร้าว**

นางสิบสอง ท้าวหม่อมวาลหรือท้าวสักกะเทวราช หงส์หิน เจ้าป่ารามาชัย นาง 12 กำพร้าบัวตอง สุวรรณเมฆะ(หมาขนคำ) บรวงศ์หงส์อำมาตย์ เจ้าหงส์หิน วรวงศ์ หมาฮุย แสงเมือง บรวงศ์ ต้องต้อยต้องมอง เจ้าสุตสนา เจ้าวงศ์สุวรรณค์ วอกไข่หิน จำปาสี่ต้น หมูหิน นางชมพู่กับเจ้าแสงเมือง มโหสถ (เรื่องที่ 5) อะลองอะจ้อก อะลองหอยขาว¹⁰ นางกิมก่อง ช้าง 7 หัว 7 หาง มะหอย พญาทุ่ง หม่าปังตะละ ชุนเกินกับนางหลาวคำ นางบัวคำ หงส์ผาคำ และนางบัวคำ และจากหนังสือ นิทานชาวบ้านของไทย (2507) จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ หมาเก้าหาง

นิทานศาสนาที่รวบรวมได้ข้างต้นเป็นนิทานศาสนาที่มีลักษณะเป็นชาดก เนื้อหา ชาดกภาคเหนือที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่องมีแนวทางการเล่าที่หลากหลาย ผู้วิจัยจำแนกได้ เป็น 5 ลักษณะกว้าง ๆ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 การเล่าว่ายักษ์ทำร้ายพระโพธิสัตว์จึงถูกพระโพธิสัตว์ปราบ นิทาน เล่าว่าเมื่อยักษ์ได้พบพระโพธิสัตว์ก็ตรงเข้าทำร้าย แต่สุดท้ายยักษ์จะเป็นฝ่ายถูกปราบ การเล่าถึง ยักษ์ในลักษณะนี้จะพบมากที่สุด ทั้งนี้ เหตุการณ์ที่เป็นสาเหตุทำให้ยักษ์คิดทำร้ายพระโพธิสัตว์ จนกระทั่งต้องถูกพระโพธิสัตว์ปราบ มีดังนี้

¹⁰ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2542: 67) กล่าวว่า อะลอง มาจากภาษาพม่า หมายถึง พระโพธิสัตว์ นิทานอะลองคือนิทานที่มีพระโพธิสัตว์เป็นตัวเอก ดังนั้น นิทานอะลองก็คือชาดกพื้นบ้านนั่นเอง ทั้งนี้ ประคอง นิมมานเหมินท์ ได้แบ่งนิทานอะลองออกเป็น 3 กลุ่ม ตามลักษณะที่เป็นจุดเด่นของเรื่อง คือ 1. นิทานอะลองที่ เน้นบุญญาธิการของตัวเอก อะลองในนิทานกลุ่มนี้บางคนจะเป็นลูกเจ้าขุนมูลนาย แต่ประสบภัยพิบัติและได้รับความทุกข์ บางคนเกิดเป็นคนฐานะต่ำต้อย ประสบกับความลำบากเดือดร้อนเป็นอันมาก แต่อะลองเหล่านี้ไม่ต้องต่อสู้และเสี่ยงภัยก็ได้รอดพ้นจากความทุกข์หรืออันตราย เป็นเพราะมีบุญญาธิการจึงมีผู้คอยช่วยเหลือ สุดท้ายก็ได้รับความสุขสบายได้เป็นกษัตริย์โดยไม่เคยคาดคิดมาก่อน 2. นิทานอะลองที่เน้นความเก่งกล้า สามารถของตัวเอก นิทานประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ ยกย่องผู้มีจิตใจกล้าหาญ กล้าต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม และมีความสามารถอย่างยอดเยี่ยม ตัวเอกในนิทานเหล่านี้สามารถช่วยนางงามที่ถูกพ่ายหรือยักษ์คร่ำร้าย จับตัวไป หรือสู้รบชนะข้าศึกจำนวนนับหมื่นนับแสนโดยอาศัยความกล้าหาญและความสามารถของตนเพื่อให้ บ้านเมืองกับประชาชนได้มีความสุข นิทานเหล่านี้สะท้อนความนิยมในเรื่องวีรบุรุษ 3. นิทานอะลองที่ พระเอกเป็นคน ขี้ริ้ว พิการ เป็นสัตว์ หรือเป็นสิ่งไร้ค่า ยากจน ตัวเอกแม้จะมีความบกพร่องดังกล่าว แต่ก็มีความ กล้าและสามารถเอาชนะการแข่งขัน อะลองในนิทานเหล่านี้จะไม่คำนึงถึงความแตกต่างของทางฐานะ และไม่ คำนึงถึงลักษณะหน้าตาของตน แต่จะเพียรพยายามครั้งแล้วครั้งเล่าเพื่อเอาชนะอุปสรรค จนในที่สุดประสบ ความสำเร็จ แนวคิดของนิทานประเภทนี้คือ จิตใจ สถิติปัญญาและความรู้ความสามารถไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กับ รูปลักษณะภายนอก

ก) ยักษ์โกรธที่พระโพธิสัตว์ล่องล้าเข้าไปในที่อยู่ของยักษ์หรือล่องล้าเข้าไปในเขตที่ยักษ์รักษาอยู่ มักเล่าว่าพระโพธิสัตว์ล่องเข้าไปในเขตแดนของยักษ์หรือจำเป็นต้องเข้าเมืองยักษ์เพื่อหาของวิเศษไปมอบให้เจ้าเมือง เมื่อยักษ์เห็นพระโพธิสัตว์เข้ามาในที่อยู่ของตนก็ไม่พอใจจึงเข้ามาทำร้ายแล้วจึงถูกพระโพธิสัตว์ปราบ ซาดกที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ มหาวงศ์ แต่งอ่อน เจ้าวงศ์สุวรรณค์ พรหมจักร ช้างเจ็ดหัวเจ็ดหาง สังข์วิฆนะ สุริยะแหคำ หงส์ผาคำ วอกไชหีน สุวันณะหงส์คำ พญาकु้งหมาบังตะละ เทวันธสุดต์ ละอ่อนกำพร้าวได้กินเมือง

ข) ยักษ์โกรธที่พระโพธิสัตว์ลักลอบเข้าหาธิดายักษ์ ยักษ์ที่ปรากฏบทบาทในเหตุการณ์ตอนนี้มักเป็นพญายักษ์ หรือยักษ์ที่เป็นคู่หมายของธิดายักษ์ นิทานเล่าว่าพระโพธิสัตว์ลักลอบเข้าหาธิดายักษ์เพราะหลงใหลในความงาม เมื่อเวลาผ่านไป ความจะล่องรู้ไปถึงพญายักษ์หรือยักษ์ที่เป็นคู่หมายของธิดายักษ์ ทำให้ยักษ์โกรธแค้นเพราะรู้สึกลัวว่าการกระทำของพระโพธิสัตว์นั้นหมิ่นศักดิ์ศรีของตนอย่างรุนแรง จึงยกทัพไปทำสงคราม และถูกพระโพธิสัตว์ปราบ ซาดกที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ เจ้าสุวัตรนางบัวคำ ปลาตะเพียนทอง วงศ์สุวรรณค์ เทวันธสุดต์

ค) ยักษ์ต้องการขัดขวางมิให้พระโพธิสัตว์สามารถช่วยคนที่ยักษ์ลักพาหรือจับตัวมากลับคืนไปได้ มักเล่าว่ายักษ์หลงใหลความงามของชายาพระโพธิสัตว์หรือญาติฝ่ายหญิงของพระโพธิสัตว์จึงลักพาตัวไปอยู่เมืองยักษ์เพื่อบังคับให้เป็นชายา ทำให้พระโพธิสัตว์ต้องออกติดตามไปพาดวงกลับมาพร้อมทั้งปราบยักษ์ หรือเล่าว่ายักษ์จับตัวญาติพี่น้อง คู่ครอง หรือบริวารของพระโพธิสัตว์มากักขังไว้เพื่อจะกินเป็นอาหาร ทำให้พระโพธิสัตว์ต้องติดตามไปช่วยเหลือและปราบยักษ์ ซาดกที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ กำพร้าวเหล็กใน นางชมพูเจ้าแสงเมือง สังข์สิงหนุชัย นางบัวคำ นางมะพร้าว แต่งอ่อน วงศ์สุวรรณค์ สุริยวงศ์ไกรสร หงส์หีน หมากขนคำ หมากฮุย วรวงศ์ เจ้าสุดสนา แสงเมือง หมูหีน จำปาสีตัน อุตสาบารส พรหมจักร บรวงศ์หงส์อำมาตย์ ชะดาวอกมะกอกแห้ง อะลอลงลิ้นก่าน วงศ์สุวรรณค์ วอกตะไครหีน นันทิกา สีหนาทซาดก สุริยวงษ์หงส์อำมาตย์ ใ้ลูกช้าง มโหสถ มะหอ บรวงศ์ สิทธิสารซาดก เทวันธสุดต์

ง) ยักษ์ต้องขัดขวางมิให้พระโพธิสัตว์ช่วงชิงเอาสิ่งที่ยักษ์คุ้มครองดูแลอยู่ไป มักเล่าว่าพระโพธิสัตว์ต้องการได้ของวิเศษที่ยักษ์คุ้มครองอยู่มากำจัดศัตรู หรือต้องการดินแดนที่ยักษ์ครอบครองอยู่มาสร้างเมือง เมื่อยักษ์ขัดขวางจึงถูกพระโพธิสัตว์ปราบ ซาดกที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้มักเป็นซาดกประเภทนิทานพระราม ได้แก่ หอรรมาน พรหมจักร อุตสาบารส

ลักษณะที่ 2 การเล่าว่ายักษ์ทำร้ายพระโพธิสัตว์โดยไม่ถูกพระโพธิสัตว์ปราบ ยักษ์ที่พบพระโพธิสัตว์และทำร้ายพระโพธิสัตว์ในลักษณะนี้ ต่างจากยักษ์ที่พบพระโพธิสัตว์และทำร้ายพระโพธิสัตว์ในลักษณะที่ 1 ตรงที่ ยักษ์ที่อยู่ในเหตุการณ์ลักษณะนี้จะเป็นฝ่ายทำร้าย

พระโพธิสัตว์เพียงฝ่ายเดียว นิทานจะอธิบายสาเหตุที่พระโพธิสัตว์เป็นฝ่ายถูกยักษ์ทำร้ายว่าเป็น เพราะเศษกรรมในชาติที่ผ่านมา พระโพธิสัตว์จะต้องทนทรมานอยู่ระยะหนึ่งจึงหมดเคราะห์ นอกจากนี้ อาจเล่าว่าพระโพธิสัตว์ยอมอุทิศตนให้ยักษ์ทำร้ายแต่โดยดีเพื่อแลกกับการขอให้ยักษ์ ไว้ชีวิตผู้อื่น หรือยอมมอบสิ่งที่ยักษ์ต้องการให้โดยไม่ขัดขืน ชาดกที่มีเนื้อหาลักษณะนี้สุดทำยมัก เล่าว่าพระโพธิสัตว์จะได้สิ่งที่เสียไปคืนมาโดยมีผู้วิเศษมาช่วยเหลือและปราบยักษ์ให้ ชาดกที่ กล่าวถึงยักษ์ว่าเป็นฝ่ายทำร้ายพระโพธิสัตว์นี้ มักเป็นนิบาตชาดกที่มีแนวคิดเกี่ยวกับการไม่จอง เหว ไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือมีแนวคิดเรื่องความกตัญญู ความกล้าหาญเสียสละ ได้แก่ *สุรปราศ ชาดก จันทปโชติชาดก อโยมราชกุมาร สุวณณะสาม ติสสะพระเจ้า วนาวนกุมารชาดก วิชูล บัณฑิต*

ลักษณะที่ 3 การเล่าว่ายักษ์ต้องการทำร้ายพระโพธิสัตว์แต่ไม่สามารถทำ อันตรายได้ ยักษ์ในชาดกที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้มักเป็นยักษ์ที่ทำหน้าที่คุ้มครองสถานที่ต่าง ๆ ใน ธรรมชาติ ซึ่งยักษ์เหล่านี้ได้รับอนุญาตจากท้าวเวสสุวัณให้จับกินได้เฉพาะคนที่ล่วงล้ำเข้ามาใน เขตที่รักษาอยู่ หรือคนที่ไม่สามารถตอบปัญหาธรรมได้ ในชาดกเล่าว่าพระโพธิสัตว์หลงเข้าไปใน เขตที่ยักษ์รักษาอยู่ หรือมีความจำเป็นต้องเข้าไปในเขตที่มียักษ์รักษาอยู่เพราะต้องการช่วยเหลือที่ ยักษ์จับไว้ หรือช่วยตอบปัญญารธรรมแทนคนอื่น แต่พระโพธิสัตว์จะหาวิธีป้องกันไม่ให้ยักษ์อ้างได้ ว่าล่วงล้ำเขต หรือสามารถตอบปัญญารธรรมได้ ทำให้ยักษ์ไม่สามารถทำอันตรายพระโพธิสัตว์ได้ และต้องปล่อยตัวไปตามข้อกำหนดที่ท้าวเวสสุวัณตั้งไว้ การเล่าถึงยักษ์ในลักษณะนี้ มักพบใน นิบาตชาดกที่มีแนวคิดมุ่งแสดงบารมีด้านปัญญาและความรู้ของพระโพธิสัตว์ ได้แก่ *นลกชาดก ภัคคชาดก มหิสสชาดก โลกนัยชาดก วนาวนกุมารชาดก สิวชัยชาดก ปัญจาวุธกุมาร อะลง ลันกาน*

ลักษณะที่ 4 การเล่าว่ายักษ์ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ นิทานเล่าว่าพระโพธิสัตว์ได้ พบกับยักษ์ในช่วงที่พระองค์กำลังประสบความเดือดร้อนอย่างหนัก ยักษ์จะเกิดความเอ็นดูหรือ เลื่อมใสในบุคลิกที่บ่งบอกความเป็นผู้มีบารมีของพระโพธิสัตว์ จึงแสดงไมตรีกับพระโพธิสัตว์ใน ลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

ก) นำพระโพธิสัตว์ไปเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรม เล่าว่า หลังจากທີ່พระ โพธิสัตว์ออกจากเมืองเมื่อยังเป็นเด็กหรือถูกขบไล่ขณะที่ยังเป็นเด็ก พระโพธิสัตว์ได้พบยักษ์ ยักษ์ รู้สึกรักและสงสารพระโพธิสัตว์จึงนำไปเลี้ยงดูและดูแลเอาใจใส่อย่างดี ชาดกที่มีลักษณะเรื่องแบบ นี้ ได้แก่ *เขี้ยวสองมอน บัวมบัวเรวบัวรอง สุนัขชาดก หมาฮุย อะลงหอยขาว สุวณณะหอย ลังษ์*

ข) *ช่วยทำภารกิจ* มักพบในชาดกที่เล่าถึงพระโพธิสัตว์เกิดเป็นกำพว้า หรือทุดตะที่ถูกส่งให้ออกจากเมืองไปทำภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเกินความสามารถ โดยทั่วไป ยักษ์ที่ช่วยทำภารกิจจะเป็นยักษ์บริวารที่พระโพธิสัตว์ได้มาจากเมืองยักษ์หลังจากได้เป็นเขยยักษ์ หรือหลังจากปราบยักษ์แล้วได้ครองเมืองยักษ์ นอกจากนี้ ผู้ช่วยทำภารกิจอาจเป็นธิดายักษ์ที่เป็น ซายา หรือยักษ์ที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาสถานที่ต่าง ๆ ในธรรมชาติที่พบระหว่างทางไปทำภารกิจอีกด้วย การช่วยทำภารกิจของยักษ์มีหลายลักษณะ เช่น มอบของวิเศษให้ ชี้แนะเส้นทาง อำนวยความสะดวกในการเดินทาง คุ้มครองความปลอดภัย เป็นกำลังพลในการรบกับศัตรู ทำภารกิจที่เกินความสามารถของมนุษย์ธรรมดาแทนพระโพธิสัตว์ เป็นต้น ชาดกที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ นาคเขาคำ โคนบุตร จีจอมดอกแก้วมหาวัน สุพรหมโมกชะหมาเก้าหาง สุริยะแหค้ำ เจ้าสุตสนาจิตตมานวะชาดก ช้างสามงาปลาสามเงี่ยง

นอกจากนี้ ยังมีชาดกที่เล่าว่ายักษ์ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์เพื่อตอบแทนที่พระโพธิสัตว์ได้ให้ความช่วยเหลือยักษ์ก่อนอีกด้วย โดยพระโพธิสัตว์ให้ความช่วยเหลือยักษ์เพราะความเมตตา ทำให้ยักษ์รู้สึกสำนึกบุญคุณจึงช่วยเหลือพระโพธิสัตว์เป็นการตอบแทน ชาดกที่เล่าถึงยักษ์ในลักษณะนี้พบว่าเป็นชาดกที่มีเนื้อหาเชิงเปรียบเทียบ มีจุดประสงค์ในการเล่าเพื่อสั่งสอนให้ผู้ฟังเห็นผลดีของการทำความดีและโทษของการทำความชั่ว โดยตัวละครพระโพธิสัตว์เป็นตัวแทนของคนดี ส่วนตัวละครที่เป็นพี่น้องของพระโพธิสัตว์เป็นตัวแทนของคนชั่ว ชาดกที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ เรื่อง กล้วยพันกอ มหาสีลวราช สุพรหมโมกชะหมาเก้าหาง เจ้าปารามาโฆษ จันทฆา

ลักษณะที่ 5 การเล่าว่ายักษ์ได้เป็นคู่ครองของพระโพธิสัตว์ในชาดกพระโพธิสัตว์ มักมีชายาหลายคน ชายาเหล่านั้นมีทั้งที่เป็นมนุษย์และอมมนุษย์ ยักษ์เป็นอมมนุษย์จำพวกหนึ่งที่ชาดกเล่าว่าเป็นชายาของพระโพธิสัตว์ สาเหตุที่ยักษ์ได้เป็นคู่ครองของพระโพธิสัตว์มีหลายประการ ดังนี้

ก) *ยักษ์ได้เป็นคู่ครองของพระโพธิสัตว์เพราะพระโพธิสัตว์ลอบเข้าหา* ยักษ์ที่พระโพธิสัตว์ลอบเข้าหามักเป็นธิดายักษ์ นิทานเล่าว่าเมื่อพระโพธิสัตว์ได้พบธิดายักษ์ ก็หลงใหลความงามของธิดายักษ์อย่างยิ่งจึงลอบเข้าหานาง ชาดกที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ หงส์ผาคำ บัวหอมพันกาบ

ข) *ยักษ์ได้เป็นคู่ครองของพระโพธิสัตว์เพราะพระโพธิสัตว์ต้องการสืบหา* ของวิเศษ เล่าว่าพระโพธิสัตว์เข้าหานางยักษ์เพราะต้องการหาลอกถามที่ซ่อนของวิเศษ ภายหลังจากเมื่อรู้ที่ซ่อนและได้ของวิเศษในเมืองยักษ์แล้วพระโพธิสัตว์ก็ทอดทิ้งนางยักษ์ไป ทำให้นางยักษ์ต้อง

ออกติดตาม ตอนทำยักษย์มักตายเพราะเสียใจที่ถูกทอดทิ้ง ชาดกที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ ขุนแก่นกับนางหลาวคำ เจ้าสุวัตรนางบัวคำ พุทธเสนกะชาดก นางสีบสอง สุธนุชาดก

นอกจากนี้ ในชาดกบางเรื่องยังเล่าว่ายักษย์บางตนได้เป็นคู่ครองของพระโพธิสัตว์ เพราะพญายักษย์ตั้งใจมอบธิดายักษย์ให้เป็นชายาพระโพธิสัตว์เองด้วย โดยสาเหตุที่พญายักษย์เจ้าเมืองยกธิดายักษย์ให้พระโพธิสัตว์จะมีอยู่ 2 ประการ ประการแรกเป็นเพราะพญายักษย์ต้องการแสดงความนับถือและผูกไมตรีกับพระโพธิสัตว์ เล่าว่าเมื่อยักษย์สังเกตเห็นลายกัจจกรที่ฝ่าเท้าพระโพธิสัตว์ก็แน่ใจว่าเป็นผู้มีบุญ จึงยกธิดายักษย์ให้ด้วยความเต็มใจ ส่วนสาเหตุประการที่ 2 เล่าว่าเป็นเพราะก่อนหน้านั้นพญายักษย์ถูกราบ เมื่อยอมอ่อนน้อมต่อพระโพธิสัตว์แล้วจึงได้มอบธิดายักษย์ให้พระโพธิสัตว์เพื่อแสดงความเคารพ อย่างไรก็ตาม ธิดายักษย์ที่ได้เป็นคู่ครองของพระโพธิสัตว์ในลักษณะนี้จะไม่มีบทบาทปรากฏในเรื่อง เพียงแต่ถูกอ้างชื่อถึงเท่านั้น ชาดกที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ เช่น โคนบุตร จีจอมดอกแก้วมหาวัน บัวหอมพันกาบ วอกไขหิน

เนื้อหาชาดกที่น่าเสนอข้างต้น เป็นการศึกษาลักษณะการเล่าถึงยักษย์ในกรณีที่ยักษย์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นตัวเอกของชาดก อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าในชาดกของภาคเหนือ ตัวละครที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับยักษย์นอกจากพระโพธิสัตว์แล้วยังมีตัวละครอื่น ๆ อีก ได้แก่ พระราชา ชายาของพระโพธิสัตว์ มารดาพระโพธิสัตว์ ญาติพี่น้องของพระโพธิสัตว์ และบริวารของพระโพธิสัตว์ พฤติกรรมที่ยักษย์กระทำกับตัวละครเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อพระโพธิสัตว์ทางใดทางหนึ่ง

เนื้อหาชาดกที่เล่าถึงเหตุการณ์ที่ยักษย์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับตัวละครต่าง ๆ เหล่านี้ มีดังนี้

กรณีที่ยักษย์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระราชา มักเล่าเป็น 2 แบบ แบบที่ 1 เล่าว่ายักษย์แปลงเป็นกวางทองมาล่อให้พระราชาติดตามเข้าไปในป่าแล้วจับกิน จากนั้นยักษย์จะแปลงกายเป็นพระราชาแล้วเข้าไปครองเมืองแทน หรือ ยักษย์แปลงเป็นหญิงงามเพื่อลวงให้พระราชาหลงเสน่ห์ ทำให้ยักษย์ได้รับแต่งตั้งเป็นมเหสี แบบที่ 2 เล่าว่าพระราชาหลงกลติดตามยักษย์ที่แปลงเป็นกวางทองเข้าไปในป่า แต่เมื่อจะถูกยักษย์จับกินพระราชาขอส่งชาวเมืองมาให้ยักษย์กินแทน หรือขอให้คนอื่นมาตอบปัญหารวมแทน

เห็นได้ว่า การที่ยักษย์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระราชาได้ส่งผลกระทบต่อพระโพธิสัตว์ในช่วงต่อมาที่ต้องเป็นผู้ออกมาปราบยักษย์เพื่อช่วยเหลือชาวเมืองที่ต้องประสบความเดือดร้อนเพราะพระราชา ชาดกที่มีเหตุการณ์ลักษณะปรากฏอยู่ เช่น คันธนะจิงกูงดีด สุนัขชาดก หมากขนคำ หมากฮุย อุสสาบารส นางสีบสอง โลกนัยชาดก เป็นต้น

กรณีที่ยักษ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับชายาของพระโพธิสัตว์ มารดาของพระโพธิสัตว์ หรือญาติฝ่ายหญิงของพระโพธิสัตว์ มักเล่าว่า ยักษ์ลักพาตัวละครหญิงเหล่านี้ไปอยู่เมืองยักษ์เพื่อ บังคับเป็นชายา

การที่ยักษ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับตัวละครหญิงเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อพระโพธิสัตว์ที่ต้องเป็นผู้ติดตามมาช่วยเหลือและปราบยักษ์ ชาดกที่มีเนื้อหาลักษณะนี้ เช่น นางมะพร้าว นางแดงอ่อน เป็นต้น

กรณีที่ยักษ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับญาติพี่น้องหรือบริวารของพระโพธิสัตว์ มักเล่าเป็น 3 แบบ **แบบที่ 1** เล่าว่า ญาติพี่น้องหรือบริวารของพระโพธิสัตว์หลงกลยักษ์ จึงถูกยักษ์จับขังเพื่อเก็บไว้กินเป็นอาหาร **แบบที่ 2** เล่าว่า ญาติพี่น้องของพระโพธิสัตว์ไม่ช่วยเหลือยักษ์หรือหวังเอาทรัพย์สินสมบัติของยักษ์จึงถูกยักษ์จับกิน **แบบที่ 3** เล่าว่า ญาติพี่น้องหรือบริวารของพระโพธิสัตว์เข้าไปในเขตยักษ์เพื่อปราบยักษ์แล้วชิงเอาของวิเศษ หรือตั้งใจไปขอยืมของวิเศษที่ยักษ์เฝ้ารักษาอยู่มาช่วยพระโพธิสัตว์ปราบศัตรู

การที่ยักษ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับญาติพี่น้องหรือบริวารของพระโพธิสัตว์ในแบบที่ 1 ได้ส่งผลกระทบต่อพระโพธิสัตว์ในช่วงต่อมาที่ต้องเป็นผู้ออกมาปราบยักษ์ ส่วนการที่ยักษ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับญาติพี่น้องหรือบริวารของพระโพธิสัตว์ในแบบที่ 2 และแบบที่ 3 ได้ส่งผลกระทบต่อพระโพธิสัตว์ในแง่ที่ได้มีผู้ช่วยกำจัดศัตรูที่คอยปองร้าย ทำให้ได้โอกาสที่จะเริ่มใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และในแง่ที่มีผู้ช่วยกำจัดศัตรู ทำให้การปราบศัตรูลุล่วงได้ด้วยดี ชาดกที่มีเนื้อหาลักษณะนี้ เช่น กล้วยพันกอ คันธนะจิกุง์ดีด อุตสาบารส หอรรมานชาดก พรหมจักร อัปภันตรชาดก เป็นต้น

สรุปได้ว่า เนื้อหาชาดกภาคเหนือมีแนวทางการเล่าถึงตัวละครยักษ์ที่หลากหลาย ลักษณะที่พบมากที่สุดคือการเล่าว่ายักษ์มุ่งจะทำร้ายพระโพธิสัตว์จึงเป็นเหตุให้ยักษ์ถูกพระโพธิสัตว์ปราบ¹¹

¹¹ จากการศึกษาชาดกที่รวบรวมได้ ผู้วิจัยพบว่า นอกจากตัวละครยักษ์ประเภทต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว ยังมีตัวละครยักษ์อีกจำพวกหนึ่งที่ชาดกกล่าวถึงด้วย ตัวละครยักษ์เหล่านี้ ได้แก่ **ยักษ์แปลง** ตัวละครที่แปลงเป็นยักษ์ที่รวบรวมได้ ได้แก่ พระโพธิสัตว์ พระอินทร์ และวิฆาทร การแปลงเป็นยักษ์เป็นของตัวละครเหล่านี้มีจุดประสงค์ต่าง ๆ กัน กล่าวคือ เรื่อง *หงส์มาคำ* เล่าว่าพระอินทร์แปลงเป็นยักษ์แกล่มาขอกินซากศพพระโพธิสัตว์ เพื่อทดสอบความภักดีของชายาทั้ง 3 ของพระโพธิสัตว์ก่อนจะชุบชีวิตให้แก่พระโพธิสัตว์ เรื่อง *ปลา*

ตัวอย่างชาดกในภาคเหนือที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่อง มีดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 “พรมจักร” (2522: 49-50) ผู้วิจัยคัดมาเฉพาะตอนที่ยักษ์พบพระโพธิสัตว์แล้วถูกปราบ ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นลักษณะการเล่าถึงยักษ์ที่ปรากฏบทบาทในช่วงดำเนินเรื่อง กรณีที่ยักษ์ทำร้ายพระโพธิสัตว์เพราะพระโพธิสัตว์ล่วงล้ำเข้าไปในเขตที่ยักษ์รักษาอยู่ มีเนื้อความดังนี้

“ยามนั้นผียักษ์ตัวเดียวร้ายหยาบซ้ากล้าคะนองนั้น มันก็เดินออกจากป่าไม่มา ยักษ์ก็เล่นเข้ามาใกล้แล้วว่า “ที่นี่เป็นด่านภู ผู้ใดเข้ามาในอาณาเขตแห่งภูดั่งอันก็เป็นอาหารภู ภูก็จักกินเสียเสียแล...เมื่อนั้นพระยาก็สยงขึ้นแล้วก็ยู่ชืดหือมันท่าวไป แล้วก็ถอดดาบศรีกัญไชยวชิระเพ็กเต็กคอมันกับแผ่นดินไว้แล้วกล่าวว่า “ภูจักตัดหัวมึงแล” ดั่งจักรู้มานี้ พระโพธิสัตว์เจ้าเกิดมาปางนั้นก็ประกอบไปด้วยเตชะกำลังได้เท่าช้างพรายสาร 170 ตัวแล ดั่งว่าจักหือตีมันเป็นกระจวนไปก็ได้ แม่นจักตัดหัวมันหือเป็น 7 บั้ง 7 ท่อนก็ได้ เท่าว่าพระโพธิสัตว์เจ้ามีมหากรุณาดีมาก บ่มักใคร่ฆ่าหือมันตาย ก็เท่าคำรามหือมันอ่อนยอบแล้วกล่าวว่า “ดูรายักษ์ผู้ร้าย ภูจักยิงมึงหือขาดด้วยปืนธนูภูก็จักชกกลากดาบแก้วพันหัวมึงเสียตามดั่งฤทธิภูชะแล” ยักษ์ตัวนั้นมักก็กลัวตายนัก เหตุว่าจักท้วงตึงตนก็บได้ ก็จึงมีคำไหว้ขอชีวิตเชิงพระโพธิสัตว์เจ้าว่า “ข้าแต่เจ้าตนมีบุญและเตชะฤทธิอันมาก ขอเจ้ากูจุงไว้ชีวิตแก่ข้าแต่เทอะ คั้นว่ามหาราชาเจ้าแลไว้ชีวิตแก่ข้าดั่งอัน ข้าก็จักบูชาคุณเจ้าภู ชะแล” เมื่อนั้นโพธิสัตว์เจ้าก็ปล่อยวางเสียหั้นแล มันก็ลุกเข้าไปพายในถ้ำแล้วก็เอาแก้วลูกหนึ่งมาถวายเป็นแก้มหาสัตต์เจ้าหั้นแล มันก็กล่าวว่า “แก้วลูกนี้เป็นแก้วประเสริญนัก ควรค่านับได้ชื่อว่าทิพพจักขุแล คั้นว่าอมแก้วลูกนี้ก็หั้นยังสัตต์ทั้งหลายอันอยู่ไกลได้ 100 โยชนะ ก็ดี 1000 โยชนะก็ดี ก็หั้นเสียแล แม่นว่าข้าเสิกจักมากจะทำร้ายแก่เราก็หั้นเสียแล แม่นว่า

ตะเพียนทอง เล่าว่าพระโพธิสัตว์แปลงเป็นยักษ์เข้าไปในเมืองยักษ์เพื่อลกลอบเข้าธิดายักษ์ ส่วนเรื่อง ชิวหาลิ้นคำ เล่าว่าวิชาธรแปลงเป็นยักษ์เพื่อต่อสู้กับพระโพธิสัตว์

สัตว์อยู่ในน้ำมีปลาตัวน้อย ตัวใหญ่ก็หันเลี้ยวแล แม่นว่าขุมเงินขุมคำอันมี
อยู่ในแผ่นดินและพื้นน้ำก็หันเลี้ยวแล คันว่าอันตรายอันใดจักมาบังเกิดตั้งอัน
จึ่งระเน่กคึกถึงข้าทะเลซำก็หากจักเป็นที่เพ็งชะแล บ่ละเจ้ากูเสียชะแล”...

ตัวอย่างที่ 2 “ปลาตะเพียนทอง” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ
(2542: 3642-3643) ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นลักษณะการเล่าถึงยักษ์ที่ปรากฏบทบาทในช่วงดำเนินเรื่อง
กรณีที่ยักษ์ทำร้ายพระโพธิสัตว์เพราะโกรธที่พระโพธิสัตว์ลอบเข้าหาธิดายักษ์ สรุปความได้ว่า

นางตะเพียนทองเป็นชายาของท้าวมาตุลี มีลูกนามว่าสุวัณณวงศ์
วันหนึ่งเจ้าสุวัณณวงศ์เดินทางไปถึงเมืองยักษ์ได้พบลูกชายยักษ์ชื่อไวยกันพา
บริวารออกมาชมสวน เจ้าสุวัณณวงศ์ฆ่าไวยกันตาย ขณะที่บริวารไปบอกท้าว
ไวยกาดให้มาดูศพ เจ้าสุวัณณวงศ์ก็แปลงกายเป็นไวยกันและบอกท้าวไวยกาด
ว่ายังไม่ตายแล้วพากันเข้าเมือง เจ้าสุวัณณวงศ์เห็นนางมาลาธิดายักษ์สวย
มากก็นิกรักจึงลอบเข้าหานาง ต่อมาเรื่องที่เจ้าสุวัณณวงศ์ลักลอบอยู่กับนาง
มาลา ก็ล่วงรู้ไปถึงพระยายักษ์ทมิฬมารซึ่งเป็นยักษ์อีกเมืองหนึ่งที่ได้สูขอนาง
มาลาไว้ให้ยักษ์ผานณรงค์ผู้เป็นลูกชายแล้ว ยักษ์ทั้งสองโกรธมากจึงยกทัพมารบ
กับเจ้าสุวัณณวงศ์ แต่ถูกเจ้าสุวัณณวงศ์ซบไล่จนแตกพ่ายไป ต่อมาเจ้าสุวัณณ
วงศ์พลัดหลงกับนางมาลา เจ้าสุวัณณวงศ์ไปถึงเมืองยักษ์อีกเมืองหนึ่งและลอบ
เข้าหานางแก่นจันทร์ธิดายักษ์อีก อยู่มาไม่นานยักษ์จิตตาสูรก็ยกขบวนมาสูข
นางแก่นจันทร์ให้จิตตสันลูกชาย เจ้าสุวัณณวงศ์คิดอุบายแปลงกายเป็นนางแก่น
จันทร์และเข้าหอไปฆ่าจิตตสันตาย วิญญาณของจิตตสันไปบอกท้าวจิตตสุรว่า
ถูกเจ้าสุวัณณวงศ์ฆ่า ท้าวจิตตสุรจึงยกทัพมาสู้กับสุวัณณวงศ์ แต่ถูกเจ้าสุวัณ
วงศ์ฆ่าตาย สุดท้ายเจ้าสุวัณณวงศ์พานางแก่นจันทร์ไปเมืองมนุษย์และได้พบ
นางมาลาที่พลัดพรากจึงได้จัดงานอภิเษกและครองเมืองด้วยกัน

ตัวอย่างที่ 3 “สุรปราสาทอก” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ (2542:
7052-7053) ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นลักษณะการเล่าถึงยักษ์ที่ปรากฏบทบาทในช่วงดำเนินเรื่อง
กรณีที่ยักษ์เป็นฝ่ายทำร้ายพระโพธิสัตว์เพียงฝ่ายเดียว โดยไม่ถูกพระโพธิสัตว์ปราบ สรุปความได้
ว่า

พญามหารัฐและนางสิริศัพทาทราบคำทำนายจากโหรว่าน้ำจะท่วมหนักและทั้งสองพระองค์จะพลัดพรากจากกัน พญามหารัฐจึงโปรดให้สร้างเรือแล้วพานางสิริศัพทาลอยน้ำไป เมื่อเรือแตกผ้าสไบที่ผูกติดนั้นขาดทำให้พญามหารัฐและนางสิริศัพทาหลุดลอยจากกัน นางสิริศัพทาลอยไปถึงเชิงเขาไม้จันทร์และคลอดพระโพิสสัตว์แล้วตั้งชื่อวาร์ตนะปชโชติกุมาร นางหาอาหารเลี้ยงดูกุมารเรื่อยมาจนเติบโตใหญ่ วันหนึ่งนางสิริศัพทาถูกยักษ์พลาหกะจับเพื่อจะกินเป็นอาหาร ฝ่ายวาร์ตนะปชโชติกุมารเมื่อออกมาตามหาแม่และพบว่ายักษ์จับแม่ไว้ก็ขอให้ยักษ์ปล่อยแม่ของตนโดยยินดีจะให้กินตนเองแทน ยักษ์กล่าวว่าหากกุมารผ่าอกล้างหัวใจให้แล้วก็จะปล่อยมารดา พระโพิสสัตว์จึงใช้มีดที่อธิษฐานขอจากเทวดาผ่าอกเอาหัวใจยื่นให้แก่ยักษ์แล้วก็สิ้นใจ การตายของพระโพิสสัตว์ทำให้อาสน์ของพระอินทร์ร้อนขึ้น พระอินทร์จึงเสด็จไปบังคับยักษ์ให้ชุบชีวิตพระโพิสสัตว์คืนมา จากนั้นจึงพาพระโพิสสัตว์และนางสิริศัพทาไปส่งยังบ้านเมือง

ตัวอย่างที่ 4 “มหิสสชาดก” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ (2542: 5068-5069) ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นลักษณะการเล่าถึงยักษ์ที่ปรากฏบทบาทในช่วงดำเนินเรื่องกรณีที่ยักษ์ต้องการทำร้ายพระโพิสสัตว์ แต่ในที่สุดก็ไม่สามารถทำอันตรายพระโพิสสัตว์ได้ สรุปความได้ว่า

พระโพิสสัตว์ประสูติเป็นโอรสของกษัตริย์เมืองพาราณสี ชื่อว่ามหิสสกุมาร มีน้องชื่อจันทกุมาร พญาพาราณสีมีมเหสีองค์ใหม่และมีราชบุตรชื่อว่าสุริยกุมาร มเหสีองค์ใหม่ได้พรจากพญาพาราณสีจึงขอให้พญาพาราณสีลดราชสมบัติให้แก่บุตรของตน พญาพาราณสีจึงให้มหิสสกุมารและจันทกุมารออกไปอยู่ป่า โดยที่สุริยกุมารก็หนีออกไปอยู่ป่าร่วมกับพระเชษฐาทั้งสององค์ด้วย ครั้งหนึ่งสุริยกุมารไปถึงสระน้ำที่มีผีเสื้อน้ำรักษาอยู่ ผีเสื้อน้ำถามสุริยกุมารว่ารู้จักเทวธัมม์หรือไม่ เมื่อเห็นว่าสุริยกุมารไม่รู้จักเทวธัมม์จึงจับตัวไว้เพื่อจะกินในภายหลัง ครั้นจันทกุมารไปตามหากก็ถูกผีเสื้อน้ำจับไว้อีก จนมหิสสกุมารต้องไปตามดู ผีเสื้อน้ำแปลงเป็นคนที่มาทำงานป่าบอกให้มหิสสกุมารลงไปเล่นน้ำในสระ แต่มหิสสกุมารรู้ว่าอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผีเสื้อน้ำแปลงตัวมาจึงไม่หลงกล และได้เทศนาเทวธัมม์แก่ผีเสื้อน้ำ ผีเสื้อน้ำให้มหิสสกุมารเลือกว่าจะรับอนุชาของคเณศิน มหิสสกุมารเลือกเอาสุริยกุมาร เพราะสุริยกุมารได้รับพรเพื่อจะครองราชย์สมบัติแล้วหากไม่ได้ สุริยกุมารคืนไปก็จะมีผู้กล่าวหาว่าพระองค์ประสงค์ราชสมบัติ ผีเสื้อน้ำฟังแล้วมีความพอใจจึงคืนพระอนุชาให้ทั้งสองพระองค์

ตัวอย่างที่ 5 “เซียวสองมอน” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ (2542: 862-865) ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นลักษณะการเล่าถึงยักษ์ที่ปรากฏบทบาทในช่วงดำเนินเรื่อง กรณีที่ยักษ์ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ด้วยการนำพระโพธิสัตว์ไปเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรม สรุปความได้ว่า

พระโพธิสัตว์เกิดมาเป็นบุตรเศรษฐีมีนามว่าสุวัตตกุมาร มีน้องชื่อรัตนกุมาร เมื่อมารดาตาย เศรษฐีก็มีภรรยาใหม่ ภรรยาใหม่ยุยงให้เศรษฐีนำกุมารทั้งสองไปปล่อยทิ้งในป่า นางยักษ์หนีมายตนหนึ่งผ่านมาพบเห็นกุมารทั้งสองร้องไห้ก็เกิดความสงสาร จึงแปลงกายเป็นยายแก่เข้าไปหาแล้วนำกุมารไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมจนกระทั่งเติบโตเป็นหนุ่ม วันหนึ่งขณะที่นางยักษ์หนีออกไปหาอาหารกุมารทั้งสองไปเที่ยวเล่นและได้พบกองกระดูกทับถมกันเป็นภูเขาและพบถ้ำสัตว์ถูกขังไว้เป็นจำนวนมาก จึงรู้ความจริงว่าแม่บุญธรรมเป็นยักษ์ กุมารทั้งสองไปพบอ่างน้ำทองคำและไหมทองที่ผูกคอตแล้วสามารถทำให้กลายเป็นนกแก้วได้ จึงตกลงพากันหนีนางยักษ์ไป เมื่อนางยักษ์กลับมาไม่พบกุมารทั้งสองและสำรวจดูแล้วเห็นว่าไหมทองหายไปก็รู้ว่ากุมารพากันหนี จึงออกติดตามไปจนพบและพยายามชักชวนกุมารทั้งสองกลับคืน เมื่อกุมารทั้งสองไม่ยอมกลับนางก็เสียใจมากจนออกแต่กตตาย

ตัวอย่างที่ 6 “จีจอมดอกแก้วมหาวัน” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ (2542: 1533-1534) ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นลักษณะการเล่าถึงยักษ์ที่ปรากฏบทบาทในช่วงดำเนินเรื่อง กรณีที่ยักษ์ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ด้วยการช่วยทำภารกิจ สรุปความได้ว่า

พราหมณ์สองคนผิวเมียมืดเกิดมาเป็นเต่าสีทอง เมื่อเต่าทองอายุ 16 ปีได้เข้าเฝ้าพระราชาราชและเกิดความรักกับธิดาของพระราชาราช เพราะเต่าทองได้รับการช่วยเหลือจากพระอินทร์กลายเป็นหนุ่มรูปงาม ทั้งสองได้เข้าพิธีอภิเษกกัน และเต่าทองได้รับนามว่า รัมมปติราชา จากนั้นบ้านเมืองเกิดความแห้งแล้ง พวกอำมาตย์จึงทูลพระราชาราชว่าเป็นเพราะพระราชาราชนำสัตว์ดิรัจฉานมาเป็นเชย และขอให้ส่งรัมมปติราชาไปขอดอกแก้วมหาวันในเมืองนาคเพื่อให้ภูณาคฆ่าตาย ระหว่างทางพระโพธิสัตว์ไปถึงเมืองยักษ์ เจ้าเมืองได้ยกธิดายักษ์พร้อมทั้งมอบราชสมบัติให้ปกครอง เมื่ออยู่ได้ 7 วันเจ้าเมืองยักษ์ก็จัดเสนาญักษ์ให้พาพระโพธิสัตว์ไปถึงมหาสมุทร แล้วแหวกช่องมหาสมุทรลงสู่เมืองนาคเพื่อขอดอกแก้วมหาวัน พระยารุณนาคไม่ขัดข้องและยกธิดานาคให้เป็นชายาด้วย ต่อมาพระ

โพธิสัตว์พาชายาทั้งสองและบริวารยักษ์และนาคกลับบ้านเมือง พระราชาชื่นชมยินดีมากและฝนก็ตกติดต่อกันถึง 15 วัน ฝ่ายอำมาตย์ถูกรรณีสูบลองเวจี

ตัวอย่างที่ 7 “จันทมา” เล่าโดยนางบัว ใจคำ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2530 (วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของชาวไทยยวน บ้านคลองน้ำไหล จังหวัดกำแพงเพชร, 2531: 340-342) ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นลักษณะการเล่าถึงยักษ์ที่ปรากฏบทบาทในช่วงดำเนินเรื่อง กรณียกยักษ์ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์เพราะสำนักบุญคุณที่พระโพธิสัตว์ให้ความช่วยเหลือ สรุปความเฉพาะตอนที่พบยักษ์ได้ว่า

พระโพธิสัตว์นามจันทมาและน้องนามจันทมาถูกพ่อแม่ไล่ออกจากบ้านเพราะกินปูหมดไม่เหลือแบ่งไว้ให้พ่อแม่ ระหว่างทางทั้งสองผจญภัยต่าง ๆ มากมายและได้ยาศิขะที่ชุบชีวิตคนได้ วันหนึ่งเดินมาถึงเมืองยักษ์ ที่เมืองนี้ยักษ์ตนหนึ่งเมียตาย ยักษ์ที่เป็นตัวจับพระโพธิสัตว์และน้องไปเพื่อไว้เป็นอาหารเลี้ยงเพื่อนยักษ์ในงานศพ จันทมาตเอายาศิขะให้นางยักษ์กิน นางยักษ์จึงฟื้นคืนมา ฝ่ายยักษ์ที่เป็นตัวมาเห็นเมียยักษ์ฟื้นก็ดีใจมากจึงไม่ยอมให้เพื่อนยักษ์กิน จากนั้นยักษ์ทั้งสองก็พาจันทมาและจันทมาไปส่งเมืองมนุษย์

ตัวอย่างที่ 8 “เจ้าสุวัตต์ นางบัวคำ” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ (2542: 1644-1647) ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นลักษณะการเล่าถึงยักษ์ที่ปรากฏบทบาทในช่วงดำเนินเรื่อง กรณียกยักษ์ได้เป็นคู่ครองของพระโพธิสัตว์เพราะพระโพธิสัตว์ต้องการสืบหาของวิเศษ สรุปความได้ว่า

พระโพธิสัตว์เกิดเป็นโอรสพระเจ้าพรหมทัตและนางจันทาเทวีแห่งเมืองพาราณสีนามว่า สุวัตต์ วันหนึ่งเจ้าสุวัตต์ไปเล่นน้ำแล้วเก็บพวงมาลัยของนางบัวคำธิดาฤๅษีได้ จึงได้นางบัวคำเป็นชายา เจ้าสุวัตต์พานางบัวคำซึ่งมักถนรู้กเหาะไปเที่ยวเล่น พระยายักษ์เวรามาตีเห็นม้าจากเมืองมนุษย์เหาะข้ามเมืองตนทุกวันก็เกิดความไม่พอใจ จึงเหาะขึ้นไปจับม้าถนรู้กมาขังไว้ในคอกเหล็ก

วันหนึ่งขณะที่เจ้าสุวัตต์กับนางบัวคำพากันหาอาหารในป่าพบพรานคนหนึ่ง พรานป่าอยากได้นางบัวคำจึงทำอุบายฆ่าเจ้าสุวัตต์ตายแล้วพานางบัวคำไป ต่อมานางบัวคำฆ่าพรานป่าตาย ฝ่ายเจ้าสุวัตต์มีพระฤๅษีมาพบและชุบชีวิตให้ เมื่อฟื้นแล้วก็ออกติดตามหานางบัวคำ เมื่อเดินทางไปถึงเมืองพระยาอภัยสุโขทัยเจ้าสุวัตต์ได้เข้าหานางยักษ์สุกกะรักขณะพาบิวารออกไปเล่นน้ำ จากนั้นจึงหลอกถามนางว่าเมืองยักษ์มีของวิเศษอะไรบ้าง เมื่อนางสุกกะรักบอกที่ซึ่งม้ากัณฐักแล้วเจ้าสุวัตต์ก็ลักลอบเอาม้ากัณฐักหลบหนีมาจากนั้นก็ย้อนกลับมาพบกับพญายักษ์และฆ่ายักษ์ตาย เมื่อฆ่ายักษ์แล้วเจ้าสุวัตต์ก็เดินทางตามหานางบัวคำต่อโดยไม่ข้องแวะกับนางสุกกะรักอีก นางสุกกะรักออกติดตามหาเจ้าสุวัตต์และได้พบกับนางบัวคำ และอยู่กับนางบัวคำจนนางคลอดบุตรแต่แล้วงูที่อยู่ตอนทวารายซึ่งนางคลอดลูกนั้นจนนางบัวคำจนถึงแก่ความตาย นางสุกกะรักจึงพาลูกนางบัวคำเดินทางต่อไป เจ้าสุวัตต์ถูกขังนำมาพบนางสุกกะรักและลูก ภายหลังเจ้าสุวัตต์ก็รวบรวมชายาต่าง ๆ มาอยู่รวมกัน

ตัวอย่างที่ 9 “บัวหอมพันกาบ” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** (2542: 3412-3418) ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นลักษณะการเล่าถึงยักษ์ที่ปรากฏบทบาทในช่วงดำเนินเรื่อง กรณียักษ์ได้เป็นคู่ครองของพระโพธิสัตว์เพราะพญายักษ์เป็นผู้ตั้งใจมอบธิดายักษ์ให้เป็นชายาของพระโพธิสัตว์ สรุปความได้ว่า

พระโพธิสัตว์เกิดเป็นชายหุคตะกำพำร้ำชื่อกิตติกุมาร วันหนึ่งกิตติกุมารโยนหินไปถูกข้างทรงของพระเจ้าพรหมทัต พระองค์จึงสั่งให้กิตติกุมารไปหาดอกบัวพันกาบมาถวายแลกกับการประหารชีวิต กิตติกุมารเดินทางไปพบปราสาทยักษ์ เมื่อพญายักษ์ได้พบกุมารก็พอใจจึงยกนางสุคันธากาบเกียงคำให้ กิตติกุมารอยู่กับธิดายักษ์ได้ระยะหนึ่งก็ขอเดินทางต่อไป จากนั้นพระโพธิสัตว์ได้นางอีกหลายคน จนกระทั่งได้พบนางกิริที่เวลาพูดจะมีกลิ่นบัวหอมร่วงจากปาก กิตติกุมารจึงพานางทั้งหมดกลับมาพบเจ้าเมือง พระเจ้าพรหมทัตเห็นความงามของชายากิตติกุมารก็ทำลายมือสั้นถึงกับพลัดตกจากบันไดสิ้นพระชนม์ กิตติกุมารจึงได้ครองเมืองแทน

2.2.3 “ยักษ์” ในนิทานมหัศจรรย์

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2545: 8) กล่าวว่า นิทานมหัศจรรย์ เป็นชื่อที่คิดขึ้นเพื่อใช้หมายถึงนิทานพื้นบ้านประเภทหนึ่งซึ่งแต่เดิมเรียกกันว่า เทพนิยาย ซึ่งเป็นคำแปลจากภาษาอังกฤษว่า แฟรี่เทล (fairy tale) นิทานมหัศจรรย์หรือแฟรี่เทลนี้จะมีลักษณะสำคัญตรงที่ทุกเรื่องจะมีเรื่องราวของอิทธิปาฏิหาริย์และความมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติ

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า นิทานมหัศจรรย์ของภาคเหนือมีลักษณะทั่วไปเหมือนชาดก แต่ต่างกันตรงที่ผู้เล่าไม่ได้เน้นว่านิทานเรื่องนั้นเป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ ดังนั้น นิทานมหัศจรรย์ที่นำมาศึกษาในงานวิจัยนี้ จึงหมายถึงนิทานพื้นบ้านที่มีเรื่องราวของอิทธิปาฏิหาริย์และความมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติ โดยไม่ได้ระบุว่าตัวเอกของเรื่องเป็นพระโพธิสัตว์

นิทานมหัศจรรย์ที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่องที่รวบรวมได้มีจำนวน 23 เรื่อง 25 ส่วน ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลมาจากวิทยานิพนธ์ งานวิจัย และหนังสือต่าง ๆ ดังนี้

นิทานที่นำมาจากวิทยานิพนธ์และงานวิจัยมีจำนวน 20 เรื่อง นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง **วรรณกรรมจากตำบลศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย** (2516) จำนวน 7 เรื่อง ได้แก่ **จันทโครพ จันทวงศ์ พระรถเมรี สังข์ทอง รามเกียรติ์ ยอพระกลืน และแก้วหน้าม้า** จากวิทยานิพนธ์เรื่อง **วิเคราะห์ความเชื่อและค่านิยมจากนิทานพื้นบ้านของอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก** (2549) จำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ **ตระคราดน้อยอ่อนแอ่วกินปู แก้วตากวาง นางสิบสอง นางมณฑิ (นางกบน้อย) และบักข้าวเจ็ดไห** และจากรายงานการวิจัยเรื่อง **วิเคราะห์นิทานลุ่มน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์** (2543) จำนวน 8 เรื่อง ได้แก่ **สินชัย กระจกวิเศษ ไร่ข้าวเจ็ดไห¹² นางผมหอม นางสิบสอง กำพร้าสองพี่น้อง ลินทอง และท้าวคัมภีร์**

นิทานที่นำมาจากหนังสือ มีจำนวน 5 เรื่อง นำมาจากหนังสือ **ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ** (2519) จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ **ภาษาอื้อก้อ** จากชุดนิทานปกากะฉะญอ เล่ม 1 **กำพร้าชนก** (2547) และเล่ม 2 **คนขี้เกียจ** (2548) จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ **เจ็ดนาง และเจ้าเมืองเสือ** จากหนังสือ **นิทานชาวบ้านของไทย** (2507) จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ **พญา**

¹² เรื่อง ไร่ข้าวเจ็ดไห หรือ บักข้าวเจ็ดไห อาจจัดเป็นนิทานเรื่องไม่ได้ด้วย โดยประคอง นิมมานเหมินท์ (2545: 160) จัดเรื่อง ไร่ข้าวเจ็ดไห เป็นนิทานเรื่องไม่เกี่ยวกับสิ่งที่มีความสามารถพิเศษหรือมีพลังมหาศาลอย่างเหลือเชื่อ เนื่องจากตัวเอกของเรื่อง คือ อ้ายเจ็ดไห เป็นคนที่มีกำลังวังชามาก เพราะเมื่อเกิดมาสักครู่ก็กินข้าวที่เดียวถึงเจ็ดไห จากนั้นก็สามารถใช้กำลังที่มีแบกไม้ท่อนใหญ่ได้ ในงานวิจัยนี้ จัดเรื่อง ไร่ข้าวเจ็ดไห เป็นนิทานนิทานมหัศจรรย์ เนื่องจากมีการดำเนินเรื่องเกี่ยวกับการใช้อิทธิปาฏิหาริย์ต่อสู้กับยักษ์

ข้างโขลง และนำมาจากหนังสือ **นิทานท้องถิ่นของไทย** [ม.ป.ป.] จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ **นิทานเผ่าอีโก้**

จากการศึกษา พบว่า เนื้อหาของนิทานมหัศจรรย์ในภาคเหนือที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่อง มีแนวทางการเล่าเรื่องในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

ลักษณะที่ 1 การเล่าว่ายักษ์ทำร้ายตัวเองจึงถูกตัวเอกปราบ นิทานเล่าว่ายักษ์ต้องการจับตัวเอกินเป็นอาหารหรือจับไปเป็นคู่ครอง ตัวเอกจึงปราบยักษ์ ลักษณะดังกล่าวนี้คล้ายคลึงกับเนื้อหาในนิทานศาสนาที่มักเล่าว่ายักษ์ทำร้ายพระโพธิสัตว์จึงถูกพระโพธิสัตว์ปราบ นิทานมหัศจรรย์ที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ นางสิบสอง บักข้าวเจ็ดไห เจ็ดนาง เจ็ดอินถุ จันทโครพ จันทวงศ์ พระรถเมรี รามเกียรติ์ แก้วหน้าม้า ลินชัย กระจุกวิเศษ ไร่ข้าวเจ็ดไห กำพวดสองพี่น้อง ลินทอง ท้าวคัมภีร์ พญาข้างโขลง

ลักษณะที่ 2 การเล่าว่ายักษ์ทำร้ายตัวเองหรือกลืนแก้งตัวเอก ในกรณีนี้ยักษ์จะเป็นฝ่ายทำร้ายตัวเองเพียงฝ่ายเดียวโดยไม่ถูกตัวเอกปราบ นิทานเล่าว่า ยักษ์จงใจทำร้ายตัวเองเพราะต้องการจับกินเป็นอาหาร เพราะความอาฆาต หรือเพราะความโลภอยากได้สมบัติของตัวเอก ยักษ์ในนิทานมหัศจรรย์จะใช้อุบายและใช้กำลังทำร้ายตัวเอง ทำให้ตัวเองต้องสูญเสียของมีค่าไปหรือต้องประสบความเดือดร้อนอย่างมาก นิทานมหัศจรรย์ที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ เจ้าเมืองเสือ เจ็ดนาง นางสิบสอง พระรถเมรี

ลักษณะที่ 3 การเล่าว่ายักษ์ตั้งใจจะทำร้ายตัวเอง แต่เพราะเดินเล่อจึงทำให้ตัวเองหนีมาได้ มักเล่าว่ายักษ์หลายตนมาพบตัวเอก แต่เนื่องจากยักษ์มีวแต่ทะเลาะกันเพราะแย่งจะกินตัวเอก ทำให้ตัวเองหนีมาได้และได้ของวิเศษของยักษ์มาด้วย นิทานมหัศจรรย์ที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ แก้วตากวาง ยอดพระกลิ้ง

ลักษณะที่ 4 การเล่าว่ายักษ์ได้รับความช่วยเหลือจากตัวเอก มักเล่าว่า ตอนแรกยักษ์ตั้งใจจะทำร้ายตัวเอง แต่เมื่อได้รับความช่วยเหลือจากตัวเอกก็มีความพอใจหรือสำนึกในบุญคุณของตัวเอกจึงยอมปล่อยตัวเอกไป นิทานมหัศจรรย์ที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ กระจกนอยอ่อนแ่อกินปู จันทคราส

ลักษณะที่ 5 การเล่าว่ายักษ์ได้เป็นคู่ครองของตัวเอก มักเล่าว่ายักษ์ได้อยู่กินกับตัวเอกเพราะขณะนั้นตัวเอกต้องการสืบหาของวิเศษในเมืองยักษ์ จากนั้นนิทานอาจดำเนินเรื่องว่ายักษ์ได้อยู่กินกับตัวเอกตลอดไปหรือถูกตัวเอกทอดทิ้งไป ยักษ์ในนิทานมหัศจรรย์ที่มีเนื้อหาลักษณะนี้เป็นยักษ์เพศหญิง นิทานมหัศจรรย์ที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ ภาษากี้อ นางสิบสอง นางมณฑิ เจ็ดนาง จันทวงศ์ พระรถเมรี แก้วหน้าม้า นิทานเผ่าอีโก้

จากการศึกษา พบว่าในนิทานมหัศจรรย์ของภาคเหนือ ตัวละครที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับยักษ์นอกจากตัวเอกแล้วยังมีตัวละครประกอบอื่น ๆ อีก ได้แก่ ญาติพี่น้องหรือบริวารของตัวเอก นิทานเล่าว่า บริวารหรือญาติพี่น้องของตัวเอกถูกยักษ์ทำร้ายและกักขังไว้เพื่อจะกินเป็นอาหาร ซึ่งการที่ยักษ์มีบทบาทเกี่ยวข้องกับญาติพี่น้องหรือบริวารของตัวเอกดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อตัวเอกในช่วงต่อมาที่ต้องออกมาปราบยักษ์ นิทานมหัศจรรย์ที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ บักข้าวเจ็ดไห เจ็ดธัญญา ไร่ข้าวเจ็ดไห ท้าวคัมภีร์

สรุปได้ว่า เนื้อหานิทานมหัศจรรย์ภาคเหนือมีแนวทางการเล่าถึงตัวละครยักษ์ที่หลากหลาย ลักษณะเล่าถึงยักษ์ที่ปรากฏในนิทานมหัศจรรย์ภาคเหนือที่จำแนกได้บางลักษณะ คล้ายคลึงกับนิทานศาสนา ได้แก่ การเล่าว่ายักษ์ทำร้ายตัวเอกจึงถูกตัวเอกปราบคล้ายคลึงกับในนิทานศาสนาที่เล่าว่ายักษ์ทำร้ายพระโพธิสัตว์จึงถูกพระโพธิสัตว์ปราบ และการเล่าว่ายักษ์ได้เป็นคู่ครองของตัวเอกคล้ายคลึงกับในนิทานศาสนาที่เล่าว่ายักษ์ได้เป็นคู่ครองของพระโพธิสัตว์ เหตุที่นิทานศาสนาและนิทานมหัศจรรย์มีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันเช่นนี้ สามารถอธิบายได้ว่าเป็นเพราะนิทานศาสนาของภาคเหนือมักดัดแปลงมาจากนิทานมหัศจรรย์ซึ่งอาจเป็นนิทานพื้นบ้านเก่าแก่ของท้องถิ่นภาคเหนือเองหรือเป็นนิทานจากถิ่นอื่น ดังที่อุดม รุ่งเรืองศรี (2546: 220) กล่าวว่า “ชาดกในล้านนาเป็นเรื่องที่นักปราชญ์โบราณแต่งขึ้น เรื่องที่นำมาเป็นต้นค่านั้นอาจมาจากนิทานพื้นบ้านหรือนิทานที่ได้รับฟังสืบ ๆ กันมา”

ตัวอย่างนิทานมหัศจรรย์ของภาคเหนือที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละคร มีดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 “บักข้าวเจ็ดไห” (วิเคราะห์ความเชื่อและค่านิยมจากนิทานพื้นบ้านของอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก, 2549: 234-236) ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นลักษณะการเล่าถึงยักษ์ที่ปรากฏบทบาทในช่วงดำเนินเรื่อง กรณีที่ยักษ์ทำร้ายตัวเอกและบริวารของตัวเอก จึงถูกตัวเอกปราบ สรุปความได้ว่า

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บักข้าวเจ็ดไห้เกิดมากินข้าวจุมมากมือละเจ็ดไห้จึงมีพลังกำลังมหาศาล วันหนึ่งออกเที่ยวเล่น ได้พบบักแก่วือร้อยลำ บักกั้นโหลง ซึ่งมีพลังกำลังมาก เหมือนกันแต่สู้บักข้าวเจ็ดไห้ไม่ได้ ทั้งบักแก่วือร้อยลำและบักกั้นโหลงได้ตกลง เป็นลูกน้องของบักข้าวเจ็ดไห้ จากนั้นทั้งสามไปพบยักษ์แก่แปลงกายเป็นยาย แก่อยู่กลางป่า เมื่อบักแก่วือร้อยลำและบักกั้นโหลงไปขอไฟก็ถูกยักษ์แก่จับหัก แข็งหักขาแล้วขังไว้ในโอง บักข้าวเจ็ดไห้ตามหาลูกน้อง ยักษ์ก็จะจับตัวอีกแต่ บักข้าวเจ็ดไห้จับตัวยักษ์ไว้แล้วชู้ว่าถ้าไม่ปล่อยตัวลูกน้อง และรักษาให้หายจะ ฆ่าเสีย นางยักษ์กลัวมากจึงร่ายเวทมนตร์รักษาบักแก่วือร้อยลำและบักกั้น โหลงจนหายดี

ตัวอย่างที่ 2 “เจ้าเมืองเสือ” เล่าโดย พระติจอนิ โอโตเซา (คนขี้เกียจ, 2548: 21-26) ตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นลักษณะการเล่าถึงยักษ์ที่ปรากฏบทบาทในช่วงดำเนินเรื่อง กรณีที่ ยักษ์เป็นฝ่ายกลั่นแกล้งตัวเอกเพียงฝ่ายเดียว โดยที่ไม่ถูกตัวเอกปราบ สรุปความได้ว่า

อาณาจักรแห่งหนึ่งเดิมมีเสือเป็นเจ้าเมือง แต่เสือเบียดเบียนชีวิตสัตว์ อื่น จึงถูกบรรดาสัตว์ทั้งหลายถอดถอนแล้วตั้งยุ้งเป็นเจ้าเมือง เมื่อยุ้งเป็นเจ้า เมืองก็เบียดเบียนสัตว์อื่นอีก จึงถูกถอดถอนอีก เหล่าสัตว์ทั้งหลายตกลงไม่หา ใครเป็นเจ้าเมืองอีก แต่จะเดินทางไปหาพระเจ้าเพื่อขอของศักดิ์สิทธิ์ไว้ปกป้อง คุ้มครองตัวเองแทน สรรพสัตว์ทั้งหลายต่างเดินทางไปหาพระเจ้าแต่สุดท้ายผู้ที่ ได้ไปพบพระเจ้านั้นมีเพียงแมงมุมกับคนเท่านั้น เมื่อพระเจ้ารู้ความเป็นมาแล้วก็ มอบของศักดิ์สิทธิ์ให้แมงมุมและคน เพื่อรักษาของศักดิ์สิทธิ์ไม่ให้สูญหาย แมงมุมจึงกลืนของศักดิ์สิทธิ์ไว้ในท้อง ส่วนคนซ่อนไว้ที่เปลือกตา ระหว่างทาง กลับทั้งสองเจอยักษ์ เมื่อยักษ์รู้ว่าแมงมุมและคนเพิ่งได้ของศักดิ์สิทธิ์มาก็อยาก ได้ไว้เป็นของตัวเอง จึงชู้ว่าถ้าไม่ให้ของศักดิ์สิทธิ์จะจับกินแต่ก็ไม่มีใครยอมให้ สุดท้ายยักษ์เปลี่ยนมาออกอุบายให้ทั้งสองตีทะเล้า เมื่อคนหลับของศักดิ์สิทธิ์ ก็หล่นจากเปลือกตา ยักษ์จึงขโมยไปได้ในที่สุด

ตัวอย่างที่ 3 “แก้วตากวาง” (วิเคราะห์ความเชื่อและค่านิยมจากนิทานพื้นบ้านของอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก, 2549: 208-211) ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นลักษณะการเล่าถึงยักษ์ที่ปรากฏบทบาทในช่วงดำเนินเรื่อง กรณีที่ยักษ์ต้องการทำร้ายตัวเอก แต่เพราะเลนเล่อจึงทำให้ตัวหนีรอดไปได้ สรุปความได้ว่า

ชายหนุ่มคนหนึ่งมีแก้วตากวางวิเศษ เมื่อพูดเงินทองก็จะหล่นออกมาจากปากมากมาย วันหนึ่งเดินทางไปถึงเมืองหนึ่ง เจ้าเมืองอยากได้แก้วตากวางวิเศษจึงให้ลูกสาวลงชายหนุ่มไปฆ่าแล้วชิงของวิเศษมา ลูกสาวเจ้าเมืองจึงพาชายหนุ่มไปเที่ยวป่าหิมพานต์แล้วเอายาพิษใส่อาหารให้ชายหนุ่มกินจนตาย จากนั้นมียักษ์ 3 ตนมาพบศพชายหนุ่มก็แย่งกันว่าใครจะได้กินก่อนกินหลัง ยักษ์ทั้ง 3 ต่างเอาของวิเศษมาประชันกันเพื่อยืนยันว่าตัวเองดีกว่า แต่ก็ตกลงกันไม่ได้จึงเกิดการสู้กันขึ้น เผอิญว่ายักษ์ตนหนึ่งถีบโดนน้ำเต้าวิเศษคว่ำลงทำให้น้ำเต้าทรุดชายหนุ่มที่ตายอยู่นั้นฟื้น ชายหนุ่มจึงอาศัยจังหวะที่ยักษ์ทะเลาะกันอยู่นั้นขโมยของวิเศษของยักษ์ที่วางทิ้งไว้แล้วหนีไป

2.2.4 “ยักษ์” ในนิทานคติ

นิทานคติ คือ นิทานที่มุ่งเล่าเพื่อสั่งสอนหรือชี้แนะให้ผู้ฟังได้แง่คิด กระจกในคุณและโทษของบางสิ่งบางอย่าง สำหรับนิทานคติของไทยนั้น ประคอง นิมมานเหมินท์ (2545) กล่าวว่า มักเป็นเรื่องที่มีขนาดไม่ยาวนานนัก ทั้งนี้ แนวคิดที่ปรากฏในนิทานคติคือคุณค่าของจริยธรรมและผลแห่งกรรมที่ชี้ให้เห็นว่า การประกอบกรรมดีย่อมได้ดี และการประกอบกรรมชั่วย่อมได้ชั่ว กรรมดีที่นำผลดีมาให้มักได้แก่ ความกตัญญูรู้คุณ ความเมตตากรุณา ความเคารพเชื่อฟัง การซื่อสัตย์และความเลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ฯลฯ ส่วนกรรมชั่วที่นำผลร้ายมาให้ก็คือการกระทำที่ตรงกันข้าม ได้แก่ ความไม่กตัญญูรู้คุณ ความใจร้ายโหดเหี้ยม ความดื้อรั้น ความทุจริตคดโกง ความทรยศ นอกใจ และความไม่เชื่อถือศรัทธาในพระศาสนา เป็นต้น

นอกจากนี้ ประคอง นิมมานเหมินท์ ยังกล่าวว่า นิทานรูปแบบอื่น เช่น นิทานมหัศจรรย์ นิทานชีวิต และนิทานประจำถิ่นของไทย อาจมีลักษณะเป็นนิทานคติด้วย ถ้าผู้เล่าสรุปหรือเน้นคติที่แฝงอยู่ในเรื่องนั้น ๆ

จากการศึกษารวบรวม พบนิทานคติที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่องจำนวน 12 เรื่อง 13 ส่วน ผู้วิจัยนำข้อมูลมาจากการวิจัยและหนังสือต่าง ๆ ที่เป็นงานวิจัย นำข้อมูลมาจากการวิจัยเรื่อง **วิเคราะห์นิทานลุ่มน้ำป่าด จังหวัดอุตรดิตถ์ (2543)** มีจำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ **วัวกับเสือเป็นเพื่อนรักกัน** ที่เป็นหนังสือมีจำนวน 12 เรื่อง นำมาจากหนังสือ **ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ (2519)** จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ **สองสหาย** และ **เห็นที่งามอย่านอน ใครวิ่งวนอย่าตามใจ ทำอะไรให้ตริตรอง** จาก **เอกสารข้อมูลนิทานพื้นบ้านล้านนา (2528)** เล่ม 2 และเล่ม 4 จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ **ฆ่ายักษ์ ชื่อวิชาปัญญา แพะปราบยักษ์** และ **สองสหาย** จากชุดนิทานปกากะญอ **กำพร้าขนนก (2547)** และ **คนขี้เกียจ (2548)** จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ **กระบอกน้ำน้อย** และ **แรว** จากหนังสือ **นิทานชาวบ้านของไทย (2507)** จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ **สี่สหายปราบยักษ์ นายไวกว่าลมนายหน้าแข้งคม โหน่งเหน่งผจญภัย** และจากหนังสือ **นิทานท้องถิ่นของไทย [ม.ป.ป.]** จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ **รู้จักคิดและเชื่อ**

นิทานคติที่รวบรวมได้นี้มีลักษณะเป็นนิทานมหัศจรรย์ด้วย ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจำแนกนิทานคติออกจากนิทานมหัศจรรย์ โดยพิจารณาจากชื่อเรื่องและเนื้อหาของนิทานที่เน้นให้เห็นคติในเรื่อง ไม่ใช่เพียงแต่ดำเนินเรื่องเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์เท่านั้น นิทานที่ผู้วิจัยจำแนกว่าเป็นนิทานคติโดยพิจารณาจากชื่อเรื่อง ได้แก่ เรื่อง **เห็นที่งามอย่านอน ใครวิ่งวนอย่าตามใจ ทำอะไรให้ตริตรอง รู้จักคิดและเชื่อ** เนื่องจากเห็นว่าชื่อเรื่องของนิทานเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นว่าเป็นนิทานที่มุ่งให้คติเกี่ยวกับความไม่ประมาทอย่างชัดเจน ส่วนนิทานที่ผู้วิจัยจำแนกว่าเป็นนิทานคติโดยพิจารณาจากเนื้อหา ได้แก่เรื่อง **วัวกับเสือเป็นเพื่อนรักกัน สองสหาย ฆ่ายักษ์ ชื่อวิชาปัญญา แพะปราบยักษ์ กระบอกน้ำน้อย และแรว** เนื่องจากเห็นว่า ในนิทานเหล่านี้จะมีเนื้อหาส่วนที่ผู้เล่าสรุปคติหรือเน้นคติไว้ โดยส่วนที่สรุปคติมักจะอยู่ในตอนท้ายเรื่อง แต่นอกจากนี้แล้ว นิทานบางเรื่องก็ไม่ได้เน้นคติไว้ให้เห็นอย่างชัดเจน แต่เหตุผลที่ผู้วิจัยจัดไว้เป็นนิทานคติด้วย เป็นเพราะนิทานเหล่านี้มีรูปแบบการเล่าเรื่องเป็นอุทาหรณ์ สะท้อนให้เห็นผลการกระทำของตัวละครในเรื่องอย่างชัดเจน หรือมีรูปแบบการเล่าเรื่องด้วยวิธีเปรียบเทียบพฤติกรรมและผลของพฤติกรรมของตัวละครที่ทำได้และไม่ดีควบคู่กันไปในเรื่องเดียว อันเป็นการชี้แนะให้ผู้ฟังเลือกปฏิบัติตามแต่ในสิ่งที่ดี เพื่อจะได้รับผลดีตอบแทน ได้แก่ เรื่อง **ฆ่ายักษ์ แพะปราบยักษ์ แรว สี่สหายปราบยักษ์นายไวกว่าลมนายหน้าแข้งคม และโหน่งเหน่งผจญภัย**

เนื้อหานิทานคติที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่อง มีแนวทางการเล่า ดังนี้

ลักษณะที่ 1 การเล่าว่ายักษ์ทำร้ายตัวเอกจึงถูกตัวเอกปราบ นิทานมักเล่าว่ายักษ์ตั้งใจทำร้ายตัวเอก แต่ผลสุดท้ายถูกตัวเอกปราบ

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่านิทานคติที่ดำเนินเรื่องในลักษณะนี้มีความน่าสนใจตรงที่ลักษณะที่ยกษฎุกราบจะเป็นสิ่งที่แนะนำให้ผู้ฟังเห็นแนวคิดที่นิทานต้องการสั่งสอนได้ ลักษณะที่ยกษฎุกราบในนิทานคติถูกปรับแบ่งได้เป็น 2 แบบ ดังนี้

ก) ยกษฎุกราบเพราะตัวเองใช้ไหวพริบสติปัญญาลงยกษฎุกราบนิทานอาจเล่าว่ายกษฎุกราบจะทำร้ายตัวเอง ตัวเอกจึงใช้กลลวงหลอกให้ยกษฎุกราบทำตามคำสั่ง จากนั้นจึงฉวยโอกาสฆ่ายกษฎุกราบทำให้ไม่ต้องต่อสู้กับยกษฎุกราบด้วยวิธีเผชิญหน้าและสามารถรอดพ้นภัยจากยกษฎุกราบได้ หรือเล่าว่ายกษฎุกราบเพราะเสียรู้ตัวเอกที่มีนิสัยขมุขรอบคอบ หรือเล่าว่าตัวเอกเป็นคนมีนิสัยรอบคอบเมื่อยกษฎุกราบมาคุกคามตัวเอกจึงไม่ตกเป็นเป้าการโจมตีของยกษฎุกราบ จากนั้นตัวเอกจะรอโอกาสที่เหมาะสมแล้วเป็นฝ่ายออกไปปราบยกษฎุกราบหรือหนีออกมา

เห็นได้ว่า นิทานคติที่เล่าถึงวิธีที่ยกษฎุกราบในลักษณะนี้ เป็นนิทานคติที่มีแนวคิดมุ่งสั่งสอนให้ตระหนักในคุณค่าของการมีปัญญา หรือมุ่งสั่งสอนให้ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทและมีสติเสมอ นิทานคติที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ เรื่อง สองสหาย แพะปราบยกษฎุกราบ เห็นที่งามอย่างนอนใครวิงวอนอย่าตามใจทำอะไรให้ไตร่ตรอง รู้จักคิดและเชื่อ โหน่งแห่งผจญภัย และชื่อวิชาปัญญา

ข) ยกษฎุกราบเพราะตัวเอกร่วมมือกับปราบยกษฎุกราบ นิทานคติลักษณะนี้จะมีตัวเอกหลายตัว นิทานเล่าว่าตัวเอกช่วยกันปราบยกษฎุกราบโดยอาศัยความสามารถเฉพาะของแต่ละคน

นิทานคติที่เล่าถึงวิธีที่ยกษฎุกราบในลักษณะนี้ เห็นได้ว่าเป็นนิทานคติที่มีแนวคิดมุ่งสั่งสอนให้ตระหนักถึงความสำคัญของความสามัคคี นิทานคติที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ ฆ่ายกษฎุกราบ วัวกับเสือเป็นเพื่อนรักกัน สีสหายปราบยกษฎุกราบ นายไวกว่าลมนายหน้าแข่งคม

ลักษณะที่ 2 การเล่าว่ายกษฎุกราบให้รางวัลคนดีและลงโทษคนชั่ว นิทานคติลักษณะนี้เป็นนิทานที่ดำเนินเรื่องในเชิงเปรียบเทียบ ตัวเอกในนิทานคติลักษณะนี้จะมี 2 ตัว ในนิทานเล่าว่ายกษฎุกราบให้รางวัลแก่ผู้ทำดีต่อยกษฎุกราบและจับผู้ที่ไม่ดีต่อยกษฎุกราบกินเป็นอาหาร

นิทานคติที่มีเนื้อหาลักษณะนี้ เห็นได้ว่าเป็นนิทานคติที่มุ่งสั่งสอนให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว โดยจะชี้แนะให้ละเว้นความชั่วและทำความดีด้านใดด้านหนึ่งเฉพาะเจาะจงลงไป นิทานคติที่มีลักษณะเนื้อหาแบบนี้ ได้แก่ เรื่องกระบอกน้ำน้อย และแรว โดยเรื่อง กระบอกน้ำน้อย เป็นนิทานคติที่มุ่งสอนให้มีสัมมาคารวะ ไม่โลภมากและรู้จักสำนึกบุญคุณคน ส่วนเรื่อง แรว จะมุ่งสั่งสอนให้มีน้ำใจต่อผู้อื่น ไม่โลภมาก

นิทานคติทั้ง 2 ลักษณะ มีตัวอย่างดังนี้

ลักษณะที่ 1

ตัวอย่างที่ 1 “สองสหาย” เล่าโดย สล้าพรม เขื่อนแก้ว ชาวไทยวน จังหวัดน่าน (ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ, 2519: 394-398) สรุปความได้ดังนี้

สหายสองคน คนหนึ่งมีปัญญามาก อีกคนหนึ่งมีทรัพย์มาก ทั้งสองสรุปไม่ได้ว่าใครดีกว่ากัน จึงตกลงกันว่าอีก 3 ปีให้กลับมาพบกันอีกและจะได้พิสูจน์ว่าใครได้ดีกว่าใคร ชายผู้มีทรัพย์เดินทางไปถึงเมืองหนึ่งและเข้าร่วมแข่งขันเป็นเขยเจ้าเมือง เขาใช้แก้วสารพัดนึกบันดาลสิ่งของต่าง ๆ ตามที่เจ้าเมืองเรียกร้องระหว่างการแข่งขัน แต่ในที่สุดก็ถูกเจ้าเมืองหลอกเอาแก้วสารพัดนึกไปจึงไม่ได้แต่งงานกับลูกสาวเจ้าเมืองและต้องกลายเป็นคนรับใช้อยู่ที่เมืองนั้น ฝ่ายชายผู้มีปัญญาเดินทางไปถึงเมืองหนึ่งซึ่งมียักษ์มากินคนจนเกือบหมดเมือง เนื่องจากเจ้าเมืองออกไปล่าสัตว์และพบกวางที่เป็นยักษ์ปลอมตัวมา เมื่อถูกยักษ์จับขังไว้ เจ้าเมืองจึงขอร้องให้ยักษ์ปล่อยตัวไป โดยจะส่งคนในเมืองมาให้ยักษ์กินแทน ชายผู้มีปัญญาต้องการปราบยักษ์เพื่อช่วยชาวเมืองนั้น จึงเข้าไปอยู่ในศาลาที่สร้างไว้เมื่อยักษ์มาถึงและส่องดูที่ช่องเล็ก ๆ ในศาลาตามปกติ ชายผู้มีปัญญาก็เอาเชือกยาว 10 วาที่เตรียมไว้ลวดช่องออกไปแล้วหลอกว่าเป็นชนหน้าแข้ง ยักษ์ประหลาดใจว่าคนในศาลาตัวใหญ่มากจึงส่องดูที่ช่องเล็ก ๆ ในศาลาตามปกติ ชายผู้มีปัญญา ก็เอาเชือกยาว 10 วาที่เตรียมไว้ลวดช่องออกไปแล้วหลอกว่าเป็นชนหน้าแข้ง ยักษ์ประหลาดใจว่าคนในศาลาตัวใหญ่มากจึงส่องดูที่ช่องตามที่ชายผู้มีปัญญาทำ ชายผู้มีปัญญาฉวยโอกาสนั้นเอาเหล็กแหลมเผาไฟที่เตรียมไว้ทิ่มตายยักษ์ตาย เจ้าเมืองสืบหาจนรู้ว่าชายผู้มีปัญญาเป็นคนฆ่ายักษ์จึงรับเขาเป็นลูกเขยและให้ครองเมือง ผ่านไป 3 ปี ชายผู้มีปัญญาเดินทางไปพบชายผู้มีทรัพย์ตามที่เคยนัดหมายไว้ ระหว่างทางพบถ้ำซึ่งยักษ์จับลูกสาวเจ้าเมืองมาขังไว้ ยักษ์ใช้วานชนิดหนึ่งมาขี้ซุบน้ำตบที่หัวหญิงนั้นให้กลายเป็นลิงเวลายักษ์ออกไปหากิน และจะใช้วานอีกชนิดมาขี้ซุบน้ำตบหัวหญิงนั้นให้กลับเป็นคนตามเดิมเมื่อกลับมา ชายผู้มีปัญญาต้องการช่วยหญิงนั้น เขาเก็บว่านไว้แล้วรอจังหวะเมื่อยักษ์กลับมาจึงเอาว่านตบหัวยักษ์จนกลายเป็นลิงและนำลิงมาฆ่าจากนั้นจึงพาหญิงสาวไปส่งบ้านเมือง ชายผู้มีปัญญาเดินทางมาจนพบเพื่อนผู้มีทรัพย์ เมื่อรู้เหตุการณ์ทั้งหมด ชายผู้มีปัญญาได้ช่วยให้เพื่อนได้เป็นเขยเจ้าเมือง สุดท้ายชายผู้มีทรัพย์จึงยอมรับว่าปัญญาดีกว่าทรัพย์ เพราะปัญญาใช้ไม่มีวันหมดสิ้นแต่ทรัพย์นั้นมามีวันหมดได้

ตัวอย่างที่ 2 “ซื้อวิชาปัญญา” เล่าโดย นายปัญญา เตชะตา อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ (นิทานพื้นบ้านล้านนา เอกสารข้อมูลเล่ม 2, 2528: 25-26) สรุปความได้ดังนี้

ทวดะและพี่ชายทั้ง 6 ล่องสำเภาไปซื้อของ ทวดะซื้ออะไรไม่ได้เพราะมีเงินแค่ 6 แดบ จึงไปซื้อวิชาปัญญาจากพ่อเฒ่าคนหนึ่ง วิชานั้นเป็นวิชาสอนวิธีเอาตัวรอดว่าเวลานอนที่สูงให้นอนคว่ำ เวลานอนที่ต่ำให้นอนหงาย วันหนึ่งทวดะและพี่ชายทั้ง 6 ล่องสำเภามาหยุดพักที่ศาลาของยักษ์ ทวดะทำตามที่พ่อเฒ่าสอนจึงลงไปนอนหงายอยู่ใต้ถุนศาลา ไม่นานทวดะก็เห็นยักษ์เหาะลงมาที่ศาลา และจับพี่ทั้ง 6 ที่นอนอยู่ในศาลาไปกิน ทวดะเห็นดังนั้นจึงฉวยโอกาสขโมยรองเท้าทิพย์และไม่เท้าทิพย์ที่ยักษ์เผลอวางทิ้งไว้ไปที่สำเภาแล้วหนีกลับมา ทวดะจึงรอดตายและได้เป็นเจ้าของรองเท้าทิพย์และไม่เท้าทิพย์ รวมถึงของในสำเภาทั้งหมด เมื่อกลับมาถึงบ้านเมือง ผู้คนต่างซักถามถึงคนอื่น ๆ ที่เดินทางไปด้วย ทวดะจึงบอกให้รู้ว่าคนอื่น ๆ ถูกยักษ์จับกินหมดแล้ว แต่ที่เขารอดมาได้ เป็นเพราะได้ไปซื้อเอาความรู้มา และได้ทำตามความรู้ที่เรียน จึงได้ไม่ถูกยักษ์จับกิน และยังได้กลายเป็นเจ้าของเรือสำเภาทั้งหมด รวมทั้งได้ของวิเศษของยักษ์มาครอบครองด้วย

ตัวอย่างที่ 3 “ฆ่ายักษ์” เล่าโดย นายสม ปัญญา อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ (นิทานพื้นบ้านล้านนา เอกสารข้อมูลเล่ม 2, 2528: 23-24) สรุปความได้ดังนี้

แม่หม้ายคนหนึ่งกลัวว่ายักษ์จะมาจับลูกน้อยกินเป็นอาหาร จึงเดินทางไปหาคนมาช่วยปราบยักษ์ ระหว่างทางไปพบไก่ เมื่อไ้รู้ว่าแม่หม้ายจะหาคนมาช่วยฆ่ายักษ์ก็ขอช่วย แม่หม้ายจึงพาไก่ไปด้วย ต่อมาเดินไปพบปลากั้ง แมงป่อง ฟักเขียว ก้อนหิน ทั้งหมดก็ขอช่วย แม่หม้ายจึงพากลับมาทั้งหมด เมื่อมาถึงบ้านแม่หม้ายวางก้อนหินไว้ที่ทางขึ้นไปบนเรือน วางปลากั้งไว้ที่เตาไฟ วางแมงป่องไว้ที่กระบวยตักน้ำ แขนงฟักเขียวไว้ที่ปากประตู และวางไก่ไว้ที่ใต้ถุนหลังบ้าน ตกดึกเมื่อยักษ์มาถึง ไ้เห็นยักษ์ก็ร้องทำทนายให้ยักษ์ขึ้นไปกินเด็กบนเรือน ยักษ์โกรธที่ไ้กลับหล่ไม่เกรงกลัวตน จึงตรงขึ้นไปบนเรือนโดยไม่ทันระวังหัวจึงโขกกับฟักเขียวที่แขวนไว้ ยักษ์เซไปที่เตาไฟปลากั้งจึงตื่นทำให้ซี่งั่วเข้าตายักษ์ ยักษ์คล่าไปจะหาน้ำมาล้างตาก็โดนแมงป่องกัดที่ตาและปาก ยักษ์เจ็บมากจึงพลัดตกบันไดหัวไปกระแทกหินตายในที่สุด

ลักษณะที่ 2

“กระบอกน้ำน้อย” เล่าโดย พระตีจอนิ โอโดเชา (คนซีเกียจ, 2548: 33-38) สรุป
ความได้ดังนี้

เด็กผู้หญิงคนหนึ่งไปตักน้ำที่ห้วยกับฝีน้อย ฝีน้อยแกล้งปล่อย
กระบอกน้ำของเด็กหญิงลอยน้ำไป เด็กหญิงวิ่งตามกระบอกน้ำของตนไป
จนกระทั่งถึงกลางห้วย เมื่อเด็กหญิงลงไปหยิบกระบอกน้ำก็เกิดน้ำวนขึ้น และ
ดูดเอาเด็กหญิงลงไป ในกระบอกกับตักทันที จากนั้นมียักษ์สองผิวเมียมาดู
กระบอกที่ตักไว้ เด็กหญิงขอร้องไม่ให้ยักษ์จับกินโดยขอแลกกับการช่วยยักษ์
ทำงานบ้าน ยักษ์รู้สึกเอ็นดูเด็กหญิงจึงยินยอมให้เด็กหญิงมาช่วยดูแลบ้านให้
เมื่อเด็กหญิงมาอยู่บ้านยักษ์ก็ช่วยทำงานบ้านอย่างแข็งขันและทำตามคำสั่ง
ของยักษ์ทุกอย่าง เมื่อยักษ์หาอาหารมาได้เด็กหญิงก็จะให้ยักษ์ได้กินเนื้อดี ๆ
ส่วนตัวเองแตะก้างและกระดูกกิน วันหนึ่งเด็กหญิงขอร้องให้ยักษ์ปล่อยตัวให้
กลับบ้าน ยักษ์อนุญาตด้วยความเต็มใจ และให้เด็กหญิงเลือกกระหวางก้วยเก่า
กับก้วยใหม่เพื่อนำติดตัวกลับไปบ้าน เด็กหญิงเลือกเอาที่ก้วยเก่าจากนั้นก็ออก
เดินทาง ระหว่างทางเด็กหญิงเอาห่อข้าวที่นางยักษ์มอบให้ออกมากิน เมื่อ
พบว่าห่อข้าวยักษ์เป็นห่อไข่ ห่อข้าว ห่อซี่และห่ออ้วก เด็กหญิงก็ไม่โกรธ และ
เลือกกินห่อไข่และข้าวอย่างเอร็ดอร่อย และเมื่อกลับมาถึงบ้าน เด็กหญิงก็
เอาก้วยออกมาแคะดู ปรากฏว่าในก้วยมีเงินทองและเครื่องประดับมากมาย

ฝ่ายฝีน้อยเมื่อเห็นเด็กหญิงได้ทรัพย์สมบัติจากยักษ์ก็อยากได้บ้าง
จึงแกล้งทำกระบอกน้ำตกลงไปในห้วย และทำให้ตัวเองถูกน้ำวนดูดลงไป
ในกระบอกกับตักของยักษ์เช่นเดียวกับเด็กหญิง ฝีน้อยขอร้องไปอยู่รับใช้ยักษ์ แต่
เมื่อไปอยู่ที่บ้านยักษ์ฝีน้อยกลับแย่งกินแต่อาหารส่วนดี ๆ และเหลือก้างกับ
กระดูกไว้ให้ยักษ์สองผิวเมีย จนวันหนึ่งฝีน้อยขอให้ยักษ์ปล่อยตัวกลับบ้าน
ยักษ์จึงให้ฝีน้อยเลือกกระหวางก้วยเก่ากับก้วยใหม่ ฝีน้อยก็เลือกก้วยใหม่
จากนั้นก็เดินทางกลับบ้าน ระหว่างทางฝีน้อยเอาห่อข้าวที่นางยักษ์มอบให้
ออกมากิน เมื่อพบว่าห่อข้าวที่ยักษ์ให้เป็นห่อไข่ ห่อข้าว ห่อซี่และห่ออ้วก ฝีน้อย
ก็โกรธจัด สบประมาทยักษ์สองผิวเมียทันที ยักษ์ทั้งสองจึงออกมาพบฝีน้อยและ
ตวาดว่าฝีน้อยไม่รู้จักสัมมาคารวะ อีกทั้งยังโลภมาก ไม่รู้จักบุญคุณใคร แล้วก็
จับฝีน้อยกินเป็นอาหารทันที

2.2.5 “ยักษ์” ในนิทานมุขตลก

นิทานมุขตลก (Jest) คือ นิทานที่เล่าสู่กันฟังเพื่อให้เกิดความขบขัน กุหลาบ มัลลิกะมาส (2516) กล่าวว่า นิทานตลกขบขันจะมีจุดสำคัญของความขบขันอยู่ที่มีเรื่องราวที่ไม่ น่าจะเป็นไปได้ กิ่งแก้ว อรรถากร (2519) กล่าวว่า มุขตลกจะเป็นนิทานที่มีโครงเรื่องเป็นเหตุการณ์ ชัดแย้งที่ผู้ฟังมองด้วยอารมณ์ขันไม่ถือโทษ ส่วนประคอง นิมมานเหมินท์ (2545: 165) กล่าวว่า “นิทานมุขตลกจะเป็นเรื่องที่เกิดไปจากความเป็นจริงและกฎธรรมดา เช่น ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อาจกลายเป็นทางแห่งโชคความ ความเกียจคร้านหลอกลวงทำให้ได้ดีมีเกียรติยศ ตลอดจนการถือ ศีลพรหมจรรย์อาจเกิดวิบัติการ”

สำหรับนิทานมุขตลกของไทย ประคอง นิมมานเหมินท์ กล่าวว่า หากแบ่งตาม ลักษณะของเรื่อง จะแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ *เรื่องที่มีลักษณะหยาบโลน* และ *เรื่องที่ไม่หยาบโลน*

เรื่องที่มีลักษณะหยาบโลน ได้แก่เรื่องเกี่ยวกับพรหมจรรย์กับวิบัติการ ใน มุขตลกของไทย ผู้ที่ตกเป็นเป้าของการล้อเลียนในเรื่องนี้ส่วนใหญ่คือผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ได้แก่ พระและชี รวมทั้งผู้ที่เคยบวชเรียนนาน ๆ แล้วสึก และความสัมพันธ์ของบรรดาเครือญาติด้วยกัน ซึ่งสังคมไม่ยอมรับ ได้แก่ ลูกเขยกับแม่ยาย พี่เขยกับน้องเมีย และพ่อผัวกับลูกสะใภ้

เรื่องที่ไม่หยาบโลน ได้แก่เรื่องที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความฉลาด ความโง่ ความ เกียจคร้าน เรื่องเกี่ยวกับคนต่างชาติต่างถิ่นบางเรื่อง รวมถึงเรื่องไม้

จากการรวบรวม นิทานมุขตลกที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่องมีจำนวน 6 เรื่อง ผู้วิจัยนำข้อมูลมาจากวิทยานิพนธ์และหนังสือต่าง ๆ ที่เป็นวิทยานิพนธ์และงานวิจัยมีจำนวน 5 เรื่อง นำมาจากวิทยานิพนธ์เรื่อง *วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของชาวไทยยวน บ้านคลองน้ำไหล จังหวัดกำแพงเพชร* (2531) จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่เรื่อง *อ้ายตาบอด* จาก *วรรณกรรมจากตำบล ศรีศิริมาศ จังหวัดสุโขทัย* (2516) จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่เรื่อง *ชีเกียจได้ดี* จากวิทยานิพนธ์เรื่อง *การสร้างมุขตลกในเรื่องข้ามชั้นของล้านนา* (2539) จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่เรื่อง *สองสหาย* และ *ผีเสื้อหัวขี้* จากรายงานการวิจัยเรื่อง *วิเคราะห์นิทานลุ่มน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์* (2543) จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่เรื่อง *ผีโพงว้าว* ส่วนที่เป็นหนังสือ มีจำนวน 1 เรื่อง นำมาจากหนังสือ *ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ* (2519) ได้แก่ เรื่อง *ไต่เปี้ยกับไต่ตา*

นิทานมุขตลก สร้างความขบขันด้วยการนำแนวคิดต่าง ๆ มาเป็นแก่นเรื่องสำหรับ ล้อเลียน ดังนั้น นอกจากความขบขันแล้ว นิทานมุขตลกจึงให้คติเตือนใจทางอ้อมตามแนวคิดที่

เป็นแก่นเรื่องนั้น ๆ ด้วย โดยคติที่แฝงอยู่ในนิทานมุขตลก จะมีความหมายตรงกันข้ามกับพฤติกรรมของตัวละครในมุขตลก ดังที่ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2545: 164) กล่าวว่า “มุขตลกที่เล่าสู่กันฟัง ผู้เล่าจะไม่ได้ส่งเสริมหรือสนับสนุนให้ผู้ฟังเห็นว่าการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ของตัวละครเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ดังนั้น ในตอนท้ายของเรื่อง ผู้เล่ามักแทรกความคิดเห็นในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ให้เห็นว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมไม่ควร บางทีก็ชี้ให้เห็นโทษของความประพฤติที่ไม่เหมาะสมไม่ควรนั้น เช่น ในเรื่อง *ศรีธนญชัย* จะเห็นว่า หลังจากศรีธนญชัยได้ใช้ความฉลาดแกมโกงเที่ยวหลอกผู้คนมากมายแล้ว ตอนท้ายก็ต้องพ่ายแพ้แก่敵人อยู่รูปหนึ่ง และถึงแก่กรรมโดยไม่มีใครเศร้าโศกเสียใจเลย เป็นต้น”

จากการศึกษานิทานมุขตลกของไทย ประคอง นิมมานเหมินท์ (2545) สรุปว่าแนวคิดสำคัญในมุขตลกของไทยมี 7 ประการ คือ ความฉลาด ความโง่ ความเกียจคร้าน เรื่องเพศ คนพิการในสังคม และคนต่างถิ่นหรือต่างชาติ แนวคิดที่พบในนิทานมุขตลกของไทยตามที่ ประคอง นิมมานเหมินท์ สรุปไว้ สอดคล้องกับผลการศึกษาเจ็ยก้อมของล้านนาของอุดม รุ่งเรืองศรี (2528) ในงานวิจัย **เจ็ยก้อม: เรื่องชาขันธ์ล้านนา** และผลการศึกษาของหทัยวรรณ ไชยะกุล (2538) ในวิทยานิพนธ์ **“กลวิธีการสร้างมุขตลกในเรื่องชาขันธ์ล้านนา”** ที่พบว่า แนวคิดที่ใช้ดำเนินเรื่องเพื่อสร้างความขบขันในนิทานมุขตลกของภาคเหนือ ได้แก่ ความโง่ ความฉลาด ความเกียจคร้าน เรื่องเพศ และมีตัวละครที่ถูกล้อเลียนเป็นคนพิการ และคนต่างถิ่นต่างชาติพันธุ์ด้วยเรื่องความเข้าใจผิด หรือเรื่องการใช้ภาษาสื่อสาร เช่นเดียวกับนิทานมุขตลกทั่วไปของไทย แต่นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดอื่น ๆ อีก ได้แก่ ความหลงลืมชาติสติ ความละเมอ ความตระหนี่ การไม่ไ้อวด ความกลัวเกินกว่าเหตุ ความเขินอาย ความเกียจคร้าน ความกลัวเสียหน้า ความโกรธ การเย้ยหยัน การกล่าวหาที่ผิด

เมื่อพิจารณานิทานมุขตลกทั้ง 6 เรื่องที่รวบรวมได้ ผู้วิจัยพบว่า “ยักษ์” เป็นตัวละครในนิทานมุขตลกที่ไม่มีลักษณะหยาบโผน มีแนวคิดเกี่ยวกับความฉลาด ความโง่เขลา และแนวคิดเกี่ยวกับความเกียจคร้าน

ก) “ยักษ์”ในนิทานมุขตลกที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความฉลาด ความโง่เขลา

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2545) กล่าวว่า ความฉลาดเป็นแนวคิดที่พบบ่อยมากแนวหนึ่งในมุขตลกของไทย ตัวละครเอกเป็นคนฉลาดมีไหวพริบดี บางครั้งก็ฉลาดแกมโกง มักจะใช้ความฉลาดและไหวพริบเพื่อประโยชน์ของตน เช่น แก้ปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อเอาตัวรอด เพื่อให้ตนได้ประโยชน์ หรือทำความเดือดร้อนรำคาญใจให้ผู้อื่น ส่วนมุขตลกที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความโง่หรือความเป็น มักเล่าถึงพฤติกรรมของคนโง่ซึ่งขาดสติปัญญาหรือขาดความรู้ ขาดประสบการณ์ ไม่ทันสมัย หรือเป็นคนเถรตรงเกินไป จนทำอะไรเป็นอย่างนี้ไม่ถึง

มุขตลกบางเรื่องแสดงแนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดควบคู่กับความโง่เขลา คือจะมีตัวละครเด่นซึ่งมีลักษณะตรงข้าม คนหนึ่งเป็นคนฉลาด อีกคนโง่

จากการศึกษา พบว่า นิทานมุขตลกที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครก็มีแนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดควบคู่กับความโง่เขลา โดยยักษ์จะเป็นตัวแทนของผู้ที่โง่เขลา นิทานเล่าว่า ยักษ์จะทำร้ายตัวเอง ตัวเอกจึงใช้อุบายปราบยักษ์ ทั้งนี้ อุบายที่ตัวเอกใช้ปราบยักษ์ในนิทานมุขตลกมีลักษณะที่น่าสนใจตรงที่เป็นอุบายที่คนที่จะหลงเชื่อจะมีแต่คนที่โง่เขลามากเท่านั้น

นิทานมุขตลกลักษณะนี้จึงนอกจากจะสร้างความขบขันแล้วยังให้แง่คิดเกี่ยวกับการชี้ให้เห็นคุณของการมีไหวพริบที่จะช่วยให้เอาตัวรอดได้และโทษของความโง่เขลาหรือขาดความรู้ที่ย่อมทำให้เสียประโยชน์ นิทานมุขตลกที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่ *ไต่เบียดกับไต่ตา* *อ้ายตาบอด* *ผีเสื้อห้วย* *สองสหาย* และ *ผีโพงว้าว*

ข) “ยักษ์”ในนิทานมุขตลกที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความเกียจคร้าน

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2545) กล่าวว่า มุขตลกที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความเกียจคร้านมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับความโหดดีโดยไม่คาดฝัน

นิทานมุขตลกที่พบว่ามี “ยักษ์” เป็นตัวละครที่มีแนวคิดเกี่ยวกับความเกียจคร้าน ก็มีเนื้อหาเกี่ยวกับความโหดดีโดยไม่คาดฝันเช่นกัน นิทานดังกล่าวเล่าว่า ยักษ์จะทำร้ายตัวเอง แต่เพราะความขี้เกียจทำให้ตัวเอกกลายเป็นคนที่มีลักษณะพิเศษที่ทำให้ยักษ์เกิดความไม่แน่ใจและกลัวจนต้องหนีไป ตัวเอกจึงพินัยด้วยความโหดดีโดยไม่คาดฝัน นิทานมุขตลกที่มีลักษณะเรื่องแบบนี้ ได้แก่เรื่อง *ขี้เกียจได้ดี*

ตัวอย่างนิทานมุขตลก มีดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 “ไต่เบียดกับไต่ตา” เล่าโดย พ่อน้อยดี สายน้ำเย็น ชาวไทยวน อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ เมื่อวันที่ 30 กันยายน 2517 (ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ, 2519: 415-416) สรุปความได้ว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไต่เต้ากับไต่เต้าเป็นเพื่อนกัน ไต่เต้าขาพิการ ไต่เต้าตาบอด ทั้งคู่ไปไหนมาไหนด้วยกันเสมอเพื่อให้เป็นตาและขาของกันและกัน วันหนึ่งไต่เต้ากับไต่เต้าเดินทางไปเจอยักษ์ ยักษ์จะจับไต่เต้ากับไต่เต้ากินแต่ทั้ง 2 ต่อรองให้ยักษ์แข่งเอาเครื่องใช้มาเทียบกัน เครื่องใช้ของใครใหญ่กว่าจะเป็นฝ่ายชนะและถ้ายักษ์ชนะทั้ง 2 จึงจะยอมให้กิน การแข่งครั้งแรกเป็นการประชันว่าหวีของใครใหญ่กว่ากัน ไต่เต้าเอาคราดมาอ้างว่าเป็นหวี ยักษ์จึงแพ้ แข่งครั้งที่ 2 เป็นการประชันว่าเหาของใครตัวใหญ่กว่ากัน ไต่เต้าเอาเต้ามาอ้างว่าเป็นเหายักษ์จึงแพ้ อีก การแข่งครั้งสุดท้ายเป็นการประชันว่าเมียงของใครใหญ่กว่ากัน ไต่เต้าเอาซี่ข้างมาอ้างว่าเป็นเมียง ยักษ์จึงยอมแพ้และเอาเงินทองมาให้ทั้งคู่มากมาย

ตัวอย่างที่ 2 “ผีโพงวัว” เล่าโดย นางหวี จันรุธ (วิเคราะห์นิทานลุ่มน้ำปาดจังหวัดอุดรดิตถ์, 2543: 458-462) สรุปความได้ว่า

พี่น้องสองคน ได้ยินเสียงกระดิ่งดังแต่ไม่เห็นอะไร จึงคลานเข้าไปหลบในขอนไม้ที่ตรงกลางมีรูกลวง จากนั้นผีโพงวัวมาดมขอนไม้แล้วกลิ่นขอนไม้นั้น แต่เนื่องจากรู้สึกร้อนข้างในจึงโดดลงไปแช่น้ำในแม่น้ำ ปลาชีวิตทองเห็นวัวแช่น้ำอยู่จึงโดดเข้ากินผีโพงวัว นกมาเห็นจึงกินปลาชีวิตทอง จากนั้นผีเสื้อน้ำตัวหนึ่งเห็นนกจึงยิงนกแล้วเอามาผ่าท้องก็เห็นปลาชีวิตทอง เมื่อผ่าปลาก็เห็นวัว เมื่อผ่าวัวก็เห็นขอนไม้ เมื่อผ่าขอนไม้ก็เห็นพี่น้องสองคน ผีเสื้อน้ำจึงจับสองคนนั้นมาต้มหม้อแกงกิน พี่น้องสองคนพยายามหนีจากผีเสื้อน้ำจึงแก่งคุดกันเสียงดังว่าพ่อของทั้งสองมีหม้อใบใหญ่เท่าเรือสำเภา ผีเสื้อน้ำได้ยินก็สนใจและอุทานว่าไม่เคยเห็นหม้อใหญ่ขนาดนั้นจึงยกหม้อที่กำลังต้มพี่น้องสองคนนั้นลงจากเตา ขณะนั้นเหลือบไปเห็นนกก็พูดขึ้นว่าอยากได้หน้าไม้มายิงนก พี่น้องสองคนจึงแก่งคุดอีกว่าพ่อของทั้งสองมีหน้าไม้ใหญ่ขนาดคนสี่ล้านห้าล้านเหนียวโกไม่ไหว ผีเสื้อน้ำอยากเห็นจึงเอาช้อนตักสองคนพี่น้องออกมา ต่อจากนั้นคนน้องก็แก่งคุดกับพี่อีกว่าพ่อของทั้งสองมีช้อนใหญ่ขนาดตักบ้านได้ทั้งหลัง ตักเมืองได้ทั้งเมือง ผีเสื้อน้ำได้ยินก็เกิดความกลัวจึงนำสองพี่น้องไปส่งบ้าน

ตัวอย่างที่ 3 “ชี้แจงได้ดี” เล่าโดยนายปิ่น น้อยคำ เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2514
(วรรณกรรมจากตำบลดศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย, 2516: 104) สรุปความได้ว่า

มีชายคนหนึ่งเป็นคนเกียจคร้านอย่างมาก แต่ละวันไม่ทำอะไร นอกจากกิน นอนและสูบบุหรี่ วันหนึ่งขณะนอนอยู่ได้พบยักษ์ ยักษ์ถามว่า เหาของมนุษย์ตัวใหญ่แค่ไหน คนชี้แจงตอบว่าเสาทีวางอยู่นั้นแหละคือเหา ยักษ์ถามอีกว่าแล้วหัวของมนุษย์ใหญ่แค่ไหน คนชี้แจงชี้ไปที่คราดแล้วตอบว่า คราดคือหัว จากนั้นก็สูบบุหรี่ต่อ ยักษ์เห็นไฟแดงที่กัญชา ก็นึกว่าชายชี้แจง นี้กินไฟได้และอาจจะกินตนด้วย ก็เกิดความกลัวจึงขอโทษและอ้อนวอนให้ไว้ ชีวิต ชายเกียจจึงสวมรอยขอของแลกเปลี่ยนเพื่อไว้ชีวิต ยักษ์จึงมอบกระต๊อ วิเศษที่สามารถเนรมิตอาหารได้ตามใจปรารถนาให้คนชี้แจง ดังนั้นชายชี้แจง จึงไม่ต้องหาอาหารกินเองอีกต่อไป

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่ายังมีนิทานมุขตลกอีกจำนวนหนึ่งที่กล่าวถึงยักษ์ แต่ยักษ์ ไม่ได้เป็นตัวละครในเรื่องด้วย ลักษณะเนื้อหาของนิทานมุขตลกดังกล่าวแล้วว่า ตัวเอกประกาศให้ ผู้คนตื่นกลัวเรื่องยักษ์จะมากินคน จากนั้นจึงหลอกบอกวิธีที่จะหลบหนียักษ์ และเมื่อผู้คนทำตาม วิธีดังกล่าวตัวเอกก็จะฉวยโอกาสนั้นหาประโยชน์โดยสะดวก ได้แก่ เรื่อง ลูกสาวได้ใบปลิวที่กาด เล่าว่า โจรหลอกให้ทุกคนเก็บตัวอยู่แต่ในบ้านเพื่อหลบยักษ์ที่จะลงมากินคนแล้วขโมยควายของ ชาวบ้านไป เรื่อง ตุ๋นตีนหลวงศรืธา เล่าว่าตุ๋นเจ้าหลอกให้ชาวบ้านเอาของสังเวทย์มาเลี้ยงยักษ์ แล้ว กินของสังเวทย์นั้นเอง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากนิทานทั้ง 2 เรื่องนี้ “ยักษ์” ไม่ได้ปรากฏเป็นตัวละคร ในเรื่อง ผู้วิจัยจึงไม่ได้จัดเข้าไว้ในกลุ่มนิทานข้างต้น แต่ผู้วิจัยจะนำนิทานเหล่านี้มาร่วมพิจารณา ในประเด็นที่ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของ “ยักษ์” ในนิทานมุขตลกต่อไป

ผลการศึกษาเนื้อหา นิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครตามประเภทนิทาน ข้างต้น ทำให้พบว่า “ยักษ์” เป็นตัวละครที่ปรากฏบทบาทอยู่ในนิทานที่มีวัตถุประสงค์ในการเล่า ต่าง ๆ กัน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหากมองในภาพรวมแล้ว สามารถสรุปวัตถุประสงค์ในการเล่า นิทาน ต่าง ๆ มาแบ่งกว้าง ๆ ได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

ก) นิทานที่เล่าเพื่ออธิบายความเป็นมาของ ความเชื่อว่ายักษ์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประจำท้องถิ่นภาคเหนือ

ข) นิทานที่เล่าเพื่อสรรเสริญบารมีของพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์

ค) นิทานที่เล่าเพื่อสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน

ง) นิทานที่เล่าเพื่อให้แง่คิด คติเตือนใจ

ผู้วิจัยพบว่า การที่นิทานมีวัตถุประสงค์ในการเล่าที่แตกต่างกันดังกล่าว ได้ส่งผลให้วิธีการเล่าถึงตัวละครยักษ์แตกต่างกันออกไป อันทำให้ลักษณะของตัวละครยักษ์ต่างกัน ดังนี้

ก) **นิทานที่เล่าเพื่ออธิบายความเป็นมาของความเชื่อว่ายักษ์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่นภาคเหนือ** ได้แก่ ตำนานเมือง และตำนานที่อธิบายที่มาของประเพณีพิธีกรรมในภาคเหนือ

วัตถุประสงค์ในการเล่านิทานกลุ่มนี้คือการอธิบายสาเหตุที่ผู้คนในท้องถิ่นภาคเหนือเคารพยักษ์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และต้องมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อบวงสรวงสังเวียยักษ์เป็นประจำ ลักษณะการเล่าถึงตัวละครยักษ์ที่ปรากฏในนิทานกลุ่มนี้จึงเล่าในลักษณะเคารพบูชา

ลักษณะเด่นของตัวละครยักษ์ในนิทานกลุ่มนี้คือการระบุว่ายักษ์เป็นผู้มีความเมตตาต่อมนุษย์ และมีฤทธิ์ที่สามารถใช้เพื่อปกป้องคุ้มครองมนุษย์และบ้านเมือง ตลอดจนบันดาลความอุดมสมบูรณ์ได้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการเล่าถึงตัวละครยักษ์ในกลุ่มนี้จะเล่าในลักษณะเคารพบูชา แต่พบว่าความเคารพนั้นเป็นความเคารพระคนความรู้สึกเกรงกลัว ดังนั้น เนื้อหาของนิทานกลุ่มนี้จึงเล่าว่ายักษ์มีพฤติกรรมที่ทำให้ทั้งคุณและโทษแก่มนุษย์และบ้านเมือง โดยยักษ์จะให้คุณเมื่อมนุษย์ปฏิบัติตนตามขนบประเพณี แสดงความเคารพนับถือยักษ์ และให้โทษเมื่อมนุษย์ละทิ้งจารีตโบราณ และหย่อนความนับถือยักษ์ เช่น ในตำนานเมืองเชียงใหม่ เล่าว่า กุมภภัณฑ์คุ้มครองเมืองเชียงใหม่จากการโจมตีของพวกเงี้ยว บันดาลทรัพย์เงินทองแก่ชาวเมือง เพราะชาวเมืองแสดงความเคารพบูชายักษ์ และบันดาลให้เกิดความแห้งแล้งขึ้นในเมืองเชียงใหม่เมื่อเจ้าเมืองและชาวเมืองละเลยการประกอบพิธีบวงสรวงยักษ์ และแสดงความลบหลู่ยักษ์ เป็นต้น

ข) **นิทานที่เล่าเพื่อสรรเสริญบารมีของพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์** ได้แก่ ตำนานพระธาตุ ตำนานพระพุทธรูป และชาดก ซึ่งนิทานดังกล่าวนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ในการเล่านิทานกลุ่มนี้คือการยกย่องเชิดชูพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้มีบารมีสูงยิ่ง สามารถเอาชนะความชั่วร้ายทั้งปวงและสามารถสรรสร้างคามดีงาม ความเจริญรุ่งเรืองให้เกิดขึ้นได้ การเล่าถึงตัวละครยักษ์ที่ปรากฏในนิทานกลุ่มนี้จึงเล่าในลักษณะของการกำหนดให้ยักษ์เป็นศัตรูที่มาขัดขวางพระพุทธเจ้า ทำให้พระพุทธเจ้าต้องแสดงบารมีเพื่อปราบยักษ์

ลักษณะเด่นของตัวละครยักษ์ในนิทานกลุ่มนี้คือการระบุว่ายักษ์เป็นมนุษย์ที่มีนิสัยโหดเหี้ยมดุร้าย เป็นพวกป่าเถื่อนอันธพาล ชอบใช้ฤทธิ์ระรานสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าจะทรงสามารถสั่งสอนให้กลับใจได้ ดังนั้น ในนิทานกลุ่มนี้จึงเล่าว่าแม้ยักษ์จะดุร้าย แต่ในที่สุดก็กลายเป็นผู้มีเมตตา สามารถละทิ้งนิสัยเดิมได้เมื่อถูกพระพุทธเจ้าปราบ ซึ่งด้วยวิธีการเล่าเรื่องในลักษณะดังกล่าวนี้ นอกจากจะทำให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสในบารมีของพระพุทธเจ้าแล้ว ยังทำให้เกิดความศรัทธาในพุทธศาสนา เพราะเชื่อว่าสามารถคุ้มครองให้รอดพ้นภัยอันตรายทั้งมวลได้

ค) **นิทานที่เล่าเพื่อสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน** ได้แก่ นิทานมหัศจรรย์ ซึ่งนิทานดังกล่าวนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัยของตัวละคร มีเหตุการณ์ที่ตัวละครต้องเดินทางไปบนดินแดนมหัศจรรย์ต่าง ๆ ได้พบศัตรูและผู้ช่วยเหลือ ได้ของวิเศษ หรือได้คุ้มครอง

วัตถุประสงค์ในการเล่านิทานกลุ่มนี้คือการทำให้ผู้ฟังได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินจากการติดตามเรื่องราวในนิทานที่มีทั้งเหตุการณ์ที่เป็นเรื่องความสุขสมหวังและความเศร้าโศกพลาดหวังของตัวเอง ลักษณะการเล่าถึงตัวละครยักษ์ที่ปรากฏในนิทานกลุ่มนี้จึงเล่าถึงยักษ์ในลักษณะตัวละครมนุษย์ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับตัวเอง เป็นผู้ที่ทำให้ชีวิตของตัวเองพลิกผันไปทั้งการพบกับอันตรายและการประสบความสำเร็จ

ลักษณะเด่นของตัวละครยักษ์ในนิทานกลุ่มนี้คือการเล่าว่ายักษ์เป็นผู้ที่มีฤทธิ์และวิเศษนานาประการ มีทั้งพวกที่ดีและร้าย พวกที่อัปลักขณ์กับพวกที่ตรงตาม และมักเป็นยักษ์ในวงศ์กษัตริย์ เช่น พระยายักษ์เจ้าเมือง ธิดายักษ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยักษ์ในนิทานกลุ่มนี้ยังมีความคิดจิตใจ มีอารมณ์ความรู้สึกทั้งรัก โลภ โกรธ หลง ริษยาอาฆาต ฯลฯ ด้วย ดังนั้น ยักษ์ในนิทานกลุ่มนี้จึงเป็นตัวละครที่มีความหลากหลาย มีทั้งพวกที่มีบทบาทร้ายชวนให้ผู้ฟังรู้สึกชิงชังรังเกียจ และพวกที่เป็นฝ่ายถูกกระทำที่ชวนให้ผู้ฟังรู้สึกสงสารเห็นใจ

ง) **นิทานที่เล่าเพื่อให้แง่คิด คติเตือนใจ** ได้แก่ นิทานคติ และนิทานมุขตลก

วัตถุประสงค์ในการเล่านิทานกลุ่มนี้คือการทำให้ผู้ฟังได้แง่คิดจากประสบการณ์ของตัวละครที่มีทั้งฝ่ายของตัวเองที่ประสบความสำเร็จ โชคดี กับฝ่ายตัวร้ายที่ประสบความสำเร็จโดยมุ่งให้เอาอย่างตัวเองซึ่งมักเป็นคุณธรรมที่สามารถเอาชนะตัวร้ายซึ่งมักเป็นผู้มีอำนาจได้ด้วยไหวพริบสติปัญญา ดังนั้น ลักษณะการเล่าถึงตัวละครยักษ์ที่ปรากฏในนิทานกลุ่มนี้จึงเล่าในลักษณะที่ยักษ์เป็นตัวแทนของผู้ที่มีอำนาจที่มาทำร้ายตัวเอง ทำให้ตัวเองต้องใช้ปัญญาแก้ไขเพื่อ

หาทางเอาตัวรอดกระทั่งสามารถเอาชนะยักษ์ได้ หรือกล่าวได้ว่าในนิทานกลุ่มนี้เล่าถึงยักษ์ในลักษณะล้อเลียนโดยกำหนดให้มีบทบาทเป็นตัวตลกที่มีความโง่ เป็น น่าเยาะหยัน

ลักษณะเด่นของตัวละครยักษ์ในนิทานกลุ่มนี้คือการเล่าว่ายักษ์ดูร้าย มีฤทธิ์ แต่โง่เขลา ดังนั้น นิทานกลุ่มนี้จึงเล่าว่ายักษ์คิดจะทำร้ายมนุษย์ แต่สุดท้ายกลับเสียรู้มนุษย์เพราะความโง่เขลาของตนเอง ซึ่งด้วยวิธีการเล่าดังกล่าวนี้จะทำให้ผู้ฟังได้ข้อคิดว่าหากต้องการประสบความสำเร็จก็ควรปฏิบัติตนตามอย่างตัวเอก

2.3 ลักษณะของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย

การศึกษาเนื้อหาของนิทานโดยละเอียดทำให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือและข้อสังเกตที่น่าสนใจ ดังนั้น ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอผลการศึกษาลักษณะของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ ซึ่งสรุปได้ 5 ประการ ดังนี้

2.3.1 คำเรียก

คำเรียกในที่นี้ หมายถึงคำเรียกที่ผู้เล่าเรียกตัวละครยักษ์ในเรื่อง ไม่ใช่คำเรียกที่ตัวละครในเรื่องเรียกยักษ์ หรือตัวละครยักษ์ในเรื่องเรียกกันเอง

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า การเรียกตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือใช้คำเรียกหลากหลาย สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ การเรียกโดยใช้คำเรียกประเภทตัวละครยักษ์มาเรียก กับการเรียกโดยใช้ชื่อตัวละคร

การศึกษาคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์ในตอนต้น ผู้วิจัยพบว่าคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์ในนิทานไทย ได้แก่คำว่า ยักษ์ รากษส กุมภณท์ อสูร มาร และผีเสื้อ อย่างไรก็ตามจากการศึกษานิทานพื้นบ้านภาคเหนือ ผู้วิจัยได้พบว่านอกจากคำเรียกทั้ง 6 คำนี้แล้ว ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือยังใช้คำว่า เยน เป็นคำเรียกยักษ์อีกคำหนึ่งด้วย โดยมักใช้เรียกคู่กับคำว่ายักษ์เป็นยักษ์เยน เช่น ในตำนานพระธาตุแก้วดอนเต้า (2515: 362) กล่าวว่า “...หมู่มัธยมทั้งหลายฟังพระธรรมเทศนาแห่งพระพุทธเจ้าแล้วก็ลวดบ่ปีบเปียนกันเพียรกระทำร้ายแก่กันแล...” เป็นต้น ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีทั้งหมด 7 คำด้วยกัน ได้แก่ คำว่ายักษ์ รากษส กุมภณท์ อสูร มาร ผีเสื้อ และเยน โดยคำว่าเยนเป็นคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์ที่จะพบในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ

ในจำนวนคำเรียกทั้ง 7 คำนี้ ยักษ์เป็นคำเรียกที่พบมากที่สุด แสดงว่ายักษ์น่าจะเป็นคำกลาง ๆ ที่นิยมเลือกใช้ คำเรียกประเภทตัวละครเหล่านี้ อาจเรียกปะปนกันหรือนำมาประสมกันแล้วนำมาใช้เป็นคำเรียกยักษ์อีกด้วย เช่น **ผีเสื้อยักษ์** **ยักษ์เอน** **ยักษ์มาร** **ยักษ์กุมภันท์** และ**ผีเสื้อรากษส** เป็นต้น การนำคำเรียกประเภทตัวละครมาประสมกันดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าในความคิดของผู้เล่า ยักษ์ ผีเสื้อ เอน กุมภันท์ รากษส มาร คืออมนุษย์จำพวกเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบข้อสังเกตว่า แม้คำเรียกประเภทตัวละครยักษ์อาจใช้ปะปนกันหรือประสมกันได้ แต่คำเรียกบางคำก็มีลักษณะการใช้ในความหมายที่เฉพาะเจาะจงลงไปด้วย คำเรียกเหล่านั้นได้แก่ คำว่า **กุมภันท์** **รากษส** **ผีเสื้อ** โดยพบว่า **กุมภันท์** จะใช้สำหรับเรียกยักษ์ที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาของศักดิ์สิทธิ์ เช่น เสอาอินทขิล แก้วมณีโชติคูปัญพระมหากษัตริย์ พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ส่วน **รากษส** จะใช้สำหรับเรียกยักษ์ที่ทำหน้าที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาแหล่งน้ำ ขณะที่ **ผีเสื้อ** จะใช้เรียกยักษ์ที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาสิ่งต่าง ๆ ทั่วไป เช่น เป็นผู้คุ้มครองเมือง ผู้คุ้มครองของวิเศษ ผู้คุ้มครองรักษาสถานที่ เป็นต้น

นอกจากนี้ คำเรียกประเภทตัวละครยักษ์ดังกล่าว อาจนำมาประสมคำกับคำอื่น ๆ เพื่อบ่งบอกลักษณะของยักษ์ที่ผู้เล่าต้องการนำเสนอด้วย เช่น การใช้คำว่า **นาง** นำหน้าคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์เป็น **นางยักษ์** **นางผีเสื้อยักษ์** เพื่อบ่งบอกเพศของตัวละครยักษ์ที่พูดถึงว่าเป็นยักษ์เพศหญิง การใช้คำว่า **พระยา** หรือ **พญา** **มหา** **ท้าว** **ราช** ซึ่งเป็นคำบอกยศหรือบรรดาศักดิ์มาประสมกับคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์เป็น **พระยายักษ์** **มหายักษ์** **พญาผีเสื้อ** **รากษส** **พญาอสูร** **พระยากุมภันท์** **ท้าวกุมภันท์** **ยักษ์ราช** **ราชยักษ์** เพื่อบ่งบอกสถานภาพว่ายักษ์ในนิทานเรื่องนั้นมีตำแหน่งเป็นผู้ปกครองหรือเป็นหัวหน้า การใช้คำว่า **นางพระยา** **มเหสี** มาประสมกับคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์เป็น **นางพระยายักษ์** **มเหสียักษ์** เพื่อบ่งบอกสถานภาพว่ายักษ์ในนิทานเรื่องนั้นมีตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองเพศหญิงหรือเป็นชายาของยักษ์ที่เป็นเจ้าเมือง การใช้คำว่า **โอรส** **ธิดา** มาประสมกับคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์เป็น **โอรสยักษ์** **ธิดายักษ์** **ธิดากุมภันท์** **ธิดาผีเสื้อ** เพื่อบ่งบอกสถานภาพว่ายักษ์ในนิทานเรื่องนั้นมีตำแหน่งเป็นลูกของยักษ์ที่เป็นเจ้าเมือง การใช้คำว่า **มหาเสนา** **เสนา** **อำมาตย์** มาประสมกับคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์เป็น **มหาเสนายักษ์** **เสนายักษ์** **ยักษ์เสนา** **ยักษ์อำมาตย์** **เสนากุมภันท์** เพื่อบ่งบอกสถานภาพว่ายักษ์ในนิทานเรื่องนั้นเป็นบริวารของยักษ์ที่เป็นเจ้าเมือง เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบข้อสังเกตว่าในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีการใช้คำว่า **ผี เทวดา ปู่ ย่า** นำหน้าหรือตามหลังคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์เป็น **ผียักษ์ ยักษ์เขนผี ยักษ์ผี ดิบ ผิมาร ยักษ์เทวดา ปู่ยักษ์ ย่ายักษ์** ด้วย

สุรพล ดำริห์กุล (2542) กล่าวว่า คำว่า **ผี** เป็นคำเรียกอำนาจเหนือธรรมชาติเก่าแก่ของคนไทย โดยเป็นคำกลาง ๆ ที่เดิมใช้เรียกทั้งอำนาจเหนือธรรมชาติที่ให้คุณ และอำนาจเหนือธรรมชาติที่ให้โทษ ส่วน **เทวดา** เป็นคำเรียกอำนาจเหนือธรรมชาติที่ไทยรับคติมาจากอินเดีย เพื่อใช้สำหรับเรียกผีที่ให้คุณแก่มนุษย์ ส่วน **ปู่ ย่า** เป็นคำที่ใช้เรียกอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผีบรรพบุรุษในภาคเหนือ เนื่องจากในโลกทัศน์ของคนในภาคเหนือโดยเฉพาะชาวล้านนาเชื่อว่าบรรพบุรุษของตน เช่น ปู่ ย่า ตา ทวด หรือ บิดามารดาของตนนั้น เวลาตายไปแล้ววิญญาณจะกลับมาสถิตอยู่กับลูกหลาน เพื่อปกป้องคุ้มครองและควบคุมความประพฤติของลูกหลาน

ดังนั้น การใช้คำว่า **ผี เทวดา ปู่ ย่า** ประสมกับคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์จึงสะท้อนให้เห็นว่าในความคิดของคนในภาคเหนือเชื่อว่ายักษ์เป็นอำนาจเหนือธรรมชาติจำพวกหนึ่งที่มีตัวตนอยู่จริง การใช้คำว่า **ผี** ประสมกับคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์ สะท้อนให้เห็นว่ายักษ์ที่ผู้เล่ากล่าวถึงเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติที่ให้โทษแก่มนุษย์ ขณะเดียวกัน การใช้คำว่า **เทวดา** ประสมกับคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์ก็สะท้อนให้เห็นว่าในความเชื่อของคนภาคเหนือยักษ์เป็นอำนาจเหนือธรรมชาติที่ให้คุณแก่มนุษย์ด้วย ส่วนการใช้คำว่า **ปู่ ย่า** มาประสมกับคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์นั้นสะท้อนให้เห็นว่าในความคิดของคนไทยในภาคเหนือ นอกจากยักษ์จะเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติแล้วยังเป็นบรรพบุรุษของตนด้วย

ส่วนการเรียกยักษ์โดยใช้ชื่อตัวละครมาเรียกนั้น คือการที่นิทานเรียกยักษ์โดยให้รายละเอียดเรื่องชื่อ จากการศึกษา พบว่าชื่อของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมักเป็นชื่อที่ตั้งด้วยภาษาบาลีสันสกฤต เช่น หัสรังสี เวมราติ ทมิฬมาร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่ามีตัวละครยักษ์ที่ไม่ได้มีชื่อเป็นภาษาบาลีสันสกฤตด้วย ยักษ์เหล่านี้เป็นตัวละครในตำนานปรัมปราและเป็นยักษ์ที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นภาคเหนือ เช่น ยักษ์ชื่อว่าเจ้าหลวงคำแดง จิคำ ตาเขี้ยว ล้านช้าง เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษาคำเรียกยักษ์เป็นข้อมูลที่ทำให้พบสิ่งที่จะใช้เป็นข้อสังเกตยักษ์ที่เป็นที่รู้จักในท้องถิ่นได้ โดยยักษ์ที่เป็นที่รู้จักในท้องถิ่นนั้นจะมีชื่อเรียกและเป็นชื่อที่ตั้งด้วยภาษาไทย ซึ่งในกรณีท้องถิ่นภาคเหนือ ยักษ์ที่เป็นที่รู้จักในท้องถิ่นได้แก่ยักษ์ที่ชื่อว่าเจ้าหลวงคำแดง ยักษ์จิคำตาเขี้ยวหรือปู่แสะย่าแสะ ยักษ์ล้านช้าง

จากการศึกษา พบว่าการเรียกยักษ์โดยระบุชื่อพบน้อยกว่าการเรียกยักษ์ด้วยคำเรียกประเภทตัวละคร ทั้งนี้เพราะการเรียกยักษ์ด้วยชื่อตัวละครนั้นจะพบในนิทานที่ยักษ์เป็นตัวละครสำคัญของเรื่อง หรือกล่าวได้ว่ายักษ์ที่มีชื่อเรียกจะต้องเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญ แต่ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือส่วนใหญ่ยักษ์เป็นตัวละครประกอบในเรื่อง ดังนั้นการเรียกยักษ์โดยใช้คำเรียกประเภทตัวละครจึงพบมากกว่า

ในที่นี้ ผู้วิจัยได้สรุปลักษณะเกี่ยวกับคำเรียก “ยักษ์” ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือไว้เป็นตาราง เพื่อแสดงข้อมูลให้เห็นได้อย่างชัดเจน และเพื่อเป็นการเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของคำเรียกยักษ์ลักษณะต่าง ๆ ที่พบจำนวนมากน้อยต่างกัน ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.3.2 บุคลิกลักษณะ

บุคลิกลักษณะ หมายถึง ลักษณะภายนอกของตัวละคร ได้แก่ ลักษณะของรูปร่าง และหน้าตา

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าบุคลิกลักษณะของตัวละครประเภทยักษ์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะกว้าง ๆ คือ ความอปลักษณ์ กับ ความงดงาม

ยักษ์ที่มีรูปร่างหน้าตาอปลักษณ์นั้น พบว่ามีทั้งที่เป็นยักษ์เพศชายและยักษ์เพศหญิง ลักษณะความอปลักษณ์ของยักษ์ที่พบในนิทานภาคเหนือ ได้แก่ การระบุว่ายักษ์มีรูปร่างใหญ่โต มีอวัยวะต่าง ๆ ขนาดใหญ่มหึมา มีเขี้ยวอกยาว มีขนหยาด้านเส้นใหญ่ขึ้นรุงรังตามร่างกาย ตาแดง ปากแดง ผมแดงและหยิกเป็นสังกะตัง หูยาว ใบหน้าหยาด ตั้งหัก และมีอวัยวะชนิดใดชนิดหนึ่งจำนวนมาก เช่น มี 3 หัว มีหลายแขน เป็นต้น

การที่ยักษ์มีรูปร่างหน้าตาอปลักษณ์ดังกล่าวนี้เป็นลักษณะที่ตรงกับนิยามของยักษ์ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานซึ่งระบุถึงลักษณะรูปร่างหน้าตาของยักษ์ในความคิดของคนไทยว่าหน้าตาอปลักษณ์ อีกทั้งยังมีลักษณะร่วมกับรูปร่างหน้าตาของตัวละครยักษ์ในประเทศอื่น ๆ ซึ่งมักกล่าวว่ายักษ์ตัวใหญ่โตและอปลักษณ์มากด้วย

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า ตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีลักษณะเด่นที่น่าสนใจต่างไปอีก กล่าวคือ ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมักกล่าวว่ายักษ์มีเขี้ยวและเขี้ยวนั้นอาจหลุดหรือสามารถถอดออกได้ด้วย ลักษณะดังกล่าวนี้จะพบในนิทานศาสนาที่ดำเนินเรื่องเกี่ยวกับการกลับใจของยักษ์ โดยการที่เขี้ยวยักษ์หลุดช่วยทำให้เห็นการกลับใจของยักษ์ที่เป็นรูปธรรม ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าศาสนาได้มีส่วนในการทำให้ลักษณะของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือแตกต่างจากนิทานทั่วไป

ส่วนยักษ์ที่มีรูปร่างหน้าตางดงามนั้นผู้วิจัยพบว่ามีความน้อยกว่ายักษ์ที่อปลักษณ์ โดยจะพบเฉพาะในตัวละครยักษ์ที่เป็นธิดายักษ์ซึ่งเป็นชายาของพระโพธิสัตว์เท่านั้น ความงามของธิดายักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือเป็นความงามแบบเดียวกับนางในวรรณคดีไทยคืองามอย่างไม่มีที่ติ เช่น มีผมสีดำขลับ คิ้วโก่ง เหวกลม ผิวใส นิ้วเรียวยาว เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปยักษ์มักถูกระบุว่าอปลักษณ์ ดังนั้น การที่ธิดายักษ์มีรูปโฉมงดงามจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง จากการศึกษาวิเคราะห์ ผู้วิจัยเห็นว่าสาเหตุที่นิทานเล่าว่าธิดายักษ์มีรูปโฉมงดงามแต่ยักษ์อื่น ๆ หน้าตาอปลักษณ์นั้นน่าจะเกี่ยวข้องกับเรื่องบุญบารมี กล่าวคือ สาเหตุที่ธิดายักษ์มีรูปกายงดงามผิดไปจากบิดาและยักษ์ทั่ว ๆ ไปเป็นเพราะธิดายักษ์

เป็นผู้มีบุญบารมี ดังนั้นจึงเกิดมามีรูปโฉมงดงาม ซึ่งความเป็นผู้มีบุญบารมีดังกล่าวนี้ยังเชื่อมโยงกับการที่นิทานเล่าว่าธิดายักษ์ได้เป็นคู่ครองของพระโพธิสัตว์ทั้ง ๆ ที่บิดาเป็นศัตรูกับพระโพธิสัตว์

แม้จะพบว่ายักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีทั้งพวกที่อับลักษณะกับพวกที่งดงาม แต่ผู้วิจัยพบว่าโดยทั่วไปนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมักจะไม่บรรยายให้เห็นบุคลิกลักษณะของตัวละครยักษ์ สาเหตุที่นิทานไม่เน้นบรรยายบุคลิกลักษณะของยักษ์นี้ผู้วิจัยเห็นว่าอาจพิจารณาสาเหตุได้ว่าเป็นเพราะผู้เล่าและผู้ฟังมีมโนภาพเกี่ยวกับยักษ์ตรงกันอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องให้รายละเอียดเกี่ยวกับยักษ์อีก ประกอบกับอาจมีประเด็นอื่นที่ต้องการเน้นถึง ผู้เล่าจึงละการกล่าวถึงบุคลิกลักษณะของยักษ์ไว้ เช่น สาเหตุที่บุคลิกลักษณะของยักษ์ไม่ถูกกล่าวถึงในนิทานมุขตลกน่าจะเป็นเพราะประเด็นที่นิทานมุขตลกต้องการเน้นคือสติปัญญาของยักษ์ที่โง่เขลากว่ามนุษย์ ดังนั้นจึงไม่กล่าวถึงบุคลิกลักษณะของยักษ์ เป็นต้น หรืออาจเป็นเพราะการกล่าวถึงบุคลิกลักษณะของยักษ์จะกระทำเมื่อบุคลิกลักษณะของยักษ์มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง เช่น ต้องบรรยายว่าธิดายักษ์รูปร่างงามเพื่อจะดำเนินเรื่องสู่การลักลอบเข้าหาธิดายักษ์อันเป็นเหตุให้พระโพธิสัตว์ได้แสดงบารมีในการปราบยักษ์พ้อตา หรือต้องบรรยายว่ายักษ์นำเกลียดน่ากลัวเพื่อจะได้ขับให้ภาพความงามสง่าของพระโพธิสัตว์ปรากฏเด่นชัดมากยิ่งขึ้น เป็นต้น ดังนั้นจำนวนนิทานที่กล่าวถึงบุคลิกลักษณะของยักษ์จึงพบไม่มากนักก็ได้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าแม้ว่านิทานจะไม่ระบุถึงบุคลิกลักษณะของยักษ์ไว้ แต่หากพิจารณาเนื้อหาโดยละเอียดจะพบว่า บุคลิกลักษณะของยักษ์มักจะถูกกล่าวถึงโดยอ้อมเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องขนาดของร่างกายของยักษ์ที่สูงใหญ่ผิดจากคนธรรมดา

ในที่นี้ ผู้วิจัยได้สรุปข้อมูลเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือไว้เป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 2 ตารางแสดงการเปรียบเทียบบุคลิกลักษณะของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ

ลักษณะ ประเภทนิทาน	กล่าวถึงบุคลิกลักษณะ ของยักษ์		ไม่กล่าวถึงบุคลิกลักษณะ ของยักษ์
	อับลักษณะ	งดงาม	
1. ตำนานปรัมปรา			
1.1 ตำนานสร้างโลก (2)	-	-	2
1.2 ตำนานผ่น (1)	-	-	1
1.3 ตำนานเมือง (8)	-	-	8

1.4 ตำนานวีรบุรุษ (1)	-	-	1
1.5 ตำนานพระธาตุ (14)	-	-	14
1.6 ตำนานพระพุทธรูป (7)	3	-	4
1.7 ตำนานเสาอินทขีล (3)	-	-	3
1.8 ตำนานเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ (11)	3	-	8
1.9 ตำนานแฮกนาและทานสลากภัตต์ (3)	-	-	3
2.นิทานศาสนา (144)	22	16	93
3.นิทานมหัศจรรย์ (25)	4	1	21
4.นิทานคติ (13)	-	-	13
5.นิทานมุขตลก (6)	-	-	6
รวม	32	17	177

2.3.3 ลักษณะนิสัย

ลักษณะนิสัยของยักษ์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มกว้าง ๆ คือ ยักษ์ที่มีนิสัยดี ยักษ์ที่มีนิสัยร้าย และยักษ์ที่มีนิสัยทั้งดีและร้าย

ยักษ์ที่มีนิสัยดีนั้น ผู้วิจัยพบว่าหากปรากฏเป็นตัวละครในตำนานปรัมปราจะมีบทบาทเป็นผู้ที่ปกป้องคุ้มครองช่วยเหลือมนุษย์ และบันดาลโชคลาภ อำนวยความอุดมสมบูรณ์ให้แก่มนุษย์ หากปรากฏเป็นตัวละครในนิทานศาสนาจะมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ แต่หากปรากฏเป็นตัวละครในนิทานคติจะมีบทบาทเป็นผู้ให้รางวัลคนดีและลงโทษคนชั่ว ทั้งนี้ ยักษ์ที่มีนิสัยดีที่ปรากฏในนิทานศาสนามีจำนวนมาก ผู้วิจัยแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ยักษ์ที่เป็นพ่อแม่บุญธรรมของพระโพธิสัตว์ ยักษ์ที่เป็นชายา และยักษ์ที่เป็นบริวารของพระโพธิสัตว์

ลักษณะนิสัยด้านดีที่เด่นชัดของยักษ์ที่เป็นพ่อแม่บุญธรรม คือ มีความเมตตา กรุณา เห็นได้จากยักษ์รับพระโพธิสัตว์ไปอุปการะจนกระทั่งเติบโต ตลอดเวลาที่เลี้ยงดูก็ทะนุถนอม ดูแลเอาใจใส่ราวกับเป็นลูกแท้ ๆ ไม่เพียงเท่านั้น ยังสั่งสอนวิชาความรู้และมอบทรัพย์สมบัติที่มีให้พระโพธิสัตว์จนหมดสิ้น แม้เมื่อรู้ว่าพระโพธิสัตว์ไม่ต้องการอยู่ด้วยแล้วก็ยังห่วงใยและปรารถนาดี จึงมอบของวิเศษและสอนวิชาอาคมให้เพื่อให้พระโพธิสัตว์มีวิชาไว้ป้องกันตนเอง อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบข้อสังเกตว่ายักษ์ที่เป็นพ่อแม่บุญธรรมของพระโพธิสัตว์มักจะต้องตายในลักษณะการขาดใจตาย หรือ ออกแตกตาย ซึ่งจะเกิดขึ้นในเหตุการณ์ที่พระโพธิสัตว์หนีไปเพราะรู้ความจริงว่าพ่อแม่บุญธรรมเป็นยักษ์ เช่น เรื่อง *เขี้ยวสองมอน* เล่าว่านางยักษ์นี้มายตนหนึ่งนำสุวัตกุมาร และรัตนกุมารมาเลี้ยงดูโดยปิดบังไม่ให้กุมารทั้งสองรู้ว่าตนเป็นยักษ์ วันหนึ่งกุมารทั้งสองเที่ยวเล่นไป

พบกองกระดูกในถ้ำของนางยักษ์จึงรู้ความจริงและพากันหนีไป นางยักษ์ได้ติดตามไปอ่อนนวนอนให้กุมารทั้งสองกลับมาอยู่กับตน แต่เมื่อทั้งสองปฏิเสธนางยักษ์จึงเสียใจมากจนอกแตกตาย เป็นต้น

ลักษณะนิสัยด้านดีของยักษ์ที่เป็นชายาพระโพธิสัตว์ คือ มีความซื่อสัตย์จงรักภักดี รักเดียวใจเดียว ดังในเรื่อง *หงส์หิน* นางยักษ์ปฏิเสธที่จะไปอยู่กับพระอินทร์ที่แปลงเป็นชายรูปงามมาชักชวน หรือยอมให้ยักษ์ซึ่งเป็นพระอินทร์แปลงกินเนื้อตัวเองแทนที่จะยอมให้ชاکศพสามี่แก่ยักษ์ เป็นต้น

ลักษณะนิสัยด้านดีของยักษ์ที่เป็นบริวาร คือ มีความภักดีต่อนาย เห็นได้จากยักษ์จะคุ้มครองป้องกันความปลอดภัย ช่วยตามหาของวิเศษ อำนาจความสะดวกในด้านต่าง ๆ แก่พระโพธิสัตว์และช่วยออกรบอย่างแข็งขัน ดังในเรื่อง *โลกนัยชาดก* นันทิยักษ์ช่วยพระโพธิสัตว์ปราบศัตรูที่มาตีเมือง ทำให้ศัตรูแตกพ่ายไป เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า ยักษ์ที่นิสัยดีอาจแสดงนิสัยด้านร้ายด้วย แต่การแสดงนิสัยด้านร้ายนั้นทำเพื่อช่วยเหลือฝ่ายดีหรือฝ่ายที่ถูกต้อง หรืออาจกล่าวง่าย ๆ ว่า ยักษ์ที่นิสัยดีก็คือยักษ์ที่ช่วยเหลือคนดี และลงโทษคนชั่วนั่นเอง

ส่วนยักษ์ที่มีนิสัยร้ายนั้น ผู้วิจัยพบว่า มีจำนวนมากกว่า ยักษ์ที่มีนิสัยร้ายมีทั้งยักษ์เพศชายและยักษ์เพศหญิง โดยทั่วไป ลักษณะนิสัยด้านร้ายที่ปรากฏในตัวละครยักษ์เพศชายมักได้แก่การมีนิสัยโหดเหี้ยม ก้าวร้าว ภู่วาม ลำพองอำนาจ เจ้าชู้ มักมากในกามารมณ์ ชอบใช้กำลัง แต่ก็รักตัวกลัวตาย อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า ตัวละครยักษ์ที่เป็นพญายักษ์จะมีนิสัยด้านร้ายแตกต่างจากยักษ์เพศชายทั่วไปอีก กล่าวคือ นอกจากความดุร้ายแล้ว พญายักษ์มักจะมีนิสัยเย่อหยิ่งทรนง มีทิฐิ รักเกียรติรักศักดิ์ศรีด้วย เห็นได้จากตอนที่พระโพธิสัตว์มาชิงตัวนางที่ยักษ์ลักพาไป พญายักษ์จะเกณฑ์ทัพไปชิงคืนโดยไม่สนใจคำทักท้วงของใคร แม้เมื่อทหารยักษ์ตายหมดแล้วพญายักษ์ก็ยังตั้งต้นสู้ต่อและขอยอมตายดีกว่าต้องยอมรับความพ่ายแพ้ ดังความใน *จำปาสีด้น* (2535: 185) ท้าวพันธยักษ์กล่าวกับพระโพธิสัตว์ว่า

“มันก็นอนอยู่เหนือแผ่นดิน ก็กระด้างอยู่บ่ทวงได้แล้ว มันจึงต้านเจียรจาเชิงมหาสัตว์เจ้าด้วยอันเป็นคำคนแล้ว มันจึงจักถาม เชิงมหาสัตว์เจ้า ดูราชาชนุ่มเหย อันว่ามิ่งนี้ จุ่งบอกมาหื้อแจ่งแก่กูพอหื้อรู้เทอะ ดังฤาแลมามีเตชะฤาแลมามีเตชะฤาแลแก่กล้าเหนือภูนี้ชา อันว่ามิ่งจุงฆ่ายังกู มักว่าหื้อเวียงชีวิตตายไปรีบเทอะ หื้ออย่าได้กระทะหื้อเป็น อย่าหื้อละอายแก่ไพร่ฟ้าชาวเมืองเทอะ พันดั่งภูนี้ ก็หากเป็นกษัตริย์ขัตติยะตระกูลใหญ่ เป็นที่ฤาชาปรากฏว่าคนทั้งหลายหลายหลายแท้แล บัดนี้เป็นอันละอายหน้า แหนมตายเสีย แควนประเสริฐกว่าอันมีชีวิตแล”

ส่วนลักษณะนิสัยด้านร้ายที่ปรากฏในตัวละครยักษ์เพศหญิงมักได้แก่การมีนิสัยเจ้าเล่ห์มารยา อิจฉาริษยา อาฆาตจองเวร ไร้ยางอาย ดังในเรื่อง *สุริยวงศ์ไกรสร* นางยักษ์แปลงกายเป็นหญิงงามเพื่อลวงให้พระราชชาหลงเสน่ห์แล้วรับไปเป็นชายา จากนั้นนางยักษ์ก็คิดกำจัดมเหสีเอกและพระโพลีสัตว์ จึงใส่ร้ายและยุยงให้พระราชอาประหารพระมเหสีและพระโพลีสัตว์ ทำให้พระอินทร์ต้องเข้าช่วยเหลือพาทั้งสองหนีออกจากเมืองมา เป็นต้น

ส่วนยักษ์ที่มีนิสัยทั้งดีและร้ายนั้น พบในนิทานที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ได้แก่ตำนานพระธาตุ ตำนานพระพุทธรูป และชาดก ในนิทานเหล่านี้ ยักษ์จะมีนิสัยร้ายในช่วงต้นและจะกลายเป็นผู้ที่มีนิสัยดีในตอนท้ายเสมอ โดยสาเหตุที่ทำให้ลักษณะนิสัยของยักษ์เปลี่ยนแปลงไปเป็นเพราะยักษ์เข้าใจพระธรรมคำสอนที่ได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า การเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของยักษ์เปลี่ยนไปเป็นเพราะยักษ์เข้าใจพระธรรมคำสอนที่ได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า การเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของยักษ์เปลี่ยนไปเป็นเพราะยักษ์เข้าใจพระธรรมคำสอนที่ได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า การเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของยักษ์เปลี่ยนไปเป็นเพราะยักษ์เข้าใจพระธรรมคำสอนที่ได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า การเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของยักษ์เปลี่ยนไปเป็นเพราะยักษ์เข้าใจพระธรรมคำสอนที่ได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าลักษณะนิสัยของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือโดยรวมจะแบ่งเป็นพวกที่มีนิสัยดี พวกที่มีนิสัยร้าย และพวกที่มีนิสัยทั้งดีและร้ายดังได้กล่าวไว้แล้ว แต่ผู้วิจัยพบว่าตัวละครยักษ์ในนิทานบางเรื่องก็ไม่สามารถจำแนกได้ว่ามีนิสัยดีหรือร้าย เช่น ในตำนานสร้างโลกเรื่อง *ปฐมกัปป์* นิทานเน้นเล่าว่าหลังจากยักษ์อยู่บนโลกมนุษย์แล้วได้ดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง โดยมีได้แสดงให้เห็นว่ายักษ์มีความรู้สึกนึกคิด หรือมีบทบาทกระทำกับตัวละครใด ดังนั้นผู้ฟังจึงไม่อาจรู้ได้ว่ายักษ์มีนิสัยดีหรือร้ายประการใด เป็นต้น

ผู้วิจัยได้สรุปข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะนิสัยของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือไว้เป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 3 ตารางแสดงการเปรียบเทียบลักษณะนิสัยของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ

ลักษณะ ประเภทนิทาน	นิสัยดี	นิสัยร้าย	นิสัยดีและร้าย
1.ตำนานปรัมปรา			
1.1 ตำนานสร้างโลก (2)	-	1	-
1.2 ตำนานฝน (1)	-	1	-
1.3 ตำนานเมือง (8)	4	-	2
1.4 ตำนานวีรบุรุษ (1)	1	-	-
1.5 ตำนานพระธาตุ (14)	-	-	14
1.6 ตำนานพระพุทธรูป (7)	1	-	6
1.7 ตำนานเสาอินทขิล (3)	3	-	-
1.8 ตำนานเลี้ยงผีปู่และย่าและ (11)	-	-	11
1.9 ตำนานแอกนาและทานสลากภัตต์ (3)	-	-	3
2.นิทานศาสนา (144)	45	90	22
3.นิทานมหัศจรรย์ (25)	6	22	2
4.นิทานคติ (13)	2	11	-
5.นิทานมุขตลก (6)	-	6	-
รวม	62	131	60

2.3.4 ของวิเศษและฤทธิ์

ยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือเป็นตัวละครที่มีของวิเศษและฤทธิ์หลายประการ ในเรื่องของวิเศษ ผู้วิจัยพบว่ายักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือทุกประเภทมีของวิเศษ ทั้งนี้ โดยทั่วไปของวิเศษเป็นสิ่งที่ยักษ์เป็นเจ้าของโดยอาจเป็นมรดกตกทอดของตระกูล แต่นอกจากนี้ในนิทานบางเรื่องอาจเล่าต่างไปว่าของวิเศษตลอดจนทรัพย์สมบัติที่ยักษ์คุ้มครองหรือครอบครองอยู่นั้นไม่ใช่ของ ๆ ยักษ์เอง แต่เป็นสมบัติของท้าวเวสสุวรรณที่มอบหมายให้ยักษ์ดูแลด้วย

ของวิเศษของยักษ์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีหลากหลายประเภท แต่ของวิเศษที่มักพบซ้ำ ๆ กันมักได้แก่ของวิเศษที่เกี่ยวข้องกับการชุบชีวิต การทำให้เป็นหนุ่มเป็นสาว การรักษาความเจ็บป่วย การทำให้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ การทำให้มีทรัพย์สินเงินทอง มีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ เช่น ไม้เท้าตันซี่ตายปลายซี่เป็น น้ำเต้าทิพย์ ยาวิเศษ เกือกทิพย์ เป็นต้น ของวิเศษของยักษ์นี้จะมีบทบาทหลายประการในนิทาน ได้แก่ มีบทบาทเป็นสิ่งตอบแทนหรือแลกเปลี่ยนที่

ยักษ์มอบให้ตัวเอก เป็นอาวุธที่ยักษ์ใช้ทำร้ายตัวเอก โดยกรณีพิเศษเป็นสิ่งที่ยักษ์มอบให้ตัวเอกเพื่อตอบแทนหรือแลกเปลี่ยนนั้น ของพิเศษมักจะเป็นประโยชน์ต่อตัวเอกที่จะนำมาใช้แก้ไขอุปสรรคในช่วงต่อไป ส่วนกรณีพิเศษเป็นสิ่งที่ยักษ์ใช้เป็นอาวุธ มักเลวร้ายที่สุดท้ายของวิชะนั้นจะตกเป็นของตัวเอก และตัวเอกจะใช้ของพิเศษที่ได้จากยักษ์ย้อนกลับมาปราบยักษ์

ส่วนในเรื่องฤทธิ์ ผู้วิจัยพบว่ายักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือจะใช้ฤทธิ์ใน 2 กรณี คือ ใช้ฤทธิ์ในทางดี และใช้ฤทธิ์ในทางร้าย การใช้ฤทธิ์ในทางที่ดีของยักษ์ ได้แก่ การใช้ฤทธิ์เพื่อช่วยเหลือตัวเอก ทำให้ตัวเอกสามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ได้ หรือการใช้ฤทธิ์เพื่อช่วยเหลือปกป้องคุ้มครองมนุษย์ ส่วนการใช้ฤทธิ์ในทางร้ายของยักษ์ ได้แก่ การใช้ฤทธิ์กลั่นแกล้งหรือขัดขวางตัวเอก ทำให้ตัวเอกต้องพบความยุ่งยากหรือได้รับความทรมาน

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าฤทธิ์ของยักษ์ที่พบในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือสามารถสรุปได้เป็น 4 ลักษณะย่อย ๆ ได้แก่ การเหาะ การแปลงกาย การใช้เวทมนตร์ และความเป็นอมตะ

เรื่องการเหาะ พบว่า ยักษ์จะใช้ฤทธิ์ในการเหาะเพื่อจุดประสงค์ต่าง ๆ กัน เช่น ใช้ฤทธิ์ในการเหาะเพื่อลักพาคน การใช้ฤทธิ์ในการเหาะเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางให้แก่ตัวเอก เป็นต้น ทั้งนี้ในชาดกและนิทานมหัศจรรย์ การเหาะมีบทบาทเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความมหัศจรรย์ในนิทาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฉากการทำสงครามระหว่างยักษ์กับตัวเอก

เรื่องการแปลงกาย พบว่า การแปลงกายของยักษ์มี 2 ลักษณะ คือ แปลงกายเป็นมนุษย์และแปลงกายเป็นสัตว์ กรณีที่แปลงกายเป็นมนุษย์ พบว่ายักษ์มักแปลงกายเป็นหญิงงามหรือแปลงกายเป็นพระราชา ส่วนกรณีที่แปลงกายเป็นสัตว์ พบว่ายักษ์มักแปลงกายเป็นกวางทอง

จากการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่าการแปลงกายของยักษ์ดังกล่าวเมื่อปรากฏในนิทานที่มีวัตถุประสงค์ในการเล่าที่ต่างกันก็จะมีบทบาทความหมายที่ต่างกันด้วย กล่าวคือ หากการแปลงกายของยักษ์ปรากฏในนิทานที่มีวัตถุประสงค์ในการเล่าเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน อาจมองได้ว่าการแปลงกายถูกนำมาเล่าเพราะต้องการให้มีบทบาทในการสร้างอุปสรรคให้เกิดขึ้นในเรื่องนำไปสู่การดำเนินเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัย การพลัดพราก และสร้างความมหัศจรรย์ให้กับนิทาน แต่หากการแปลงกายของยักษ์ปรากฏในตำนานปรัมปราซึ่งเป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ เช่น พบว่าในตำนานวีรบุรุษยักษ์แปลงกายเป็นสิ่งต่าง ๆ เพื่อประชันกับศัตรู เป็นต้น ก็อาจตีความได้ว่าความหมายของการแปลงกายของยักษ์มิใช่เพื่อสร้างความมหัศจรรย์ในเรื่องเท่านั้น แต่ถูกนำมา

เล่าเพราะต้องการให้มีบทบาทสื่อถึงความเป็นผู้มีบุญบารมีของผู้นำที่ต่างจากคนธรรมดาสามัญที่สามารถติดต่อกับอำนาจเหนือธรรมชาติได้ และมีอำนาจเหนือธรรมชาติคอยให้ความช่วยเหลือ

ในเรื่องการใช้เวทมนตร์ พบว่าการใช้เวทมนตร์ของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีทั้งการใช้เวทมนตร์ในทางที่ดี และการใช้เวทมนตร์ในทางร้าย การใช้เวทมนตร์ในทางดีคือการใช้เวทมนตร์เพื่อช่วยเหลือมนุษย์ เช่น การใช้เวทมนตร์รักษาอาการบาดเจ็บหรือพิการ การใช้เวทมนตร์บันดาลทรัพย์สินเงินทองให้มนุษย์ เป็นต้น ส่วนการใช้เวทมนตร์ในทางร้ายคือการใช้เวทมนตร์เพื่อทำร้ายมนุษย์ เช่น การใช้เวทมนตร์เพื่อทำให้หลงเสน่ห์ การใช้เวทมนตร์เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพดินฟ้าอากาศเพื่อลวงมนุษย์ให้หลงทางแล้วจับกิน เป็นต้น

ส่วนในเรื่องความเป็นอมตะนั้น ผู้วิจัยพบว่าตัวละครยักษ์ที่มีความเป็นอมตะจะพบในนิทานศาสนาและนิทานมหัศจรรย์ แต่ไม่ได้พบในนิทานทุกเรื่อง โดยพบข้อสังเกตว่ายักษ์ที่จะมีความเป็นอมตะนั้นเป็นยักษ์ที่มีบทบาทเป็นศัตรูกับตัวเอกเท่านั้น ยักษ์ที่เป็นมิตรกับตัวเอก เช่น ยักษ์ที่เป็นพ่อแม่บุญธรรม เป็นชายน้า ไม่ปรากฏว่าเป็นอมตะ อีกทั้งยังมักตายด้วยความทุกข์ อันเกิดจากการสูญเสียหรือต้องพลัดพรากจากตัวเอกอีกด้วย

จากการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่าความเป็นอมตะของยักษ์มีบทบาทต่อนิทานในแง่การช่วยสร้างความมหัศจรรย์และอุปลรรค์ในเรื่อง นอกจากนี้ ยังเป็นองค์ประกอบที่นิทานใช้แสดงบารมีของตัวเอกด้วย เพราะการที่นิทานเล่าว่าตัวเอกเป็นผู้เดียวที่สามารถปราบยักษ์ที่เป็นอมตะได้บ่งบอกว่าตัวเอกเป็นผู้มีบุญบารมีเหนือกว่าคนธรรมดาสามัญ

โดยทั่วไปยักษ์ในนิทานเรื่องหนึ่ง ๆ มักจะมีฤทธิ์หลายลักษณะประกอบกัน เช่น มีทั้งฤทธิ์ในการเหาะและฤทธิ์ในการแปลงกาย เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ไม่จำเป็นที่ยักษ์ทุกคนต้องมีฤทธิ์ การมีฤทธิ์ของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือเป็นลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงกับยักษ์ในนิทานประเทศอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า ฤทธิ์ในเรื่องความเป็นอมตะของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีลักษณะที่น่าสนใจ โดยอาจมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับศาสนาได้ ดังนั้น การมีฤทธิ์ของตัวละครยักษ์จึงมีนัยยะที่สำคัญ ผู้วิจัยจึงจะใช้เป็นข้อมูลสำหรับศึกษาวิเคราะห์ความหมายของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือต่อไป

ในที่นี้ ผู้วิจัยได้สรุปข้อมูลเกี่ยวกับของวิเศษและฤทธิ์ของตัวละครยักษ์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือไว้เป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 4 ตารางแสดงการเปรียบเทียบของวิเศษและฤทธิ์ของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ

ลักษณะ ประเภทนิทาน	ของวิเศษ	ฤทธิ์				
		เหาะ	แปลงกาย		เวทมนตร์	อมตะ
			มนุษย์	สัตว์		
1. ตำนานปรัมปรา						
1.1 ตำนานสร้างโลก (2)	-	1	-	-	-	-
1.2 ตำนานฝน (1)	1	-	-	-	-	-
1.3 ตำนานเมือง (8)	-	2	-	1	-	-
1.4 ตำนานวีรบุรุษ (1)	-	-	1	1	-	-
1.5 ตำนานพระธาตุ (14)	-	-	-	-	-	-
1.6 ตำนานพระพุทธรูป (7)	2	-	-	-	-	-
1.7 ตำนานเสาอินทขิล (3)	-	3	-	-	-	-
1.8 ตำนานเลี้ยงผีปู่และย่าและ (11)	-	-	-	-	-	-
1.9 ตำนานแฮกนาและ ทานสลากภักดิ์ (3)	-	-	-	-	3	-
2. นิทานศาสนา (144)	53	30	25	12	37	13
3. นิทานมหัศจรรย์ (25)	9	2	9	2	4	4
4. นิทานคติ (13)	5	1	-	3	-	-
5. นิทานมุขตลก (6)	2	-	-	-	-	-
รวม	72	39	35	18	44	17

2.3.5 ที่อยู่

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าที่อยู่ของ “ยักษ์” ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือสรุปได้เป็น 3 ลักษณะ คือ ในเมือง ในป่า และบนฟ้า

เมืองที่เป็นที่อยู่ของยักษ์นั้น แบ่งออกเป็นเมืองยักษ์ และเมืองมนุษย์ ในกรณีเมืองยักษ์นั้น พบว่านิทานมักเล่าว่ามีลักษณะเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากเมืองมนุษย์ และมีแต่ยักษ์เท่านั้นที่อาศัยอยู่รวมกันโดยมีพญายักษ์หรือนางพญายักษ์เป็นเจ้าของ

บ้านเมืองยักษ์เป็นเมืองที่มีความวิจิตรงดงาม อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่านิทานมักจะมุ่งให้ความสำคัญกับการบรรยายว่าเมืองยักษ์เป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยความวิเศษมหัศจรรย์และอันตรายเป็นหลัก ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่า การที่บ้านเมืองยักษ์มีลักษณะดังกล่าวนี้ช่วยทำให้นิทานสามารถดำเนินเรื่องเกี่ยวกับการพลัดพราก การติดตาม การลักลอบ การหลบหนีได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ การพลัดพรากและติดตาม เป็นเหตุการณ์ที่เป็นผลอันเกี่ยวเนื่องกับการ

กำหนดว่าบ้านเมืองยักษ์อยู่ในดินแดนที่ห่างไกล แวดล้อมด้วยอันตรายนานาประการ เมื่อยักษ์ลักพาคนมาจึงทำให้เกิดการพลัดพรากที่ทิ้งช่วงเวลานาน และเกิดการติดตามที่กว่าจะพบและช่วยเหลือผู้ที่ถูกยักษ์ลักพาตัวมาได้ก็ต้องใช้เวลาฝ่าฟันอุปสรรคมากมาย ขณะที่การลักลอบและการหลบหนี เป็นเหตุการณ์ที่เป็นผลอันเนื่องมาจากการกำหนดว่าเมืองยักษ์เป็นเมืองที่มีการคุ้มกันแน่นหนาประกอบกับเป็นเมืองที่มีแต่มนุษย์กินคน การเข้าเมืองยักษ์จึงต้องใช้วิธีลักลอบเข้าไปเพื่อไม่ให้ยักษ์เห็นตัวและจับกิน

ส่วนยักษ์ที่อาศัยอยู่ในเมืองมนุษย์ พบว่า ยักษ์จะอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ในเมืองมนุษย์และมักมีหน้าที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาสถานที่แห่งนั้นด้วย เช่น ในตำนานแฮกนา ยักษ์อาศัยอยู่ในกระท่อมที่ชาวนาปลูกไว้บริเวณนาข้าว และทำหน้าที่คุ้มครองไร่นาให้ชาวบ้าน ในตำนานเมืองเชียงดาว ยักษ์อาศัยอยู่ในถ้ำบนดอยเชียงดาว และทำหน้าที่คุ้มครองของวิเศษที่เก็บไว้ถวายพระยาธัมมิกราชที่จะมาเกิดในเมืองเชียงดาว เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าที่มาที่ทำให้ยักษ์มีบทบาทเป็นผู้คุ้มครองรักษาสิ่งต่าง ๆ ในเมืองมนุษย์นั้นนิทานมักเล่าว่าเป็นเพราะยักษ์ได้รับมอบหมายจากพระพุทธเจ้า พระอินทร์ หรือพระอิศวรให้มาทำหน้าที่นั้น ๆ เช่น ยักษ์ปูและย่าสะในตำนานพระธาตุดอยคำ มีหน้าที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาพระธาตุดอยคำตามคำสั่งพระพุทธเจ้า เป็นต้น

ส่วนที่อยู่ของยักษ์ในป่านั้น จากการศึกษาพบว่า ได้แก่ ถ้ำ ภูเขา ศาลา แม่น้ำ ลำห้วย สระโบกขรณี ยักษ์ที่อาศัยอยู่ในป่ามีทั้งพวกที่อาศัยอยู่ในป่าเพราะมีหน้าที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาสถานที่ต่าง ๆ ในป่าหรือขุมทรัพย์ของวิเศษที่เก็บซ่อนไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ ในป่า และพวกที่เพียงแต่อาศัยอยู่ในป่าแต่ไม่ได้มีหน้าที่เป็นผู้ดูแลสถานที่แต่อย่างใด ซึ่งในกรณีของยักษ์ที่อาศัยอยู่ในป่าและมีหน้าที่คุ้มครองรักษาสถานที่ต่าง ๆ ในป่านั้น ผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะที่น่าสนใจ กล่าวคือพบว่าในนิทานพื้นบ้านของภาคเหนือมักระบุว่ายักษ์ที่ผู้คุ้มครองรักษานี้เป็นบริวารของท้าวเวสสุวรรณ โดยยักษ์จะดูแลสถานที่ต่าง ๆ ตามที่ท้าวเวสสุวรรณสั่งและมีข้อกำหนดว่าจะจับกินได้เฉพาะคนหรือสัตว์ที่เข้ามาในอาณาเขตที่ยักษ์คุ้มครองอยู่หรือตอปปัญหารธรรมไม่ได้เท่านั้น ดังความตอนหนึ่งใน โลกนัยชาดก (2522: 17) ระบุไว้ว่า

“เมื่อนั้น ยังมียักษ์ผู้ 1 ชื่อหนันทียักษ์อยู่รักษาไม้โคจรต้นนั้น เหตุยักษ์ผู้นั้นได้ขอเอาแต่สำนักพระยาเวสสุวรรณ ด้วยมีอาชญากรุณาไว้ว่า “เท่าเว้นไว้แต่คนฝูงอันรู้ “มลตรธัมม” สิ่งเดียวล้ากว่านั้นไปคนผู้ใดเข้ามาสู่ร่มไม้โคจรที่นี้ อันไม่รู้ “มลตรธัมม” นั้น จุงจักเอาเป็นอาหารแก่ท่านเทอะ คนฝูงใดบ่เข้ามาสู่ร่มไม้โคจรที่นี้ ท่านอย่าว่านักได้กินเนื้อ”

อย่างไรก็ตาม การระบุว่ายักษ์ที่มีหน้าที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาสถานที่ต่าง ๆ ในป่า เป็นบริวารของท้าวเวสสุวรรณไม่ได้ปรากฏในนิทานทุกเรื่อง ผู้วิจัยพบว่านิทานอีกจำนวนหนึ่งที่เล่าว่า ยักษ์ทำร้ายผู้ที่ล่องล้าเข้าไปในเขตที่ยักษ์อาศัยอยู่ไม่ได้ระบุว่ายักษ์นั้นเป็นบริวารของท้าวเวสสุวรรณ แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะดังกล่าวนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ตัวละครยักษ์เหล่านี้อาจจะมีได้เป็นผู้คุ้มครองรักษา สถานที่เหล่านั้น แต่เป็นผู้ครอบครองสถานที่แห่งนั้นอยู่ ดังนั้น เมื่อมีผู้ล่องล้าเข้าไปยักษ์จึงทำร้าย

ส่วนยักษ์ที่อาศัยอยู่บนฟ้า พบว่าแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือยักษ์ที่อยู่บนฟ้าแล้วมา อยู่เมืองมนุษย์ กับยักษ์ที่อยู่แต่บนฟ้า ผู้วิจัยเห็นว่าการที่นิทานเล่าว่ายักษ์มีที่อาศัยอยู่บนฟ้า นั้น สะท้อนให้เห็นว่าในความคิดของผู้เล่ายักษ์คือเทวดานั้นเอง

ผลการศึกษาที่อยู่ของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ ทำให้ได้ข้อสรุปว่ายักษ์ใน นิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีลักษณะร่วมกับยักษ์ในนิทานประเทศอื่นซึ่งมีที่อาศัยอยู่ตามสถานที่ ต่าง ๆ ในธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม ที่อยู่ของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีลักษณะเด่นที่ น่าสนใจ คือ นอกจากยักษ์จะอาศัยอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ในธรรมชาติแล้วยังมีบทบาทเป็นผู้ คุ้มครองรักษาสถานที่แห่งนั้นด้วย ทั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถจำแนกประเภทของยักษ์ที่มีบทบาทในการ เป็นผู้คุ้มครองรักษาที่พบในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือได้ทั้งหมด 5 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ ยักษ์ที่เป็นผู้ คุ้มครองรักษาพระธาตุ ยักษ์ที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาพระพุทธรูป ยักษ์ที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาเสาหลัก เมือง ยักษ์ที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาของวิเศษ และยักษ์ที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาสถานที่ต่าง ๆ ใน ธรรมชาติ

ผู้วิจัยได้สรุปข้อมูลเกี่ยวกับที่อยู่ของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือไว้ เป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 5 ตารางแสดงการเปรียบเทียบที่อยู่ของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ

ลักษณะ ประเภทนิทาน	ในเมือง			ในป่า		บนฟ้า
	เมือง ยักษ์	เมืองมนุษย์		มีบทบาทเป็นผู้ คุ้มครองรักษา	ไม่มีบทบาทเป็น ผู้คุ้มครองรักษา	
		คุ้มครอง สถานที่	คุ้มครอง สิ่งของ			
1. ตำนานปรัมปรา						
1.1 ตำนานสร้างโลก (2)	-	-	-	-	-	1
1.2 ตำนานฝน (1)	-	-	-	-	-	1

1.3 ตำนานเมือง (8)	-	-	3	3	2	-
1.4 ตำนานวีรบุรุษ (1)	-	-	-	-	-	-
1.5 ตำนานพระธาตุ (14)	-	-	-	-	14	-
1.6 ตำนานพระพุทธรูป (7)	-	3	-	2	2	-
1.7 ตำนานเสาอินทขิล (3)	-	-	3	-	-	-
1.8 ตำนานเลี้ยงผีปู่และ ย่าและ (11)	-	11	-	-	-	-
1.9 ตำนานแฮกนาและ ทานสลากกัตต์ (3)	-	3	-	-	-	-
2.นิทานศาสนา (144)	61	3	-	34	46	-
3.นิทานมหัศจรรย์ (25)	13	-	-	2	12	-
4.นิทานคติ (13)	1	-	-	-	7	-
5.นิทานมุขตลก (6)	-	-	-	-	-	-
รวม	75	20	6	41	83	2

สรุป ในบทนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่องมาศึกษาแล้วจำแนกนิทานออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ตำนานปรัมปรา นิทานศาสนา นิทานมหัศจรรย์ นิทานคติ และนิทานมุขตลก โดยในกลุ่มตำนานปรัมปรายังจำแนกออกเป็นตำนานปรัมปราที่อธิบายธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ ตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของบ้านเมืองและผู้นำ ตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ และตำนานปรัมปราที่อธิบายประเพณีและพิธีกรรม โดยผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์ลักษณะเนื้อหาที่เล่าถึง “ยักษ์” ในนิทานแต่ละประเภท แล้วสรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับลักษณะของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือออกเป็น 5 ประเด็น คือ คำเรียก บุคลิกลักษณะ ลักษณะนิสัย ของวิเศษและฤทธิ์ และที่อยู่

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

บทบาทของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์บทบาทของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย โดยคำว่าบทบาทที่ใช้ในงานวิจัยนี้ ตรงกับคำว่า Role ในภาษาอังกฤษ หมายถึง บทบาทของตัวละครในนิทาน ซึ่งบทบาทของตัวละครแต่ละบทบาทจะทำหน้าที่ต่อโครงเรื่องแตกต่างกัน

วลาดิเมียร์ พรอพพ์ (Vladimir Propp) นักคติชนวิทยาที่ศึกษานิทานในเชิงโครงสร้างอธิบายลักษณะของบทบาทตัวละครไว้ในหนังสือ *Morphology of the Folktale* (1968) โดยกล่าวถึงบทบาทของตัวละครไว้ในส่วนของการวิเคราะห์พฤติกรรม (function) ของตัวละครในนิทานว่า บทบาทเป็นระบบที่เกิดขึ้นจากการที่พฤติกรรมหลาย ๆ พฤติกรรมมาเชื่อมโยงกัน เช่น บทบาทผู้ช่วยเหลือ เกิดจากตัวละครตัวหนึ่งมีพฤติกรรมของผู้ช่วยเหลือหลายพฤติกรรมเชื่อมโยงกัน เช่น ตัวละครม้าในนิทานเรื่องหนึ่ง มีพฤติกรรมทั้งการนำเจ้าชายไปพบเจ้าหญิง ช่วยทำงานยากให้สำเร็จ ช่วยชีวิตพระเอกจากการตามล่า พฤติกรรมต่าง ๆ ของม้ายังกล่าวนี้ ถูกเล่าเชื่อมโยงกัน และมีผลทำให้ตัวเอกสามารถผ่านพ้นอุปสรรคไปได้ ม้าในนิทานเรื่องนี้จึงมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือ เป็นต้น (Propp, 1968: 79 - 80)

นอกจากนี้ ยังพบว่าพรอพพ์ (1968) ได้จำแนกบทบาทตัวละครไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ด้วย บทบาทที่พรอพพ์จำแนกไว้ ได้แก่ ตัวร้าย (villain) ผู้ทดสอบ (donor) ผู้ช่วยเหลือ (helper) นางเอก (princess) พระเอก (hero) และตัวปลอม (false hero) บทบาทตัวละครที่พรอพพ์จำแนกไว้นี้ แม้ว่าจะวิเคราะห์จากข้อมูลที่เป็นนิทานพื้นบ้านรัสเซีย แต่บทบาทดังกล่าวก็เป็นบทบาทหลัก ๆ ที่พบในนิทานพื้นบ้านของชนชาติต่าง ๆ ด้วย ดังนั้น บทบาทที่พรอพพ์จำแนกไว้และวิธีที่พรอพพ์ใช้วิเคราะห์เพื่อจำแนกบทบาทตัวละครจึงสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์บทบาทตัวละครในนิทานของชนชาติอื่น ๆ ได้

การศึกษานิทานวิเคราะห์บทบาทของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยในบทนี้ ผู้วิจัยจะใช้เกณฑ์การจำแนกบทบาทของพรอพพ์เป็นแนวทางในการศึกษา ด้วยเห็นว่าการศึกษารoles บทบาทตัวละครโดยเน้นพิจารณาพฤติกรรมที่ตัวละครในเรื่องกระทำอย่างเป็นระบบของพรอพพ์ ช่วยทำให้มองเห็นบทบาทของตัวละครได้อย่างชัดเจนและเอื้อต่อการนำมาศึกษาบทบาทของตัวละครยักษ์ได้

3.1 บทบาทของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ยักษ์ที่ปรากฏบทบาทอยู่ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีทั้งที่เป็นตัวละครหลักกับเป็นตัวละครประกอบในเรื่อง ดังนั้นในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจึงแบ่งการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกจะกล่าวถึงบทบาทของยักษ์ที่เป็นตัวละครหลัก กลุ่มที่ 2 จะกล่าวถึงบทบาทของยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบ

3.1.1 บทบาทของ “ยักษ์” ที่เป็นตัวละครหลัก

ยักษ์ที่เป็นตัวละครหลักในที่นี้หมายถึงยักษ์ที่เป็นตัวดำเนินเรื่องที่สำคัญ ผู้วิจัยจำแนกบทบาทของยักษ์ที่เป็นตัวละครหลักในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือออกเป็น 3 ประการ คือ บทบาทตัวเอก บทบาทนางเอก และบทบาทตัวปฏิบัติน

3.1.1.1 บทบาทตัวเอก

คำว่าตัวเอกในงานวิจัยนี้ตรงกับคำว่า Protagonist ในภาษาอังกฤษ โดย พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2545: 342) นิยามความหมายไว้ว่า “ตัวเอกเป็นตัวนำในแง่ความสำคัญในบทละคร และในแง่ของความสามารถที่จะทำให้เราสนใจและเห็นอกเห็นใจ ไม่ว่าจะมีความเลวร้ายหรือความน่าอัศจรรย์ก็ตาม”

จากนิยามดังกล่าว ตัวเอกหมายถึงตัวละครที่มีบทบาทสำคัญในเรื่อง เป็นศูนย์กลางของเรื่องที่จะทำให้ผู้อ่านให้ความสนใจติดตามเรื่องราว ตัวเอกจึงอาจหมายถึงตัวละครที่มีบทบาทเป็นพระเอกและนางเอกด้วย อย่างไรก็ตาม ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นตัวเอกในที่นี้หมายถึงตัวละครยักษ์ที่มีบทบาทเด่นในเรื่องและจะเป็นผู้ดำเนินเรื่องที่สำคัญ โดยมีได้เป็นพระเอกของเรื่อง เนื่องจากข้อมูลที่ศึกษานี้ไม่พบนิทานที่เล่าว่ายักษ์เป็นพระเอก ส่วนยักษ์ที่มีบทบาทเป็นนางเอกนั้นปรากฏในนิทานบางเรื่อง ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่ายักษ์ที่มีบทบาทเป็นตัวเอกปรากฏในตำนานสร้างโลกเรื่อง *ปฐมกัปป์* ในตำนานเรื่องนี้ ยักษ์เป็นผู้ดำเนินเรื่องที่สำคัญตั้งแต่ต้นจนจบ ผู้อ่านจะติดตามเรื่องราวของยักษ์ตั้งแต่ยักษ์ได้กลิ่นหอมของดินแล้วลงมากินง้วนดินบนโลกมนุษย์ กระทั่งยักษ์เริ่มใช้ชีวิตบนโลกมนุษย์เมื่อกลับสวรรค์ไม่ได้ ซึ่งเริ่มตั้งแต่การหาที่อยู่อาศัย การหาอาหาร

การประดิษฐ์เครื่องนุ่งห่ม การสร้างบ้านเมือง จนถึงยักษ์สมสู่กันจนมีลูกมีหลานสืบมาเป็นมนุษย์
ในปัจจุบัน

3.1.1.2 บทบาทนางเอก

ยักษ์ที่เป็นตัวละครหลักในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือนอกจากปรากฏ
บทบาทเป็นตัวเอกแล้วยังมีตัวละครยักษ์ที่มีบทบาทเป็นนางเอกด้วย

ในงานวิจัยนี้ คำว่านางเอกนั้นใช้ตรงกับคำว่า heroine ในภาษาอังกฤษ
ซึ่งใน พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้นิยาม
ความหมายไว้ว่าหมายถึง “ตัวละครสำคัญหญิง” (2545: 210)

จากนิยามดังกล่าวนี้สามารถนำมากำหนดนิยามบทบาทยักษ์ที่เป็น
นางเอกได้ว่า หมายถึงตัวละครยักษ์เพศหญิงที่มีบทบาทสำคัญในเรื่อง จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า
ตัวละครยักษ์ที่มีบทบาทเป็นนางเอกมักปรากฏอยู่ในชาดกและนิทานมหัศจรรย์ ซึ่งเป็นนิทานที่มี
เนื้อหาเกี่ยวกับความรักของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์

ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นนางเอกในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมักเป็นธิดายักษ์
โดยนิทานเล่าว่าธิดายักษ์ที่มีบทบาทเป็นนางเอกนั้นจะมีรูปโฉมงดงาม มีความสุภาพอ่อนโยน มี
คุณธรรม ซึ่งเป็นลักษณะที่แตกต่างจากพญายักษ์ผู้เป็นบิดา นอกจากนี้ธิดายักษ์ที่มีบทบาทเป็น
นางเอกบางตนยังมีความเก่งกล้าสามารถในการรบ และมีความฉลาดเฉลียวด้วย

ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นนางเอกจะเป็นคู่ครองของพระโพธิสัตว์หรือโอรส
กษัตริย์ มีลักษณะเป็นภรรยาที่ซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อสามี ดังนั้น ยักษ์ที่เป็นนางเอกจึงมักมีบทบาท
สำคัญต่อการช่วยให้พระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ผู้เป็นสามีสามารถเอาชนะศัตรูหรือรอดพ้น
อันตรายที่เกิดขึ้นได้ ดังเช่นในเรื่อง หงส์หิน เล่าว่า นางยักษ์มุกขวดี นางยักษ์จุฬันธา และนาง
ยักษ์ศรีจันทา ได้พิสูจน์ให้พระอินทร์เห็นความจงรักภักดีที่พวกนางมีต่อสามีด้วยการยอมให้
พระอินทร์ซึ่งแปลงกายเป็นยักษ์แก่มาขอกินซากศพพระโพธิสัตว์กินเนื้อของพวกตนแทน ทำให้พระ
อินทร์พอใจและช่วยชุบชีวิตให้พระโพธิสัตว์ซึ่งถูกโอรสกษัตริย์ทั้ง 6 ลอบปลงพระชนม์ฟื้นขึ้นมาอีก
ครั้ง เป็นต้น

ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าการที่นิทานกล่าวถึงเหตุการณ์การแต่งงานระหว่างธิดา
ยักษ์กับพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ และเหตุการณ์การเผชิญปัญหาและถูกทดสอบนี้ยัง
สอดคล้องกับผลการศึกษาของพรอพท์ที่พบว่าตัวละครที่มีบทบาทเป็นนางเอกมักมีพฤติกรรมการ
แต่งงาน และการถูกทดสอบอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าตัวละครยักซ์ที่มีบทบาทเป็นนางเอกในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ นั้น โดยมากจะไม่ได้ครองคู่กับพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ด้วยความสุขสมหวัง แต่นางยักซ์จะถูกทอดทิ้ง ทำให้เสียใจอย่างรุนแรงจนขาดใจตาย โดยนิทานที่เล่าในลักษณะนี้ ได้แก่ เรื่อง นางสิบสอง พุทธเสนกะ พระรถเมรี และเจ็ดนาง ซึ่งนิทานเหล่านี้จะเป็นเรื่องราวของพระรถเสนกับนางเมรีที่เล่าว่า นางสุนทรายักซ์ต้องการกำจัดพระรถเสนลูกของนาง 12 จึงทำอุบายแกล้งป่วย แล้วขอให้พระรถเสนไปนำยาวิเศษจากเมืองของตนมารักษา จากนั้นนางได้เขียนสารให้พระรถเสนนำไปยังเมืองของนางโดยหลอกว่าจะทำให้ผ่านเมืองได้โดยปลอดภัย แต่ความจริงแล้วในสารนางได้บอกให้นางเมรีจับพระรถเสนกินเป็นอาหารทันทีที่ไปถึงเมืองยักซ์ แต่ระหว่างทางพระรถเสนได้พบพระฤๅษีที่ช่วยแก้สารเสียใหม่ให้นางเมรีจัดงานอภิเษกกับพระรถเสนทันทีที่ไปถึงเมืองยักซ์ ดังนั้น พระรถเสนกับนางเมรีจึงได้แต่งงานกัน หลังจากแต่งงาน พระรถเสนหลอกถามที่ซ่อนดวงตาของนาง 12 ที่ซ่อนงสายใจของนางยักซ์ และถามสรรพคุณของของวิเศษต่าง ๆ และเมื่อได้ทราบความทั้งหมดแล้วจึงหลอกให้นางเมรีดื่มเหล้าจนเมา แล้วขโมยดวงตานาง 12 กงสายใจ และของวิเศษต่าง ๆ หนีไป ฝ่ายนางเมรีนั้นเมื่อรู้ว่าพระรถเสนหนีไปจึงออกติดตามจนทัน นางเมรีจึงวอนให้พระรถเสนกลับคืนไปอยู่กับนาง แต่พระรถเสนปฏิเสธและใช้ของวิเศษที่ขโมยมาขัดขวางมิให้นางเข้าถึงตัว ทำให้นางเมรีเสียใจมากและถึงแก่ความตายในที่สด

อย่างไรก็ดี เห็นได้ว่ายักซ์ที่มีบทบาทเป็นนางเอกพบเฉพาะในนิทานเพียงบางเรื่องเท่านั้น ผู้วิจัยพบว่า โดยมากนางยักซ์ที่เป็นคู่ครองของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์จะมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือ โดยนางยักซ์ที่เป็นชายาของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ที่ไม่ได้เป็นนางเอกแต่มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือนี้ จะพบในนิทานที่ดำเนินเรื่องว่าพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์มีชายาหลายคน และชายาแต่ละคนจะมีบทบาทในการช่วยทำภารกิจต่าง ๆ ตามความถนัดหรือความสามารถของตน นางยักซ์ในนิทานที่ดำเนินเรื่องลักษณะนี้จึงไม่ได้เป็นนางเอกเนื่องจากจะมีบทบาทตัดทอนกับชายาคนอื่น ๆ ดังเช่น เรื่อง *สุพรมโหมกชะหมาแก้วหาง*¹ เล่าว่าพระโพธิสัตว์มีภรรยาทั้งสิ้น 4 คน ได้แก่ นางเทพธิดาชื่อจันทิมพรมมา ธิดาพญามดงามชื่อจันทิมกุฎฐี ธิดานาคชื่อจันทิมกิตติกา และธิดายักซ์ชื่อจันทิมสุภาคา วันหนึ่งทำพรหมทัตได้ยินคำรำลือว่าสุพรมโหมกชุกรูมซึ่งเป็นทาคตะกำพรว้าในเมืองของตนมีภรรยาถึง 4 คน ก็ปรารถนาจะได้นางเหล่านั้นเป็นมเหสีของตนเอง จึงเรียกสุพรมโหมกชุกรูมเข้ามาพบและสั่งให้ทำภารกิจต่าง ๆ โดยมีข้อแม้ว่าหากทำไม่สำเร็จจะต้องยกภรรยาทั้ง 4 ให้ ภารกิจแรกนั้นทำพรหมทัตสั่งให้สุพรม

¹ ดู “สุพรมโหมกชะหมาแก้วหาง” เรียบเรียงโดย บำรุง บารมี ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ*, เล่ม 13 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 7006-7016.

โมกขกุมารนำไปชนกับไก่ของพระองค์ นางจันทิมพรหมมาได้ช่วยให้พระโพธิสัตว์ทำภารกิจนี้สำเร็จด้วยการหาไก่พิเศษมาให้ สุพรหมโมกขกุมารจึงสามารถชนไก่ชนะทำพรหมทัตได้ ภารกิจที่ 2 ทำพรหมทัตสั่งให้สุพรหมโมกขกุมารกินแกงที่ปรุงจากเนื้อช้าง ควาย วัว และหมูที่พระองค์ประทานมาให้หมด ครั้งนี้นางจันทิมสุภาคาได้เป็นผู้ช่วยให้พระโพธิสัตว์ทำภารกิจนี้สำเร็จด้วยการสังฆ์ภริวารของตนมากินแกงในโรงเลี้ยงแทนพระโพธิสัตว์จนหมดภายในคืนเดียว สุพรหมโมกขกุมารจึงเอาชนะทำพรหมทัตได้อีก ครั้งที่ 3 ทำพรหมทัตสั่งให้สุพรหมโมกขกุมารเก็บงาดำจำนวน 3 หาบที่กระจัดกระจายในสนามใส่คันทาบให้เสร็จภายในหนึ่งวัน ครั้งนี้นางจันทิมกุฐิเป็นผู้ช่วยให้พระโพธิสัตว์ทำภารกิจนี้สำเร็จด้วยการสังฆ์ภริวารมดงามของตนมากับเม็ดงาใส่หาบจนเสร็จภายในคืนเดียว สุพรหมโมกขกุมารจึงเอาชนะทำพรหมทัตได้อีก สุดท้ายทำพรหมทัตจึงทำรบกับสุพรหมโมกขกุมาร ครั้งนี้นางจันทิมกิตติกาได้ช่วยพระโพธิสัตว์ด้วยการเรียกนาคทั้งหลายให้มาออกรบ ภริวารนาคได้แสดงฤทธิ์จนแผ่นดินปั่นป่วนทำให้ทำพรหมทัตร่วงลงสู่พื้นและถูกแผ่นดินสูบหายไป เป็นต้น จากตัวอย่างดังกล่าว เห็นได้ว่า นางยักษ์เป็นชายาคนหนึ่งที่มืบทบาททัดเทียมกับชายาคนอื่น ๆ ของพระโพธิสัตว์ในแง่ที่เป็นผู้ช่วยเหลือทำให้พระโพธิสัตว์สามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ ได้ นางยักษ์ที่เป็นชายาจึงมิได้มีบทบาทเป็นนางเอก แต่มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือ

3.1.1.3 บทบาทตัวปฏิปักษ์

พรอพอ (1968) ได้กล่าวถึงตัวละครที่มีบทบาทเป็นตัวร้าย (villain) ไว้ และวิเคราะห์ว่าตัวละครที่มีบทบาทเป็นตัวร้ายจะมีพฤติกรรมของตัวร้ายปรากฏในช่วงต่าง ๆ ในนิทาน เช่น การลักพาตัว (kidnapping of a person) การหลอกลวง (trickery) การตามล่า (pursuit) การทำร้ายจนบาดเจ็บหรือพิการ (maiming, mutilation) การขับไล่ (expulsion) การกักขัง (imprisonment) การบังคับแต่งงาน (the threat of forced matrimony) การขู่จะกิน (the threat of cannibalism) การทรมาน (tormenting) การต่อสู้ (struggle) การฆ่า (murder) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม วิธีการศึกษาของพรอพอนั้นมุ่งเน้นศึกษาพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องเพื่อประกอบการวิเคราะห์โครงสร้างนิทานเป็นสำคัญ พรอพอจึงมิได้จำแนกว่าตัวร้ายที่ปรากฏในนิทานเป็นตัวละครหลักหรือตัวละครประกอบ และมีได้มุ่งศึกษาตัวละครที่เป็นคู่ขัดแย้งกัน แต่ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกตัวละครยักษ์ที่เป็นตัวละครหลักและเป็นตัวประกอบในเรื่องออกจากกัน และต้องการศึกษาบทบาทจากการดูพฤติกรรมตัวละครที่เป็นคู่ขัดแย้ง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำผลการศึกษาของพรอพอมาขยายผลและได้พบว่านิยามของคำว่าบทบาทตัวปฏิปักษ์ (Antagonist) ซึ่งหมายถึง “ตัวละครที่มีบทบาทเป็นฝ่ายตรงข้ามกับตัวเอก”

(พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 27) สัมพันธ์กับ บทบาทตัวร้ายและครอบคลุมถึงการวิเคราะห์ตัวละครที่เป็นคู่ขัดแย้ง ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจึงใช้เกณฑ์ การจำแนกบทบาทตัวปฏิบัติเป็นแนวทางในการศึกษา

ดังนั้น ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นตัวปฏิบัติในงานวิจัยนี้จึงหมายถึง ยักษ์ที่มี บทบาทเป็นฝ่ายตรงข้ามกับตัวเอกในนิทาน ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาบทบาทตัวปฏิบัติของยักษ์ ที่เป็นตัวละครหลักโดยแบ่งการพิจารณาตามกลุ่มตัวละครที่เป็นคู่ขัดแย้งกับยักษ์ ดังนี้

ก) **ยักษ์เป็นปฏิปักษ์กับเทวดา** นิทานที่เล่าว่ายักษ์เป็นปฏิปักษ์กับ เทวดาพบในตำนานผ่น ในตำนานเรื่องนี้เล่าว่าเทวดาที่เป็นปฏิปักษ์กับยักษ์คือนางสีดา โดยยักษ์ เป็นผู้สร้างความขัดแย้งขึ้นด้วยการแย่งชิงลูกแก้ววิเศษของนางสีดาเพราะความละโมภอยากได้ ของวิเศษนั้นมาเป็นสมบัติของตน ทั้งนี้ ตำนานได้แสดงให้เห็นความเป็นปฏิปักษ์ของยักษ์ที่กระทำ ต่อนางสีดาด้วยพฤติกรรมการการแย่งชิง การใช้อาวุธต่อสู้ ดังในเรื่อง *ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ฟ้าแลบ* เล่าว่า ยักษ์ใช้ปืนยิงเพื่อแย่งชิงลูกแก้วของนางสีดา ทำให้เกิดประกายไฟขึ้นบนฟ้า และลูกปืนตกลงมาบนพื้นโลก อันทำให้เกิดเป็นปรากฏการณ์ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ฟ้าแลบขึ้นบนโลกมนุษย์

ข) **ยักษ์เป็นปฏิปักษ์กับมนุษย์** นิทานที่เล่าว่ายักษ์เป็นปฏิปักษ์กับ มนุษย์พบในตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีแหกนาและประเพณีทานสลากภัตต์ ยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์ กับมนุษย์ในตำนานเรื่องนี้มีชื่อน่าสังเกตว่าเป็นยักษ์เพศหญิง โดยตำนานเล่าว่าสาเหตุของความ ขัดแย้งระหว่างยักษ์กับมนุษย์นั้นเป็นเพราะนางยักษ์ริษยาอาฆาตมนุษย์ ดังในเรื่อง *เมียน้อยเมีย หลวง*² เล่าว่า ในอดีตชาตินางยักษ์เป็นเมียหลวง มนุษย์เป็นเมียน้อย ด้วยเหตุที่เมียน้อยตั้งครรรค์ ขึ้นในขณะที่เมียหลวงยังไม่มีลูก เมียหลวงจึงเกิดความริษยาและผูกพยาบาทเมียน้อยนับแต่นั้นมา ดังนั้นในชาติต่อมา เมื่อเมียหลวงเกิดเป็นยักษ์จึงยังคงจองเวรเมียน้อยด้วยการจับลูกของเมียน้อย กินเสมอ

ตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีแหกนาและประเพณีทานสลากภัตต์ได้แสดงให้เห็นความเป็นปฏิปักษ์ของยักษ์ที่กระทำต่อมนุษย์ด้วยพฤติกรรมการทุบตี การขโมยกินลูก การ

² “เมียน้อยเมียหลวง” เล่าโดย ท่านสุข ใน *ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ*, หน้า

ติดตามจวงเวร ดังในเรื่อง *ยักขินี*³ เล่าว่า เมื่อเมียบลวงรู้ว่าเมียน้อยตั้งครรภ์ก็ใช้กำลังทุบตีและรีดเอาลูกของเมียน้อยออก เมื่อทั้งสองตายไป เมียน้อยไปเกิดเป็นไก่ เมียบลวงเกิดเป็นแมว แมวก็กินไขขางของไก่ทุกครั้งไป ต่อมาแมวไปเกิดเป็นยักขินี ไก่เกิดเป็นคน ยักขินีก็มาจับเอาลูกคนไปกินอีกทุกครั้งไปเช่นกัน เป็นต้น

อนึ่ง ตำนานเรื่องนี้แม้จะดำเนินเรื่องว่าตัวละครที่ขัดแย้งกันคือยักขีกับมนุษย์ แต่ก็มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าด้วย โดยพระพุทธเจ้ามีบทบาทเป็นผู้แก้ไขความขัดแย้งระหว่างยักขีกับมนุษย์ และทำหน้าที่ไกลเกลี่ยให้ยักขีกับมนุษย์อยู่ร่วมกัน กล่าวคือพระพุทธเจ้าได้เทศนาสั่งสอนให้ยักขีเลิกจวงเวรมนุษย์ และให้ช่วยเหลือมนุษย์ด้วยการทำนายนปริมาณน้ำฝนให้มนุษย์รู้เพื่อจะได้เลือกวิธีทำนาให้ตรงกับสภาพดินฟ้าอากาศ และได้แนะนำให้มนุษย์เลี้ยงดูยักขีเป็นการตอบแทน ซึ่งการไกลเกลี่ยให้ยักขีและมนุษย์พึ่งพากันดังกล่าวนี้เป็นที่มาของการทำพิธีเสกนาในเวลาต่อมา

3.1.2 บทบาทของ “ยักขี” ที่เป็นตัวละครประกอบ

ยักขีที่เป็นตัวละครประกอบในที่นี้หมายถึงตัวละครยักขีที่ไม่ได้เป็นศูนย์กลางหรือเป็นจุดสนใจของเรื่อง แต่ถูกนำมาเล่าเพื่อให้บทบาทของตัวละครยักขีเสริมให้บทบาทตัวละครหลักเด่นชัดขึ้น น่าสนใจยิ่งขึ้น ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจำแนกบทบาทของยักขีที่เป็นตัวละครประกอบในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือออกเป็น 4 ประการ โดยเรียงลำดับจากที่พบมากไปน้อย คือ บทบาทตัวปฏิบัติ บทบาทผู้ช่วยเหลือ บทบาทผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ และบทบาทผู้ทดสอบ

3.1.2.1 บทบาทตัวปฏิบัติ

ยักขีที่มีบทบาทเป็นตัวปฏิบัตินอกจากปรากฏเป็นตัวละครหลักแล้วยังมีที่ปรากฏเป็นตัวละครประกอบด้วย ผู้วิจัยแบ่งกลุ่มตัวละครที่เป็นคู่ขัดแย้งกับยักขี ดังนี้

ก) ยักขีปฏิบัติกับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ นิทานที่เล่าว่ายักขีปฏิบัติกับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์มักเป็นนิทานเกี่ยวกับศาสนา ได้แก่ ตำนานพระธาตุ ตำนานพระพุทธรูป ตำนานที่อธิบายที่มาของประเพณีพิธีกรรม และชาดก ผู้วิจัยพบว่า

³ ดู “ยักขินี” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 11 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 5469.

นิทานที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาเหล่านี้มักดำเนินเรื่องในทำนองเดียวกันว่ายักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธรเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ถูกพระพุทธรเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ปราบได้ในที่สุด

จากการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่ยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธรเจ้าหรือพระโพธิสัตว์จะเป็นผู้สร้างความขัดแย้งขึ้น โดยสาเหตุที่ยักษ์ขัดแย้งกับพระพุทธรเจ้าหรือพระโพธิสัตว์นั้นนิทานมักเล่าเป็น 3 แบบ คือ เล่าว่าเป็นเพราะยักษ์ต้องการจับพระพุทธรเจ้าหรือพระโพธิสัตว์กินเป็นอาหารตามวิสัยยักษ์ เล่าว่าเป็นเพราะยักษ์ไม่พอใจที่พระพุทธรเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ล่วงล้ำเข้ามาในเขตที่ยักษ์อาศัยอยู่จึงคิดทำร้าย และเล่าว่าเป็นเพราะยักษ์สร้างความเดือดร้อนให้กับบุคคลทั่วไป ทำให้พระพุทธรเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ต้องออกมาปราบยักษ์ เช่นใน *ตำนานพระธาตุปูปอ*⁴ เล่าว่า ยักษ์ตนหนึ่งซึ่งไม่ได้กินอาหารมา 7 วันแล้ว พยายามจับพระพุทธรเจ้าซึ่งเสด็จผ่านมาทางสันเขากินเป็นอาหาร *ตำนานพระนอนขอนม่วง*⁵ เล่าว่า ยักษ์ที่รักษาต้นมะม่วงไม่พอใจที่พระพุทธรเจ้าและพระอานนท์มาประทับแรมที่ต้นมะม่วงจึงเข้าขัดขวางและจะทำร้ายพระองค์ และ *ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม* เล่าว่ายักษ์ทำให้ชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือคือ ชาวทมิฬ เดือดร้อน เพราะยักษ์มาจับชาวทมิฬไปกินเป็นอาหารจำนวนมาก ทำให้พระพุทธรเจ้าซึ่งเสด็จผ่านมาต้องไปปราบยักษ์เพื่อช่วยเหลือชาวทมิฬเหล่านี้ เป็นต้น

ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า ในกรณีที่ยักษ์ขัดแย้งกับชนพื้นเมืองอันเป็นเหตุให้ยักษ์ขัดแย้งกับพระพุทธรเจ้าในช่วงต่อมานั้น นิทานได้ดำเนินเรื่องเพื่อให้พระพุทธรเจ้าได้เข้ามามีบทบาทเป็นผู้แก้ไขความขัดแย้งระหว่างยักษ์กับชนพื้นเมือง และทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยให้ยักษ์กับชนพื้นเมืองอยู่ร่วมกัน กล่าวคือ พบว่าตำนานเล่าต่อไปว่าเมื่อพระพุทธรเจ้าปราบยักษ์ได้แล้ว พระองค์ได้ทรงเทศนาสั่งสอนทำให้ยักษ์ลดความดุร้ายลง รวมถึงเปลี่ยนความคิดที่จะกินมนุษย์มาเป็นการกินเนื้อสัตว์แทน และสั่งให้ยักษ์ช่วยปกป้องคุ้มครองบ้านเมือง ขณะเดียวกันก็สั่งให้มนุษย์จัดเตรียมอาหารไว้สังเวยกแก่ยักษ์เป็นประจำ เพื่อป้องกันมิให้ยักษ์ต้องอดอยากจนหวนกลับมาจับมนุษย์กินเป็นอาหารอีก และเป็นการตอบแทนที่ยักษ์ช่วยปกป้องคุ้มครอง ซึ่งจากเนื้อหาที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าพระพุทธรเจ้ามีบทบาทเป็นผู้แก้ไขความขัดแย้งระหว่างยักษ์กับชนพื้นเมืองและเป็นผู้ไกล่เกลี่ยให้ยักษ์กับมนุษย์อยู่ร่วมกัน อันเป็นที่มาของการจัดพิธีเลี้ยงผีสังเวยกอาหารแก่ยักษ์ในปัจจุบัน

⁴ ดู *ตำนานวัดพระธาตุปูปอ*” เรียบเรียงโดย บุปผา คุณยศยิ่ง ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ*, เล่ม 5 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 2495.

⁵ ดู *“ตำนานพระนอนขอนม่วง”* เรียบเรียงโดย บุปผา คุณยศยิ่ง ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ*, เล่ม 9 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 4412.

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของชาดกนั้น ผู้วิจัยพบว่านิทานจะเล่าถึงสาเหตุที่ยักษ์ขัดแย้งกับพระโพธิสัตว์เพราะยักษ์สร้างความสะดวกร้อนแก่บุคคลต่าง ๆ ทำให้พระโพธิสัตว์ต้องมาปราบยักษ์ต่างจากตำนานปรัมปรา กล่าวคือ บุคคลที่เดือดร้อนเพราะยักษ์ที่พบในชาดกไม่ใช่ชนพื้นเมือง แต่เป็นชายาของพระโพธิสัตว์ บิดามารดาและญาติพี่น้องของพระโพธิสัตว์บริวารของพระโพธิสัตว์ และพระราชากับชาวเมือง โดยสาเหตุที่ยักษ์สร้างความสะดวกร้อนให้กับบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้อาจเล่าว่าเป็นเพราะยักษ์อยากได้ชายาพระโพธิสัตว์หรือมารดาของพระโพธิสัตว์มาเป็นชายาของตน จึงมาลักพาตัวไปอยู่เมืองยักษ์ เล่าว่าเป็นเพราะยักษ์ต้องการจับบุคคลเหล่านี้มากินเป็นอาหาร หรือเล่าว่าเป็นเพราะบุคคลเหล่านี้ล่องล่ำเข้าไปในที่อยู่ของยักษ์ ยักษ์จึงทำร้าย เช่นในเรื่อง *กัฬารักษ์*⁶ เล่าว่า ยักษ์โขงโกลลักพาตัวลูกสาวเจ้าเมืองไปขังไว้ในปราสาทเพราะอยากจะได้นางเป็นภรรยา กัฬารักษ์ในจึงออกติดตามไปและต่อสู้กับยักษ์โขงโกลจนกระทั่งปราบยักษ์ได้ และพาลูกสาวเจ้าเมืองกลับบ้านเมือง เรื่อง *นางกิมก่อง*⁷ เล่าว่า ยักษ์จับตัวน้องชายของพระโพธิสัตว์ทั้ง 2 คนขังไว้เพื่อกินเป็นอาหารเพราะทั้งสองล่องล่ำเข้าไปในที่อยู่ของยักษ์และไม่สามารถให้พรที่ยักษ์พอใจได้ พระโพธิสัตว์จึงตามไปช่วย พระโพธิสัตว์สามารถให้พรที่ยักษ์พอใจได้ ยักษ์จึงยอมปล่อยตัวน้องชายทั้งสองคืน เรื่อง *สุนัขขาดก*⁸ เล่าว่า พญาสังกัสสนครไล่ตามยักษ์ซึ่งแปลงเป็นกวางทองจนหลงเข้าไปในเขตที่อยู่ของยักษ์ ยักษ์จับตัวพระองค์ไว้และขู่ว่าจะจับกิน พญาสังกัสสนครกลัวตายจึงขอร้องยักษ์ว่าจะส่งคนในเมืองมาให้กินแทน ยักษ์จึงยอมปล่อยตัวไป หลังจากนั้นพญาสังกัสสนครก็ส่งคนในเมืองไปให้ยักษ์กินตามสัญญา ทำให้ชาวเมืองเดือดร้อนอย่างมาก พระโพธิสัตว์จึงออกไปปราบยักษ์เพื่อช่วยเหลือชาวเมือง เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่าในชาดกนั้นนอกจากจะเล่าว่าความขัดแย้งระหว่างยักษ์กับพระโพธิสัตว์เกิดขึ้นเพราะยักษ์เป็นฝ่ายสร้างความขัดแย้งแล้ว บางเรื่องอาจเล่าว่าพระโพธิสัตว์เป็นฝ่ายสร้างความขัดแย้งขึ้นก่อน หรือกล่าวได้ว่ายักษ์เป็นฝ่ายถูกกระทำด้วย โดยพบว่านิทานมักเล่าสาเหตุที่ยักษ์ขัดแย้งกับพระโพธิสัตว์โดยพระโพธิสัตว์เป็นฝ่ายสร้างความขัดแย้งว่าเป็นเพราะพระโพธิสัตว์ลอบเข้าหาธิดายักษ์จึงทำให้ยักษ์โกรธแค้น และเล่าว่าเป็นเพราะ

⁶ ดู “กัฬารักษ์” เรียบเรียงโดย บุญขึ้น ชัยรัตน์ ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 296-298.

⁷ ดู “นางกิมก่อง” เล่าโดย กิมเซ็ง นายทุน ใน *ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ*, หน้า 256.

⁸ ดู “สุนัขขาดก” เล่าโดย อุดม รุ่งเรืองศรี ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 13 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 7000-7002.

พระโพธิสัตว์ต้องการได้สิ่งที่ยักษ์ครอบครองอยู่ ทำให้ยักษ์ต้องออกมาขัดขวาง ดังในเรื่อง *ปลาตะเพียนทอง*⁹ เล่าว่า เจ้าสุวัณวงศ์แปลงกายเป็นนกแล้วลอบเข้าหานางมาลาซึ่งเป็นธิดาท้าวไวยกาด ทำให้ยักษ์ผานธรณ์โกรธแค้นที่เจ้าสุวัณวงศ์แย่งคู่หมายไป จึงจัดทัพไปรบกับเจ้าสุวัณวงศ์ และเรื่อง *หอรมานชาดก*¹⁰ เล่าว่า พระรามอยากได้เกาะที่ยักษ์ชื่อนันทราชและบริวารอาศัยอยู่เป็นที่สร้างเมืองใหม่ จึงต่อสู้กับยักษ์เพื่อจะชิงเอาเกาะแห่งนั้น เป็นต้น

จากการศึกษาข้างต้น เห็นได้ว่ายักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์นั้น ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายสร้างความขัดแย้งหรือเป็นฝ่ายถูกระงับก็ตาม ในตอนท้ายยักษ์จะเป็นฝ่ายถูกรบราบทั้งสิ้น

อนึ่ง ผู้วิจัยพบว่ายักษ์ที่มีบทบาทเป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธเจ้านั้น นอกจากพบในนิทานที่เกี่ยวกับศาสนาดังกล่าวไว้ข้างต้นแล้ว ยังปรากฏในตำนานสร้างโลกและตำนานเมืองอีกด้วย วิธีการดำเนินเรื่องที่แสดงความขัดแย้งระหว่างยักษ์กับพระพุทธเจ้าในนิทานเหล่านี้จะคล้ายคลึงกับนิทานเกี่ยวกับศาสนา แต่รายละเอียดในตอนท้ายเรื่องจะแตกต่างกัน กล่าวคือ ในตำนานสร้างโลกจะเล่าต่อว่าเมื่อยักษ์ถูกพระพุทธเจ้าปราบแล้ว ร่างยักษ์ที่ตายได้กลายเป็นต้นกำเนิดสิ่งมีชีวิตที่ดูดีกินเลือดมนุษย์ ส่วนในตำนานเมืองเล่าต่อว่าเมื่อยักษ์ถูกพระพุทธเจ้าปราบแล้ว พระพุทธเจ้าได้ทำนายว่ายักษ์จะมาเป็นพระยาธัมมิกราชในอนาคต ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าได้มีการนำแนวการดำเนินเรื่องเกี่ยวกับการปราบยักษ์ของพระพุทธเจ้าในนิทานศาสนาไปดัดแปลงเป็นนิทานประเภทอื่นเพื่ออธิบายความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ ด้วย

ข) **ยักษ์เป็นปฏิปักษ์กับไอโรสกษัตริย์** นิทานที่เล่าว่ายักษ์เป็นปฏิปักษ์กับไอโรสกษัตริย์มักเป็นนิทานมหัศจรรย์ ผู้วิจัยพบว่า ยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับไอโรสกษัตริย์จะถูกปราบในที่สุดเช่นเดียวกับยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ อย่างไรก็ตาม พบว่านิทานจะไม่ได้เล่าว่ายักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับไอโรสกษัตริย์ได้พึ่งเทศนาจากไอโรสกษัตริย์เหมือนกับยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ที่ได้พึ่งเทศนาจากพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์หลังจากถูกปราบแล้ว ดังนั้น ยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับไอโรสกษัตริย์เมื่อถูกปราบแล้วส่วน

⁹ ดู *“ปลาตะเพียนทอง”* เรียบเรียงโดย อุดม รุ่งเรืองศรี ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 7 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 3642-3643.

¹⁰ ดู *หอรมานชาดก* ปรวิวรรตโดย สิงหะ วรรณสัย (ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2520)

ใหญ่จึงไม่มีบทบาทต่อเรื่องอีก ขณะที่ยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระโพธิสัตว์บางตนอาจมีบทบาทต่อเนื่องไปอีกในช่วงต่อไปได้ ทั้งนี้ เป็นเพราะเมื่อยักษ์ได้ฟังเทศนาจากพระโพธิสัตว์แล้วก็กลับใจได้ จึงคิดตอบแทนพระโพธิสัตว์ ทำให้สามารถดำเนินเรื่องต่อไปว่ายักษ์มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือได้อีกด้วย

จากการศึกษา พบว่า โดยมากยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับโอรสกษัตริย์มักจะเป็นผู้สร้างความขัดแย้งขึ้น โดยสาเหตุที่ยักษ์ขัดแย้งกับโอรสกษัตริย์นั้นจะคล้ายคลึงกับสาเหตุที่ยักษ์ขัดแย้งกับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ ได้แก่ การเล่าว่าสาเหตุที่ยักษ์ขัดแย้งกับโอรสกษัตริย์นั้นเป็นเพราะยักษ์ต้องการจับโอรสกษัตริย์กินเป็นอาหาร การเล่าว่าเป็นเพราะโอรสกษัตริย์ล้วงล้ำเข้าไปในที่อยู่ของยักษ์ ยักษ์จึงทำร้าย และการเล่าว่าเป็นเพราะยักษ์สร้างความเดือดร้อนแก่บุคคลต่าง ๆ อันได้แก่ ซายา มารดา ญาติพี่น้อง บริวารของโอรสกษัตริย์ ทำให้โอรสกษัตริย์ต้องออกมาปราบยักษ์ ดังเช่นเรื่องสินชัย¹¹ เล่าว่า สินชัยถูกยักษ์จับตัวไปขังไว้เพื่อกินเป็นอาหาร ต่อมาเมื่อสังข์ทองแปลงเป็นแมลงวันเอาดาบไปให้สินชัย สินชัยจึงทำลายกรงที่ยักษ์ขังไว้ออกมาได้และฆ่ายักษ์ตาย เรื่อง *ท้าวคัมภีร์*¹² เล่าว่า ยักษ์แม่มายตนหนึ่งผ่านมาเห็นมารดาของท้าวคัมภีร์กำลังเผาหมันอยู่ก็ตรงเข้าทำร้าย ท้าวคัมภีร์จึงตามมาช่วยมารดา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม นอกจากนิทานจะเล่าว่าความขัดแย้งระหว่างยักษ์กับโอรสกษัตริย์เกิดขึ้นเพราะยักษ์เป็นฝ่ายสร้างความขัดแย้งแล้ว บางเรื่องอาจเล่าว่าโอรสกษัตริย์เป็นฝ่ายสร้างความขัดแย้งขึ้นก่อนด้วย จากการศึกษาค้นคว้า พบว่า นิทานมักเล่าถึงสาเหตุที่ยักษ์ขัดแย้งกับโอรสกษัตริย์โดยโอรสกษัตริย์เป็นฝ่ายสร้างความขัดแย้งว่าเป็นเพราะโอรสกษัตริย์ลอบเข้าหาธิดายักษ์ ทำให้ยักษ์โกรธแค้น ดังในเรื่อง *จันทวงศ์*¹³ เล่าว่า จันทวงศ์ลอบเข้าหานางมัจฉาซึ่งเป็นธิดาของยักษ์ชื่อว่าท้าวหังสรังษี จนกระทั่งนางมัจฉาตั้งครรภ์ เมื่อท้าวหังสรังษีรู้ว่าจันทวงศ์ลักลอบได้เสียกับนางมัจฉาก็โกรธแค้นที่จันทวงศ์ทำให้ธิดาของตนหนีไป จึงจับตัวมาเพื่อจะฆ่าให้ตาย แต่จันทวงศ์หนีไปได้พร้อมกับพานางมัจฉาหนีไปด้วย ท้าวหังสรังษียกทัพตามไปฆ่าจันทวงศ์อีก และถูกจันทวงศ์ฆ่าตาย เป็นต้น

¹¹ ดู "สินชัย" เล่าโดย นายสอน ก้อนพันธ์ ในรายงานการวิจัยเรื่อง *วิเคราะห์นิทานลุ่มน้ำป่าดงจังหวัดอุตรดิตถ์* (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์, 2542), หน้า 230-231.

¹² ดู "ท้าวคัมภีร์" เล่าโดย นางหวี จันทรุณ ใน *รายงานการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์นิทานลุ่มน้ำป่าดงจังหวัดอุตรดิตถ์* (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์, 2542), หน้า 319-326.

¹³ ดู "จันทวงศ์" เล่าโดย หลวงตาแจ่ม ปานเกิด ใน *วรรณกรรมจากตำบลศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย* (กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2515), หน้า 126-127.

ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า ยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับโอรสกษัตริย์นั้น มีทั้งที่เป็นยักษ์เพศชายและยักษ์เพศหญิง ที่น่าสนใจคือยักษ์เพศชายที่เป็นปฏิปักษ์กับโอรสกษัตริย์มักมีฐานะเป็นพ่อตา ส่วนยักษ์เพศหญิงที่เป็นปฏิปักษ์กับโอรสกษัตริย์ก็มักมีฐานะเป็นชายาด้วย ดังเรื่อง *จันทวงศ์* เล่าว่า ยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับจันทวงศ์คือท้าวหัสสร้างสี่ซึ่งเป็นบิดาของนางมัจฉาชายาของจันทวงศ์ และเรื่อง *จันทโครพ*¹⁴ เล่าว่า นางยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับจันทโครพคือชายาที่จันทโครพได้มาเพราะคิดว่าเป็นนางมุลินทร์ แต่แท้จริงแล้วคือนางยักษ์ที่แปลงตัวมา เป็นต้น

การเล่าว่ายักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับโอรสกษัตริย์เป็นพ่อตา และภรรยา ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมี ความหมายเชิงสัญลักษณ์แฝงอยู่ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะนำผลการศึกษานี้ไปประกอบการวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ในบทต่อไป

จากการศึกษาข้างต้น เห็นได้ว่ายักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับโอรสกษัตริย์มีลักษณะคล้ายคลึงกับยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเพราะนิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่เป็นนิทานศาสนากับนิทานมหัศจรรย์มีเนื้อหาและวิธีการดำเนินเรื่องคล้ายคลึงกัน อันเกิดจากการที่ผู้เล่านำนิทานมหัศจรรย์ไปเล่าเป็นชาดก และการนำชาดกมาเล่าเป็นนิทานมหัศจรรย์ ดังนั้น บทบาทของยักษ์ที่ปรากฏในนิทานทั้ง 2 ประเภทนี้ จึงไม่แตกต่างกัน

ค) **ยักษ์เป็นปฏิปักษ์กับมนุษย์หรือสัตว์** นิทานที่เล่าว่ายักษ์เป็นปฏิปักษ์กับมนุษย์หรือสัตว์พบในนิทานคติและนิทานมุขตลก โดยมนุษย์และสัตว์ที่เป็นปฏิปักษ์กับยักษ์จะเป็นผู้ที่ไร้อิทธิฤทธิ์อำนาจแต่มีไหวพริบสติปัญญา หรือเป็นคนฉลาดแกมโกง สามารถใช้ความฉลาดเพื่อประโยชน์ของตน

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับมนุษย์หรือสัตว์มักจะถูกราบในที่สุดเช่นเดียวกับยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ และยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับโอรสกษัตริย์ อย่างไรก็ตาม ยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับมนุษย์หรือสัตว์จะถูกราบเพราะมนุษย์หรือสัตว์ใช้ปัญญาลวงยักษ์ให้หลงกล มิใช่ถูกราบเพราะการใช้ฤทธิ์ต่อสู้อะไรหรือการเทศนาสั่งสอนเหมือนยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ และยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับโอรสกษัตริย์

¹⁴ ดู “จันทโครพ” เล่าโดย หลวงตาแจ่ม ปานเกิด ใน *วรรณกรรมจากตำบาศรีศิริมาศ จังหวัดสุโขทัย* (กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2515), หน้า 124-126.

ยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับมนุษย์หรือสัตว์จะเป็นผู้สร้างความขัดแย้งขึ้น โดยสาเหตุที่ยักษ์ขัดแย้งกับมนุษย์หรือสัตว์นั้นนิทานเล่าว่าเป็นเพราะยักษ์ต้องการจับมนุษย์หรือสัตว์เหล่านี้กินเป็นอาหาร ทั้งนี้ นิทานได้แสดงให้เห็นความเป็นปฏิปักษ์ของยักษ์ที่กระทำต่อมนุษย์หรือสัตว์ด้วยพฤติกรรมการจับกิน การจับขัง การต่อสู้ การแข่งขัน ดังในเรื่อง *โหน่งแห่งผจญภัย*¹⁵ เล่าว่า ยักษ์ตนหนึ่งไล่จับโหน่งและเหน่งกินเป็นอาหาร โหน่งและเหน่งวิ่งมาซ่อนตัวอยู่หลังครกใบหนึ่ง ฝ่ายยักษ์ตามมาไม่เห็นโหน่งและเหน่งจึงนั่งพักเหนื่อยบนครกใบนั้น โหน่งและเหน่งจึงช่วยกันกลิ้งครก ทำให้ยักษ์ตกลงไปในดิ่งสลบไป หรือในเรื่อง *สองสหาย*¹⁶ เล่าว่า ชายสองคนซึ่งเป็นเพื่อนรักกันหลงเข้าไปในที่อยู่ของยักษ์ และจะถูกยักษ์จับกิน ชายคนหนึ่งซึ่งมีปัญญาจึงทำแข่งกับยักษ์ว่าให้นำของของยักษ์กับของของตนมาประชันกัน ของของใครมีขนาดใหญ่กว่าคนนั้นจะเป็นฝ่ายชนะ และถ้ายักษ์ชนะจึงจะยอมเป็นอาหาร แต่หากยักษ์แพ้จะต้องปล่อยตนและเพื่อนกลับไป ที่สุดยักษ์เป็นฝ่ายแพ้ จึงจำต้องปล่อยสองสหายไป เป็นต้น

จากที่กล่าวมาแล้วนี้ สรุปได้ว่า ยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบที่มีบทบาทเป็นตัวปฏิปักษ์มีบทบาทในการทำให้เรื่องเกิดความขัดแย้ง การนำยักษ์มาเล่าเป็นตัวประกอบโดยกำหนดให้มีบทบาทเป็นตัวปฏิปักษ์ทำให้ตัวเอกมีบทบาทเป็นผู้มาปราบยักษ์ บทบาทตัวปฏิปักษ์ของยักษ์จึงมีความสำคัญต่อการทำให้เห็นบทบาทตัวเอกได้ชัดเจนขึ้น

3.1.2.2 บทบาทผู้ช่วยเหลือ

พรอเพิร์ต (1968) กล่าวถึงตัวละครที่มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือว่าตัวละครเหล่านี้จะมีพฤติกรรมของผู้ช่วยเหลือปรากฏในช่วงต่าง ๆ ในนิทาน เช่น การนำทางให้ตัวเอก (transference of the hero) การช่วยเหลือตัวเอกจากการถูกตามล่า (rescue from pursuit) การช่วยทำภารกิจ (the solution of difficult tasks) การเปลี่ยนโฉมหน้าใหม่ให้ตัวเอก (transfiguration of the hero) เป็นต้น

จากผลการศึกษาของพรอเพิร์ตข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่าตัวละครที่มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือจะมีพฤติกรรมในการให้ความช่วยเหลือในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งความช่วยเหลือจากผู้ช่วยเหลือนั้นจะส่งผลให้อุปสรรคหมดไป ดังนั้น ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือใน

¹⁵ ดู “โหน่งแห่งผจญภัย” ใน *นิทานชาวบ้านของไทย* (กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2507), หน้า 300-302.

¹⁶ ดู “สองสหาย” เล่าโดย พระอินสอน วรรณโณ วัดมหาวัน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ใน *การสร้างมุขตลกในเรื่องชาขันล้านนา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนามหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538), หน้า 487.

งานวิจัยนี้ จึงหมายถึงยักษ์ที่มีพฤติกรรมในการให้ความช่วยเหลือด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง อันทำให้สามารถแก้ไขปัญหา หรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นได้

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาบทบาทผู้ช่วยเหลือของยักษ์โดยแบ่งการพิจารณาตามกลุ่มตัวละครที่ยักษ์ช่วยเหลือ ดังนี้

ก) **ยักษ์ช่วยเหลือผู้นำทางวัฒนธรรม** นิทานที่เล่าว่ายักษ์ช่วยเหลือผู้นำทางวัฒนธรรม ได้แก่ *ตำนานนางจามเทวี* ในตำนานเรื่องนี้เล่าว่าเทโดยักษ์และยักษ์บริวารทั้ง 1000 ตน ช่วยเหลือพระนางจามเทวีซึ่งเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นหรือภูมิจัยทำสงคราม โดยผู้วิจัยพบว่าลักษณะการช่วยเหลือของยักษ์ในตำนานเรื่องนี้เป็นกรให้ความช่วยเหลือในฐานะบริวาร ทั้งนี้ ตำนานได้แสดงให้เห็นบทบาทผู้ช่วยเหลือของยักษ์ที่กระทำต่อนางจามเทวีด้วยพฤติกรรม การใช้ฤทธิ์แปลงกายเพื่อแข่งขันกับลัวะซึ่งเป็นข้าศึกที่มาตีเมืองของนางจามเทวี การออกรบและต่อสู้กับทหารลัวะ และการไล่จับทหารลัวะกิน ดังความใน *ตำนานนางจามเทวี* (2515: 24-25) กล่าวว่

ถัดนั้น ผู้ชื่อว่าวิลังคะก็แต่งหื้อคนเอาไก่ตัวหนึ่งมีเดือแลเบื่อง และ ๓ เดือว่าหื้อนางจามเทวีหาไก่มาชนกัน ไก่นางค้ำจกเอนางว่าอัน นางก็หื้อหาเทโดยักษ์หื้อเนรมิตเป็นไก่ตัวหนึ่ง มีเดือแลเบื่องและ ๗ เดือ เข้าชนไก่ลัวะกำเดียว เดือไก่นางถูกหัวไก่ลัวะตายไปหั้นแลฯ ถัดนั้น ขุนวิลังคะก็ข้าแต่งหื้อคนผมยาว เมื่อมันยีนผมจากดินศอก ๑ ลงมาว่า หื้อนางหาคนผมยาวหื้อได้เหมือนนี้ ก้นบ่ได้จกเอนางว่าอันนี้ นางก็หื้อเทโดยักษ์เนรมิตเป็นคนผู้หนึ่ง ผมยาวลากดิน ๕ ศอก ถัดนั้นขุน วิลังคะแต่งคนมีลงมานางจามเทวีก็หื้อเทโดยักษ์เนรมิตเป็นคนออกมาต่อหั้นแล พระยาลัวะเอาอันใดมาต่อกีบแพ้มีความเครื่องเคียดนัก...

การที่นางจามเทวีมียักษ์มาช่วยเหลือนี้ ทำให้พระนางสามารถเอาชนะลัวะที่มาตีเมืองได้ และไม่ต้องแต่งงานกับขุนวิลังคะตามข้อตกลง

อนึ่ง ผู้วิจัยพบว่าแม้ตำนานจะแสดงให้เห็นว่ายักษ์ที่มาช่วยเหลือพระนางจามเทวีเป็นบริวาร แต่ตำนานเรื่องนี้ก็ไม่ได้ให้รายละเอียดถึงสาเหตุที่นางจามเทวีมียักษ์เป็นบริวาร

คอยให้ความคุ้มครองไว้แต่อย่างใด โดยกล่าวแต่เพียงว่ายักษ์ทั้งหลายจำนวน 1,000 ตนและ เทโคยักษ์ซึ่งเป็นประธานนั้น ติดตามพระนางมาจากเมืองละโว้ โดยกล่าวไว้ในช่วงที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับขบวนเสด็จของพระนางจามเทวีที่เดินทางมาครองเมืองหริภุญชัยตามคำเชิญของสุทนต์ ฤๅษี ซึ่งนอกจากจะประกอบด้วยข้าราชการบริวาร พระสงฆ์ และผู้เชี่ยวชาญในศิลปวิทยาต่าง ๆ แล้ว ก็มีเทโคยักษ์และบริวารร่วมตามเสด็จด้วย¹⁷

ข) **ยักษ์ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์** นิทานที่เล่าว่ายักษ์ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์คือชาดก ตัวละครยักษ์ที่ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ในชาดกภาคเหนือมีหลายตน แต่ละตนให้ความช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์และจำแนกสาเหตุที่ยักษ์ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ไว้ 3 สาเหตุ ได้แก่ การช่วยเหลือเพราะความเมตตา การช่วยเหลือเพราะความกตัญญู และการช่วยเหลือเพราะความจงรักภักดี

การช่วยเหลือเพราะความเมตตา ในที่นี้หมายถึงการช่วยเหลืออันเกิดจากจิตเมตตาของยักษ์เอง ไม่มีสาเหตุใดมาบังคับ ยักษ์ที่ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์เพราะความเมตตามีทั้งการแสดงความช่วยเหลือด้วยความเมตตาในฐานะมิตร และการแสดงความช่วยเหลือด้วยความเมตตาในฐานะญาติ ซึ่งได้แก่ การที่ยักษ์มีฐานะเป็นพ่อแม่บุญธรรมของพระโพธิสัตว์ และการที่ยักษ์มีฐานะเป็นพ่อตาของพระโพธิสัตว์

จากการศึกษา พบว่า นิทานได้แสดงให้เห็นบทบาทผู้ช่วยเหลือของยักษ์ในกรณีนี้ด้วยพฤติกรรม การนำพระโพธิสัตว์มาเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรม การให้ของวิเศษ การสั่งสอนวิชา การบอกเส้นทาง การให้ที่พักอาศัย การอำนวยความสะดวกในการเดินทาง การยกบริวารยักษ์ให้ไปคุ้มครองระหว่างเดินทางไปทำภารกิจ เช่น เรื่อง *โคณบุตร*¹⁸ เล่าว่า นางยักษ์ณีนีที่อยู่ในป่าหิมพานต์ซึ่งชื่นชมในบารมีของโคณบุตร เนมิตอาหารให้โคณบุตรกินจนอิมหันสำราญให้พักผ่อนอยู่ในถ้ำผาหลวง และให้คำแนะนำโคณบุตรซึ่งออกเดินทางมาค้นหาดอกบัวหอมว่า

¹⁷ ผู้วิจัยพบว่า *ตำนานนางจามเทวี* ฉบับพระมหาหมื่น วุฑฒินาโณ วัดหอธรรมเชียงใหม่ที่ใช้ศึกษาในงานวิจัยนี้ เป็นตำนานที่เล่าเรื่องราวความเป็นมาของพระนางจามเทวีเพียงเรื่องเดียวที่กล่าวถึงยักษ์ว่ามีบทบาทในสงครามด้วย โดยฉบับอื่น ๆ นั้น พบว่าการเล่าถึงสงครามจะเน้นกล่าวถึงเหตุการณ์การทรงช้างผู้ก่อกวนเสียออกรบของพระโอรสทั้งสองพระองค์ของพระนางจามเทวี และเรื่องขุนวิลังคะพุ่งเส่น้ำจากดอยสุเทพมาตกกลางเมืองลำพูนเป็นสำคัญ

¹⁸ ดู *“โคณบุตร”* เรียบเรียงโดย อุดม รุ่งเรืองศรี ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 3 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 1234-1241.

ดอกบัวหอมไม่มีในเมืองมนุษย์หรือป่าหิมพานต์แต่อยู่ในสวรรค์ เรื่อง *เชียวสองมอน*¹⁹ เล่าว่า นางยักษ์นิรมายตนหนึ่งส่งสารสู่วัตตกุมารและรัตนกุมารที่หลงทางอยู่ในป่าจึงนำไปเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรม เรื่อง *บัวหอมพันกาบ*²⁰ เล่าว่า พญายักษ์ซึ่งเป็นพ่อตาของกิตติกุมารได้แนะนำให้กิตติกุมารตามหาบัวหอมพันกาบไปทางทิศตะวันออกเพื่อให้ได้พบกับฤๅษีที่จะช่วยบอกทางต่อไป เป็นต้น

การช่วยเหลือเพราะความกตัญญู ยักษ์ที่ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์เพราะความกตัญญูมักเป็นยักษ์ที่เคยมีบทบาทเป็นปฏิปักษ์กับพระโพธิสัตว์มาก่อน ยักษ์เหล่านี้หลังจากถูกพระโพธิสัตว์ปราบและไว้ชีวิต หรือได้รับความช่วยเหลือจากพระโพธิสัตว์แล้วก็กลับใจได้และต้องการตอบแทนบุญคุณพระโพธิสัตว์ จึงติดตามเป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ในด้านต่าง ๆ

นิทานได้แสดงให้เห็นบทบาทผู้ช่วยเหลือของยักษ์ในกรณีนี้ด้วยพฤติกรรม การอำนวยความสะดวกในการเดินทางให้แก่พระโพธิสัตว์ การเนรมิตที่อาศัย การมอบของวิเศษให้ การมอบบริวารให้ติดตามไปคุ้มครอง การต่อสู้กับศัตรูของพระโพธิสัตว์ การช่วยทำภารกิจจนสำเร็จ ดังในเรื่อง *ละอ่อนกำพร้าว้าได้กินเมือง*²¹ เล่าว่า พระโพธิสัตว์ค้นหาช้างเจ็ดหัวเจ็ดหางจนเข้าสู่เมืองยักษ์ เมื่อเหล่ายักษ์ทั้งหลายเห็นพระโพธิสัตว์เข้าเมืองมาก็รวมจะทำร้าย แต่ก็ถูกพระโพธิสัตว์ปราบได้หมด ยักษ์กลัวจึงร้องขอชีวิต เมื่อพระโพธิสัตว์ยอมไว้ชีวิต ยักษ์จึงมอบช้างเจ็ดหัวเจ็ดหางที่พระโพธิสัตว์ต้องการให้ และพากลับมาส่งถึงบ้านเมือง เมื่อมาถึงยักษ์ก็แสดงฤทธิ์ทำให้พญาเจ้าเมืองซึ่งคิดร้ายต่อพระโพธิสัตว์หวาดกลัวจนตาย พระโพธิสัตว์จึงได้ครองเมืองแทน เป็นต้น

การช่วยเหลือเพราะความจงรักภักดี ในที่นี้หมายถึงการช่วยเหลืออันเกิดจากความรัก ความเคารพของยักษ์ที่มีต่อพระโพธิสัตว์ ยักษ์ที่ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์เพราะความจงรักภักดีมีทั้งที่แสดงความช่วยเหลือในฐานะภรรยา และในฐานะบริวาร

¹⁹ ดู *“เชียวสองมอน”* เรียบเรียงโดย บำรุง บารมี ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 862-865.

²⁰ ดู *“บัวหอมพันกาบ”* เรียบเรียงโดย บำรุง บารมี ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 7 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 3412-3418.

²¹ ดู *“ละอ่อนกำพร้าว้าได้กินเมือง”* เล่าโดย นายเป้ ทองสุข ใน *นิทานพื้นบ้านล้านนา เอกสารข้อมูล เล่ม 4* (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2528), หน้า 62-65.

ยักษ์ที่ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ในฐานะภรรยา มักเล่าว่านางยักษ์ต้องการช่วยให้พระโพธิสัตว์ผู้เป็นสามีทำภารกิจได้สำเร็จจึงเสนอให้ความช่วยเหลือ นิทานได้แสดงให้เห็นบทบาทผู้ช่วยเหลือของยักษ์ด้วยพฤติกรรม การช่วยพระโพธิสัตว์ต่อสู้กับศัตรู การช่วยพระโพธิสัตว์ทำภารกิจ ดังในเรื่อง *โคณบุตร*²² เล่าว่าธิดาผีเสื้อซึ่งเป็นชายาพระโพธิสัตว์ช่วยพระโพธิสัตว์ทำภารกิจที่ถูกพญาพารานสีสั่งให้พาคนที่ตายไปแล้วมาพบ ด้วยการสั่งให้เสนาอำมาตย์แปลงกายเป็นพระญาติของพญาพารานสีล่อยลงมากับควันไฟที่จุดไฟสุ่มกองฟืนไว้ เป็นต้น

ยักษ์ที่ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ในฐานะบริวาร มักเล่าว่ายักษ์ช่วยเหลือเพราะเลื่อมใสในบารมีของพระโพธิสัตว์ ยักษ์กลุ่มนี้แตกต่างจากยักษ์ที่ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์เพราะความกตัญญูตรงที่ยักษ์บริวารเหล่านี้ไม่ได้ถูกพระโพธิสัตว์ปราบ แต่อุทิศตนเป็นบริวารของพระโพธิสัตว์เอง หรือเป็นยักษ์ที่ติดตามมาช่วยเหลือเพราะได้รับคำสั่งจากพญายักษ์อีกทอดหนึ่ง นิทานได้แสดงให้เห็นบทบาทผู้ช่วยเหลือของยักษ์ด้วยพฤติกรรม การช่วยพระโพธิสัตว์กำจัดศัตรู ด้วยการบันดาลให้ศัตรูเกิดโรคร้าย การช่วยรบกับศัตรู การสอนวิชาอาคมให้ การอำนวยความสะดวกในการเดินทาง การนำพระโพธิสัตว์เดินทางไปยังสถานที่ที่มนุษย์ไม่อาจไปถึงได้ ดังในเรื่อง *จีจอมดอกแก้วมหาวัน*²³ เล่าว่า เสนายักษ์แหวกช่องมหาสมุทรเพื่อให้พระโพธิสัตว์เดินทางไปขอ ดอกแก้วมหาวันจากเมืองนาค เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่านอกจากยักษ์จะมีบทบาทช่วยเหลือพระโพธิสัตว์แล้ว ในนิทานบางเรื่องยังเล่าว่ายักษ์มีบทบาทช่วยเหลือบริวารของพระโพธิสัตว์ด้วย ซึ่งการช่วยเหลือบริวารของพระโพธิสัตว์ก็จะมีผลต่อการช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ด้วย ทั้งนี้ พบว่านิทานได้เล่าถึงสาเหตุที่ยักษ์ช่วยเหลือบริวารของพระโพธิสัตว์ว่าเป็นเพราะยักษ์รู้สึกเมตตาบริวารของพระโพธิสัตว์จึงตกลงให้ความช่วยเหลือ ดังในเรื่อง *พรหมจักร*²⁴ เล่าว่า นางยักษ์ซึ่งเป็นผู้เฝ้ารักษาภุมมทิพย์ที่สามารถใช้ชำระพนาสูร อนุญาตให้หอรมานซึ่งเป็นบริวารของพระโพธิสัตว์เยี่ยมภุมมทิพย์ไปให้เจ้ารัम्मจักร เพราะพอใจที่หอรมานพูดจาไพเราะ ถูกอัธยาศัยของนาง เป็นต้น

²² ดู “โคณบุตร” เรียบเรียงโดย อุดม รุ่งเรืองศรี ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 3 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 1234-1241.

²³ ดู “จีจอมดอกแก้วมหาวัน” เรียบเรียงโดย สนั่น ธรรมธิ ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 3 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 1533-1534.

²⁴ ดู *พรหมจักร* ปรวิวรรตโดย สิงหะ วรณสัย (ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2522)

ค) **ยักษ์ช่วยเหลือโอรสกษัตริย์** นิทานที่เล่าว่ายักษ์ช่วยเหลือโอรส กษัตริย์คือนิทานมหัศจรรย์ จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ยักษ์ที่เป็นผู้ช่วยเหลือโอรสกษัตริย์มี ลักษณะคล้ายคลึงกับยักษ์เป็นผู้ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ โดยพบว่ายักษ์จะให้ความช่วยเหลือด้วยความเมตตาในฐานะพ่อแม่บุญธรรม ดังในเรื่อง *สังข์ทอง*²⁵ เล่าว่า หลังจากนางพระธรณีและนาง พระคงคานำพระสังข์มามอบให้นางยักษ์พันธุรัตน์ช่วยเลี้ยงดู นางยักษ์ก็เลี้ยงพระสังข์ด้วยความรัก ทะนุถนอมจนกระทั่งเติบโตใหญ่ เป็นต้น

ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการที่ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือโอรสกษัตริย์มี ลักษณะคล้ายคลึงกับยักษ์ที่มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์นั้น เป็นเพราะนิทานศาสนาและ นิทานมหัศจรรย์ของภาคเหนือมักดำเนินเรื่องคล้ายกัน ต่างกันเพียงในนิทานศาสนาตัวเอกคือพระ โพธิสัตว์ แต่ในนิทานมหัศจรรย์ตัวเอกคือโอรสกษัตริย์ ดังนั้นบทบาทของยักษ์ในนิทาน 2 ประเภท นี้จึงไม่แตกต่างกัน ซึ่งลักษณะความคล้ายคลึงกันระหว่างยักษ์ในชาดกกับยักษ์ในนิทานมหัศจรรย์ นี้ปรากฏในยักษ์ที่มีบทบาทเป็นตัวปฏิบัติด้วย ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น

อนึ่ง ผู้วิจัยเห็นว่ายักษ์ที่ทำหน้าที่เฝ้ารักษาลูกแก้วศักดิ์สิทธิ์ใน *ตำนาน พระแก้วมรกต* ยังอาจวิเคราะห์ได้ว่ามีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือพระอินทร์ด้วย เนื่องจากการที่ยักษ์ อนุญาตให้พระอินทร์นำลูกแก้วมรกตไปใช้ได้ ช่วยเหลือพระอินทร์มีลูกแก้วศักดิ์สิทธิ์ที่มีคุณสมบัติ เหมาะสมที่สามารถจะนำไปสร้างพระพุทธรูปให้พระมหานาคเสนได้

จากที่กล่าวมาแล้วนี้ สรุปได้ว่า ยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบที่มีบทบาท เป็นผู้ช่วยเหลือมีบทบาทในการทำให้เรื่องคลี่คลาย การนำยักษ์มาเล่าเป็นตัวประกอบโดย กำหนดให้มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือทำให้ตัวเอกสามารถแก้ไขอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้

3.1.2.3 บทบาทผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ

Longman Dictionary of American English (2002) ให้ความหมายคำ ว่า รางวัล และการลงโทษว่า รางวัล (reward) คือ “สิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งเงิน ซึ่งถูกมอบ

²⁵ ดู “สังข์ทอง” เล่าโดย นายปั้น น้อยคำ ใน *วรรณกรรมจากตำบลดศรีศิริมาศ จังหวัดสุโขทัย* (กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, 2515), หน้า 131-133.

ให้ผู้ใดผู้หนึ่งที่ดีหรือให้ความรู้หรือบอกข่าวสาร ฯลฯ”²⁶ (Longman Dictionary of American English, 2002: 691) และการลงโทษ (punishment) คือ “การกระทำที่เป็นการลงโทษบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือขั้นตอนของการลงโทษ”²⁷ (Longman Dictionary of American English, 2002: 648) ทั้งนี้ได้นิยามคำว่า การให้รางวัลและลงโทษว่า การให้รางวัล (reward) คือ “การมอบสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งเงินให้แก่ผู้ใดผู้หนึ่งที่กระทำความดีหรือให้ความรู้หรือบอกข่าวสาร ฯลฯ”²⁸ (Longman Dictionary of American English, 2002: 691) และลงโทษ (punish) คือ “การทำให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้รับทุกข์ทรมาน ได้รับความเสียหาย เพราะเขาหรือเธอได้กระทำบางสิ่งบางอย่างที่เป็นความผิดหรือเป็นการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์”²⁹ (Longman Dictionary of American English, 2002: 648)

จากความหมายที่พจนานุกรมให้ไว้ดังกล่าว สามารถนำมานิยามความหมายของผู้ให้รางวัล และผู้ลงโทษได้ว่า ผู้ให้รางวัล หมายถึง ผู้ที่มอบสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่ผู้ที่ดีความดีความชอบ และผู้ลงโทษ หมายถึง ผู้ที่ทำโทษบุคคลใดบุคคลหนึ่งให้ได้รับความทุกข์ทรมาน ได้รับความเสียหาย เพราะบุคคลนั้นได้กระทำความผิด หรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์

ดังนั้น บทบาทผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ จึงหมายถึง ตัวละครที่มีพฤติกรรมในการมอบสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่ผู้ที่ดีความดีความชอบ และมีพฤติกรรมทำโทษผู้ใดผู้หนึ่งให้ได้รับความทุกข์ทรมาน หรือได้รับความเสียหาย เพราะบุคคลผู้นั้นได้กระทำความผิดหรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ ตัวละครยักษ์ที่มีบทบาทเป็นผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ จึงหมายถึง ยักษ์ที่มีพฤติกรรมในการมอบสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่ตัวละครที่ดีความดีความชอบ และมีพฤติกรรมทำโทษตัวละครที่กระทำความผิดหรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ให้ได้รับความทุกข์ทรมาน หรือได้รับความเสียหาย จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยที่มีบทบาทเป็นผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษมัก

²⁶ ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษว่า: “reward n. something, especially an amount of money, that is given to someone for doing something good, providing information etc.

²⁷ ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษว่า: “punishment n. the act of punishing someone, or the process of being punished.

²⁸ ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษว่า: “reward v. to give something to someone, especially an amount of money, for doing something good, providing information etc.

²⁹ ดัชนีฉบับภาษาอังกฤษว่า: “punish v. to make someone suffer because s/he has done something wrong or broken the law.

เป็นตัวละครตัวเดียวกัน ดังนั้น ยักษ์ที่เป็นผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษในงานวิจัยนี้ จึงหมายถึงยักษ์ที่มีบทบาทเป็นทั้งผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษควบคู่กันในเรื่องเดียวกัน

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาบทบาทผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษของยักษ์โดยแบ่งการพิจารณาตามกลุ่มตัวละครที่ยักษ์ให้รางวัลและลงโทษ ดังนี้

ก) **ยักษ์ให้รางวัลและลงโทษชาวเมือง** ตัวละครยักษ์ที่มีบทบาทเป็นผู้ให้รางวัลและลงโทษชาวเมืองพบในตำนานเมืองเชียงใหม่ ตำนานกล่าวว่า สาเหตุที่ชาวเมืองได้รับรางวัลจากกุมภภัณฑ์ เป็นเพราะชาวเมืองแสดงความเคารพบูชาเสาศิรินทรี และกุมภภัณฑ์ ทำให้กุมภภัณฑ์พอใจ ดังความใน ตำนานสุวรรณคำแดง (2519) กล่าวถึงพฤติกรรมของชาวเมืองที่แสดงความเคารพบูชาเสาศิรินทรี และกุมภภัณฑ์ อันเป็นสาเหตุที่ทำให้กุมภภัณฑ์รู้สึกพอใจและให้รางวัลชาวเมืองว่า เมื่อได้เสาศิรินทรีมาประดิษฐานในเมืองแล้ว “ชาวไตและลัวะทั้งหลายเขาก็ชวนกันมาสักการบูชาด้วยเข้าตอกดอกไม้ ดับบั้งหื้อขาดสักวันแล” อีกทั้ง “ถือสังข์จะและศีล ๕” เป็นต้น

นิทานได้แสดงให้เห็นบทบาทการเป็นผู้ให้รางวัลของยักษ์ด้วยพฤติกรรมการบันดาลให้ผู้ที่เคารพบูชาเสาศิรินทรีและกุมภภัณฑ์ได้แก้แค้นเงินทองสมความปรารถนา ดังใน ตำนานสุวรรณคำแดง (2519: 155) กล่าวว่า “ชาวบ้านชาวเมืองทั้งหลาย ทั้งลัวะทั้งไต ผู้ใดใคร่ได้อันใด เขาก็ชวนกันสมทานเอาศีล ๕ แล้วก็ถือสังข์จะอธิษฐานเอานั่น ก็ได้ตั้งความมักแห่งเขาแท้แล ฯ”

ส่วนสาเหตุที่ชาวเมืองถูกลงโทษนั้น ตำนานเล่าว่าเป็นเพราะชาวเมืองละเลยการบูชาเสาศิรินทรี ไม่เคารพและลบหลู่กุมภภัณฑ์ ทำให้กุมภภัณฑ์โกรธและลงโทษชาวเมือง ดังความใน ตำนานสุวรรณคำแดง (2519: 155-156) กล่าวว่า

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“เมื่อภายหลังหลายปีหลายเดือนมา ก็หลังก็ทยอยเดี่ยวลงมา เขาก็เป็นอันลามก หล้างฟ่องใครได้เขาก็ไปบูชาเอา หล้างฟ่องก็บูชาเอา นับว่าไปเก็บเอาบ่ตายก็มีอันหนึ่ง กุมภภัณฑ์อันรักษาเสาศินทิลนั้น เขาทั้งหลายก็บ่เลี้ยงดูสักเทื่อ เขาเยี้ยะง่ายมั่งง่าย เขาก็ซัดขว้างไม่ค่อนก่อนดิน หวิดหัวหวิดเกล้ากุมภภัณฑ์ อันหนึ่งเขาก็ไปเสียมลทินซี่เยี้ยวเข้ารวม อันหนึ่ง เขาก็เอามาเนาแมวเนาไปซัดเข้ารวมกุมภภัณฑ์ ก็เป็นอันสาปอันเหม็น หาประมาณบ่ได้อันหนึ่ง เมื่อขอบปีมาถึงก็บ่เลี้ยงดูกุมภภัณฑ์สักเทื่อ อันหนึ่งเขาก็บ่สักการบูชาเสาศินทิลสักเทื่อ กุมภภัณฑ์ก็บ่ได้กินสังสักเทื่อ กุมภภัณฑ์ก็เคียดก็ชวณกันเอาเสาศินทิลหินแก้วดวงวิเศษเสด็จขึ้นเมื่อไว้ที่เก่า ในชั้นฟ้าดาวติงสาฟูนแล”

นิทานได้แสดงให้เห็นบทบาทผู้ลงโทษของยักษ์ด้วยพฤติกรรม การนำเสาศินทิลกลับไปสวรรค์ การบันดาลให้เกิดความแห้งแล้ง ส่งผลให้เมื่อชาวเมืองอธิษฐานขอสิ่งใดก็ไม่ได้สมปรารถนา บ้านเมืองไม่อุดมสมบูรณ์และต้องอพยพออกจากเมือง ดัง ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม (2537: 17) กล่าวว่า “เขาก็กินเข้าไปอธิษฐาน ขอเอาเงินเอาค่าอันใด ก็บ่ได้สังสักอันแล เขาก็เก็บเอาอันใดก็เป็นหญ้า คว่าเอาอันใดก็เป็นหินเป็นดินไปเสียเสียแล เขาก็บ่ได้สังสักอัน เขาก็ลวดพากันหนีเมื่อเสียแล”

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่ายักษ์มีบทบาทเป็นทั้งผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ การให้รางวัลของยักษ์ทำให้ชาวเมืองมีแก้วแหวนเงินทองใช้ ซึ่งอาจหมายถึงการกินดีอยู่ดี ส่วนการลงโทษของยักษ์ให้ผลในทางกลับกันคือทำให้ชาวเมืองไม่มีแก้วแหวนเงินทองใช้ซึ่งอาจหมายถึงการอดอยากแร้นแค้น

ข) ยักษ์ให้รางวัลพระโพธิสัตว์หรือชายาของพระโพธิสัตว์ และลงโทษญาติพี่น้องของพระโพธิสัตว์หรือญาติพี่น้องของชายาพระโพธิสัตว์ ตัวละครยักษ์ที่มีบทบาทเป็นผู้ให้รางวัลพระโพธิสัตว์หรือชายาพระโพธิสัตว์ และลงโทษญาติพี่น้องของพระโพธิสัตว์หรือญาติพี่น้องของชายาพระโพธิสัตว์มักพบในนิทานศาสนาซึ่งตัวละครพระโพธิสัตว์หรือชายาพระโพธิสัตว์ในเรื่องเป็นกำพร้า ยากจน

นิทานมักเล่าถึงสาเหตุที่พระโพธิสัตว์หรือชายาของพระโพธิสัตว์ได้รับรางวัลจากยักษ์ว่าเป็นเพราะพระโพธิสัตว์หรือชายาของพระโพธิสัตว์ได้แสดงน้ำใจต่อยักษ์หรือช่วยเหลือยักษ์ แสดงให้ยักษ์เห็นถึงความเป็นผู้มีคุณธรรม ทำให้ยักษ์พอใจจึงให้รางวัลเป็นการ

ตอบแทน โดยนิทานได้แสดงให้เห็นบทบาทการเป็นผู้ให้รางวัลของยักษ์ด้วยพฤติกรรมทำให้ของวิเศษ ให้ทรัพย์สมบัติ เช่นเรื่อง *กล้วยพันกอ*³⁰ เล่าว่า มียักษ์เทวดาตนหนึ่งมาขอกกล้วยสุกพระโพธิสัตว์กิน พระโพธิสัตว์ก็มอบให้ด้วยความยินดีคืนละหนึ่งเครือ ทำให้ยักษ์พอใจ จึงมอบแก้ววิเศษที่ทำให้เหาะได้ และยาพิษที่รักษาอาการบาดเจ็บได้ทุกประเภทให้พระโพธิสัตว์เพื่อตอบแทนความมีน้ำใจ เป็นต้น

ส่วนสาเหตุที่ญาติพี่น้องของพระโพธิสัตว์หรือญาติพี่น้องของชายาพระโพธิสัตว์ถูกยักษ์ลงโทษนั้น นิทานมักเล่าว่าเป็นเพราะตัวละครเหล่านี้ไม่แสดงน้ำใจต่อยักษ์ หรือมุ่งหวังผลประโยชน์จากยักษ์ ทำให้ยักษ์โกรธและทำร้าย โดยนิทานได้แสดงให้เห็นบทบาทการเป็นผู้ลงโทษของยักษ์ด้วยพฤติกรรมการหักแขนหักขาทำให้พิการ การจับกินเป็นอาหาร เช่นเรื่อง *กำพร้าบัวทอง*³¹ เล่าว่า เมื่อนางเซฐิกาพี่สาวของนางสรีบัวทองชายาพระโพธิสัตว์รู้ว่านางสรีบัวทองได้เงินทองมาจากยักษ์ผีเสื้อห้วยด้วยการกระโดดไปทับตัวผีเสื้อห้วยก็อยากได้บ้าง จึงไปหายักษ์ผีเสื้อห้วยและกระโดดเข้าไปใส่ยักษ์ผีเสื้อห้วยเช่นเดียวกับที่นางสรีบัวทองทำ แต่เนื่องจากเวลานั้นยักษ์ผีเสื้อห้วยไม่ได้ป่วยเหมือนตอนที่นางสรีบัวทองมาพบและกำลังนอนพักผ่อนอยู่ ดังนั้นเมื่อนางเซฐิกามารบกวนก็ทำให้นางยักษ์ผีเสื้อห้วยโกรธยิ่งนัก จึงจับนางเซฐิกาฉีกเนื้อกินเป็นอาหารทันที เป็นต้น

ค) **ยักษ์ให้รางวัลผู้ประพฤติดีและลงโทษผู้ประพฤติชั่ว** ตัวละครยักษ์ที่มีบทบาทนี้มักพบในนิทานคติ โดยผู้ที่ได้รับรางวัลจากยักษ์มักเป็นคนธรรมดาที่มีนิสัยดี ส่วนผู้ที่ถูกยักษ์ลงโทษมักเป็นผีที่นิสัยชั่วร้าย

นิทานมักเล่าสาเหตุที่ผู้ประพฤติดีได้รับรางวัลจากยักษ์ว่าเป็นเพราะทำความดีให้ยักษ์เห็นด้วยการแสดงความเคารพยักษ์ ไม่คดโกงยักษ์ กตัญญูและมีน้ำใจเอื้ออารีต่อยักษ์ ทำให้ยักษ์พอใจจึงมอบของให้เป็นการตอบแทน โดยนิทานได้แสดงให้เห็นบทบาทผู้ให้รางวัลของยักษ์ด้วยพฤติกรรมทำให้ทรัพย์สมบัติ ให้เนื้อสัตว์ใหญ่ไปบริโภค ดังในเรื่อง *แรว*³² เล่าว่า เด็ก

³⁰ ดู *“กล้วยพันกอ”* เรียบเรียงโดย บุญขึ้น ชัยรัตน์ ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 60-62.

³¹ ดู *“กำพร้าบัวทอง”* เรียบเรียงโดย บุญขึ้น ชัยรัตน์ ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 289-293.

³² ดู *“แรว”* เล่าโดย พระตัจฉนิ โอบโธชา ใน *คนขี้เกียจ* ชุดนิทานปกากะฉะ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, 2547), หน้า 53-56.

หนุ่มคนหนึ่งออกไปดักสัตว์แล้วได้พบยักษ์แก่ที่ออกมาดักสัตว์เหมือนกัน เด็กหนุ่มตกลงนอนค้างคืนในป่ากับยักษ์แก่เพื่อรอเก็บสัตว์ที่ดักได้ในเช้าวันรุ่งขึ้น ระหว่างที่อยู่กับยักษ์เด็กหนุ่มได้หุงข้าวเผื่อยักษ์ เมื่อได้สัตว์ที่ดักมาแล้ว แม้สัตว์ที่ดักได้จะเป็นสัตว์ตัวเล็ก ๆ เด็กหนุ่มก็ยังนำสัตว์ส่วนหนึ่งมาทำแกงเผื่อให้ยักษ์กินด้วย ทำให้ยักษ์พอใจมากจึงมอบเนื้อสัตว์ใหญ่ที่ยักษ์ดักได้ให้แก่เด็กหนุ่มเป็นการตอบแทน เป็นต้น

ส่วนสาเหตุที่คนชั่วถูกลงโทษนั้น นิทานมักเล่าว่าเป็นเพราะผู้ประพฤติชั่วแสดงความไร้คุณธรรมให้ยักษ์เห็น ด้วยการไม่เคารพยักษ์ คิดหาผลประโยชน์จากยักษ์ เอาเปรียบยักษ์ ไม่มีน้ำใจต่อยักษ์ ทำให้ยักษ์โกรธและทำร้าย โดยนิทานได้แสดงให้เห็นบทบาทผู้ลงโทษของยักษ์ด้วยพฤติกรรมการจับกินเป็นอาหาร ดังในเรื่อง *แรว* เล่าว่า เมื่อผีก็งเห็นเด็กหนุ่มได้นื้อแกงนื้อกวางมาจากยักษ์ก็อิจฉา จึงออกไปดักสัตว์เพื่อจะดักพบยักษ์เช่นเดียวกับเด็กหนุ่ม ระหว่างที่อยู่กับยักษ์ ผีก็งไม่ได้หุงข้าวเผื่อยักษ์ เมื่อออกไปเก็บแรวที่ดักได้และพบว่าได้แต่สัตว์ตัวเล็ก ผีก็งก็รอกจนยักษ์กลับมา ครั้นเห็นว่ายักษ์ดักได้แกงกวางก็โลภอยากได้มาเป็นของตัวเอง จึงขโมยเอาเนื้อสัตว์ของยักษ์กลับไป เมื่อยักษ์รู้ว่าผีก็งขโมยเนื้อสัตว์ของตนไปก็ตามไปและจับผีก็งหักคอกิน เป็นต้น

3.1.2.4 บทบาทผู้ทดสอบ

พรอพท์ (1968) กล่าวถึงการทดสอบไว้ว่า การกระทำที่เป็นการทดสอบ ได้แก่ การตั้งคำถามและตอบคำถาม การร้องขอและทำตามคำร้องขอ การอดทนหรือพยายามทำบางสิ่งบางอย่างที่ให้ลุล่วง เช่น ตัวเอกต้องเป็นคนรับจ้างพายเรือข้ามฟากนาน 3 ปี โดยไม่ได้รับค่าตอบแทน ตัวเอกต้องทนฟังดนตรีโดยไม่หลับ เป็นต้น

ผู้ทดสอบจึงหมายถึงตัวละครที่มีบทบาททำให้ผู้ถูกทดสอบแสดงความสามารถอย่างใดอย่างหนึ่ง จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นผู้ทดสอบปรากฏในนิทานศาสนา โดยพบว่านิทานศาสนาที่ยักษ์มีบทบาทเป็นผู้ทดสอบมีจำนวน 9 เรื่อง 12 สำนวน ได้แก่ *มหาสิลวราช ภัคคชาตกะ ติสสะพระเจ้า มหิสสชาตก เทวันธสุตต์ นลกชาตก โลกนัยชาตก วณาวนกุมารชาตก และสิวิชัยชาตก* ซึ่งนิทานเหล่านี้เป็นชาตกที่มีแหล่งที่มาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนาและ *ปัญญาสชาตก* โดยชาตกที่มีแหล่งที่มาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนา ได้แก่เรื่อง *มหาสิลวราช และภัคคชาตกะ* พบใน *พระไตรปิฎกขุททกนิกายชาตก ชาตกัฎฐกถาอรรถกถา* เรื่อง *ติสสะพระเจ้า* พบใน *คัมภีร์โสตถก* *สำนวนล้านนา* เรื่อง *มหิสสชาตก เทวันธสุตต์ และนลก*

ชาดก พบใน**ปัญญาชาดก** นอกจากนี้ ยังมีที่เป็นชาดกที่คัดมาจากคัมภีร์โอบิลานที่พระสงฆ์
ล้านนาใช้เทศน์ให้ประชาชนฟังด้วย ได้แก่ เรื่อง *โลกนัยชาดก วนาวนกุมารชาดก สิวชัยชาดก*

จากการศึกษา พบว่าชาดกเหล่านี้มีลักษณะการดำเนินเรื่องเน้นแสดง
การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ดังนั้น ในการจำแนกลักษณะของบารมีที่พระโพธิสัตว์ถูกยกย่อง
ทดสอบ ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเรื่องบารมี 10 ประการที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญมาเป็นแนวทางใน
การพิจารณา³³

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาบทบาทของผู้ทดสอบของยักษ์โดยแบ่งการ
พิจารณาตามกลุ่มตัวละครที่ถูกยกย่องทดสอบ ดังนี้

ก) **ยักษ์ทดสอบพระโพธิสัตว์** ผู้วิจัยพบว่ายักษ์มีบทบาทในการทดสอบ
บารมีของพระโพธิสัตว์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ด้านปัญญา การทดสอบบารมีด้านปัญญาเป็นการทดสอบ
เพื่อให้ผู้ถูกทดสอบแสดงความรู้ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ทางธรรม หรือความรู้ด้านต่าง ๆ หรือเป็น
การทดสอบเพื่อให้ผู้ถูกทดสอบแสดงสติปัญญาเพื่อแก้ไขปัญหา พบในเรื่อง *โลกนัยชาดก วนาวน
กุมารชาดก มหิสสาชาดก มหาสีลวราช ภัคคชาดก เทวันธสุตต์ นลกชาดก สิวชัยชาดก*

ยักษ์ที่เป็นผู้ทดสอบบารมีด้านปัญญา มักเป็นยักษ์ที่มีหน้าที่เป็น
ผู้คุ้มครองรักษาสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่ระบุว่าเป็นบริวารของท้าวเวสสุวัณ และไม่ได้ระบุว่าเป็นบริวารของ
ท้าวเวสสุวัณ สาเหตุที่พระโพธิสัตว์ถูกยกย่องทดสอบด้านปัญญาบารมีนั้น นิทานเล่าว่าเป็นเพราะ

³³ ใน **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์** (2551: 180) อธิบายว่า บารมี คือคุณความดีที่
บำเพ็ญอย่างยิ่งยวดเพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงยิ่ง, บารมีที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญให้ครบบริบูรณ์จึงจะบรรลุ
โพธิญาณ มี 10 คือ ทาน (การให้ การเสียสละเพื่อช่วยเหลือมวลมนุษย์ สรรพสัตว์) ศีล (ความประพฤติถูกต้อง
สุจริต) เนกขัมมะ (ความปลีกออกจากกามได้ ไม่เห็นแก่การเสพบำเรอ, การออกบวช) ปัญญา (ความรอบรู้
เข้าถึงความจริง รู้จักคิดพิจารณาแก้ไขปัญหาและดำเนินการจัดการต่าง ๆ ให้สำเร็จ) วิริยะ (ความเพียรแก้อ
กล้า บากบั่นทำการ ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่) ขันติ (ความอดทน ควบคุมตนอยู่ได้ในธรรม ในเหตุผล และในแนวทาง
เพื่อจุดหมายอันชอบ ไม่ยอมลุ่มลุ่มจากกิเลส) ศัจจะ (ความจริง ซื่อสัตย์ จริงใจ จริงจัง) อธิษฐาน (ความตั้งใจมั่น
ตั้งจุดหมายไว้ตั้งามชัดเจน และมุ่งไปเด็ดเดี่ยวแน่วแน่) เมตตา (ความรักความปรารถนาดี คิดเกื้อกูลหวังให้
สรรพสัตว์อยู่ดีมีความสุข) อุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง อยู่ในธรรม เรียบสงบสม่ำเสมอ ไม่เอนเอียง ไม่
หวั่นไหวไปด้วยความยินดียินร้าย ชอบชัง หรือแรงเข้ายวนยั่วใด ๆ)

พระโพธิสัตว์ล่องล้าเข้าไปในเขตที่ยักษ์คุ้มครองอยู่ ยักษ์จึงตั้งปัญหาธรรมให้ตอบ หรือถามคำถามให้ตอบ หรือให้ตัดสินความให้ เพื่อแลกกับการปล่อยตัว

นิทานได้แสดงให้เห็นบทบาทผู้ทดสอบบารมีด้านปัญญาของยักษ์ด้วยพฤติกรรม การตั้งปัญหาธรรมให้อธิบาย ตั้งคำถามให้ตอบ ขอให้ตัดสินความ โดยพระโพธิสัตว์จะต้องอธิบายธรรมที่ยักษ์ตั้งไว้ให้กระจ่าง ตอบคำถามที่ยักษ์ถามให้ถูกต้อง ตัดสินความตามที่ยักษ์เรียกร้องให้ยักษ์พอใจจึงจะผ่านการทดสอบ ดังในเรื่อง *วนาวนกุมารชาดก*³⁴ เล่าว่า วนาวนกุมารได้ลงไปอาบน้ำในสระโบกขรณีที่มียักษ์ซึ่งเป็นบริวารของท้าวมเวสสุวรรณคุ้มครองอยู่นางยักษ์ณีและยักษ์ผู้เป็นสามีจึงจับตัวไว้ และได้ถามปัญหาธรรมแก่วนาวนกุมารว่า “ธรรมและอธรรม” คืออะไร เมื่อวนาวนกุมารตอบได้ ยักษ์ก็ปล่อยตัววนาวนกุมาร เป็นต้น

ด้านการให้ทาน การทดสอบบารมีในด้านการให้ทานเป็นการทดสอบเพื่อให้ผู้ถูกทดสอบแสดงความเสียสละ พบในเรื่อง *ตีสสะพระเจ้า*

นิทานได้แสดงให้เห็นบทบาทผู้ทดสอบบารมีด้านการให้ทานของยักษ์ด้วยพฤติกรรมการขอให้บริจาค พระโพธิสัตว์จะต้องมอบสิ่งที่ยักษ์ขอบริจาคให้ด้วยความเต็มใจจึงจะผ่านการทดสอบ ดังในเรื่อง *ตีสสะพระเจ้า*³⁵ เล่าว่า ยักษ์ตนหนึ่งเห็นโอรสของพญารัตนเสนาก็อยากได้มากินเป็นอาหาร จึงแปลงกายเป็นพราหมณ์ไปทูลขอกุมาร พญารัตนเสนาทรงดำริว่าแม้ลูกจะเป็นที่รัก แต่พระโพธิญาณสำคัญกว่า เพราะเมื่อบรรลุลแล้วจะก่อประโยชน์ให้แก่ชาวโลกทั้งมวลได้ จึงทรงบริจาคกุมารให้แก่ยักษ์แปลงตนนั้น เป็นต้น

ด้านการรักษาสัจจะ การทดสอบบารมีในด้านการรักษาสัจจะเป็นการทดสอบเพื่อให้ผู้ถูกทดสอบแสดงความซื่อสัตย์ การรักษาคำพูด พบในเรื่อง *วิฑูรบัณฑิต*

นิทานได้แสดงให้เห็นบทบาทผู้ทดสอบบารมีด้านการรักษาสัจจะของยักษ์ด้วยพฤติกรรมการขอให้คืนคำ พระโพธิสัตว์จะต้องยืนยันกรานที่จะทำตามคำพูดที่เคยกล่าวไว้ จึงจะผ่านการทดสอบ ดังในเรื่อง *วิฑูรบัณฑิต*³⁶ เล่าว่า นางอิริณทตีประกาศว่าจะแต่งงาน

³⁴ ดู “วนาวนกุมารชาดก” เรียบเรียงโดย บำรุง บารมี ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 12 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 6098-6104.

³⁵ ดู “ตีสสะพระเจ้า” เรียบเรียงโดย บำเพ็ญ ะวีน ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 5 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 2517-2519.

³⁶ ดู “วิฑูรบัณฑิต” เรียบเรียงโดย นุปผา คุณยศยิ่ง ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 12 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 6268-6270.

กับผู้ที่นำดวงใจของวิฑูรบัณฑิตมามอบให้แก่พระมารดาของนางได้ ปุณณกษัตริย์อยากได้นางอิรันทิมาเป็นภรรยา จึงทำแข่งสกากับพระราชานางอินทปัตติ โดยมีข้อแม้ว่าหากปุณณกษัตริย์ชนะ พระราชานางอินทปัตติจะต้องยอมมอบวิฑูรบัณฑิตให้แก่ตน เมื่อปุณณกษัตริย์ชนะ วิฑูรบัณฑิตก็ยินดีทำตามสัญญาที่ตกลงไว้และเดินทางไปพบนางอิรันทิมาที่ปุณณกษัตริย์ ระหว่างทาง วิฑูรบัณฑิตได้เทศนาธรรมให้ปุณณกษัตริย์ฟัง ทำให้ปุณณกษัตริย์ได้คิด และตัดสินใจปล่อยตัววิฑูรบัณฑิตเป็นอิสระ อย่างไรก็ตาม วิฑูรบัณฑิตยังคงยืนกรานที่จะทำตามทีล่นวจาไว้ ปุณณกษัตริย์จึงพาวิฑูรบัณฑิตไปพบนางอิรันทิมาตามที่ได้ตั้งใจไว้แต่เดิม เมื่อไปถึง วิฑูรบัณฑิตได้เทศนาให้นางอิรันทิมาฟัง รวมถึงนาคและนางวิมาลาพระมารดาของนางอิรันทิมาฟัง ทำให้นางอิรันทิมาเลื่อมใสวิฑูรบัณฑิตมาก จึงเปลี่ยนใจให้วิฑูรบัณฑิตได้กลับคืนเมือง

ข) ยักษ์ทดสอบบุคคลอื่น ๆ ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์

ได้แก่ พระราชา ญาติพี่น้องของพระโพธิสัตว์ และบริวารของพระโพธิสัตว์ ผู้วิจัยพบว่าตัวละครเหล่านี้ถูกยักษ์ทดสอบด้านปัญญา โดยนิทานเล่าว่ายักษ์ได้ทดสอบปัญญาของตัวละครเหล่านี้ก่อนที่จะทดสอบพระโพธิสัตว์ ตัวละครเหล่านี้จะไม่ผ่านการทดสอบทำให้ถูกยักษ์จับขังไว้ กระทั่งพระโพธิสัตว์ผ่านการทดสอบจากยักษ์แล้วจึงได้รับการช่วยเหลือ ดังในเรื่อง *มหิสสชาดก*³⁷ เล่าว่าสุริยกุมารอนุชาของพระโพธิสัตว์ถูกผีเสื้อน้ำถามปัญหาธรรมโดยให้ตอบว่าเทวธัมม์คืออะไร สุริยกุมารไม่สามารถตอบได้จึงถูกผีเสื้อน้ำจับตัวไว้เพื่อจะกินภายหลัง ต่อมาผีเสื้อน้ำถามปัญหาธรรมพระโพธิสัตว์ที่เสด็จออกมาตามหาพระอนุชา พระโพธิสัตว์สามารถอธิบายได้ว่าเทวธัมม์คือธัมม์ที่ทำให้คนละอายต่อบาป ผีเสื้อน้ำจึงคืนพระอนุชาให้

จากการศึกษาข้างต้น จะเห็นได้ว่ายักษ์ที่มีบทบาทเป็นผู้ทดสอบมีลักษณะเป็นผู้ทดสอบทางอ้อม กล่าวคือ ยักษ์มิได้มุ่งที่จะทดสอบเพราะความต้องการของตนเอง แต่การทดสอบเกิดขึ้นเพราะการวางโครงเรื่องให้มีความขัดแย้ง ทั้งนี้ บทบาทผู้ทดสอบทางอ้อมนี้จะแตกต่างจากการเป็นผู้ทดสอบโดยตรงตรงที่ผู้ทดสอบโดยตรงจะเป็นตัวละครที่ในเรื่องกล่าวว่าเป็นผู้ที่ตั้งใจมาทดสอบ โดยหวังว่าจะให้ความช่วยเหลือเมื่อตัวเองผ่านการทดสอบแล้ว โดยในชาดกของภาคเหนือ นั้น ตัวละครที่มีบทบาทเป็นผู้ทดสอบบารมีโดยตรงมักเป็นพระอินทร์ ดังในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา” สุภณิดา เชื้ออินต๊ะ (2544) พบว่า พระอินทร์มีบทบาทในการตั้งปริศนาธรรมถวายแก่

³⁷ ดู “มหิสสชาดก” เรียบเรียงโดยอุดม รุ่งเรืองศรี ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 10 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 5068.

ตัวเอกซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ เพราะต้องการเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ประจักษ์ในบารมีของพระโพธิสัตว์ที่สามารถเฉลยหรืออธิบายธรรมะได้เพียงผู้เดียว เช่น เรื่อง *ภักทาคาจาริกชาดก* พระอินทร์เสด็จลงมาจากสวรรค์เพื่อมาถามปริศนาธรรมแก่พญาโกรพยะผู้เป็นพระราชบิดาของพระโพธิสัตว์ 10 ประการ พญาโกรพยะไม่สามารถตอบคำถามนั้นได้ แต่พระกุมารภักทาคาจาริกซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์กลับเป็นผู้ตอบปริศนาธรรมได้ทั้ง 10 ประการ หรือมีบทบาทในการทดสอบจิตใจของตัวเอก โดยปลอมตัวมาขอรับบริจาคทาน เพราะต้องการช่วยให้พระโพธิสัตว์มีโอกาสได้บำเพ็ญบารมีสำเร็จลุล่วงโดยเร็ว เช่น เรื่อง *วิริยบัณฑิตชาดก* พระอินทร์แปลงกายเป็นชายหนุ่มช่างทำทองมาขอรับบริจาคชิ้นเนื้อของวิริยบัณฑิต เพื่อนำไปพอกพระพุทธรูปแทนแผ่นทองคำเปลว เป็นต้น

จากตัวอย่างการทดสอบบารมีของพระอินทร์ เห็นได้ว่าพระอินทร์เป็นตัวละครที่มีบทบาทเป็นผู้ทดสอบบารมีโดยตรง การทดสอบของพระอินทร์เป็นการทดสอบที่พระอินทร์ตั้งใจสร้างสถานการณ์ขึ้นเพื่อจะช่วยให้พระโพธิสัตว์มีโอกาสได้แสดงบารมี ทำให้การบำเพ็ญบารมีในพระชาตินั้นสำเร็จลุล่วง

การศึกษาดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นการแยกศึกษาบทบาทของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือแต่ละบทบาท อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า ตัวละครยักษ์บางตนในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือบางเรื่องมีบทบาทมากกว่าหนึ่งบทบาท ข้อสังเกตเกี่ยวกับบทบาทของตัวละครยักษ์ที่มีหลายบทบาทในเรื่อง มีดังนี้

ก) บทบาทตัวปฏิบัติกับบทบาทผู้ช่วยเหลือ

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นตัวปฏิบัติกับยักษ์ที่มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือในนิทานบางเรื่องจะเป็นตัวละครตัวเดียวกัน โดยยักษ์จะมีบทบาทเป็นตัวปฏิบัติก่อน จากนั้นจึงมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือ

สาเหตุที่ยักษ์เปลี่ยนจากการมีบทบาทเป็นตัวปฏิบัติมาเป็นผู้ช่วยเหลือนั้น เป็นเพราะเมื่อยักษ์ถูกราบและเทศนาสั่งสอนแล้ว ยักษ์จะสำนึกผิดและกลับใจได้ ประกอบกับรู้สึกเลื่อมใสในความสามารถและบารมีของตัวเอกซึ่งเป็นผู้ปราบยักษ์ จึงขอเป็นบริวารรับใช้ตัวเอก หรือมอบของวิเศษให้ตัวเอก หรือมอบบริวารให้ติดตามช่วยเหลือตัวเอก อันทำให้ตัวเอกสามารถแก้ไขอุปสรรคในช่วงต่อไปได้ เช่น เรื่อง *สุริยแหคำ*³⁸ เล่าว่า พญายักษ์ตนหนึ่งเข้ามาทำ

³⁸ ดู “สุริยแหคำ” เรียบเรียงโดย บำรุง บารมี ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 13 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 7046-7051.

ร้ายพระโพธิสัตว์ขณะที่พระโพธิสัตว์พักผ่อนอยู่ สุริยาจันทกุมารจึงใช้แหเหียงไปครอบพญายักษ์ ทำให้พญายักษ์สิ้นฤทธิ์ สุริยาจันทกุมารได้ส่งสอนยักษ์ พญายักษ์จึงรู้สำนึกและได้ขอเป็นบริวาร ต่อมา เมื่อสุริยาจันทกุมารเตรียมตัวเดินทางต่อไป พญายักษ์ได้สั่งให้เสนายักษ์สองตนติดตามไป เป็นบริวารช่วยคุ้มครองสุริยาจันทกุมาร เเสนายักษ์สองตนนี้ ได้มีบทบาทช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ รบกับพญาพารานสี ด้วยการเป็นพาหนะให้พระโพธิสัตว์ขี่เพื่อออกรบ ทำให้พระโพธิสัตว์เอาชนะ พญาพารานสีได้ และได้ครองเมืองพารานสีในเวลาต่อมา เป็นต้น

ข) บทบาทผู้ทดสอบกับบทบาทตัวปฏิบัติ

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ยักษ์ที่เป็นผู้ทดสอบบารมีของพระโพธิสัตว์ บางเรื่องจะมีบทบาทเป็นตัวปฏิบัติด้วย กล่าวคือ นอกจากยักษ์จะมีพฤติกรรมที่แสดงการ ทดสอบบารมีแล้ว ยังมีพฤติกรรมที่แสดงความเป็นปฏิบัติด้วย เช่น การจับตัว การขู่จะกินเป็น อาหาร การทำร้ายให้บาดเจ็บ ดังในเรื่อง *วิฑูรบัณฑิต*³⁹ เล่าว่า ระหว่างทางที่ปุณณกัษัปะพาวิฑูร บัณฑิตไปพบนางอิรัณฑตี ปุณณกัษัปะตั้งใจทำร้ายวิฑูรบัณฑิตหลายครั้ง เช่น ให้วิฑูรบัณฑิตจับ หางม้าที่ตุนขึ้นในอากาศแทนที่จะให้นั่งม้าด้วยกัน จากนั้นก็ขี่ม้าให้ชนสิ่งต่าง ๆ ตลอดเวลา เพื่อให้ ร่างของวิฑูรบัณฑิตกระทบกับสิ่งต่าง ๆ หรือบันดาลให้สิ่งน่ากลัวหลาย ๆ อย่างเกิดขึ้น เพื่อให้ วิฑูรบัณฑิตหวาดกลัว เป็นต้น

ค) บทบาทผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษกับบทบาทผู้ช่วยเหลือ

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ ในนิทานบางเรื่องจะมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือด้วย กล่าวคือ นอกจากยักษ์จะมีพฤติกรรมที่แสดง การให้รางวัลและการลงโทษแล้ว การให้รางวัลและการลงโทษของยักษ์ยังมีผลต่อการช่วยเหลือ ตัวเอกของเรื่อง ทำให้ตัวเอกแก้ไขอุปสรรคได้ด้วย ดังในเรื่อง *กำพร้าบัวทอง*⁴⁰ กล่าวว่า ก่อนที่นาง สรีบัวทองจะได้พบนางยักษ์ผีเสื้อห้วยและช่วยให้นางยักษ์ผีเสื้อห้วยหายจากความเจ็บป่วย จนได้ ทรัพย์สมบัติของนางผีเสื้อห้วยเป็นรางวัลนั้น นางสรีบัวทองกำลังไม่สบายใจที่โกหกสามีว่ามีสมบัติ อยู่อีกมากที่ยังไม่ได้เก็บมา จึงคิดจะกระโดดเหวตายเพราะละอายใจ ดังนั้น การให้รางวัลของยักษ์ จึงมีผลต่อการช่วยให้นางสรีบัวทองแก้ไขปัญหานั้น นอกจากนี้ การที่นางยักษ์ผีเสื้อห้วยลงโทษนาง

³⁹ ดู “*วิฑูรบัณฑิต*” เรียบเรียงโดย บุปผา คุณยศยิ่ง ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 12 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 6268-6270.

⁴⁰ ดู “*กำพร้าบัวทอง*” เรียบเรียงโดย นุญชี่น ชัยรัตน์ ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ*, เล่ม 1 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 289-293.

เชกฐิภาด้วยการจับกิน ยังเป็นการช่วยกำจัดศัตรูให้นางศรีบัวทองด้วย จากตัวอย่าง เห็นได้ว่า ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือด้วย แม้การช่วยเหลือดังกล่าวจะไม่ใช้การช่วยเหลือโดยตรง หรือช่วยด้วยความตั้งใจก็ตาม

ง) บทบาทนางเอกกับบทบาทผู้ช่วยเหลือ

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นนางเอกในนิทานบางเรื่องจะมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือตัวเอกด้วย เช่นเรื่อง หงส์หิน นางยักษ์ซึ่งเป็นชายาทั้ง 3 ของพระโพธิสัตว์แสดงให้พระอินทร์เห็นถึงความจงรักภักดีที่พวกนางมีต่อพระโพธิสัตว์ พระอินทร์จึงช่วยชุบชีวิตให้ จากตัวอย่างนี้ จะเห็นได้ว่านางยักษ์ซึ่งมีบทบาทเป็นนางเอกมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือทำให้พระโพธิสัตว์ได้รับการชุบชีวิต

การศึกษาข้างต้นเป็นการวิเคราะห์บทบาทของตัวละครยักษ์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ โดยพิจารณาจากพฤติกรรมของตัวละครที่ปรากฏในเรื่อง อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าตัวละครยักษ์บางตนในนิทานแม้จะถูกกล่าวถึงในเรื่องแต่ก็ไม่มีพฤติกรรมปรากฏ ทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์บทบาทตัวละครเหล่านี้ได้ ตัวละครยักษ์ที่ไม่สามารถจำแนกบทบาทได้นี้ ได้แก่ ตัวละครยักษ์ในตำนานถ้ำเชียงดาว และตัวละครยักษ์ที่เป็นมเหสียักษ์ ธิดายักษ์ และบริวารยักษ์ในชาดกและนิทานมหัศจรรย์

ในตำนานถ้ำเชียงดาว นิทานกล่าวถึงยักษ์ที่ได้รับคำสั่งจากพระอิศวรให้ทำหน้าที่เฝ้าดูแลของวิเศษที่เหล่าเทวดาเนรมิตไว้เพื่อถวายเป็นพระยาธัมมิกราชาที่จะมาเกิดในเมืองเชียงดาวในอนาคต แต่ไม่ได้เล่าว่ายักษ์ได้แสดงพฤติกรรมใดบ้าง ดังนั้น จึงไม่สามารถจำแนกได้ว่ายักษ์มีบทบาทอะไรในเรื่อง

ส่วนในชาดกและนิทานมหัศจรรย์นั้น ผู้วิจัยพบว่านิทานมักกล่าวถึงยักษ์ที่เป็นมเหสียักษ์ ธิดายักษ์ และบริวารยักษ์ในเหตุการณ์ตอนใดตอนหนึ่งของเรื่อง แต่ไม่ได้เล่าว่าตัวละครเหล่านี้มีพฤติกรรมใดในเรื่อง โดยตัวละครยักษ์ที่เป็นมเหสียักษ์นั้น พบว่านิทานมักเล่าถึงในตอนที่กำลังดำเนินเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ในเมืองยักษ์ นิทานกล่าวถึงมเหสียักษ์เพื่อให้รายละเอียดบ้านเมืองยักษ์ว่าเป็นเมืองที่มียักษ์ที่เป็นวงศ์กษัตริย์ปกครอง โดยมเหสียักษ์เป็นชายาของเจ้าเมืองยักษ์และสามารถดาของโอรสและธิดายักษ์ การกล่าวถึงมเหสียักษ์มักจะระบุเพียงว่ามเหสียักษ์มีชื่อว่าอะไรเท่านั้น

การกล่าวถึงธิดายักษ์ พบว่า นิทานมักเล่าถึงในเหตุการณ์ที่พญายักษ์ออกปากยกธิดายักษ์ให้พระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์เพื่อแสดงความสำนึกผิดและตอบแทนที่พระโพธิสัตว์ไว้ชีวิต การกล่าวถึงธิดายักษ์มักจะระบุเพียงว่าธิดายักษ์มีชื่อว่าอะไร และกล่าวโดยสรุปว่าธิดายักษ์มีรูปโฉมงดงาม

ส่วนการกล่าวถึงบริวารยักษ์นั้น นิทานมักเล่าถึงในช่วงที่กล่าวถึงเมืองยักษ์ โดยการกล่าวถึงบริวารยักษ์จะไม่อธิบายในลักษณะการให้รายละเอียดเฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับยักษ์แต่ละตน แต่จะกล่าวถึงในลักษณะมุ่งเน้นให้เห็นจำนวนในภาพรวม เพื่อให้เกิดภาพในจินตนาการของผู้ฟังว่าในเมืองยักษ์มียักษ์ที่เป็นบริวารแวดล้อมอยู่มากมาย การกล่าวถึงบริวารยักษ์จึงจะไม่ระบุชื่อ และไม่ให้รายละเอียดว่ายักษ์บริวารเหล่านี้มีพฤติกรรมใดบ้าง

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าตัวละครยักษ์ในตำนานถ้ำเชียงดาว ตัวละครยักษ์ที่เป็นมเหสียักษ์ ธิดายักษ์ และบริวารยักษ์ล้วนแต่เป็นตัวละครยักษ์ที่ไม่มีพฤติกรรมปรากฏในเรื่อง ดังนั้น จึงไม่สามารถจำแนกบทบาทได้ อย่างไรก็ตาม ตัวละครเหล่านี้ก็มีความสำคัญในแง่ที่เป็นองค์ประกอบที่ช่วยทำให้เรื่องมีความสมบูรณ์ มีความสมจริงน่าติดตาม

ผู้วิจัยสรุปบทบาทของตัวละครประเภทยักษ์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยไว้เป็นตารางเพื่อแสดงให้เห็นจำนวนบทบาทที่ปรากฏในนิทานแต่ละประเภทที่แตกต่างกัน ดังนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 ตารางแสดงบทบาทของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในภาคเหนือ

บทบาท ประเภทนิทาน	บทบาทของยักษ์ที่เป็นตัวละครหลัก			บทบาทของยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบ			
	บทบาท ตัวเอก	บทบาท นางเอก	บทบาทตัวปฏิปักษ์	บทบาทตัวปฏิปักษ์	บทบาท ผู้ช่วยเหลือ	บทบาทผู้ให้รางวัล และผู้ลงโทษ	บทบาทผู้ทดสอบ
1. ตำนานปรัมปรา							
1.1 ตำนานสร้างโลก (2)	1	-	-	1	-	-	-
1.2 ตำนานฝน (1)	-	-	1	-	-	-	-
1.3 ตำนานเมือง (8)	-	-	-	2	-	3	-
1.4 ตำนานวีรบุรุษ (1)	-	-	-	-	1	-	-
1.5 ตำนานพระธาตุ (14)	-	-	-	14	-	-	-
1.6 ตำนานพระพุทธรูป (7)	-	-	-	5	2	-	-
1.7 ตำนานเสาอินทขิล (3)	-	-	-	-	-	3	-
1.8 ตำนานเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ (11)	-	-	-	11	-	-	-
1.9 ตำนานแฮกนาและทานสลากกั๊ดตี้ (3)	-	-	3	-	-	-	-
2. นิทานศาสนา (144)	-	20	-	83	48	6	12
3. นิทานมหัศจรรย์ (25)	-	4	-	21	1	-	-
4. นิทานคติ (13)	-	-	-	11	-	2	-
5. นิทานมุขตลก (6)	-	-	-	6	-	-	-
รวม	1	24	4	154	52	14	12

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่านิทานศาสนาเป็นประเภทนิทานที่ปรากฏบทบาทของตัวละครยักษ์หลากหลายมากที่สุด กล่าวคือ พบว่าตัวละครยักษ์ในนิทานศาสนามีบทบาทถึง 5 บทบาท จากจำนวนบทบาทที่จำแนกได้ทั้งหมด 6 บทบาทด้วยกัน ได้แก่ บทบาทตัวปฏิบัติ บทบาทผู้ช่วยเหลือ บทบาทนางเอก บทบาทผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ และบทบาทผู้ทดสอบ การที่นิทานศาสนาเป็นประเภทนิทานที่มีตัวละครยักษ์บทบาทต่าง ๆ ปรากฏอยู่นั้นน่าจะเป็นเพราะนิทานศาสนามีโครงเรื่องขนาดยาว จึงเปิดโอกาสให้ยักษ์ปรากฏบทบาทได้หลายตอน และอาจปรากฏบทบาทได้มากกว่าหนึ่งตน ลักษณะดังกล่าวจึงทำให้ตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานศาสนามีบทบาทได้หลายบทบาทในเรื่องเดียว

3.2 ความสำคัญของบทบาทตัวละครยักษ์

ในหัวข้อที่ผ่านมาผู้วิจัยจำแนกบทบาทของตัวละครยักษ์ที่ปรากฏอยู่ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ เมื่อเข้าใจบทบาทของตัวละครยักษ์แล้ว ประเด็นที่เกี่ยวข้องถัดไปที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา คือบทบาทของตัวละครยักษ์แต่ละบทบาทนั้นมีความสำคัญอย่างไรบ้าง จากการวิเคราะห์พบว่าบทบาทของตัวละครยักษ์มีความสำคัญหลัก ๆ 4 ประการ คือ ทำให้นิทานมีเนื้อหาสนุกสนาน ทำให้การเล่านิทานเพื่ออธิบายธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติมีความสมเหตุสมผล ช่วยในการนำเสนออารมณ์ของพระพุทธเจ้า และทำให้เห็นข้อคิดที่นิทานต้องการสั่งสอน

ก) **ทำให้นิทานมีเนื้อหาสนุกสนาน** การฟังนิทานทำให้ผู้ฟังได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินจากการได้ติดตามเรื่องราวของตัวเอกที่ผจญภัยไปในที่ต่าง ๆ ได้พบเหตุการณ์ที่ทำให้ได้รับความสุขและความทุกข์

ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ ตัวละครยักษ์มักเป็นตัวปฏิบัติที่ทำให้พระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ ตลอดจนคนธรรมดาผู้มีปัญญา ต้องพบอุปสรรคในการดำเนินชีวิตนานาประการ เช่น ทำให้พลัดพรากจากบ้านเมือง พลัดพรากจากบิดามารดาหรือคู่ครอง ทำให้ต้องทนความยากลำบากจากการเดินทางกลางป่าที่มีอันตรายรอบด้าน ทำให้ต้องเสี่ยงอันตรายจากการถูกจับกินหรือจากการถูกทำร้าย เป็นต้น บทบาทตัวปฏิบัติของยักษ์จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นในนิทาน อันทำให้ผู้ฟังได้รับความสนุกสนานจากการติดตามเอาใจช่วยตัวเอกให้เอาชนะยักษ์ที่มาล่อลวง หรือทำร้าย

ในทางกลับกัน ตัวละครยักษ์ก็อาจมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือที่ทำให้ตัวเอกสามารถฝ่าฟันอุปสรรคที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ด้วย เช่น ทำให้ตัวเอกมีของวิเศษที่ใช้ปราบศัตรู ทำให้มี

ผู้ช่วยเหลือในการทำศึกสงคราม ทำให้ได้ครองเมือง มีทรัพย์สินเงินทอง ข้าทาสบริวาร เป็นต้น การเป็นผู้ช่วยเหลือของยักษ์จึงมีบทบาทต่อการสร้างความคลี่คลายให้เกิดขึ้นในนิทาน อันทำให้ผู้ฟังได้รับความสุขสมหวัง และชื่นชมยินดีจากการได้รับรู้ความมีบุญบารมี ความเก่งกล้าสามารถ และความมีปัญญาของตัวเองที่มียักษ์เป็นผู้สนับสนุนให้ความช่วยเหลือ

ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า ความสำคัญเบื้องต้นของบทบาทตัวละครยักษ์คือการทำให้นิทานมีเนื้อหาสนุกสนานน่าติดตาม ทำให้การฟังนิทานได้รรถรสทั้งความสมหวังและความผิดหวัง บทบาทในการทำให้นิทานมีเนื้อหาสนุกสนานและมีสีสันนี้ถือได้ว่าเป็นเหตุผลที่ทำให้นิทานภาคเหนือจำนวนมากนิยมนำตัวละครยักษ์มาเล่าไว้ในเรื่อง

ข) ทำให้การเล่านิทานเพื่ออธิบายธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติมี

ความสมเหตุสมผล ในอดีตคนโบราณไม่เข้าใจว่าสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติและปรากฏการณ์ธรรมชาติเกิดขึ้นได้อย่างไรจึงหาคำอธิบายด้วยการเล่านิทานอธิบายที่มาของธรรมชาติหรือปรากฏการณ์เหล่านั้นตามจินตนาการของตน

ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ ยักษ์เป็นตัวละครที่ปรากฏในนิทานที่อธิบายสาเหตุของการเกิดปรากฏการณ์ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ฟ้าแลบ ตลอดจนนิทานที่อธิบายสาเหตุที่บนโลกมีสัตว์ที่ขบกัดหรือดุกินเลือดมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งล้วนเป็นธรรมชาติที่มนุษย์หวาดกลัว อาจกล่าวได้ว่ายักษ์มีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่องในนิทานดังกล่าว เนื่องจากการที่ยักษ์คืออมนุษย์ที่มีนิสัยดุร้ายก้าวร้าว ชอบกินเลือดและเนื้อของมนุษย์ ผู้เล่าจึงกำหนดให้ยักษ์แสดงบทบาทตัวปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ดังนั้น บทบาทของยักษ์จึงมีความสำคัญต่อการเล่านิทานเพื่ออธิบายธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีแบบเรื่องเกี่ยวกับความรุนแรงให้มีความสมเหตุสมผล

ค) **ช่วยในการนำเสนอบารมีของพระพุทธเจ้า** วัตถุประสงค์ของการเล่านิทานที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาคือการทำให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใส ชื่นชมในบารมีของพระพุทธเจ้า และน้อมนำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อถือศรัทธาต่อพุทธศาสนา ดังนั้น ยักษ์ที่ปรากฏเป็นตัวละครในนิทานศาสนาไม่ว่าจะมีบทบาทอะไรก็ตามจึงมีความสำคัญต่อการช่วยให้การดำเนินเรื่องเพื่อนำเสนอบารมีของพระพุทธเจ้าปรากฏเด่นชัดขึ้น เช่น ตำนานพระธาตุ ตำนานพระพุทธรูป กำหนดให้ยักษ์มีบทบาทเป็นตัวปฏิบัติเพื่อใช้ดำเนินเรื่องนำไปสู่การแสดงบารมีของพระพุทธเจ้า โดยพฤติกรรมของยักษ์ซึ่งเป็นผู้ที่มีนิสัยดุร้าย ตัวใหญ่โต และมีฤทธิ์แสดงความอ่อนน้อมหรือเกรงกลัวพระพุทธเจ้าด้วยการขอขมา การกราบไหว้ และการยอมรับนับถือพระพุทธเจ้าด้วยการถือศีล การ

ถอดเขี้ยวหรือเขี้ยวหลุด และรับเป็นผู้ดูแลพระเกศาธาตุที่กล่าวไว้ในตำนานนั้น จะทำให้ผู้ฟังเห็น บารมีอันสูงยิ่งของพระพุทธเจ้าที่สามารถปราบยักษ์ร้ายให้เปลี่ยนเป็นผู้ที่มีความเมตตาและมี ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาได้

ส่วนในชาดกนั้น นิทานกำหนดให้ยักษ์มีบทบาทเป็นผู้ทดสอบบารมีของพระ โภธิสัตว์ เพื่อให้พระโภธิสัตว์ได้แสดงบารมีให้เป็นที่ประจักษ์ โดยหากยักษ์มีบทบาทเป็นผู้ ทดสอบบารมีด้านปัญญา บทบาทดังกล่าวจะทำให้พระโภธิสัตว์ได้แสดงความสามารถที่โดดเด่น กว่าคนธรรมดาในแง่ที่เป็นผู้ที่มีความรู้ในสิ่งที่ไม่มิผู้ใดรู้ หรือมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดสามารถ แก้ไขปัญหาและเอาตัวรอดได้ในขณะที่ผู้อื่นไม่สามารถทำได้ หากยักษ์มีบทบาทเป็นผู้ทดสอบ บารมีด้านการให้ทาน บทบาทดังกล่าวจะทำให้พระโภธิสัตว์ได้แสดงคุณสมบัติที่โดดเด่นกว่าคน ธรรมดาในแง่ที่เป็นผู้ที่มีความเสียสละอย่างมาก แต่หากยักษ์มีบทบาทเป็นผู้ทดสอบบารมีด้าน การสัจจะ บทบาทดังกล่าวจะทำให้พระโภธิสัตว์ได้แสดงคุณสมบัติที่โดดเด่นกว่าคนธรรมดาในแง่ ที่เป็นผู้ที่รักษาคำพูดอย่างเคร่งครัด

ง) **ทำให้เห็นข้อคิดที่นิทานต้องการสั่งสอน** บทบาทของตัวละครยักษ์ทำให้ ผู้ฟังเห็นข้อคิดที่นิทานต้องการสั่งสอน เช่น บทบาทตัวปฏิปักษ์ของยักษ์ในนิทานคติจะเป็นสิ่ง เปรียบเทียบกับบทบาทของตัวเอก ทำให้ผู้ฟังเห็นผลร้ายของการกระทำที่ไม่ควรเอาอย่างของยักษ์ และเกิดความรู้สึกคล้อยตามต้องการเอาอย่างตัวเอก ดังในเรื่อง *เห็นที่งามอย่างนอน ใครวิงวอน อย่าตามใจ ทำอะไรให้ตริตรอง* ผู้ฟังจะได้แง่คิดโดยการเปรียบเทียบระหว่างผลดีของการฝึกตนเอง ให้มีความรอบคอบ ระมัดระวังแบบตัวเอก ที่สามารถเอาตัวรอดจากการถูกยักษ์จับกินได้ แม้จะ เป็นฝ่ายเสียเปรียบ และผลร้ายของการประมาท วู่วาม และทะนงตนว่ามีความสามารถเหนือกว่า คนอื่นแบบยักษ์ ที่ทำให้พลาดพลั้งและต้องถูกตัวเอกปราบในที่สุด ทั้ง ๆ ที่เป็นฝ่ายได้เปรียบตั้งแต่ แรก

ส่วนบทบาทตัวปฏิปักษ์ของยักษ์ในนิทานมุขตลกจะเป็นองค์ประกอบที่นอกจาก จะสร้างความขบขันแล้วยังทำให้ผู้ฟังเห็นแง่คิดที่ผู้เล่าแฝงไว้ในมุขตลกกว่าคนที่ไร้สติปัญญาแม้แต่ กำลังเช่นยักษ์จะประสบความสำเร็จความพ่ายแพ้แก่ผู้ที่แม้ไม่มีอำนาจแต่มีไหวพริบสติปัญญาในที่สุด ดังเช่น เรื่อง *อ้ายตาบอด*⁴¹ นอกจากผู้ฟังจะขบขันพฤติกรรมของยักษ์ที่หลงเชื่อว่าเชือกคือเส้นผม คราด

⁴¹ ดู “อ้ายตาบอด” เล่าโดย นายนิ้ว วงศ์วันพันธ์ ใน *วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของชาวไทยวน บ้าน คลองน้ำไหล จังหวัดกำแพงเพชร* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531), หน้า 180-181.

คือหวี เต่าคือเหา และเสียงกลองคือเสียงผายลมของมนุษย์แล้ว ยังได้ข้อคิดว่าการที่ยักษ์โง่งเงลา ทำให้ยักษ์ไม่ได้กินมนุษย์ด้วย

ขณะที่บทบาทผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษของยักษ์ในชาดกจะช่วยชี้ให้ผู้อ่านเห็นความแตกต่างระหว่างผลที่ได้รับเมื่อทำความดี และทำความชั่วอย่างชัดเจน กล่าวคือ การที่ยักษ์ให้รางวัลแก่ตัวละครที่ทำความดีและผู้ลงโทษตัวละครที่ทำความชั่ว จะทำให้ผู้ฟังเรียนรู้ถึงสิ่งที่ผู้เล่าต้องการปลูกฝังให้ยึดถือปฏิบัติและสิ่งที่ต้องการให้ละเว้นไม่ทำตาม

ทั้งนี้ ความสำคัญของบทบาทตัวละครยักษ์ที่ทำให้ผู้ฟังเห็นข้อคิดที่นิทานต้องการสั่งสอนนี้ สอดคล้องกับที่ศิริพร ณ ถลาง (2548: 347) กล่าวว่า “สังคมสมัยก่อนได้ใช้นิทานประเภทต่าง ๆ ในการอบรมระเบียบสังคม เพื่อให้สมาชิกที่เติบโตมาในสังคมนั้น ๆ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับกฎระเบียบของสังคม ค่านิยมที่สังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี ทัศนคติที่สังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดี ตลอดจนบรรทัดฐานทางพฤติกรรมและจริยธรรมของสังคม”

สรุป ในบทนี้ผู้วิจัยศึกษาบทบาทของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย โดยจำแนกการวิเคราะห์หรือออกเป็น 2 กลุ่ม คือ บทบาทของยักษ์ที่เป็นตัวละครหลัก และบทบาทของยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบ ผลการศึกษาพบว่า ยักษ์ที่เป็นตัวละครหลักมีบทบาทเป็นตัวเอก นางเอก และตัวปฏิบัติ ส่วนยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบมีบทบาทเป็นตัวปฏิบัติ ผู้ช่วยเหลือ ผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ และผู้ทดสอบ จากนั้นได้วิเคราะห์ความสำคัญของบทบาทตัวละครยักษ์ซึ่งพบว่ามีความสำคัญหลัก ๆ 4 ประการ คือ ทำให้นิทานมีเนื้อหาสนุกสนาน ทำให้การเล่านิทานเพื่ออธิบายธรรมชาตินี้หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติมีความสมเหตุสมผล ช่วยในการนำเสนออารมณ์ของพระพุทธเจ้า และทำให้เห็นข้อคิดที่นิทานต้องการสั่งสอน ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยมีบทบาทที่หลากหลาย และบทบาทของยักษ์มีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่องเพื่อนำเสนอสาระสำคัญที่ผู้เล่าต้องการสื่อสารกับผู้ฟัง

บทต่อไป ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย โดยจะนำผลการศึกษามาทบทวนในบทต่อไปประกอบการศึกษาวิเคราะห์

บทที่ 4

ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย

เนื้อหาของบทนี้แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกจะกล่าวถึงการศึกษาวเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์จากนิทานพื้นบ้าน ส่วนที่ 2 กล่าวถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครยักษ์ในคติชนต่าง ๆ จากนั้นในส่วนที่ 3 เป็นการนำเสนอผลการศึกษาวเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย

4.1 การศึกษาวเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์จากนิทานพื้นบ้าน

นิทาน เป็นศัพท์ภาษาบาลี แปลว่า เหตุการณ์ เรื่องเล่า นิยาย (พจนานุกรมบาลี-ไทย, 2506: 166) ใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546: 588) ให้นิยามคำว่า นิทาน ว่า หมายถึง “เรื่องเล่าที่เล่ากันมา เช่น นิทานชาดก นิทานอีสป”

อย่างไรก็ตาม ในทรวงของผู้ที่ศึกษานิทานมองว่านิทานเป็นมากกว่าเรื่องเล่าธรรมดา โดยเห็นວານิทานเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่บันทึกความคิดของผู้คนตลอดจนสภาพสังคมในแง่มุมต่าง ๆ ไว้ ดังนั้น แม้เรื่องราวในนิทานจะดูเหมือนเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นจากจินตนาการ มีการเล่าถึงตัวละครลักษณะแปลกประหลาด หรือมีเหตุการณ์มหัศจรรย์ต่าง ๆ แต่ก็เชื่อว่าจินตนาการเหล่านั้นมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอย ปราศจากเหตุผล หากแต่มีความสัมพันธ์กับการใช้สัญลักษณ์อย่างเป็นระบบ ไม่ว่าจะผู้เล่าจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม

ด้วยเหตุนี้ เมื่อมีการนำนิทานพื้นบ้านมาศึกษาในเชิงวิชาการ ประเด็นหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจจึงได้แก่การมุ่งวิเคราะห์หาความหมายที่แอบแฝงอยู่ในนิทานพื้นบ้าน โดยตั้งสมมติฐานว่า นิทานนอกจากจะเป็นเรื่องที่เล่าสู่กันฟังเพื่อความสนุกสนานแล้ว ยังมีความหมายอื่นซ่อนเร้นอยู่ด้วย ซึ่งจากการศึกษาของประคอง นิมมานเหมินท์ (2545: 59-61) พบว่า ที่ผ่านมา ผลการวิเคราะห์ความหมายของนิทานพื้นบ้านมีอยู่ 2 แนวทางด้วยกัน

แนวทางที่ 1 เห็นว่า นิทานบางเรื่องเป็นบันทึกเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นจริงในอดีต โดยเชื่อว่าเรื่องราวในนิทานนั้นแท้จริงเป็นภาพจำลองเหตุการณ์ในอดีตที่เคยเกิดขึ้นจริง และตัวละครในนิทานก็เป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แทนการกล่าวถึงคนกลุ่มต่าง ๆ ในอดีตนั่นเอง เช่น มีผู้ตีความวรรณคดีเรื่อง รามายณะ ว่า แท้จริงวรรณคดีเรื่องนี้เป็นบันทึกเรื่องราวการต่อสู้ของชน 2 กลุ่มในอดีต คือ พวกที่เจริญ และพวกที่ล่าหลัง เป็นต้น

ส่วนแนวทางที่ 2 เห็นว่า นิทานบางเรื่องเป็นเครื่องระบายความเก็บกดในจิตใจได้สำนึก การตีความในแนวนี้อาศัยความรู้ทางจิตวิเคราะห์ โดยได้ความคิดมาจากนักจิตวิทยาคนสำคัญคนหนึ่งคือ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ผู้ศึกษาแนวนี้จะวิเคราะห์ว่านิทานเป็นผลของการแสดงออกของความกดดันที่ถูกกดเอาไว้ภายในจิตใจ ดังนั้น ตัวละคร พฤติกรรม ตลอดจนเหตุการณ์ต่าง ๆ ในนิทานจึงเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งที่เร้นอยู่ในจิตใจได้สำนึกของเรา ตัวอย่างการศึกษานิทานตามแนวคิดนี้ เช่น การศึกษาเรื่อง *อิดิปุส* (Oedipus) ของ วิลเลียม เอ เลสสา (William A. Lessa) การศึกษาเรื่อง *แจ็กกับต้นถั่ว* (Jack and the Beanstalk) ของฮัมฟรี ฮัมฟรียส์ (Humphrey Humphreys) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม นิทานที่ถูกนำมาศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์นั้นมักเป็นนิทานที่มีลักษณะเป็นตำนานปรัมปรา ทั้งนี้ เป็นเพราะนักวิชาการต่างมีความเห็นว่าตำนานปรัมปราเป็นเรื่องราวที่สื่อสารด้วยภาษาที่เป็นรหัส ซึ่งบรรพบุรุษพยายามส่งสารมาให้ชนรุ่นหลังได้ทราบ ดังอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2543: 26) กล่าวว่า “การแสดงออกของตำนานมักจะเป็นไปในรูปของสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นมาจากลักษณะความคิดในสังคม” และปรมินท์ จารูร (2549: 1) กล่าวว่า “เรื่องราวในตำนานปรัมปราต่าง ๆ เต็มไปด้วยรหัส (code) ที่ต้องอาศัยการตีความเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจสาร (message) ที่คนโบราณถ่ายทอดมาให้”

จากที่กล่าวมาแล้วนี้สรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้านเป็นแหล่งข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทหนึ่ง ที่เชื่อว่าบันทึกความคิด ความเชื่อของผู้คน หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตไว้ และถ่ายทอดออกมาในรูปสัญลักษณ์ ซึ่งอาจเป็นตัวละครหรือเหตุการณ์ในเรื่อง ดังนั้น ในทางวิชาการจึงมีการนำนิทานมาวิเคราะห์ความหมายในเชิงสัญลักษณ์เพื่อนำไปสู่การทำความเข้าใจสาระสำคัญที่บรรพชนถ่ายทอดมาสู่ชนรุ่นหลัง โดยประเภทนิทานที่มีแนวโน้มว่าจะเล่าเรื่องด้วยสัญลักษณ์ ได้แก่ ตำนานปรัมปรา

4.2 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครยักษ์ในคติชนต่าง ๆ

ยักษ์เป็นตัวละครที่ถูกมองว่ามีความหมายเชิงสัญลักษณ์มานานแล้วและมีการวิเคราะห์ความหมายของ “ยักษ์” ในนิทานที่อยู่ในคติชนของถิ่นต่าง ๆ ไว้หลายประการ จากการศึกษาข้อมูลในพจนานุกรมทางคติชนวิทยา สารานุกรม พจนานุกรมเกี่ยวกับสัญลักษณ์ และหนังสือ

ต่าง ๆ ผู้วิจัยจำแนกความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ที่มีผู้ตีความไว้แล้วได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ตีความว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของปรากฏการณ์ธรรมชาติที่รุนแรง เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด พายุเฮอริเคน เป็นต้น การตีความในลักษณะนี้มองว่ายักษ์เป็นบุคคลอิฐฐาน โดยเชื่อว่าผู้เล่าเปลี่ยนวิธีจากการเล่าถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติเหล่านี้ตรง ๆ มาเป็นการเล่าในลักษณะที่เป็นรูปธรรม การตีความยักษ์ในความหมายนี้พบในคติชนตะวันตก โดยผู้วิจัยศึกษามาจาก Dictionary of Mythology, Folklore and Symbols (1961)

กลุ่มที่ 2 ตีความว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของความป่าเถื่อนด้อยอารยธรรม หรือ ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม การตีความยักษ์ในความหมายนี้พบในคติชนตะวันตกเช่นกัน โดยผู้วิจัยศึกษามาจาก The New Encyclopaedia Britannica (1991: 246) ซึ่งวิเคราะห์ว่า ใจแฉกในตำนานเป็นสัญลักษณ์ของความป่าเถื่อนด้อยอารยธรรม และเทพเจ้าเป็นสัญลักษณ์ของอารยธรรมอันสูงส่ง ดังนั้น การกล่าวถึงเหตุการณ์การทำสงครามระหว่างใจแฉกกับเทพในตำนานนั้น แท้จริงจึงเป็นการกล่าวถึงภาวะที่มีการปะทะสังสรรค์กันระหว่างชนบประเพณีดั้งเดิมกับวัฒนธรรมใหม่ และการที่ตำนานเล่าว่าเทพสามารถพิชิตใจแฉกได้ หรือใจแฉกถูกเทพกำจัดจนสาบสูญไปนั้น ก็เป็นสัญลักษณ์แทนการกล่าวถึงชัยชนะของวัฒนธรรมใหม่ที่สามารถเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมดั้งเดิมได้ในที่สุดนั่นเอง นอกจากนี้ ยังศึกษาจาก The Complete Dictionary of Symbols (2005: 203-204) ซึ่งวิเคราะห์ไว้ว่า การต่อสู้ระหว่างมนุษย์กับใจแฉกในนิทาน เป็นสัญลักษณ์ของการกล่าวถึงภาวะที่มนุษย์ต้องการพัฒนาตนเองให้พ้นไปจากสภาพความป่าเถื่อน ด้อยอารยธรรม หรือมิฉะนั้น ก็อาจเป็นสัญลักษณ์ของการกล่าวถึงภาวะที่มนุษย์ต้องต่อสู้กับธรรมชาติ การพยายามต้านทานความรุนแรงของธรรมชาติหรือการเอาชนะธรรมชาติของมนุษย์

กลุ่มที่ 3 ตีความว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของอารมณ์ ความรู้สึก หรือจิตสำนึกฝ่ายชั่วในตัวมนุษย์ เช่น ความทะเยอทะยาน ความมักใหญ่ใฝ่สูง ความโหดเหี้ยม ทารุณ การตีความในลักษณะนี้ เป็นการตีความโดยอาศัยทฤษฎีจิตวิเคราะห์มาช่วยในการวิเคราะห์ โดยผู้วิจัยศึกษาจาก Dictionary of Mythology, Folklore and Symbols (1961)

กลุ่มที่ 4 ตีความว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของคน ได้แก่ การตีความว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของบรรพบุรุษของมนุษย์ การตีความว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของชนพื้นเมือง การตีความว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของพ่อ พ่อตา และภรรยาบ่อย โดยการตีความในลักษณะนี้ตีความ

ด้วยมุมมองทางวัฒนธรรม ซึ่งมองว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ที่ถูกเล่าถึงอย่างจริงจังเพื่อให้เป็นตัวแทนของคนที่น่ารังเกียจ คนที่ต่ำต้อย หรือคนที่เกลียดชัง

การตีความว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของบรรพบุรุษของมนุษย์นั้น พบในคติชนตะวันตก ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลมาจาก Dictionary of Mythology, Folklore and Symbols (1961: 653-654) ซึ่งวิเคราะห์ว่า ใจแอนท์คือมนุษย์ที่เคยมีชีวิตอยู่บนโลกนี้ในยุคแรก ๆ หรือเป็นชนเผ่าดั้งเดิมในอดีตที่อาศัยอยู่มาก่อนที่ชนเผ่ากลุ่มใหม่ซึ่งมีวิทยาการสูงกว่าจะอพยพเข้ามา

การตีความว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของชนพื้นเมือง พบในคติชนอินเดีย ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลมาจากหนังสือ **เมืองสวรรค์ ผีสางและเทวดา** (2503) ซึ่งกล่าวว่า “ยักษ์” รวมถึงอมนุษย์ต่าง ๆ ในคติอินเดีย เช่น อสูร เทพ วิทยากร อัปสร กิณรพ คนธรรพ์ ล้วนเป็นสัญลักษณ์ที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อใช้แทนการเรียกเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ในอินเดีย โดย อสูรหมายถึงชาวอิหร่าน เทพหมายถึงชาวอารยัน ส่วนยักษ์และรากษสันั้น หมายถึงชาวทราวาท และศึกษาจากหนังสือ **ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ** (2534) ซึ่งกล่าวว่า ยักษ์คือสัญลักษณ์ที่หมายถึงชนพื้นเมืองดั้งเดิมในอินเดีย ซึ่งชนพื้นเมืองเหล่านี้ถูกชาวอารยันซึ่งอพยพเข้ามาใหม่ปราบปรามแล้วกดขี่ให้กลายเป็นทาส

การตีความว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของพ่อ พบในคติชนตะวันตก ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลมาจาก **A Dictionary of Symbols** (1971: 117-118) ซึ่งวิเคราะห์ว่า ใจแอนท์เป็นสัญลักษณ์ของพ่อใจร้าย (Terrible Father) โดยใจแอนท์เป็นจินตนาการที่สร้างขึ้นมาจากความรู้สึกหวาดกลัวพ่อในจิตใต้สำนึกของเด็ก

ส่วนการตีความว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของพ่อตา และภรรยาบ่อย พบในคติชนไทย ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลมาจากหนังสือ **ในท้องถิ่นนิทานและการละเล่น: การศึกษาคติชนในบริบททางสังคมไทย** (2539) ซึ่งวิเคราะห์ไว้ว่า ยักษ์ในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นตัวละครที่นิทานใช้เป็นสัญลักษณ์แทนบุคคลที่เป็นพ่อตา หรือภรรยาบ่อยในชีวิตจริง

กลุ่มที่ 5 ตีความว่ายักษ์เป็นความเชื่อทางศาสนา พบในคติชนไทย-ไท การตีความในลักษณะนี้มองว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ที่ถูกเล่าอย่างจริงจังเพื่อให้เป็นตัวแทนของความเชื่อทางศาสนาแบบใดแบบหนึ่ง ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลมาจาก วิทยานิพนธ์เรื่อง **ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย** ของปรมินท์ จารุวรรณ (2549) และวิทยานิพนธ์ของ ปฐมพงษ์สุวรรณ (2550) เรื่อง **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท: ภาพสะท้อนปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม** ซึ่งวิเคราะห์ไว้ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพุทธศาสนา

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่ายักษ์เป็นตัวละครที่ได้รับความสนใจนำมาศึกษาว่ามีความหมายในเชิงสัญลักษณ์ โดยมีการตีความตัวละครยักษ์ในนิทานของท้องถิ่นต่าง ๆ ไว้อย่างหลากหลาย การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครยักษ์ดังกล่าวช่วยให้ศึกษานิทานได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการศึกษาคติชนประเภทอื่น ๆ ได้ ดังนั้น การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาอย่างยิ่ง

4.3 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย

จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของตัวละครประเภทยักษ์ในบทที่แล้ว ผู้วิจัยพบว่าบทบาทของยักษ์สะท้อนให้เห็นว่าตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือน่าจะมี ความหมายเชิงสัญลักษณ์แฝงอยู่ด้วย ดังนั้น ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจึงจะได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือต่อไป ทั้งนี้ คำว่า สัญลักษณ์ ที่ใช้ในงานวิจัยนี้หมายถึง สิ่งที่ใช้แสดงออกแทนสิ่งอื่น อันเป็นคำจำกัดความของคำว่า สัญลักษณ์ ในความหมายทั่วไป¹ ดังใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546: 1163) ระบุไว้ว่า สัญลักษณ์ คือ “สิ่งที่กำหนดนิยามกันขึ้นเพื่อให้ใช้หมายความแทนอีกสิ่งหนึ่ง”

จากการวิเคราะห์ ผู้วิจัยพบว่า “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือบางเรื่องมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สามารถวิเคราะห์ได้เป็น 3 ความหมาย ดังนี้

- 4.3.1 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงความเชื่อทางศาสนา
- 4.3.2 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงคน
- 4.3.3 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนา

¹ สัญลักษณ์ เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจศึกษาในหลายสาขาวิชา เช่น วรรณกรรม สังคมวิทยา มานุษยวิทยา มุมมองในการพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นสัญลักษณ์หรือไม่เป็นสัญลักษณ์จึงแตกต่างกันไป ในทางวรรณคดี และวรรณกรรม สัญลักษณ์อาจเป็น ตัวละคร ชื่อตัวละคร สัตว์ วัตถุสิ่งของ ธรรมชาติ เวทมนตร์คาถา ฉากในเรื่อง ขณะที่ในสาขาสังคมวิทยา มานุษยวิทยาเห็นว่า สัญลักษณ์ ได้แก่ ถ้อยคำภาษา วัตถุ การกระทำ ฯลฯ ที่มนุษย์ใช้ติดต่อสื่อสารกัน ทั้งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และในพิธีกรรม

4.3.1 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงความเชื่อทางศาสนา

ศิริพร ณ ถลาง (2545: 190) กล่าวว่า “ตำนานหรือตำนานปรัมปรา เป็นข้อมูลทางคติชนที่ถือกันว่าเป็นเรื่องเล่าที่ศักดิ์สิทธิ์ มักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้า เทพเจ้า เทวดา ผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ตำนานจึงเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติในสังคมนั้น ๆ ดังนั้น เราจึงสามารถจะวิเคราะห์ความเชื่อทางศาสนาในสังคมนั้น ๆ จากเนื้อหาของตำนานได้”

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้นำตำนานปรัมปราภาคเหนือที่มียักษ์เป็นตัวละครในเรื่องมาพิจารณา พบว่า ตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นลักษณะความเชื่อทางศาสนาของผู้คนในท้องถิ่นภาคเหนือ 2 ประการ คือ ความเชื่อดั้งเดิม และความเชื่อทางพุทธศาสนา

4.3.1.1 ความเชื่อดั้งเดิม

คำว่า ความเชื่อดั้งเดิม ในที่นี้ หมายถึง ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี โดยปฐม หงษ์สุวรรณ (2550: 150-151) อธิบายว่า “ความเชื่อดั้งเดิม (animism) หมายถึง ความเชื่อทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นระบบความเชื่อที่มีมาก่อนการรับความเชื่อทางพุทธศาสนา เกี่ยวข้องกับคติผี อำนาจเหนือธรรมชาติ และคติเรื่องขวัญ”

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ที่หมายถึงความเชื่อดั้งเดิมในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะขออธิบายลักษณะความเชื่อในท้องถิ่นภาคเหนือโดยสังเขปก่อน เพื่อให้เข้าใจที่มาของการวิเคราะห์ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิมได้อย่างชัดเจน

จากการศึกษาเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ที่อธิบายลักษณะความเชื่อในภาคเหนือของไทย ผู้วิจัยพบว่า ท้องถิ่นภาคเหนือซึ่งเป็นดินแดนล้านนาในอดีตนั้นเป็นชุมชนที่นับถือผีมาก่อนที่จะเริ่มนับถือพุทธศาสนา โดยสุรพล ดำริห์กุล (2542) กล่าวว่า การนับถือผีเป็นความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในสังคมของชาวล้านนามาแต่ดั้งเดิมและเป็นกลไกสำคัญที่เกี่ยวข้องอยู่ในโครงสร้างทางสังคม ทำหน้าที่ในการจัดระเบียบและควบคุมทางสังคม เพื่อให้สังคมดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งนี้ โลกทัศน์ของชาวล้านนาเข้าใจว่าโลกของมนุษย์กับโลกของผีนั้นซ้อนกันอยู่และผีสถิตอยู่ในทุกหนทุกแห่ง

ดังนั้น ในความเชื่อของคนภาคเหนือแต่โบราณผีจึงมีอยู่มากมาย การจำแนกประเภทของผีในความเชื่อของผู้คนในภาคเหนือนั้นมีอยู่หลายแนวทางด้วยกัน² ในที่นี้จะขออธิบายประเภทของผีในความเชื่อของคนภาคเหนือตามเกณฑ์การจำแนกของสุรพล ดำริห์กุล (2542) ซึ่งได้แบ่งกลุ่มของผีออกเป็น 5 กลุ่มใหญ่ ๆ โดยสรุป ดังนี้

1. ผีบรรพบุรุษ คือ วิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วและลูกหลานให้ความเคารพบูชา การนับถือผีบรรพบุรุษนี้เกิดขึ้นเนื่องจากในโลกทัศน์ของชาวล้านนาเชื่อว่าความตายมิได้แยกหรือหยุดมนุษย์ออกจากครอบครัว ดังนั้น เมื่อบรรพบุรุษของตนนับตั้งแต่ปู่ย่าแก่ณผู้เป็นต้นบรรพชนเป็นต้นมาจนถึงปู่ ย่า ตา ทวด หรือบิดามารดาของตนตายไป ก็เชื่อว่าตายไปเฉพาะร่าง แต่ดวงวิญญาณไม่ได้หายสูญไปด้วย หากยังสิงสถิตอยู่ ณ สถานที่ที่ลูกหลานอาศัยอยู่ ด้วยความอาลัยอาวรณ์ผูกพัน และจะยังคงคอยติดต่อ ให้ความปกป้องคุ้มครองตลอดจนสอดส่องความเป็นอยู่ ควบคุมความประพฤติของลูกหลานต่อไป ผีที่จัดอยู่ในกลุ่มผีบรรพบุรุษนี้ได้แก่ผีที่มีชื่อเรียกว่า ผีปู่ย่า ผีเรือน (ผีปู่ย่าที่อยู่ในเรือน) ผีมด และผีเม็ง

2. ผีอารักษ์ หรือ ผีอะฮัก ผีอารักษ์ คือ ผีที่มีหน้าที่ในการปกป้องรักษาบ้านเมืองและชุมชน ให้ความคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนอำนวยความสะดวกสมบูรณ์ให้เกิดแก่สมาชิกในบ้านเมืองและชุมชนนั้น ๆ ผีอารักษ์จะมีลำดับชั้นตามอำนาจและหน้าที่ในเขตของตน ผีที่จัดอยู่ในกลุ่มผีอารักษ์ได้แก่ผีที่มีชื่อเรียกว่า ผีเจนนบ้าน ผีเจนนเมือง ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อเมือง

² ใน **ผีเจ้านาย** ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527: 40) จำแนกผีในความเชื่อของคนภาคเหนือออกเป็น 2 กลุ่ม คือ **ผีดี** (benevolent spirits) หมายถึงผีที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาสมาชิกในครัวเรือน หมู่บ้าน และเมือง ซึ่งตราบไต่ที่ผู้คนในคุ้มครองยังเคารพนับถือ เช่น สรวงบูชา ไม่ทำผิดชนบธรรมเนียมประเพณี ก็จะไม่คุ้มครองและบันดาลให้เกิดความสุขสมบูรณ์ แต่เมื่อไต่ที่ผู้คนหยวนความนับถือ หรือละเมิดจากแนวทางดังกล่าว ผีก็จะทำให้เกิดความเดือดร้อนหรืออันตรายขึ้น และ**ผีร้าย** (malevolent spirits) หมายถึงผีที่คอยทำร้ายผู้คน ผีประเภทนี้ไม่มีชื่อเรียกเฉพาะ ไม่มีการเซ่นสรวงบูชา ขณะที่ **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** (2542: 4082) จำแนกผีออกเป็น 7 กลุ่ม คือ 1. **ผีที่มีสภาพเป็นกลาง** ได้แก่ ผีฟ้า ผีแกน สาง (พรหม) ผีน้ำ ผีขุนน้ำ ผีเจ้าที่ 2. **ผีที่ให้ความคุ้มครองแก่มนุษย์** ได้แก่ ผีมด ผีเม็ง ผีดำ ผีปู่ย่า ผีบ้าน-ผีเรือน 3. **ผีที่ให้ความคุ้มครองแก่สถานที่** ได้แก่ เซนบ้าน เซนเมือง ผีเสื้อเมือง ผีเสื้อวัด ผีเสื้อบ้าน ผีเสื้อนา ผีเสื้อห้วย ผีฝาย ผีท้องนา ผีเสา ผีค่างพอน 4. **ผีที่สถิตอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ** ได้แก่ ผีป่า ผีดอย ผีโป่ง ผีดง ผีปกกะโหล่ง 5. **ผีที่สถิตอยู่ตามสถานที่ที่รกร้าง** ได้แก่ ผีน้ำบ่อห่าง ผีวัดห่าง ผีคุ้มห่าง 6. **ผีที่ช่วยเหลือมนุษย์ในการรักษาพยาบาลและการพยากรณ์** ได้แก่ ผีเจ้านาย ผีย่าหม้อหนึ่ง ผีปู่ดำย่าดำ ผีกะโหล่ง 7. **ผีร้าย** หรือผีที่ให้โทษแก่มนุษย์ ได้แก่ ผีกะ ผีกะยักษ์ ผีโพรง ผีม้าบ้อง ผีอี่ค้อย พราย เปรต สาง

3.ผีเจ้านาย คือ วิญญาณของวีรบุรุษในชุมชนที่เสียชีวิตแล้ว ยังคงสถิตอยู่บนโลกมนุษย์ ผีเจ้านายให้ความคุ้มครองปกป้องรักษาทุกสิ่งทุกอย่างตั้งแต่คน สัตว์ พืช ป่า และแม่น้ำลำธาร มีขอบเขตความรับผิดชอบกว้างขวางไม่จำกัดพื้นที่ และมีอิทธิฤทธิ์สามารถช่วยเหลือมวลมนุษย์ในเรื่องต่าง ๆ ได้โดยไม่มีข้อจำกัด การช่วยเหลือของผีเจ้านายนั้นทำโดยการเข้าทรงเพื่อดูดวงชะตา สะเดาะเคราะห์ ให้หาย ทำเสน่ห์ รักษาโรค ฯลฯ

4.ผีครู คือ วิญญาณของครูผู้เป็นเจ้าของวิชาการ ความเชื่อเรื่องผีครูเกิดขึ้นเนื่องจากในโลกทัศน์ของชาวล้านนาเชื่อว่าความรู้ทุก ๆ อย่างมีครูเป็นผู้ถ่ายทอด ประสิทธิประสาทวิชาให้ จึงมีการนับถือผีครูเพื่อขอรับความรู้นำมาใช้ในการประกอบอาชีพและป้องกันภัยสำหรับตน ทั้งนี้ ผีครูจะนับถือกันในกลุ่มคนบางประเภท เช่น ช่างฝีมือต่าง ๆ เช่น ช่างฟ้อน ช่างฉลุ ช่างชอ นักมวย นักดาบ ผู้ที่มีเวทมนตร์คาถาและโหราศาสตร์

5.ผีอื่น ๆ ในที่นี้หมายถึงผีที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับอยู่ในชีวิตของชาวบ้านในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ มีทั้งผีที่ให้คุณและให้โทษ ผีในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นผีที่สถิตอยู่ตามธรรมชาติโดยไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับมนุษย์จนกว่ามนุษย์จะเข้าไปในเขตที่ผีครอบครองอยู่และกระทำการละเมิด ทำให้ผีไม่พอใจ โดยลักษณะการให้คุณของผีเหล่านี้ ได้แก่ การบอกสาเหตุของโรคภัยไข้เจ็บหรือของที่หาย หรือความผิดปกติอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น ส่วนลักษณะการให้โทษ ได้แก่ หลอกหลอนให้ตกใจ ทำให้พลัดหลง ทำให้ประสบอุบัติเหตุถึงขั้นบาดเจ็บหรือเสียชีวิต ตลอดจนทำให้ป่วยไข้เป็นบ้า หรือพิการด้วยการเข้าสิงในร่างมนุษย์ ผีในกลุ่มนี้จึงเป็นทั้งผีที่ชาวบ้านให้การนับถือและไม่นับถือ เช่น ผีฟ้า ผีแถน ผีขุนน้ำ ผีกะ ผีหม้อน้ำ ผีเป่า ผีปกกะโหล่ง ผีโพง ผีตามอย ผีสี่อ ผีม้าบ่อง ผีค้อย ผีพราย ผีสองนาง ผีเงือก ผีก้อนแล้ว ผีค่างพอน เป็นต้น

อนึ่ง ในท้องถิ่นภาคเหนือยังมีความเชื่อเกี่ยวกับยักษ์ว่าเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีตัวตนอยู่จริง หรือก็คือเชื่อว่ายักษ์เป็นผีจำพวกหนึ่งอยู่ด้วย จากการศึกษาพบว่า ยักษ์ที่อยู่ในความคิดความเชื่อของคนภาคเหนือมีลักษณะเป็นทั้งผีที่อยู่ในธรรมชาติ ผีที่สถิตอยู่เพื่อคุ้มครองบ้านเมือง และเป็นผีบรรพบุรุษ ยักษ์ที่อยู่ในความเชื่อที่มีกล่าวถึงไว้ในเอกสาร ได้แก่ เจ้าหลวงคำแดง ปู่สะยะสะสะ กุมภภัณฑ์ผู้รักษาเสาอินทขิล และผียักษ์

เจ้าหลวงคำแดง เป็นผีที่อยู่ในความเชื่อของผู้คนในภาคเหนือนานมาแล้ว โดยชาวบ้านมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าหลวงคำแดงและอภินิหารของเจ้าหลวงคำแดงอยู่หลายเรื่อง เช่น ในหนังสือ เรื่องเล่าจากดงลึก มาลา คำจันทร์ ได้สอบถามผู้เฒ่าผู้แก่พบว่า ใน

อดีตชาวบ้านจะไม่กล้าล่องล้าเข้าไปในเขตดอยเชียงดาวเนื่องจากเชื่อว่าเป็นที่สถิตของเจ้าหลวงคำแดง เชื่อว่าการเข้าไปในเขตดอยเชียงดาวเป็นการเข้าไปรบกวนเทพเจ้า ดังนั้นผู้ที่เข้าไปจะไม่ได้กลับมา ในหนังสือ **เจ้าหลวงคำแดง อารักษ์เมืองของล้านนา** อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2550: 125) กล่าวว่า ผู้สูงอายุชาวเชียงใหม่เล่าว่า ชาวบ้านเชื่อว่าทุกวันพระ ผีในเมืองเชียงใหม่จะต้องร่วมเฝ้าเจ้าหลวงคำแดงและร่วมประชุมที่ดอยเชียงดาว ดังนั้น ในวันนั้นผีจะไม่มาหลอก ใน **ประเพณีไทยภาคเหนือ** สงวน โชติสุขรัตน์ (2512: 93) กล่าวว่า ชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าหลวงคำแดงเป็นผู้คอยคุ้มครองบ้านเมือง ดังนั้น เมื่อใดที่บ้านเมืองจะเกิดอันตรายเจ้าหลวงคำแดงจะยิง “อะม็อก” หรือปืนใหญ่ให้ประชาชนชนทราบเป็นกลางสังฆกรรม เช่นในอดีตชาวบ้านเคยได้ยินเสียงปืนใหญ่ของเจ้าหลวงคำแดงดังขึ้น จากนั้นไม่นานนักก็ปรากฏว่ากองทัพญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกประเทศไทย

เจ้าหลวงคำแดงเป็นยักษ์ที่ได้รับความเคารพในฐานะผีอารักษ์เมืองที่มีอิทธิพลที่สุด ถือเป็นประธานผีเมืองที่เป็นใหญ่กว่าผีทั้งปวง ซึ่งเมื่อใดที่มีการประกอบพิธีสำคัญจะต้องอัญเชิญเจ้าหลวงคำแดงด้วย ดังในคำบูชาเทวดาอารักษ์กล่าวยกย่องเจ้าหลวงคำแดงเป็นหัวหน้าผีอารักษ์ว่า “...เทวดาอารักษ์ชนเมืองทั้งหลาย หมายถึงเจ้าหลวงคำแดงเป็นค้ำเป็นใหญ่กว่าอารักษ์เจ้าทั้งหลาย..” (**ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม**, 2537: 40)

ปู่แะย่าแะและ ฉลาดชาย รมิตานนท์ กล่าวว่า “ปู่แะย่าแะเป็นผีเก่าแก่ที่สุดตนหนึ่งในความเชื่อเรื่องผีในเมืองเชียงใหม่และใกล้เคียง” (2527: 63) และฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา ได้สันนิษฐานว่า “ปู่แะย่าแะเป็นผีบรรพบุรุษของพวกลัวะ ซึ่งเป็นเจ้าของถิ่นเดิมที่ครอบครองพื้นที่ในอาณาเขตล้านนา โดยนับถือในทำนองเดียวกับการนับถือปู่แถนย่าแถน”³ (2541: 21)

ปู่แะย่าแะได้รับความเคารพในฐานะผีเมือง โดยอุดม รุ่งเรืองศรี (2542: 4101) กล่าวว่า ในอดีต กษัตริย์ ขุนนาง และชาวบ้านในตัวเมืองเชียงใหม่จะร่วมกันทำพิธีเลี้ยงผีปู่แะย่าแะเป็นประจำทุกปี เพราะเชื่อว่าปู่แะย่าแะจะคุ้มครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข นอกจากนี้ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527: 74-75) ยังกล่าวว่า ด้วยเหตุที่ปู่แะย่าแะเป็นผีเมืองที่ผู้คนให้ความเคารพนับถือมาก ดังนั้น เมื่อใดที่เกิดเภทภัยร้ายแรงขึ้นในบ้านเมือง ผู้คนจะสันนิษฐานว่ามีสาเหตุมาจากการไม่สนใจเลี้ยงปู่แะย่าแะ เช่น ชาวเมืองอธิบายสาเหตุที่

³ การนับถือปู่แถนย่าแถน คือ การนับถือผีปู่ย่าในลักษณะของผีฟ้าผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งเช่นเดียวกับแถน มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่นอาจเรียกว่า ปู่สังกะสาย่าสังกะสี ปู่สองสี่ย่าสองสี่

เชียงใหม่ถูกกลืนเป็นส่วนหนึ่งของสยาม และสิ้นสภาพความเป็นอาณาจักรว่า เป็นเพราะเจ้าเมืองไม่สนใจการเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ

กุ่มภักดิ์ผู้รักษาเสาศินทขีล เป็นยักษ์อีกตนหนึ่งที่ได้รับการเคารพในฐานะผีอารักษ์เมือง ชาวบ้านมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับกุ่มภักดิ์หลายเรื่อง เช่น สงวน โชติสุขรัตน์ (2512: 32-33) กล่าวว่า ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่ากุ่มภักดิ์ได้เคยแสดงฤทธิ์ลงโทษเจ๊กชายก่วยเตี้ยที่ปีศาจจะไม่เป็นที่ด้วยการให้ฝูงผึ้งรุมต่อยจนอาการปางตาย และอีกหลายรายที่ต้องเจ็บป่วยเพราะกระทำการล่วงเกินหรือทำสกปรก จนกระทั่งต่อมาครุฑาเถิ้มเจ้าอาวาสวัดแสนฝาง เห็นว่ากุ่มภักดิ์ “เฮี้ยน” นัก จึงได้ทำพิธีทางไสยศาสตร์ตัดศีรษะกุ่มภักดิ์ออกเสียแล้วต่อใหม่เพื่อหวังให้คลายความขลังลง จึงทำให้กุ่มภักดิ์ลดความ “เฮี้ยน” ลงนับแต่นั้น

ผียักษ์ ผู้วิจัยพบว่านอกจากเจ้าหลวงคำแดง ปู่แสะย่าแสะ และกุ่มภักดิ์ผู้รักษาเสาศินทขีลซึ่งเป็นยักษ์ที่ผู้คนรู้จักดีรวมถึงให้ความเคารพนับถืออย่างมากแล้ว คนภาคเหนือยังมีความเชื่อเรื่องผียักษ์ด้วย แต่ผียักษ์เหล่านี้เป็นผีที่ผู้คนไม่ได้ให้ความเคารพนับถือ เช่น ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ** (2542: 4085) กล่าวถึง *ผีเกะยักษ์* ว่าเป็นผีที่อยู่รักษาสถานที่ต่าง ๆ เช่น วัดร้าง ถ้ำ ป่า หรือที่อันเป็นแหล่งที่มีสมบัติฝังอยู่ คนภาคเหนือเชื่อว่าผีเกะยักษ์จะคอยพิทักษ์ทรัพย์สมบัติเหล่านั้นจนกว่าเจ้าของจะไปปรับทรัพย์สินเหล่านั้นคืน ในกรณีผีเกะยักษ์อยู่ในวัดนั้น เชื่อว่าผีเกะยักษ์คือวิญญาณของพระหรือเจ้าอาวาสที่ผิดวินัย ไม่อาจไปเกิดได้จึงต้องทำหน้าที่พิทักษ์วัดไปจนกว่าจะสิ้นกรรม ส่วนผีเกะยักษ์ที่อยู่ในป่า เชื่อว่าผีเกะยักษ์เป็นเจ้าป่าที่จะทำโทษเมื่อคนที่รุกล้ำเข้าไปทำผิดจารีตป่า

ความเชื่อเรื่องผียักษ์ปรากฏในพิธีกรรมด้วย เช่น ใน *คำเรียกขวัญ คำผูกข้อมือ* ในพิธีเรียกขวัญ มีการกล่าวเรียกขวัญมิให้ไปในแดนยักษ์ ความว่า “บ่หื้อขวัญเจ้าไปอยู่จิมผียักษ์ผีเย็นตัวใหญ่” หรือใน *คำกรวดน้ำ* ก็มีการกล่าวแผ่กุศลอุทิศให้แก่ยักษ์ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มผี ความว่า “อันว่ามีปีศาจทั้งหลาย สัพเพยักษ์ อันว่ายักษ์ทั้งหลาย... จุงอยู่เป็นสุข ให้พ้นจากทุกข์” (หนานเต้จา ม.ป.ป.: 127,300) เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมีความเชื่อว่ามีผียักษ์อยู่จริงในธรรมชาติ⁴

⁴ ความเชื่อเรื่องผียักษ์ ยังปรากฏในความเชื่อของผู้คนถิ่นอื่น ๆ ด้วย เช่น ไทลื้อ มีความเชื่อว่าผียักษ์เป็นผีร้ายที่หิวกระหาย จะมารบกวณผีเรือน ทำให้ผู้คนเจ็บป่วยไม่สบาย (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ 2547: 166) พวกเขียมัง มีความเชื่อว่าผียักษ์ เป็นบริวารของพระเจ้าคารี เทพเจ้าสูงสุดในความเชื่อของเขียมังที่สามารถบันดาลดี

จากที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า ในท้องถิ่นภาคเหนือมีความเชื่อเรื่องยักษ์ โดยยักษ์ที่อยู่ในความเชื่อมีทั้งที่เป็นผีดีและผีร้าย ยักษ์ที่เป็นผีดีนั้นเป็นผีที่ผู้คนเคารพนับถือมาช้านาน และยังคงมีบทบาทอยู่ในสังคมปัจจุบัน ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผู้คอยปกป้องคุ้มครองบ้านเมือง ตลอดจนผู้คนให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข จึงมีการทำพิธีเพื่อสังวเวียักษ์เป็นประจำ ทั้งที่เป็นพิธีที่จัดขึ้นเพื่อเซ่นไหว้ยักษ์โดยตรง พิธีที่จัดขึ้นเพื่อเซ่นไหว้ยักษ์ร่วมกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ส่วนยักษ์ที่เป็นผีร้ายจะเป็นผีที่มุ่งทำอันตรายผู้คน หรือทำให้เจ็บป่วย ชาวบ้านจึงต้องคอยระมัดระวังไม่ล่วงเกินยักษ์

อย่างไรก็ตาม ในการวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ว่าเป็นสัญลักษณ์แทนความเชื่อดั้งเดิมในที่นี้ ผู้วิจัยหมายถึงการพิจารณาว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ที่ถูกเล่าเพื่อเป็นตัวแทนการกล่าวถึงความเชื่อดั้งเดิมหรือการนับถือผีโดยรวม มิได้หมายความว่าตัวละครยักษ์เป็นสัญลักษณ์แทนการกล่าวถึงยักษ์ซึ่งผีจำพวกหนึ่งในความเชื่อของคนในท้องถิ่นภาคเหนือ

เมื่อได้เข้าใจลักษณะความเชื่อในท้องถิ่นภาคเหนือแล้ว ต่อไปผู้วิจัยจะได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ที่หมายถึงความเชื่อดั้งเดิม

จากการศึกษาบทบาทของยักษ์ในตำนานปรัมปราภาคเหนือในบทที่ผ่าน มา ผู้วิจัยพบข้อสังเกตว่า ตำนานปรัมปราภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำนานที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ตำนานพระธาตุ ตำนานพระพุทธรูป นิยมดำเนินเรื่องว่ายักษ์เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธเจ้า เช่น

ตำนานพระธาตุจอมศีล เล่าว่ายักษ์ล้านช้างพยายามจับพระพุทธเจ้ากินเป็นอาหาร

ตำนานพระธาตุดอยคำ เล่าว่ายักษ์สามตนพ่อ แม่ ลูก ไล่จับพระพุทธเจ้าเพื่อกินเป็นอาหาร

ตำนานวัดม่อนจำศีล เล่าว่ายักษ์คิดจับพระพุทธเจ้ามากิน

ข้อสังเกตดังกล่าวนี้หากพิจารณาตามแนวคิดที่ศิริพร ณ ถลางกล่าวไว้ในตอนต้นว่าตำนานปรัมปราเป็นข้อมูลที่สามารถสะท้อนให้เห็นลักษณะความเชื่อทางศาสนาของสังคมที่เป็นเจ้าของตำนานได้ ผู้วิจัยเห็นว่า อาจพิจารณาได้ว่าการที่ตำนานภาคเหนือเล่าถึงพระพุทธเจ้าและยักษ์ย่อมสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ถึงการกล่าวถึงพุทธศาสนากับความเชื่อ

ร้ายให้ได้ตามปรารถนา (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ 2545: 43) ในพม่า มีความเชื่อว่ายักษ์ เป็นนัต ซึ่งเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์อันเกิดจากการตายร้ายที่คอยคุ้มครองผู้คน (สุนทร ชุตินทรานนท์ 2542)

ดั้งเดิมนั้นเอง ทั้งนี้ การที่ตำนานเล่าว่ายักษ์ขัดแย้งพระพุทธเจ้านั้น ก็อาจตีความต่อไปได้ว่าเป็นการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ว่าความเชื่อดั้งเดิมขัดแย้งกับพุทธศาสนานั้นเอง

การตีความตำนานดังกล่าวนี้ นอกจากวิเคราะห์ตามแนวคิดของ ศิราพร ณ ถลาง แล้ว ผู้วิจัยยังได้ใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาประกอบการพิจารณาด้วย ซึ่งจากการศึกษาประวัติศาสตร์ล้านนาในเอกสารต่าง ๆ พบว่า ในอดีต เมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาสู่ดินแดนล้านนานั้น พุทธศาสนายังไม่ได้รับการยอมรับนับถือจากชาวล้านนาอย่างเต็มที่ เนื่องจากชาวล้านนานับถือผีอยู่ก่อนแล้ว อย่างไรก็ตาม ด้วยการสนับสนุนของพระมหากษัตริย์ พุทธศาสนาก็ค่อย ๆ ได้รับการยอมรับ และกลายเป็นความเชื่อหนึ่งที่ชาวล้านนายอมรับนับถือในเวลาต่อมา ดังที่ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527: 70) กล่าวไว้ว่า

ความเชื่อดั้งเดิมที่ดำรงอยู่ในหมู่ผู้คนในแถบที่เรียกว่า ล้านนาไทย เป็นความเชื่อในเรื่องอำนาจผี นางไม้ หรือวิญญาณของสรรพสิ่งต่าง ๆ ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาได้แผ่ขยายเข้ามาโดยเฉพาะผ่านทางราชสำนัก หรือผู้นำของชุมชนต่าง ๆ พุทธศาสนาซึ่งเป็นอุดมการณ์ใหม่ที่มีความกว้างขวาง ลึกซึ้ง มีหลักเกณฑ์ และมีเหตุมีผลมากกว่าในทัศนะของผู้ปกครองหรือหัวหน้าชุมชน พุทธศาสนาก็เลยถูกนำเข้ามา “ครอบ” ลงไปบนระบบความเชื่อเกี่ยวกับผี นางไม้ ภูตผีวิญญาณต่าง ๆ ที่เดิมมีอยู่มากมาย

ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ช่วงเวลาที่พุทธศาสนากำลังเผยแผ่อยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือนี้เอง อาจทำให้เกิดการขัดแย้งกันระหว่างการนับถือผีและการนับถือพุทธศาสนาในสังคมล้านนา ตำนานจึงบันทึกเหตุการณ์นี้ไว้ในรูปสัญลักษณ์ของยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธเจ้า

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าตำนานมักเล่าว่ายักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธเจ้าล้วนเป็นฝ่ายถูกพระพุทธเจ้าปราบทั้งสิ้น ไม่มีตำนานเรื่องใดเลยที่เล่าว่าพระพุทธเจ้าไม่สามารถปราบยักษ์ได้ หรือยักษ์สามารถเอาชนะพระพุทธเจ้าได้ ลักษณะดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่านอกจากการสื่อความหมายว่าพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมขัดแย้งกันแล้ว ตำนานยังมุ่งสื่อว่าพุทธศาสนาเป็นฝ่ายมีชัยเหนือความเชื่อดั้งเดิมด้วย

จากการศึกษาเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อของคนในท้องถิ่นภาคเหนือ พบว่า หลังจากรับพุทธศาสนาแล้ว ชาวล้านนามิได้เลิกนับถือผี หากแต่ปรับเปลี่ยนมาเป็นการนับถือผีควบคู่ไปกับการนับถือพุทธศาสนา ดังที่ สุรพล ดำริห์กุล (2542: 113) กล่าวว่า “แม้ว่าพระพุทธรูปจะได้รับการนับถืออย่างแน่นแฟ้นและมีบทบาทอย่างสำคัญเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวล้านนาเป็นอย่างมาก แต่อิทธิพลของพุทธศาสนาก็ไม่มากพอที่จะกลบเกลื่อนคติความเชื่อแบบดั้งเดิมได้หมด ดังนั้น ในสังคมของล้านนา การนับถือผีก็ยังคงมีอยู่และปะปนไปกับพระพุทธรูปศาสนา”

ดังนั้น การที่ตำนานอ้างว่าพระพุทธรูปเจ้าปราบยักษ์ได้ หรือในเชิงสัญลักษณ์คือการบ่งบอกว่าพุทธศาสนาเอาชนะความเชื่อดั้งเดิมได้จึงไม่สอดคล้องกับความจริงที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม สามารถอธิบายได้ว่าสาเหตุที่มักพบว่าตำนานเล่าว่ายักษ์เป็นฝ่ายถูกปราบนั้น เป็นเพราะตำนานเหล่านี้เป็นตำนานทางพุทธศาสนา เขียนขึ้นโดยพระภิกษุล้านนา⁵ ดังนั้น มุมมองในการเล่าเรื่องจึงจำกัดอยู่ในกรอบของพุทธศาสนา และต้องเล่าว่าพระพุทธรูปเจ้าคือผู้ที่สามารถปราบยักษ์ได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเห็นว่าการที่พุทธศาสนาเผยแพร่เข้ามาภายหลังและยังไม่ได้รับการยอมรับนับถือจากผู้คนที่นับถือความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนนั้น น่าจะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้แต่งตำนานต้องเขียนตำนานในลักษณะของการสถาปนาความสูงส่งและความสำคัญของพุทธศาสนาขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสำคัญที่เหนือกว่าความเชื่อดั้งเดิม ทั้งนี้เพื่อนำมาวิจารณ์ผู้ที่นับถือผีให้หันมานับถือพุทธศาสนา

จากที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ตำนานปรัมปราของภาคเหนือที่เล่าว่ายักษ์เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธรูปเจ้าเหล่านี้ เป็นตำนานที่เขียนขึ้นโดยความตั้งใจที่จะใช้ตำนานเป็นเครื่องมือสำหรับยกย่องพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการลดความสำคัญของความเชื่อดั้งเดิมที่ผู้คนในท้องถิ่นภาคเหนือนับถืออยู่ก่อนลง โดยปรับเล่าในเชิงสัญลักษณ์ กำหนดให้ตัวละครยักษ์เป็นตัวแทนความเชื่อดั้งเดิม ส่วนพระพุทธรูปเจ้าเป็นตัวแทนพุทธศาสนา จากนั้นจึงดำเนินเรื่องว่ายักษ์เป็นฝ่ายแพ้พระพุทธรูปเจ้า เพื่อสื่อความว่าพระพุทธรูปเจ้ามีความศักดิ์สิทธิ์กว่าความเชื่อดั้งเดิม

⁵ สวัสดิ์ อ่องสกุล (2551) กล่าวว่า ตำนานพระธาตุ ตำนานพระพุทธรูป ตำนานวัด และตำนานพระบาทจัดเป็นตำนานฝ่ายวัด ตำนานเหล่านี้เกิดขึ้นเพราะได้รับอิทธิพลการเขียนประวัติศาสตร์พุทธศาสนาจากลังกา โดยพระภิกษุจากเชียงใหม่ได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาในลังกา จึงได้แนวคิดการเขียนตำนานของลังกามาด้วย การเขียนตำนานเหล่านี้มีลักษณะเหมือนเขียนตามแบบฟอร์มที่กำหนดไว้ คือ พระภิกษุผู้แต่งตำนานต้องตั้งเรื่องย้อนไปให้ถึงสมัยพุทธกาลทุกเรื่อง ต้องกล่าวถึงพระพุทธรูปองค์เสด็จมาโปรดผู้คนในท้องถิ่นต่าง ๆ และทรงมีพระพุทธรูปทำนายถึงอนาคตของดินแดนนั้นว่าจะมีพระธาตุเกิดขึ้น

อนึ่ง ผู้วิจัยยังเห็นว่า หากพิจารณาที่พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ตัวละครยักษ์กระทำต่อพระพุทธเจ้า ยังจะทำให้เห็นความหมายเชิงสัญลักษณ์เพิ่มเติมที่สนับสนุนให้เห็นว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิมรวมถึงยังอาจสะท้อนให้เห็นความเป็นไปในสังคมภาคเหนือเมื่อรับพุทธศาสนาร่วมกับการนับถือผีด้วย

พฤติกรรมแรก ได้แก่ การเล่าว่ายักษ์จับคนในเมืองกินเป็นอาหาร หรือบังคับให้ส่งคนในเมืองมาเป็นเครื่องสังเวท เช่น

ตำนานพระธาตุคอกยาค่า เล่าว่า ยักษ์สามตนพ่อ แม่ ลูก มาจับคนในเมืองกินเป็นอาหารจนบ้านเมืองร้างผู้คน

ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เล่าว่า พระยาอาฬวีต้องส่งชาวเมืองไปเป็นอาหารแก่อาฬวกยักษ์ โดยมีการสร้างศาลาไว้แล้วนำคนไปส่งไว้บนศาลาเพื่อรอยักษ์มาจับไปกิน

จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้ เห็นได้ว่าตำนานมักเล่าถึงพฤติกรรมที่ยักษ์มาจับผู้คนไปกิน ทำให้ชาวเมืองเดือดร้อน ผู้วิจัยเห็นว่า พฤติกรรมของยักษ์ที่กล่าวไว้ในตำนานนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเลี้ยงผี ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญในลัทธิความเชื่อดั้งเดิม โดยผู้วิจัยเห็นว่าการที่ตำนานเล่าว่าคนถูกส่งไปเป็นอาหารยักษ์นั้น สื่อถึงการฆ่าสิ่งมีชีวิตเพื่อเซ่นสังเวทผี ขณะที่การเล่าว่ามีการสร้างศาลาไว้เพื่อให้ยักษ์มาจับคนไปกินนั้น ก็สื่อถึงการสร้างหอผีเพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมสังเวทผีนั่นเอง

ดังนั้น พฤติกรรมที่ยักษ์มาจับคนไปกินเป็นอาหาร หรือมากินคนที่ถูกส่งมาเป็นเครื่องสังเวทจึงสนับสนุนข้อวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ตีความว่าตัวละครยักษ์เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิม

พฤติกรรมที่ 2 คือการเล่าว่ายักษ์มาข่มขู่ คุกคาม ทำร้ายพระพุทธเจ้า ขับไล่พระพุทธเจ้าที่เข้ามาในที่อยู่ของตน หรือแข่งอิทธิฤทธิ์กับพระพุทธเจ้า เช่น

ตำนานพระธาตุปูปอ เล่าว่า ยักษ์ตรงเข้าทำร้ายพระพุทธเจ้าและไล่จับกินเป็นอาหาร

ตำนานพระนอนขอนแก่น เล่าว่า ยักษ์ขับไล่ไม่ให้พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในที่อยู่ของตน

ตำนานพระธาตุภูซาง เล่าว่า ยักษ์คิดประลองกำลังกับพระพุทธเจ้า

จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้ เห็นได้ว่ายักษ์มักแสดงพฤติกรรมไม่พอใจ พระพุทธเจ้า ผู้วิจัยจึงเห็นว่า พฤติกรรมของยักษ์ที่กล่าวไว้ในตำนานนี้ สะท้อนให้เห็นว่า ในอดีต เมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามา ความเชื่อดั้งเดิมได้ต่อต้านการเข้ามาของพระพุทธศาสนา

พฤติกรรมที่ 3 คือการเล่าว่ายักษ์พ่ายแพ้และยอมรับนับถือพระพุทธเจ้า ด้วยการแสดงการขอขมา ยกมือกราบไหว้ การรับศีล การหันมาจำศีล การขอบวช การเลิกฆ่าสัตว์ เลิกกินเนื้อมนุษย์ การถอดเขี้ยว การอุปัฏฐากพระพุทธเจ้า และการอยู่เฝ้ารักษาพระเกศาธาตุของ พระพุทธเจ้า เช่น

ตำนานวัดม่อนจำศีล เล่าว่า เมื่อพระพุทธองค์ทรงมานจนยักษ์ ยอมลดทิวาสแล้ว ยักษ์ยอมนับถือไตรสรณะและหันมาจำศีลไม่ทำร้ายใครอีก พร้อมทั้งยังทำ หน้าที่เฝ้ารักษาพระเกศาธาตุที่พระพุทธเจ้าประทานให้

ตำนานพระธาตุดอยคำ เล่าว่า ยักษ์สองตนผัวเมียสัญญาว่าจะ เลิกกินเนื้อมนุษย์ และลูกยักษ์ได้ขอบวชเป็นภิกษุในพุทธศาสนา

ตำนานพระนอนป่าเกิดถึ เล่าว่า เมื่อฟังเทศนาจากพระพุทธเจ้า แล้ว ยักษ์เกิดความศรัทธาในพุทธศาสนา จึงได้ถอดเขี้ยวออกจากปากเพื่อจะได้ไม่ทำร้ายผู้อื่น และหันมาถือศีล

จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้ เห็นได้ว่ายักษ์แสดงพฤติกรรมยอมรับ พระพุทธเจ้า ผู้วิจัยจึงเห็นว่า พฤติกรรมของยักษ์ดังกล่าวนี้ สื่อให้เห็นว่าภายหลังการปะทะกัน ระหว่างระบบความเชื่อทั้งสอง ความเชื่อดั้งเดิมก็เป็นฝ่ายยอมรับพุทธศาสนา ทั้งนี้ ผู้วิจัย พบว่าตำนานปรัมปราบางเรื่องได้แสดงให้เห็นว่าการยอมรับพุทธศาสนาของฝ่ายความเชื่อดั้งเดิม เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างเป็นขั้นตอนด้วย โดยความเชื่อดั้งเดิมมิได้ยอมรับพุทธศาสนาในทันทีทันใด แต่ค่อย ๆ ปรับตัวและในที่สุดได้กลายเป็นฝ่ายพุทธศาสนาอย่างสมบูรณ์ เช่น ตำนาน พระนอนขอนแก่น เล่าว่า ในครั้งที่ยักษ์ผู้มีหน้าที่เฝ้ารักษาต้นมะม่วงได้ฟังเทศนาจากพระกัสสปะ เขี้ยวยักษ์ได้หลุดร่วงออกมาเพียงข้างเดียวก่อน ต่อเมื่อยักษ์ได้ฟังเทศนาจากพระพุทธเจ้าอีกครั้ง เขี้ยวยักษ์อีกข้างจึงได้หลุดร่วงออกมา เป็นต้น

พฤติกรรมที่ 4 คือการเล่าว่ายักษ์เฝ้าดูแลรักษาพระเกศาธาตุที่ พระพุทธเจ้าประทานให้ เช่น

ตำนานพระนอนขอนแก่น เล่าว่าพระพุทธเจ้าได้ประทานพระ เกศาธาตุให้ยักษ์คอยดูแล

ตำนานพระธาตุดอยคำ เล่ายักษ์อยู่เฝ้าดูแลพระเกศาธาตุที่
พระพุทธรูปประธานให้ ณ บริเวณดอยคำ

จากตัวอย่างข้างต้น เห็นได้ว่าเมื่อยักษ์ยอมนับถือพระพุทธรูปแล้ว ยักษ์
ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้เฝ้าดูแลพระเกศาธาตุของพระพุทธรูป ผู้วิจัยจึงเห็นว่า พฤติกรรมของ
ยักษ์ดังกล่าวนี้ สื่อให้เห็นถึงการยอมรับความสำคัญของความเชื่อดั้งเดิม และปรับตัวเข้าหาความ
เชื่อดั้งเดิมของฝ่ายพุทธศาสนา กล่าวคือ การมอบหมายให้ยักษ์เป็นผู้เฝ้ารักษาพระธาตุแสดงถึง
การยกย่องให้ความเชื่อดั้งเดิมเป็นผู้คุ้มครองพุทธศาสนา ขณะเดียวกันก็เท่ากับเป็นการสื่อว่าพุทธ
ศาสนาได้ผนวกเอาความเชื่อดั้งเดิมเข้ามาไว้เป็นส่วนหนึ่งแล้ว

ดังนั้น พฤติกรรมของยักษ์เหล่านี้ จึงสนับสนุนผลการศึกษาที่ดีความว่า
ยักษ์เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิม และยังสะท้อนความเป็นไปในสังคมภาคเหนือเมื่อรับ
พุทธศาสนาว่ามาพร้อมกับ การนับถือผีด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมด สรุปได้ว่า ตำนานได้สะท้อนให้เห็นความหมาย
เชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ว่าเป็นความเชื่อดั้งเดิม การที่ยักษ์เป็นตัวปฏิบัติกับพระพุทธรูป สะท้อน
ว่าความเชื่อดั้งเดิมขัดแย้งกับพุทธศาสนา โดยพฤติกรรมของยักษ์ที่กระทำกับพระพุทธรูปสื่อให้
เห็นการต่อต้านพระพุทธรูปศาสนาของความเชื่อดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม ตำนานได้แสดงบทบาทสรุปว่ายักษ์
ยอมรับนับถือพระพุทธรูปศาสนา และกลายเป็นผู้รักษาดูแลพระเกศาธาตุของพระพุทธรูป ลักษณะ
ดังกล่าวนี้สะท้อนว่า หลังจากที่พุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมเกิดความขัดแย้งกันแล้ว ต่างฝ่าย
ต่างประนีประนอมยอมรับความสำคัญของกันและกัน

อนึ่ง การนำยักษ์มาวิเคราะห์ว่าเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิมนี้
ศิวพร ณ ถลาง และปรมินทร์ จารุวรรณ ก็ได้เคยเสนอผลการศึกษาไว้แล้วในหัวข้อ ภาษาของตำนาน:
สารจากตำนานปรัมปราไทย-ไท ในหนังสือ ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์
ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน (2548) และวิทยานิพนธ์เรื่อง ความขัดแย้งและการประนีประนอมใน
ตำนานปรัมปราไทย (2549) ทั้งนี้ ในการศึกษาของปรมินทร์ จารุวรรณ ยังพบว่าตัวละครในตำนาน
ปรัมปราไทยที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์หมายถึงความเชื่อดั้งเดิมนั้น นอกจากยักษ์แล้วยังมี
ตัวละครประเภทอื่นอีก ได้แก่ ฤๅษี นาค เทวดา กวาง หรือ เนื้อทราย

4.3.1.2 ความเชื่อทางพุทธศาสนา

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า พุทธศาสนานั้นเข้ามาสู่สังคมภาคเหนือในภายหลัง เดิมผู้คนในภาคเหนือนับถือผีอยู่ก่อนมาเป็นเวลาช้านาน การเข้ามาของพุทธศาสนาจึงต้องปรับตัว เข้ากับความเชื่อดั้งเดิม ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้พุทธศาสนาในภาคเหนือมีลักษณะเป็น พระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ลัทธิพราหมณ์ และ ความเชื่อดั้งเดิม มิใช่พุทธศาสนาที่เป็นพุทธปรัชญาเถรวาทหรือพุทธปรัชญามหายานโดยตรง⁶

ด้วยเหตุนี้ ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ผู้วิจัยจะกล่าวถึงต่อไปนี้ จึงหมายถึงพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ซึ่งได้ผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนาแบบอื่น โดยเฉพาะ ความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่นภาคเหนือ เป็นพุทธศาสนาที่มีลักษณะเกี่ยวพันกับอำนาจเหนือธรรมชาติ และอิทธิปาฏิหาริย์ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นองค์ประกอบ โดยมีฐานะเป็นสาวกในพุทธศาสนา หรือเป็นพุทธอุปัฏฐาก

จากการศึกษาดำเนินการปริวรรตภาคเหนือ ผู้วิจัยพบว่า ยักษ์เป็นตัวละคร มีลักษณะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนา มีบทบาทในการช่วยธำรงพุทธศาสนา ด้วยการช่วย ประดิษฐานและปกป้องคุ้มครองพระพุทธรูปศาสนา รวมถึงปกป้องบ้านเมืองที่เป็นที่ตั้งของพุทธ ศาสนาดังกล่าว เช่น

ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม เล่าว่ายักษ์มีบทบาทช่วยธำรงพุทธ ศาสนา โดยกุมภัณฑ์ช่วยคุ้มครองบ้านเมืองที่เป็นที่ตั้งพุทธศาสนา คือเมืองเชียงใหม่ด้วยการแสดง อิทธิฤทธิ์ผ่านเสาอินทขิล ทำให้ข้าศึกที่มาโจมตีต้องถอยทัพกลับไป

ตำนานถ้ำเชียงดาว เล่าว่ายักษ์มีบทบาทเป็นผู้ปกป้องคุ้มครอง พุทธศาสนา ผ่านการคุ้มครองของวิเศษที่จะนำถวายพระยาธัมมิกราชซึ่งจะมาเกิดเพื่อฟื้นฟูพุทธ ศาสนาในอนาคต

⁶ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2527: 33-35) อธิบายลักษณะของพุทธศาสนาเถรวาทแบบปรัชญา และพุทธ ศาสนาแบบชาวบ้านไว้ว่า พุทธศาสนาเถรวาทแบบปรัชญา (Orthodox Theravada Buddhism) เน้นสั่งสอน สัจธรรมอันเป็น “แก่น” ของพุทธศาสนา มีลักษณะไม่ขัดกับวิทยาศาสตร์ และมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การหลุดพ้น ส่วนพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน เป็นพุทธศาสนาที่มักจะพัวพันอยู่กับอิทธิปาฏิหาริย์ อำนาจเหนือธรรมชาติ เวทมนตร์คาถา บาป บุญ นรก สวรรค์ ฯลฯ แง่คิดหรือการอบรมที่ให้แกศาสนิกชนจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับทางโลก พุทธศาสนาแบบชาวบ้านเป็นการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ลัทธิพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีบางเวทดา จนเป็นระบบเดียวกัน และมีเป้าหมายอยู่ที่การมุ่งให้คำตอบและหาวิธีแก้ปัญหามานุษยวิทยาในชีวิตประจำวัน

ตำนานพระแก้วมรกต เล่าว่า กุมภภัณฑ์มีบทบาทช่วยเหลือในการสร้างพระแก้วมรกตอันเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ด้วยการอนุญาตให้นำลูกแก้วมรกตไปสร้างพระพุทธรูปได้

จากตัวอย่างดังกล่าวนี้ เห็นได้ว่าพฤติกรรมของยักษ์สะท้อนให้เห็นว่ายักษ์เป็นฝ่ายเดียวกับพุทธศาสนา มีบทบาทในเชิงบวกด้วยการช่วยคุ้มครอง อารามพุทธศาสนา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าตัวละครยักษ์ในตำนานปรัมปราภาคเหนือเป็นสัญลักษณ์แทนความเชื่อทางพุทธศาสนาด้วย

อย่างไรก็ตาม ในหัวข้อที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่ายักษ์ในตำนานปรัมปราภาคเหนือเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งตรงกันข้ามกับในหัวข้อนี้ที่ยักษ์กลับมีบทบาทเป็นสัญลักษณ์แทนความเชื่อทางพุทธศาสนา

ลักษณะดังกล่าวนี้ สามารถอธิบายได้ว่าเกิดจากกระบวนการที่พุทธศาสนาได้ผนวกเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลัทธิความเชื่อดั้งเดิมมาเป็นเทพองค์หนึ่งในพุทธศาสนา เพื่อให้พุทธศาสนาได้รับการยอมรับนั่นเอง ซึ่งวิธีการปรับเปลี่ยนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลัทธิความเชื่ออื่นให้มาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนาของตนดังกล่าวนี้ Jame Fergusson ได้แสดงความเห็นไว้ใน *Tree and Serpant Worship: Illustrations of Mythology and Art in India* (1971: 70-71) ว่าเป็นวิธีผนวกศาสนาเพื่อให้เกิดการยอมรับที่ปรากฏให้เห็นอยู่เสมอตั้งแต่สมัยพระเวทเป็นต้นมา โดยศาสนาที่ต้องการการยอมรับจะเปลี่ยนให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่ออื่นมาเป็นบริวารของเทพเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่เคารพบูชาเนื่องในลัทธิศาสนาของตน เช่น ในการผนวก นาค อันเป็นลัทธิความเชื่อดั้งเดิมของชนพื้นเมืองอินเดียเข้าเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้มีการกำหนดให้นาคมีสถานะเป็นบริวารของเทพเจ้าในศาสนาของตน เช่น การกำหนดให้อันันตนาคราช หรือเศษนาคมีบทบาทเป็นบัลลังก์ประทับของพระวิษณุ หรือกำหนดให้นาควาสุกกลายเป็นสังวาลของพระศิวะ เป็นต้น

มีข้อน่าสังเกตว่า ตัวละครยักษ์ที่เป็นสัญลักษณ์แทนความเชื่อทางพุทธศาสนานี้ นอกจากจะมีบทบาทคุ้มครองรักษาพุทธศาสนาแล้ว ยังมักมีบทบาทเป็นคุ้มครองบ้านเมืองด้วย เช่น *ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม* สะท้อนว่ากุมภภัณฑ์มีบทบาทช่วยคุ้มครองพุทธศาสนาควบคู่กับการช่วยปกป้องเมือง โดยการปกป้องเมืองจะทำให้พุทธศาสนาได้ตั้งมั่นต่อไป ส่วนการดูแลพุทธศาสนาก็ช่วยให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง เป็นต้น

ลักษณะดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะเป็นเพราะในภาคเหนือนั้น พุทธศาสนาได้รับการสนับสนุนโดยฝ่ายปกครอง ดังนั้น ตำนานจึงสะท้อนความเชื่อมโยงระหว่าง “ศาสนจักรและอาณาจักร” ไว้ในรูปสัญลักษณ์ดังกล่าว นอกจากนี้ การเล่าตำนานในลักษณะนี้ยังอาจใช้เป็นเครื่องมือสำหรับชี้้นำให้ผู้คนเห็นความสำคัญของการทำนุบำรุงศาสนาโดยอ้างถึงประโยชน์ที่จะได้รับในแง่ของการได้ช่วยทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง และชาวเมืองได้อยู่ดีกินดีอีกด้วย

ความเชื่อว่ายักษ์เป็นเทวดาทางพุทธศาสนานี้ ผู้วิจัยพบว่านอกจากจะปรากฏในตำนานปรัมปราแล้ว ความเชื่อนี้ยังปรากฏอยู่ในพิธีกรรมต่าง ๆ ของภาคเหนือด้วย เช่น ใน *คำเรียกอัญเชิญเทวดา* ซึ่งจะใช้กล่าวในงานบุญและมีเนื้อความกล่าวอัญเชิญเหล่าเทวดามาเป็นสักขีพยานนั้น พบว่าหนึ่งในเทวดาที่อัญเชิญมานั้นหมายรวมถึงยักษ์ด้วย ดังความว่า “พึงราฝุงเทพทำวอยู่ด่านดาวเขตโขงธรณี แผ่นผืนไกล...มีทั้งกุมภภัณฑ์ กับทะปะยักษม์เสลี้...อัญเชิญมาปัดดาโมทนา ลวดเป็นสักขีพยาน” (หนานเต้จา ม.ป.ป.: 19) หรือใน *คำเวหนานเข้าใหม่เดือนสี่เพง* (คำถวายข้าวใหม่ในวันเพ็ญเดือนสี่) ซึ่งจะมีเนื้อความกล่าวแผ่ส่วนกุศลให้แก่เทวดาทั้งปวงนั้นก็พบว่าหนึ่งในเทวดาที่อุทิศกุศลให้หมายรวมถึงยักษ์ด้วย ดังความว่า “บุญญาฐีสี่อันนี้นามีมาก จักอุทิศสะฝากไพหา ยังเทวดาทั้งหลายมวลหมู่...อสุราอสุรียักขายักขี เตชะมีองอาจ... จุงมายินดี จำนำหยาด เมื่อยามทานแท้ดีหลี” (อุดม รุ่งเรืองศรี 2546: 145) เป็นต้น

จากตัวอย่างคำบูชาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าในความรับรู้ของผู้คนภาคเหนือ ยังรับรู้ในลักษณะที่เข้าใจว่ายักษ์เป็นเทวดาในพุทธศาสนาด้วย

อนึ่ง ผู้วิจัยพบว่า การวิเคราะห์ว่าตัวละครในตำนานปรัมปราเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อทางพุทธศาสนาโดยวิเคราะห์จากพฤติกรรมของตัวละครที่มุ่งเน้นไปที่การประดิษฐานพุทธศาสนาหรือค้ำจุนพุทธศาสนานี้ ปรมินทร์ จารูวร ก็ได้เคยวิเคราะห์ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง *ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย* (2549) ทั้งนี้ ในการศึกษาของปรมินทร์ จารูวร พบว่าตัวละครในตำนานปรัมปราไทยที่เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อทางพุทธศาสนา นอกจากยักษ์แล้ว ยังมีตัวละครอื่นอีก ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระอานนท์ พระมหากัสสปเถระ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานเถระ พระองคุลิมาลเถระ พระเจ้าอโศก พระอินทร์ พระวิษณุกรรม กาช้าง หงส์ ฤๅษี นาค เทวดา กวาง หรือ เนื้อทราย โดยตัวละครเหล่านี้จะมีพฤติกรรมที่แสดงการมุ่งประดิษฐานพระพุทธศาสนาต่าง ๆ กัน เช่น พระอินทร์ เป็นผู้ช่วยประดิษฐานพระธาตุ โดยเนรมิตสิ่งต่าง ๆ ให้ รวมทั้งแต่งจักรยนต์ไว้รักษาพระธาตุ เทวดา เป็นผู้ช่วยรักษาพระธาตุ และลงโทษคน

ที่ลบล้างพระธาตุ ฤาษี เป็นผู้ตามเสด็จพระพุทธเจ้ามาเผยแผ่พุทธศาสนาในดินแดนไทย-ไท และเมื่อประดิษฐานพระธาตุแล้ว ก็ยังเป็นผู้เฝ้ารักษาพระธาตุด้วย นาค เป็นผู้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้า ด้วยการเนรมิตบ่อน้ำและกระบวยทองคำให้พระพุทธองค์ชำระล้าง ช่วยประดิษฐานพุทธศาสนาในดินแดนด้วยการทูลขอรอยพระบาทไว้เป็นที่สักการะ และช่วยเฝ้าดูแลพระบรมธาตุ เป็นต้น

4.3.2 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงคน

ตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ นอกจากจะมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงความเชื่อทางศาสนาแล้ว ยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงคนจริง ๆ ด้วย ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงคนของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ โดยจำแนกเป็น 3 หัวข้อ ได้แก่

4.3.2.1 ชนพื้นเมือง

4.3.2.2 บุคคลในครอบครัว

4.3.2.3 ผู้มีอำนาจ

4.3.2.1 ชนพื้นเมือง

ในการวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของชนพื้นเมืองนั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์จากการพิจารณาบทบาทยักษ์และลักษณะของตัวละครที่ปรากฏในนิทาน อย่างไรก็ตาม นอกจากการศึกษาด้วยวิธีดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยยังได้ใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และแนวคิดทางนิรุกติศาสตร์มาประกอบการวิเคราะห์ด้วย ดังนั้น ในหัวข้อนี้ ก่อนที่ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ที่หมายถึงชนพื้นเมือง ผู้วิจัยจึงจะขอนำเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์เรื่องลักษณะของกลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคเหนือ และเนื้อหาของแนวคิดทางนิรุกติศาสตร์เรื่องลักษณะชื่อชนชาติของ จิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์โดยสังเขปก่อน เพื่อให้เข้าใจที่มาของการวิเคราะห์ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของชนพื้นเมืองได้อย่างชัดเจน

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เรื่องลักษณะของกลุ่มชนพื้นเมืองที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณท้องถื่นภาคเหนือของไทยนั้น ผู้วิจัยศึกษาจากหนังสือ **ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม** ของ สุรพล ดำริห์กุล โดย สุรพล ดำริห์กุล (2542: 82) กล่าวว่า ภาคเหนือเป็นภูมิภาคที่มีธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ ดินแดนแห่งนี้จึงปรากฏมีร่องรอยของมนุษย์ที่เข้ามาตั้ง

ถิ่นฐานอาศัยอยู่นับแต่บรรพกาล หลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ที่อาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้แต่ดั้งเดิมเป็นชนหลายเผ่าพันธุ์ โดยเฉพาะในสมัยประวัติศาสตร์ช่วงเวลาก่อนการก่อตั้งอาณาจักรล้านนานั้น ได้ปรากฏมีกลุ่มชนต่าง ๆ หลายกลุ่มอาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้มาแต่ดั้งเดิม ดังสะท้อนให้เห็นได้จากการพบเรื่องราวของชนกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ปรากฏอยู่ในเอกสารตำนานพื้นถิ่นหลาย ๆ ฉบับ ปัจจุบันกลุ่มชนบางกลุ่มยังคงอาศัยอยู่ในภาคเหนือ แต่นอกจากนี้แล้ว ก็ยังมีชนกลุ่มใหม่อีกหลายกลุ่มได้เคลื่อนย้ายเข้ามาสู่ดินแดนแถบนี้เมื่อไม่นานมานี้ด้วย⁷

คำอธิบายดังกล่าว สรุปได้ว่า ประชากรที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือประกอบด้วยคนหลากหลายชาติพันธุ์ ทั้งที่เป็นกลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่มาแต่ดั้งเดิมหรือเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิม และชนกลุ่มใหม่

อย่างไรก็ตาม เฉพาะกลุ่มชนที่เชื่อว่าเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือของไทยมาเป็นเวลาช้านานแล้วนั้น สุรพล คำวิสุทธิกุล (2542) กล่าวว่ามียู่ 5 กลุ่มด้วยกัน คือ ลัวะ หรือ ละว้า ขอม หรือ กรอม มอญ หรือ เมงคบุตร กะเหรี่ยง หรือ ยาง และ คนไต หรือ ไท ซึ่งความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนเหล่านี้ ทำให้ชนพื้นเมืองทั้ง 5 กลุ่มนี้ล้วนมีเรื่องราวปรากฏในตำนานปรัมปราของท้องถิ่นภาคเหนือ รายละเอียดของชนพื้นเมืองเหล่านี้โดยสรุป มีดังนี้

1. **ลัวะ หรือ ละว้า** ลัวะเป็นชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่เป็นอาณาจักรล้านนามาแต่เดิม โดยน่าจะมีถิ่นฐานอยู่ในแถบภูเขาและที่ราบเชิงเขาในเขตจังหวัดเชียงราย เนื่องจากตำนานพื้นถิ่นหลาย ๆ ฉบับต่างสะท้อนว่าลัวะอาศัยอยู่ตามภูเขา เช่น **ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ** เล่าว่า ดินแดนที่กลายเป็นเมืองร้างหลังจากเมืองสุวรรณโคมคำล่มลง มีแต่พวกมิลักขุอยู่ตามซอกห้วยราวเขา โดยมีปู่เจ้าหลวงกูปคำเป็นหัวหน้า **ตำนานสิงหนวัติกุมาร** เล่าว่า เมื่อพระเจ้าสิงหนวัติกุมารอพยพผู้คนจากนครไทยเทศมาสร้างเมืองยังบริเวณที่เป็นเมืองสุวรรณโคมคำเก่า ก็ได้พบว่ามียุวกษัตริย์อาศัยอยู่ในแถบป่าภูเขาอยู่ก่อนแล้ว โดยมีเจ้าลาวกะยู่เป็นหัวหน้า ใน **พงศาวดารโยนก** เล่าว่า เมื่อพระเจ้าสิงหนวัติกุมารพาไพร่พลลงมาตั้งบ้านเมืองในบริเวณเมืองสุวรรณโคมคำเก่า นั้น ก็พบว่ามียุวกษัตริย์อาศัยอยู่เป็นหมู่ ๆ ตามแนวเขา มีปู่เจ้าลาวจกเป็นหัวหน้า

⁷ ชนกลุ่มใหม่ที่กล่าวถึงนี้ หมายถึง ชนที่เพิ่งอพยพหรือถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในเขตภาคเหนือในสมัยที่เมืองต่าง ๆ ในอาณาจักรล้านนาเริ่มฟื้นฟูบ้านเมือง ภายหลังจากตกเป็นเมืองขึ้นพม่าเป็นต้นมา ได้แก่ ไทเขิน ลื้อ เจียวหรือไทใหญ่ มอญ พม่า ญวน ตลอดจนชนชาวเขากลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ อีเก้อหรืออาข่า ลีซอหรือลีซุ มูเซอหรือลาหู่ กะเหรี่ยง แม้วหรือม้ง เข่าหรือเมี่ยน จีนฮ่อ (สุรพล คำวิสุทธิกุล 2542: 100-107)

ชนชาวลัวะนี้ถือเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองกลุ่มใหญ่ที่อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือมาแต่ดั้งเดิม และมีบทบาทสำคัญอยู่ในประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง เป็นกลุ่มชนที่มีส่วนต่อการบูรณาการทางสังคมและวัฒนธรรมของล้านนาในเวลาต่อมา

2. **ขอม** หรือ **กรอม** ขอมเป็นอีกชนชาติหนึ่งที่ปรากฏเรื่องราวในตำนานพื้นถิ่นของภาคเหนือ จึงเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้อาศัยอยู่ในดินแดนนี้มาเป็นเวลานานแล้ว ใน **ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ** เล่าว่า ขอมเป็นชาวเมืองของแคว้นสุวรรณโคมคำ ใน **ตำนานสิงหนวัติกุมาร** เล่าว่า ขอมเป็นกลุ่มชนที่เดิมมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองโพธิสารหลวงอันเป็นเมืองที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ต่อมาได้ขยายอาณาเขตขึ้นมาสร้างเมืองสุวรรณโคมคำอยู่ในภาคเหนือ และอพยพแยกย้ายกันไปภายหลังจากเมืองสุวรรณโคมคำล่มลง โดยส่วนหนึ่งไปอยู่ที่เมืองอุ้มงคเสลา บริเวณลุ่มแม่น้ำกก ต่อมาพระเจ้าสิงหนวัติกุมารได้ยกทัพไปปราบขอมดำที่เมืองอุ้มงคเสลา แต่ขอมดำก็เป็นกบฏในเวลาต่อมาและได้ขับไล่พระองค์พังเชื้อสายของพระเจ้าสิงหนวัติกุมารออกจากเมือง จนกระทั่งต่อมาพระเจ้าพรหมโอรสของพระองค์พังต่อผู้ซึ่งเมืองโยนกคืนจากขอมได้

การที่ขอมมีเรื่องราวปรากฏในเอกสารตำนานได้ช่วยชี้ให้เห็นว่าชนชาตินี้เป็นชนสำคัญกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในดินแดนแถบนี้มาแต่โบราณ ทั้งนี้เชื่อว่าขอมเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการของพลเมืองในแคว้นโยนกและแคว้นหริภุญชัยในอดีต ก่อนที่จะมาเป็นอาณาจักรล้านนาในยุคต่อมา

3. **มอญ** หรือ **เมงคบุตร** ชนชาติมอญเป็นชนพื้นเมืองอีกกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในดินแดนภาคเหนือมาเป็นเวลานานแล้ว โดยมีถิ่นอาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง มอญเป็นชนชาติที่มีความเกี่ยวข้องกับเมืองหริภุญชัยอย่างใกล้ชิดจนเชื่อกันว่าพลเมืองของแคว้นหริภุญชัยนั้นเป็นชนชาวมอญ ใน **ตำนานนางจามเทวี** กล่าวว่าพวกเมงคบุตรได้อาศัยอยู่ในบริเวณที่ต่อมาได้สร้างเป็นเมืองหริภุญชัย โดยฤๅษีวาสุเทพได้ให้อาศัยอยู่ในเมืองมิลสังฆนครซึ่งตั้งอยู่ใกล้เชิงดอยสุเทพ เมื่อสร้างเมืองหริภุญชัย ชาวมอญจึงถือเป็นชาวเมืองของแคว้นหริภุญชัยด้วย โดยนางจามเทวีได้ทรงจัดให้ชาวมอญอยู่ทางหนประจิมของเมือง

ชนชาติมอญนี้ถือเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือมาแต่โบราณ มีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์และมีส่วนต่อการพัฒนาสังคม วัฒนธรรมของหริภุญชัย

4. **กะเหรี่ยง** หรือ **ยาง** ชนเผ่ากะเหรี่ยงเป็นชนชาติที่อาศัยอยู่ในดินแดนภาคเหนือตอนบนมาเป็นเวลานานแล้ว ชนกลุ่มนี้มีเรื่องราวปรากฏอยู่ใน **ตำนานจามเทวีวงศ์** ว่า เมื่อพระพรหมฤๅษีสร้างเมืองเขลางค์นครในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำวังและได้ราชาภิเษกพระเจ้าอนันตยศเป็นกษัตริย์ครองเมืองนั้น พวกกะเหรี่ยงทั้งหลายที่อยู่โดยรอบเป็นอันมากก็ได้พากันมาร่วมงานราชาภิเษกด้วย

5. **ไต** หรือ **ไท** ชนเผ่าไตหรือไทเป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้มาเป็นเวลานานแล้ว ใน **ตำนานสิงหนวัติกุมาร** เล่าว่า คนไตเป็นกลุ่มคนที่พระเจ้าสิงหนวัติกุมารได้พาอพยพเข้ามาจากนครไทยเทศเข้ามาสู่ที่ราบลุ่มจังหวัดเชียงราย ใน **ตำนานสุวรรณคำแดง** เล่าว่ากลุ่มชนที่อยู่ในสายวงศ์ของท้าวสุวรรณคำแดงเป็นพวกไต ชนกลุ่มนี้ได้เคลื่อนย้ายลงมาอาศัยอยู่แถบบริเวณเชิงดอยอ่างสลุ และได้สร้างเมืองขึ้นในบริเวณที่ราบริมฝั่งแม่น้ำปิง ต่อมาเมืองล่มได้เคลื่อนย้ายมาสร้างเมืองใหม่ที่เชิงดอยสุเทพชื่อว่าเมืองเชษฐบุรี เป็นเมืองที่อยู่ร่วมกันของชนเผ่าไตกับชนชาวลัวะ โดยมีพระยาสระเกษเป็นหัวหน้าในหมู่ชาวไต และมีพระยาวิวอเป็นหัวหน้าในหมู่ชาวลัวะ ต่อมาพวกผีจากขอกฟ้าต้ายินมาตีเมืองไตส่วนหนึ่งจึงหนีไปอยู่เมืองพะเยา ส่วนพวกที่เหลือต้องปลอมเป็นลัวะ เพื่อมิให้ผีจากขอกฟ้าต้ายินจับได้และทำอันตราย

จากที่กล่าวมาแล้วนี้สรุปได้ว่า ลัวะ ขอม มอญ กะเหรี่ยง และไต เป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมของภาคเหนือที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคเหนือมาเป็นเวลาช้านานแล้ว ด้วยเหตุที่ชนพื้นเมืองเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมในท้องถิ่นมาแต่อดีตรั้งปรากฏมีเรื่องราวของชนพื้นเมืองเหล่านี้เล่าไว้ในตำนานปรัมปราของภาคเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำนานที่อธิบายความเป็นมาของบ้านเมืองในท้องถิ่นภาคเหนือ

ในส่วนข้อมูลเรื่องแนวคิดทางนิรุกติศาสตร์นั้น เป็นข้อมูลที่พบในบทความเรื่อง ลักษณะสองด้านของชื่อชนชาติ ซึ่งศึกษาโดย จิตร ภูมิศักดิ์ (2534)

บทความเรื่องนี้ ศึกษาความหมายของชื่อชนชาติต่าง ๆ จำนวนหนึ่งทางเอเชีย ซึ่งผลการศึกษานำเสนอให้เห็นว่าชื่อชนชาติต่าง ๆ นั้น เป็นชื่อที่ถูกตั้งขึ้นโดยจงใจให้มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ทางการเมืองการปกครอง

ในบทความนี้ จิตร ภูมิศักดิ์ พบว่าชื่อชนชาติจะมีลักษณะ 2 ด้าน ดังนี้

ลักษณะด้านที่ 1 ความหมายที่ต่ำทราม จิตร ภูมิศักดิ์ พบว่าชื่อชนชาติที่เขาศึกษาจำนวนหนึ่งมีความหมายที่สื่อถึงความต่ำทรา ม ชือชนชาติที่มีความหมายดังกล่าวนี้ เป็นชื่อที่ชนชาติที่เจริญกว่าหรือมีฐานะปกครองทางการเมืองในสังคมเรียกชนชาติที่ล้าหลังกว่า หรืออยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของตน เพื่อแสดงความเหยียดหยามดูถูก โดยพบว่าการตั้งชื่อจะแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเป็นการตั้งชื่อเพื่อแสดงความเหยียดหยามดูถูกทางเชื้อชาติพันธุ์ ส่วนอีกลักษณะหนึ่งเป็นการตั้งชื่อเพื่อแสดงความเหยียดหยามดูถูกโดยฐานะทางสังคม

กรณีการตั้งชื่อเพื่อแสดงความเหยียดหยามดูถูกทางเชื้อชาติพันธุ์นั้น ลักษณะเด่นจะอยู่ที่การแสดงออกว่าไม่ยอมรับว่าชนชาติที่มีระดับความเจริญต่ำกว่าตน หรืออยู่ใต้การปกครองของตนเป็น **คน** หากจะเรียกด้วยชื่อที่มีความหมายเป็น **สัตว์** และ **ผี** โดยชื่อที่มีความหมายเป็น **สัตว์** จะเน้นที่เป็นสัตว์เลื้อยคลาน หรือตัวหนอนตัวแมงชั้นต่ำ ส่วนชื่อที่มีความหมายเป็น **ผี** มักเรียกเป็น ผี ปีศาจ ยักษ์มาร หรือ อมนุษย์ที่ป่าเถื่อนดุร้าย เช่น คนไตในพม่าเรียกชาวกะฉิ่น ว่า **ขาง** ซึ่งคำว่าขาง แปลว่า **กิ้งก่า** คนไทยเรียกชาวป่าที่อาศัยอยู่บริเวณป่าในจังหวัดน่าน อยู่ไม่เป็นหลักแหล่ง ที่อยู่มักมุงด้วยใบตอง และเมื่อใบตองตั้งเหลืองก็จะพากันอพยพโยกย้ายต่อไปว่า **ผีตอเหลือง** ชาวเวียดนามเรียกชนส่วนน้อยทั้งหมดในประเทศว่า **ม้อย** แปลว่า **ผีป่า** คนไท-ลาวโบราณ เรียกชาวยางแดงว่า **ผีเสื้อ ยักษ์** เป็นต้น

ส่วนกรณีการตั้งชื่อเพื่อแสดงความเหยียดหยามดูถูกโดยฐานะทางสังคมนั้น พบว่าจะแสดงออกโดยยอมรับว่าชนชาติอื่น ๆ เป็นคน แต่วัดระดับชั้นของชนแต่ละชนชาติด้วยฐานะทางสังคมของชนชาตินั้น ๆ ซึ่งสิ่งที่ใช้ชี้ขาดในการวัดก็คืออำนาจการปกครองทางการเมือง ชนชาติที่กุมอำนาจปกครองทางการเมืองจะเป็นผู้อยู่สูงกว่า ส่วนชนชาติที่ถูกปกครอง หรือเป็นเมืองขึ้นจะมีฐานะต่ำกว่า คำเรียกชื่อชนชาติที่อยู่ภายใต้อำนาจการปกครองทางการเมืองจะใช้ชื่อที่มีความหมายแปลว่าเป็น **ข้า** เป็น **ข้าทาส** และ **คนป่าเถื่อน ไร้ความเจริญ ไร้เงา เลวทราม** ฯลฯ เช่น ชื่อ **มิลักชะ มิลักขุ** หรือ **มิลักไซ** อันแปลว่า **คนป่าเถื่อน คนชาวเขา คนชั้นต่ำ คนไม่บริสุทธิ์** เป็นชื่อที่ถูกชนเผ่าอารยัน ซึ่งเป็นผู้ถืออำนาจปกครองทางการเมืองนำมาใช้เรียกชนพื้นเมืองดั้งเดิมเผ่าต่าง ๆ ในอินเดียซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของตน อันได้แก่ ชนเผ่าเนกริต ชนเผ่าออสตริค ชนเผ่าทราวิท และชนเผ่ามังกอล ชื่อ **ตองตู** อันแปลว่า **คนดอย** เป็นชื่อที่พม่าใช้เรียกชนชาติส่วนน้อยพวกหนึ่งในชายแดนพม่า-ไทย ชื่อ **ข่า** อันแปลว่า **ข้า** เป็นชื่อที่ชาวลาวใช้เรียกชนพื้นเมืองในประเทศลาว เป็นต้น หรือนอกจากนี้อาจเรียกตามลักษณะพิเศษของชนชาตินั้น ๆ ที่ตนถือว่าวิปริตผิดสามัญมนุษย์ในสังคมของตน เช่น ชื่อ **เซม้ง** ซึ่งแปลว่า **ค่าง** หรือ **ลิงดำแขนยาวชนิดหนึ่ง** เป็นชื่อที่ชาวมลายูโบราณนำมาใช้เรียกชนล้าหลังเผ่าเนกริต ซึ่งมีลักษณะ

เด่นอยู่ที่สามารถเดินทางในป่าได้อย่างคล่องแคล่วว่องไวมาก คล้ายกับเป็นลิงหรือค่าง ชื่อ **ข้าฮอก** ซึ่งคำว่า ฮอก แปลว่า กระรอก เป็นชื่อที่ชาวลาวนำมาใช้เรียกชนเผ่าข้า ซึ่งวิ่งได้รวดเร็วคล้ายกระรอก เป็นต้น

ลักษณะด้านที่ 2 ความหมายที่ดั่งงาม จิตร ภูมิศักดิ์ พบว่า ขณะที่ชื่อชนชาติจำนวนหนึ่งมีความหมายต่ำทราม ชื่อชนชาติอีกจำนวนหนึ่งกลับมีความหมายที่ดั่งงาม อันเป็นความหมายที่ตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิงกับความหมายแรก การตั้งชื่อชนชาติที่มีความหมายดั่งงามจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรก เป็นการตั้งชื่อชนชาติให้มีความหมายที่ดั่งงามเพื่อแสดงการตอบโต้ชนชาติที่เรียกตนด้วยชื่อที่มีความหมายเลวทราม ส่วนลักษณะที่ 2 เป็นการตั้งชื่อชนชาติให้มีความหมายที่ดั่งงามเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่

กรณีการตั้งชื่อชนชาติให้มีความที่ดั่งงามเพื่อแสดงการตอบโต้ นั้น จิตร ภูมิศักดิ์ กล่าวว่า เป็นปฏิกริยาที่เกิดจากชนชาติที่ถูกเรียกอย่างดูถูกเหยียดหยามพยายามตอบโต้ว่าตนไม่ได้ต่ำต้อยเช่นที่ผู้อื่นมอง การตอบโต้ด้วยการตั้งชื่อชนชาติตนให้มีความหมายที่ดั่งงามจะมี 2 ลักษณะ

ลักษณะแรก เป็นการตั้งชื่อชนชาติให้มีความหมายแปลว่า **คน** การตั้งชื่อในลักษณะนี้เป็นการตอบโต้การถูกเหยียดหยามที่ชนชาติอื่นกล่าวหาว่าตนมิใช่คน หากแต่เป็นสัตว์หรือผี เช่น ชาวเขม้งที่จังหวัดตรัง เรียกตนเองว่า **เมนิก** ซึ่งแปลว่า **คน** เพื่อตอบโต้ที่ถูกคนไทยเรียกว่าเงาะ ชนพื้นเมืองข้างมากในลาวเหนือเรียกตนเองว่า **ขมุ** ซึ่งแปลว่า **คน** เพื่อตอบโต้ที่ถูกคนลาวเรียกว่าข้า คนป่า เรียกตนเองว่า **มะบริ** แปลว่า **คนอยู่ป่า** เพื่อตอบโต้ที่ถูกคนไทยเรียกว่าผีตอแหล่ ชาวยางแดงเรียกตนเองว่า **กะยา** แปลว่า **คน** เพื่อตอบโต้ที่ถูกคนไทยเรียกว่าผี ยักษ์ เป็นต้น

ลักษณะที่ 2 เป็นการตั้งชื่อชนชาติตนให้มีความหมายแปลว่า **คนอารยะ** เป็นคนเมืองมิใช่คนป่า การตั้งชื่อในลักษณะนี้เป็นการตอบโต้การถูกเหยียดหยามที่ชนชาติอื่นกล่าวหาว่าตนเป็นคนป่าเถื่อน อารยะ เช่น ชาวไทยภาคเหนือในบริเวณจังหวัดลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ เชียงราย เรียกตนเองว่า **คนเมือง** หมายถึงว่าตนเองเป็นชาวเมือง มิใช่ชาวป่า เพื่อตอบโต้ที่ถูกคนไทยภาคกลางและคนพม่าเรียกอย่างดูถูกว่าเป็นลาว เป็นต้น

ส่วนกรณีการตั้งชื่อชนชาติให้มีความหมายที่ดั่งงามเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ นั้น จิตร ภูมิศักดิ์ กล่าวว่า เป็นปฏิกริยาที่เกิดจากชนชาติที่เป็นเบี้ยบน คือมีฐานะปกครองทางการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ต้องการแสดงความยิ่งใหญ่ของชนชาติตนว่ามีที่สูงส่งกว่าชนชาติอื่น ๆ การตั้งชื่อจะมี 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือ การตั้งชื่อชนชาติให้

ความหมายแปลว่าชนชาติตนเป็นเจ้าของใหญ่ทางการเมือง เป็นนายเหนือชนชาติอื่น ๆ ในปกครอง เช่น เมื่อชาวลาวสามารถเอาชนะชนเผ่าอื่น ๆ และกลายเป็นผู้ปกครองนั้น แต่เดิมได้เรียกตนเองว่าลาว ซึ่งในความหมายดั้งเดิมแปลว่า **ชนผู้เป็นนาย ผู้มีอำนาจ ผู้เป็นใหญ่** เป็นต้น และลักษณะที่ 2 เป็นการตั้งชื่อชนชาติให้มีความหมายแปลว่าชนชาติตนเป็นชาติที่เจริญ เป็นชาติอารยะ เช่น เมื่อชนเผ่าที่อพยพจากที่ราบสูงระหว่างยุโรปกับเอเชียมาอินเดีย สามารถเอาชนะและขึ้นมาปกครองชนพื้นเมืองในอินเดียได้นั้น ได้เรียกตนเองว่า **อารยัน** ซึ่งแปลว่า **ผู้ที่มีความเจริญ**

ทั้งนี้ จิตร ภูมิศักดิ์ (2534: 247) ยังเสนอว่า ความถือตัวว่าตนเป็นผู้พิชิต และเจริญก้าวหน้ากว่าชนพื้นเมืองนี้ก็ปรากฏในความสำนึกของคนโบราณภาคเหนือด้วย เนื่องจากพบว่าในตำนานปรัมปราของภาคเหนือก็ปรากฏให้เห็นว่ามีการใช้คำแสดงความเหยียดหยามชนเผ่าอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันกับที่พบในตำนานปรัมปราของชาติอื่น ๆ เช่นกัน เช่น ใน **ตำนานจามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์** มีการใช้คำว่า **มิลักขุ** อันแปลว่าคนป่าเถื่อน คนชั้นต่ำ เรียกชนเผ่าละว้าพื้นเมืองของแคว้นลำพูน ใน **ตำนานสิงหนวัติกุมาร** มีการใช้คำว่า **มิลักกย** เรียกชนเผ่าละว้าพื้นเมืองในบริเวณเชียงแสน เป็นต้น จากข้อมูลดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าตำนานปรัมปราภาคเหนือมีลักษณะที่สามารถนำมาวิเคราะห์ตัวละครในตำนานในเชิงสัญลักษณ์ได้

จากที่กล่าวมาแล้วนี้ จะเห็นได้ว่าการศึกษาชื่อชนชาติตามแนวนิรุกติศาสตร์ของ จิตร ภูมิศักดิ์ ทำให้เห็นว่าตัวละครที่ปรากฏในตำนานปรัมปรานั้น อาจมองในแง่ที่เป็นสัญลักษณ์แทนกลุ่มชนต่าง ๆ ได้ด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจนำแนวคิดดังกล่าวมาศึกษาตัวละครยักษ์ในตำนานปรัมปราภาคเหนือของไทยเพื่อวิเคราะห์ว่ายักษ์ในตำนานของภาคเหนือสามารถตีความได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของชนพื้นเมืองในท้องถิ่นภาคเหนือได้หรือไม่

หลังจากที่ได้อธิบายข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะกลุ่มชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือและแนวคิดทางนิรุกติศาสตร์แล้ว ต่อไปผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มีความหมายหมายถึงชนพื้นเมือง

จากการศึกษาบทบาทของยักษ์ในตำนานปรัมปราภาคเหนือในบทที่ผ่าน มา ผู้วิจัยพบว่ายักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธเจ้าในตำนานบางเรื่องได้แสดงให้เห็นลักษณะความเป็นอยู่ใกล้เคียงกับคน เช่นใน **ตำนานดอนเต้า** (2512: 362) เล่าว่า ยักษ์อยู่กันเป็นกลุ่มในบ้านเมืองของตน และมักมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกัน ดังความว่า

...พระพุทธเจ้าก็เสด็จไปทานาที่นั่นก็เป็นบ้าน
 ยักษ์เมืองยักษ์ทั้งหลาย เขาก็เข้ามาอยู่กันเต็มบ้านเต็มเมืองแล้ว
 ...พระพุทธเจ้าก็ปราบเพื่อว่าจักเทศนาธรรมจักกปวัตตนสูตรหรือ
 หมูยักษ์เย็นกุ่มกัณฑ์... หมูยักษ์เย็นทั้งหลายฟังพระธรรมเทศนา
 แห่งพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ลวดบิบบเปียนเพียรกระทำร้ายแก่กันแล...

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ จะเห็นได้ว่ายักษ์ที่ตำนานกล่าวถึงมีลักษณะ
 คล้ายมนุษย์ โดยมีการอยู่รวมกันเป็นสังคม และอาจเกิดความขัดแย้งกันขึ้นในหมู่คณะได้
 นอกจากนี้ตำนานยังไม่ได้ให้รายละเอียดในเรื่องการใช้ฤทธิ์ อันแสดงถึงลักษณะของการเป็นผู้มี
 อำนาจเหนือธรรมชาติของยักษ์ด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นปฏิปักษ์กับ
 พระพุทธเจ้าในตำนานบางเรื่องอาจจะมีได้มีความหมายว่าเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิม
 หากแต่ น่าจะมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงคน

จากการศึกษาเอกสารข้อมูลต่าง ๆ ที่ให้รายละเอียดเรื่องลักษณะสังคม
 วัฒนธรรมของชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นภาคเหนือ ผู้วิจัยพบว่า ชนพื้นเมืองเหล่านี้มีความ
 เป็นอยู่เรียบง่ายผูกพันกับธรรมชาติ ยังไม่มีความเจริญทางวัฒนธรรมเท่ากับคนที่อยู่ในเขตเมือง
 ชนพื้นเมืองเหล่านี้นับถือผีอย่างเคร่งครัด และมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการเลี้ยงผีต่าง ๆ อยู่มากมาย
 ตลอดปี เช่น บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2545) กล่าวว่า ละว้าบางกลุ่มมีพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษ และผี
 ป่า และยังมีประเพณีการล่าสัตว์คนนำไปเช่นบูชาผีไร่เป็นประจำทุก ๆ ปีด้วย⁸ หรือชาวกะเหรี่ยง

⁸ ที่มาของประเพณีล่าหัวมนุษย์ของละว้านี้ มาจากตำนานเรื่องหนึ่ง เล่าว่า หัวหน้าชาวละว้าคนหนึ่งไป
 ซื้อพันธุ์ข้าวจากชาวจีนฮ่อ แต่เมื่อนำพันธุ์ข้าวนั้นมาปลูกกลับไม่ขึ้น หัวหน้าละว้าโกรธหาว่าพ่อค้าชาวจีนฮ่อเอา
 พันธุ์ข้าวลวกน้ำร้อนมาขายให้ จึงใช้ลูกน้องของตนไปซื้อพันธุ์ข้าวจากพ่อค้าจีนฮ่อคนนั้นอีก แต่ครั้งนี้ให้ตัดเอา
 ศีรษะชาวจีนฮ่อนั้นมาด้วย ลูกน้องก็ปฏิบัติตาม โดยเอาข้าวใส่ตะกร้าข้างล่าง ศีรษะชาวจีนฮ่อใส่ข้างบน เมื่อ
 นำมามอบให้แก่หัวหน้าของตนพันธุ์ข้าวนั้นก็เต็มไปด้วยเลือดและน้ำหนอง เมื่อนำไปปลูกในไร่ปรากฏว่าข้าวนั้น
 เจริญงอกงามผิดปกติ จึงเชื่อว่าเป็นพันธุ์ข้าวผีโปรด นับจากนั้นมาจึงถือเป็นธรรมเนียมต้องตัดศีรษะมนุษย์
 มาบูชาผีไร่ ทั้งนี้ เวลาล่าศีรษะมนุษย์ในปีหนึ่งมี 3 เวลา คือ เวลากำลังจะเริ่มปลูกข้าวไร่ เวลาเก็บเกี่ยวข้าวไร่
 และก่อนปีใหม่ พิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาผีไร่ด้วยศีรษะมนุษย์เริ่มด้วยการนำเอาไม้ไผ่ลำหนึ่งทะลุปล้องข้างใน
 เอาศีรษะมนุษย์ใส่ไว้ข้างบน โดยผ่าไม้เป็นซีกสานคล้ายตะกร้าตาห่าง ๆ ทำหนึ่งคากลม เสาไม้ไผ่นี้ปัก ณ ลาน
 กลางบ้าน มีท่อไม้รองรับน้ำเหลืองให้ไหลลงมาสู่พันธุ์ข้าวไร่ในกระบุงข้างล่าง เมื่อเสร็จพิธีหัวกะโหลกมนุษย์จะ
 ถูกนำไปรวมกันไว้ยังเรือนผีหรือศาลหัวกะโหลกซึ่งปลูกติดกับหมู่บ้าน มีการเซ่นบูชาผีหัวกะโหลกปีละ 1 ครั้ง

ก็มีพิธีฆ่าสัตว์เลี้ยวมืออยู่เสมอเพื่อฉลองชัย เพื่อขอขมาที่กระทำผิดจารีตประเพณี และเพื่อบำบัดโรคภัยซึ่งเชื่อว่าเกิดจากภูติผีกระทำ เป็นต้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่ายักษ์ที่เป็นสัญลักษณ์หมายถึงคนนี้ น่าจะมีความหมายเฉพาะเจาะจงลงไป หมายถึงคนที่ไม่ได้นับถือพุทธศาสนา ซึ่งก็คือชนพื้นเมืองที่ยังคงนับถือผีอยู่นั่นเอง โดยผู้แต่งตำนานอาจเห็นว่าความเป็นอยู่ของชนพื้นเมืองที่ยังชีพด้วยการล่าสัตว์ ตลอดจนมีการประกอบพิธีกรรมสังเวฬุด้วยการฆ่าสัตว์เพื่อเอาเลือดและเนื้อมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้นั้นเป็นการกระทำที่โหดเหี้ยม ป่าเถื่อน เหมือนยักษ์ จึงนำยักษ์มาเป็นสัญลักษณ์แทนการล่าถึงชนพื้นเมืองเหล่านี้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ เมื่อวิเคราะห์ตามแนวทางการศึกษาของจิตร ภูมิศักดิ์ ก็จะได้เห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกัน โดยพิจารณาได้ว่าผู้เขียนตำนานอาจรู้สึกมีอคติกับชนพื้นเมืองเหล่านี้ เห็นว่าป่าเถื่อน ด้อยวัฒนธรรม จึงได้เรียกว่าเป็น ยักษ์ มิใช่คน

การที่ตำนานเล่าว่าพระพุทธเจ้าเป็นปฏิปักษ์กับยักษ์ และปราบยักษ์ที่มีความหมายหมายถึงชนพื้นเมืองนี้ จึงตีความได้ว่าเมื่อพุทธศาสนาเผยแผ่มาสู่กลุ่มชนพื้นเมืองนั้น ชนพื้นเมืองเหล่านี้นับถือผี แต่สุดท้ายก็หันมานับถือพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วว่าตำนานปรัมปราภาคเหนือเขียนขึ้นโดยภิกษุในพุทธศาสนา การดำเนินเรื่องจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อยกย่องพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ดังนั้น การที่ตำนานเล่าว่ายักษ์หันมานับถือพุทธศาสนา และหลังจากนั้นยักษ์ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขไม่ต้องทะเลาะกันอีก อีกทั้งบ้านเมืองก็พลอยมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นจากเดิมนั้น จึงเป็นความตั้งใจที่จะใช้ตำนานเป็นเครื่องมือเชิดชูความสูงส่งของพุทธศาสนา โดยแฝงความหมายเชิงสัญลักษณ์ผ่านตัวละครยักษ์ว่าหากผู้ที่นับถือผีหันมานับถือพุทธศาสนาแล้ว ก็จะได้พบแต่ความสุขในชีวิต ไม่ต้องทำบาปและดำเนินชีวิตเยี่ยงคนป่าเถื่อนอีกต่อไป

อนึ่ง การนำยักษ์มาวิเคราะห์ว่าเป็นสัญลักษณ์ของชนพื้นเมืองนี้ ยังพบในงานวิจัยของ ประมินท์ จารุวรรณ และปฐม หงษ์สุวรรณ ด้วย โดยศึกษาไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง **ความ**

โดยฆ่าควายดำสังเวฬุ มีการเดินรำหิ้วหัวกะโหลกเวียนไปมา นอกจากนี้ ยังมีการทำนายความอุดมสมบูรณ์จากหัวกะโหลกที่หิ้วไปมาขณะเดินรำอยู่ด้วย โดยหากใบหน้าของศพแลดูเศร้า มีน้ำเหลืองไหลปราก แสดงว่าพืชไร่จะไม่ได้ผล แต่ถ้าใบหน้าศพยิ้มแย้ม ถือกันว่าจะปลูกข้าวได้ผลดี

ขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย (2549) และในบทความเรื่อง ลัทธิคน: วาทกรรมการสร้างภาพลักษณ์ความรุนแรงจากตำนานและพิธีกรรมของคนต่างชาติพันธุ์ (2550) ทั้งนี้ ในการศึกษาของปรมินท์ จารุวร ยังพบว่าตัวละครในตำนานปรัมปราไทยที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์หมายถึงชนพื้นเมืองนั้น นอกจากยักษ์แล้วยังมีตัวละครประเภทอื่นอีก ได้แก่ ฤๅษี นาค เทวดา กวาง หรือ เนื้อทราย

4.3.2.2 บุคคลในครอบครัว

ฟิชเชอร์ (Fischer) นักคติชนวิทยาผู้หนึ่งกล่าวว่า “ความขัดแย้งระหว่างบุคคลที่มีปรากฏอยู่ในนิทานของสังคมใดย่อมเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลที่มีปรากฏอยู่จริงในสังคมนั้น ๆ” และ “ความขัดแย้งระหว่างตัวละครในนิทานนั้นมักจะจำลองมาจากความขัดแย้งระหว่างบุคคลในครอบครัวนั่นเอง” (Fischer 1963: 262,263 อ้างถึงใน ศิริพร ณ ถลาง 2539: 157)

ตามคำกล่าวนี้ นิทานจึงทำหน้าที่เป็นเสมือนกระจกสะท้อนให้เห็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลจริง ๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัว ซึ่งอีกนัยหนึ่งนั้นก็กล่าวได้ว่า ตัวละครที่ขัดแย้งกันในนิทานก็คือสัญลักษณ์แทนบุคคลจริง ๆ ในครอบครัวที่มีความขัดแย้งกันนั่นเอง

จากการศึกษาบทบาทของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานศาสนาและนิทานมหัศจรรย์ของภาคเหนือ ผู้วิจัยพบว่า ยักษ์ก็เป็นตัวละครที่มองได้ว่ามีสถานภาพเป็นบุคคลในครอบครัวได้เช่นกัน อีกทั้งยังมีบทบาทเป็นปฏิปักษ์กับสมาชิกคนอื่นในครอบครัวด้วย ยักษ์ที่สถานภาพเป็นบุคคลในครอบครัวและมีความขัดแย้งกับสมาชิกคนอื่น ๆ ที่ปรากฏซ้ำ ๆ ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่น่าสนใจนี้ ได้แก่ ยักษ์ที่เป็นพ่อตา ยักษ์ที่เป็นภรรยาบ่อย และยักษ์ที่เป็นภรรยา ดังนั้น จึงอาจพิจารณาได้ว่ายักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือเป็นสัญลักษณ์ของบุคคลจริง ๆ ในครอบครัว ซึ่งได้แก่ พ่อตา ภรรยาบ่อย และภรรยา

ก) พ่อตา

ในการศึกษานิทานพื้นบ้านในวัฒนธรรมตะวันตก มีนักคติชนกลุ่มหนึ่งรับเอาแนววิเคราะห์ทางจิตของซิกมันด์ ฟรอยด์⁹ มาใช้ ส่งผลให้เกิดการวิเคราะห์นิทานใน

⁹ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เป็นผู้คิดค้นทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic School) มโนทัศน์ที่สำคัญ ๆ ในทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ ได้แก่ มโนทัศน์เรื่องจิตไร้สำนึก เซกซ์ ศีลธรรม และปม

เชิงสัญลักษณ์ขึ้น ในการวิเคราะห์นิทานด้วยทฤษฎีจิตวิเคราะห์นั้น ศิราพร ณ ถลาง (2539) กล่าวว่า นักวิชาการในกลุ่มทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic School) จะมีความเชื่อว่ามนุษย์มีความปรารถนาที่ถูกกดเอาไว้ภายใต้จิตสำนึก และนิทานหรือตำนานก็คือผลของการแสดงออกของความกดดันอันนี้ โดยนิทานจะทำหน้าที่หยิบยื่นเรื่องราวที่มนุษย์อยากให้เห็น อยากจะให้เกิดขึ้นในชีวิตจริงของตนที่กดเอาไว้ภายใต้จิตสำนึกมาแสดง ดังนั้น เมื่อมนุษย์ได้ฟังนิทานจึงเสมือนมนุษย์ได้รับการรักษาเยียวยาอาการทางใจ นิทานจึงเป็นทางออก (escape) ของความกดดันทางจิตใจของมนุษย์

ทั้งนี้ ผลการศึกษาที่ได้จากการวิเคราะห์นิทานตะวันตกด้วยทฤษฎีจิตวิเคราะห์นั้น พบว่าปรากฏออกเป็น 2 แนวทาง แนวทางหนึ่งตีความว่านิทานเป็นทางออกของความขัดแย้งในครอบครัวที่เกิดจากปมเพศ (Complex) เช่น มองนิทานเรื่อง *แจ๊คผู้ฆ่ายักษ์* ว่าเป็นทางออกของเด็กชายที่ต้องการจะฆ่าพ่อ โดยยักษ์ในเรื่องเป็นสัญลักษณ์แทนพ่อซึ่งเป็นผู้มีอำนาจในครอบครัว ส่วนอีกแนวทางหนึ่งตีความว่านิทานเป็นทางออกให้กับความกดดันที่มีอยู่ในจิตใจของเด็กที่ต้องการเป็นอิสระจากพ่อแม่ (independency need) เช่น บีทเทิลไฮม์ (Bettleheim) วิเคราะห์นิทานเรื่อง *แฮนเซลและเกรเทล* ว่าเป็นเรื่องของเด็กที่ต้องการหนีพ่อแม่ออกไปเผชิญโลกเอง นิทานเรื่อง *สโนไวท์* เป็นเรื่องของเด็กสาววัยรุ่นที่ต้องการประกาศความเป็นตัวของตัวเอง จึงพยายามหนีแม่เลี้ยงใจร้าย และวิเคราะห์นิทานเรื่อง *ร็พินเชล* ว่าเป็นเรื่องของเด็กหญิงวัยรุ่นที่อิจฉาแม่และเกลียดแม่ที่พยายามกักขังเธอเอาไว้ไม่ให้เป็นอิสระ ด้วยเหตุนี้ตัวละครยักษ์ แม่เลี้ยง แม่มด ในเทพนิยายของตะวันตกจึงถูกตีความว่าเป็นสัญลักษณ์ของพ่อและแม่ในชีวิตจริง

จากคำกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าไม่ใช่เพียงแนวคิดของพิชเชอร์เท่านั้นที่มองว่าตัวละครในนิทานเป็นสัญลักษณ์แทนบุคคลจริง ๆ ในครอบครัว แต่ตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ก็มีความเห็นตรงกัน

จากแนวคิดทั้งสองนี้ ศิราพร ณ ถลาง ได้ทดลองนำไปใช้ในการศึกษานิทานไทย โดยใช้ข้อมูลจากนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ แก่แก่ที่ใช้เล่นละครนอกในสมัยอยุธยาจำนวน 20 เรื่องมาวิเคราะห์ ได้ผลการศึกษาว่า นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ของไทยแตกต่างจาก

เอ็ดบิส งานที่สำคัญของฟรอยด์คือการนำเสนอแนวความคิดเรื่องการแปลความฝันเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการทำงานของจิตไร้สำนึก โดยกล่าวว่าความฝันเป็นเรื่องของประสบการณ์ในอดีต มิใช่สิ่งที่ไม่มีความหมาย การแปลความฝัน สัญลักษณ์และความหมายที่แฝงเร้นอยู่ในความฝันจึงช่วยให้เข้าใจความคิดของมนุษย์ โดยเฉพาะความคิดที่ขัดแย้งกับกฎเกณฑ์ทางตรรกวิทยา

เทพนิยายของตะวันตก เพราะขณะที่เทพนิยายตะวันตกมักเป็นเรื่องเด็กขัดแย้งกับพ่อแม่ แต่นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ มักเป็นเรื่องของพระเอกที่ขัดแย้งกับพ่อตายักษ์ โดยมีสาเหตุแห่งความขัดแย้งมาจากการที่พระเอกลอบเข้าหาธิดายักษ์ ทำให้ยักษ์โกรธ และตามแก้แค้นพระเอกจนสุดท้ายถูกฆ่าตาย ศิราพร ณ ถลาง จึงเสนอว่า ยักษ์ในนิทานไทยก็อาจจะเป็นสัญลักษณ์ของพ่อตาในชีวิตจริงได้

จากการศึกษาของศิราพร ณ ถลาง ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ พบว่า ตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือก็มีบทบาทเป็นพ่อตาของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ และขัดแย้งกับพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ด้วยสาเหตุที่ลอบเข้าหาธิดายักษ์ อันทำให้ยักษ์โกรธและตามมาทำสงครามเพื่อแก้แค้น และในที่สุดก็จะถูกลูกเขยปราบหรือฆ่าตายเช่นเดียวกัน เช่น

เรื่อง *วงศ์สุวรรณ* เล่าว่า เจ้าวงศ์สุวรรณแปลงกายเป็นนกสาธิกบินไปลอบหานางสุคันธาลูกสาวสุพรรณยักษ์ ทำให้สุพรรณยักษ์โกรธแค้นและยกทัพมารบ แต่สุดท้ายก็ถูกวงศ์สุวรรณฆ่าตาย

เรื่อง *จันทวงศ์* เล่าว่า จันทวงศ์ลอบเข้าหานางมัจฉาธิดายักษ์ห้าวห้าว เมื่อยักษ์ผู้โกรธแค้นมากจึงพาทหารไปสู้กับจันทวงศ์ แต่สุดท้ายถูกจันทวงศ์ฆ่าตาย

จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้ เห็นได้ว่านิทานมักเล่าว่ายักษ์พ่อตาเป็นปฏิปักษ์กับเขยที่เป็นมนุษย์ด้วยเรื่องลูกสาว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือก็น่าจะเป็นสัญลักษณ์ของพ่อตาด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาบทวิเคราะห์ของศิราพร ณ ถลาง ผู้วิจัยพบว่า ในการนำเสนอว่าลักษณะที่น่าสนใจของนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ไทยเป็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างพ่อตากับลูกเขยนั้น ศิราพร ณ ถลาง ได้นำลักษณะครอบครัวไทยมาประกอบการพิจารณาเพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์ด้วย โดยชี้ให้เห็นว่า มีความเป็นไปได้ที่ความขัดแย้งระหว่างพ่อตากับลูกเขยในนิทานจะมีพื้นฐานมาจากความเป็นจริงในสังคมไทย เหตุเพราะในสังคมไทยมีกฎเกณฑ์การย้ายที่อยู่หลังการแต่งงานที่นิยมให้ฝ่ายชายย้ายมาอยู่กับฝ่ายหญิง ทำให้พ่อตาและลูกเขยต้องอยู่ร่วมบ้านเดียวกัน ในช่วงที่พ่อตาและลูกเขยอยู่ด้วยกันนี้อาจจะมีความไม่พอใจซึ่งกันและกันเกิดขึ้นได้เนื่องจากทางฝ่ายลูกเขยอาจจะรู้สึกว่าต้องยอมรับที่จะอยู่ได้อำนาจของพ่อตาผู้เป็นเจ้าของบ้าน ส่วนทางฝ่ายพ่อตาก็รู้สึกว่าลูกเขยรอที่จะเป็นใหญ่ในบ้านต่อไป ความขัดแย้งระหว่างทั้งสองฝ่ายนี้ในความเป็นจริงไม่สามารถหาทางออกได้ เพราะทั้งลูกเขยและพ่อตาแม้จะไม่พอใจกันก็จำเป็นต้อง

ยอมรับที่จะอยู่ร่วมกันต่อไป ดังนั้น นิทานจึงอาจทำหน้าที่ลดความตึงเครียดในครอบครัวลง โดยได้นำเรื่องความขัดแย้งระหว่างพ่อตากับลูกเขยไปเล่าในนิทาน และกำหนดให้ทั้งสองฝ่ายได้ต่อสู้กัน ทั้งนี้ การที่นิทานเล่าว่าพ่อตาถูกลูกเขยฆ่าตายในตอนท้าย อาจเป็นการหยิบยื่นสถานการณ์ที่น่าพึงพอใจให้กับผู้ฟังที่เป็นลูกเขย ที่ได้มีโอกาสเอาชนะพ่อตาผ่านตัวละครที่สวมบทบาทเดียวกับตน

ความขัดแย้งระหว่างพ่อตากับลูกเขยตามที่ศิริพร ณ กลางกล่าว เป็นความขัดแย้งสำคัญที่เกิดขึ้นทั่วไปในครอบครัวไทย ดังนั้น ในฐานะที่ภาคเหนือเป็นส่วนหนึ่งในสังคมไทย ลักษณะของครอบครัวในภาคเหนือก็น่าจะมี ความขัดแย้งระหว่างพ่อตาและลูกเขยปรากฏอยู่เช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า นิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพ่อตากับลูกเขยก็น่าจะได้ทำหน้าที่เป็นทางออกให้กับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในครอบครัวของภาคเหนือด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ หลักฐานหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำมายืนยันให้เห็นว่า พ่อตาและลูกเขยในครอบครัวของภาคเหนือเป็นบุคคลที่มีความขัดแย้งกันอยู่ก็คือ เจี้ยก้อมเกี่ยวกับพ่อตาและลูกเขยที่เล่าว่าพ่อตากับลูกเขยคอยหาเรื่องกลั่นแกล้งกัน หรือต่างฝ่ายต่างมีอุปายที่ใส่แค้นแก่กัน เช่น เรื่อง *ขึ้นครึ่งพ่อเมียต*¹⁰ เล่าว่า พ่อตากับลูกเขยไปขึ้นครึ่งด้วยกัน พ่อตาเป็นฝ่ายไต่ขึ้นไปก่อนลูกเขยตามหลัง พ่อตาแกล้งผายลมให้ลูกเขยดม และเฉไฉว่าเสียงผายลมเป็นเสียงฟ้าร้อง ครั้นลูกเขยเป็นฝ่ายขึ้นครึ่งอยู่เหนือพ่อตา ลูกเขยก็แกล้งปัสสาวะรดใส่พ่อตาที่ไต่ตามหลังมา และย่อนว่าน้ำปัสสาวะเป็นน้ำฝน เป็นต้น

จากตัวอย่างเจี้ยก้อมที่ยกตัวอย่างมานี้ จะเห็นได้ว่ามีเนื้อหาที่สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งระหว่างพ่อตากับลูกเขยในสังคมภาคเหนือ ดังนั้น การตีความว่ายักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนืออาจมีความหมายเชิงสัญลักษณ์หมายถึงพ่อตาในชีวิตจริงผู้วิจัยจึงเห็นว่ามีความเป็นไปได้เช่นกัน

ทั้งนี้ ในกรณีที่ต้องพิจารณาเหตุผลว่าเหตุใดยักษ์จึงเป็นตัวละครที่ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนพ่อตาในชีวิตจริงนั้น พบว่า ปรียารัตน์ เชาวลิขิตประพันธ์ ได้วิเคราะห์ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง **การสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทย: การศึกษาอนุภาคทางคติชนวิทยา** (2549) ว่า สาเหตุที่นิทานเลือกใช้ยักษ์เป็นสัญลักษณ์แทนพ่อตา น่าจะเป็น

¹⁰ ดู "ขึ้นครึ่งพ่อเมียต" เล่าโดย คำอ้าย ยะมะโน ใน **นิทานพื้นบ้านล้านนา** เอกสารข้อมูลเล่ม 5 (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2528), หน้า 47.

เพราะยักษ์ในมโนทัศน์ของคนทั่วไปเป็นตัวละครที่มีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว นิสัยดุร้าย โหดเหี้ยมอำมหิต และมีอิทธิฤทธิ์เหนือกว่าคนธรรมดา ดังนั้น ผู้เล่านิทานจึงได้นำมาเชื่อมโยงกับ พอลตาซึ่งหากมองจากแง่มุมความรู้สึกอคติของลูกเขยย่อมมองว่าเป็นคนแก่อัปลักษณ์ใจดำ คอย กีดกันหรือกลั่นแกล้งลูกเขย และยังเป็นผู้ที่เป็นใหญ่ที่สุดในบ้าน มีอำนาจเหนือสมาชิกทุกคนใน ครอบครัว โดยเฉพาะมีอำนาจเหนือลูกเขย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ยังมีอีกเหตุผลหนึ่งที่สามารถนำมา ประกอบการวิเคราะห์ว่ายักษ์ในนิทานเป็นสัญลักษณ์ของพอลตาในชีวิตจริงได้ ก็คือ ความแตกต่าง ระหว่างการบรรยายลักษณะรูปร่างหน้าตาของยักษ์ที่เป็นพ่อกับลูกสาวยักษ์ กล่าวคือ จะเห็นได้ว่า นิทานได้บรรยายลักษณะรูปร่างหน้าตาของยักษ์ที่เป็นพอลตาไว้ว่ามีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว ซึ่งตรงกันข้ามกับลูกสาวที่กลับบรรยายว่าเป็นหญิงงาม ผู้วิจัยจึงเห็นว่าความแตกต่างดังกล่าวนี้ ได้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้เล่าตั้งใจที่จะเชื่อมโยงความน่าเกลียดน่ากลัวของยักษ์ให้กับตัวละครที่เป็น พอลตาแต่เพียงฝ่ายเดียว อันบ่งบอกว่าตัวละครยักษ์ในนิทานน่าจะเป็นตัวแทนของพอลตาในชีวิต จริงนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ นั้น ยักษ์ ที่มีบทบาทเป็นพอลตาใช้ว่าจะต้องมีบทบาทเป็นปฏิปักษ์กับตัวเอกซึ่งเป็นลูกเขยของตนเสมอไป บางเรื่องพบว่าแม้ยักษ์จะทราบเรื่องที่ตัวเอกลอบเข้าหาธิดาของตน แต่ยักษ์นั้นก็ไม่ได้ว่ากล่าว อย่างไม่ใด กลับเป็นธุระจัดงานแต่งงานให้เพื่อให้พระโพธิสัตว์และธิดายักษ์ของตนเป็นสามีภรรยาที่ ถูกต้องตามประเพณี และบางเรื่องก็เล่าว่ายักษ์เป็นฝ่ายยกลูกสาวให้ด้วยความเต็มใจ พร้อมทั้ง ออกปากยกย่องลูกเขยว่ามีบุญบารมีมากกว่าตนอีกด้วย ซึ่งในกรณีนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่นิทาน กำหนดให้พอลตาเป็นยักษ์นั้น อาจต้องการให้มีความหมายถึงสื่อถึงความเป็นผู้มีอำนาจของพอลตา เท่านั้น มิได้ตั้งใจสื่อไปถึงความดุร้าย น่าเกลียดน่ากลัว ซึ่งเมื่อพิจารณาจากเนื้อหานิทานแล้ว ก็ พบข้อมูลที่สอดคล้องกันว่า ในเรื่องที่ยักษ์พอลตามิได้ขัดแย้งกับลูกเขยนั้น นิทานจะไม่ได้กล่าวถึง ยักษ์ตนนั้นว่าเป็นอมมนุษย์โหดเหี้ยมดุร้าย รูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์แต่อย่างใด แต่จะเน้นบรรยาย ให้เห็นลักษณะความมีอำนาจ เป็นที่น่าเกรงขามของยักษ์มากกว่า

ข) ภรรยาน้อย

ในการศึกษานิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ นั้น นอกจากศิราพร ณ ถลาง จะพบว่านิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ มักเป็นเรื่องของพอลตายักษ์ขัดแย้งกับพระเอกที่เป็นลูกเขยแล้ว ยัง

พบว่านิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ก็มักนำเสนอเรื่องภรรยาหลงชดแย้งกับภรรยาน้อยซึ่งมักเป็นนางยักษ์ที่ปลอมมาเป็นคนด้วย โดยสาเหตุความขัดแย้งนั้นมักจะเป็นเรื่องของการแก่งแย่งชิงดีกันระหว่างภรรยาหลงกับภรรยาน้อยที่ต้องการเป็น “คนโปรด” ของสามี ดังนั้น เมื่อพิจารณาตามแนวทางที่เคยใช้วิเคราะห์ตัวละครยักษ์ว่าเป็นสัญลักษณ์ของพ่อตาตั้งที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ผ่านมา ศิราพร ณ กลาง จึงเสนอว่า ยักษ์ในนิทานไทยก็ยังคงอาจตีความได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของภรรยาน้อยในชีวิตจริงได้อีกประการหนึ่งด้วย

จากการศึกษาของศิราพร ณ กลาง ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครยักษ์ที่เป็นเพศหญิงในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ พบว่าตัวละครที่เป็นนางยักษ์ที่ปรากฏในนิทานศาสนาและนิทานมหัศจรรย์ของภาคเหนือก็มีบทบาทเป็นภรรยาน้อยของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ หรือเป็นภรรยาน้อยของบิดาของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ และขัดแย้งกับชายาของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ซึ่งมีฐานะเป็นภรรยาหลงหรือขัดแย้งกับมารดาของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ซึ่งมีฐานะเป็นภรรยาหลง ด้วยสาเหตุที่นางยักษ์ต้องการได้พระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ หรือบิดาของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์มาเป็นสามีของตน จึงลอบทำร้ายชายาของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์และแปลงกายเป็นชายาของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์เพื่อสวมรอยแทน หรือใส่ร้ายมารดาของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ให้ถูกขับออกจากเมืองและเข้ามาเป็นภรรยาหลงแทน ทำให้ชายาของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ต้องพลัดพรากจากตัวเอกไป หรือมารดาของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ต้องประสบความลำบากอย่างยิ่ง และในที่สุดก็จะถูกพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ขับไล่ หรือฆ่าตายเช่นกัน เช่น

เรื่อง *พญาช้างโขลง* เล่าว่า นางผีเสื้อยักษ์ตนหนึ่งอยากได้สวามีของธิดาพญาช้างโขลงเป็นสามีของตนเอง จึงดักทำร้ายธิดาพญาช้างโขลงขณะที่กำลังเก็บดอกบัวในสระจนจมน้ำตาย แล้วแปลงกายเป็นธิดาพญาช้างโขลงแทน

เรื่อง *สุริยวงส์ไภสร* เล่าว่า ท้าวกุศลราช พระราชาบิดาของเจ้าสุริยวงส์ไภสมารถูกนางยักษ์ซึ่งแปลงเป็นหญิงงามมาหลอกไปเป็นสามี เมื่อนางยักษ์แปลงได้เข้ามาอยู่ในวังก็ยุยงให้ท้าวกุศลราชประหารนางเมฆวดีผู้เป็นมเหสีและเป็นพระมารดาของเจ้าสุริยวงส์ไภสมาร ทำให้พระอินทร์ต้องลงมาช่วยพาทั้งสองหลบหนีไป ในตอนท้ายเจ้าสุริยวงส์ไภสมารก็กลับมาบอกท้าวกุศลราชให้รู้ความจริงว่าเมฆวดีนั้นคือยักษ์แปลง จากนั้นเจ้าสุริยวงส์ไภสมารก็ฆ่านางยักษ์ตาย แล้วจึงเชิญให้นางเมฆวดีคืนสู่ตำแหน่งเดิม ส่วนตนเองก็เข้ามาครองเมืองสืบแทนบิดา

จากตัวอย่างดังกล่าว เห็นได้ว่านิทานได้เล่าถึงการแก่งแย่งชิงดีระหว่างภรรยาหลวงกับภรรยาน้อย สอดคล้องกับที่ ศิราพร ณ กลาง ศึกษาไว้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่าตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือก็มีลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์ของภรรยาน้อยด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาบทวิเคราะห์ของศิราพร ณ กลาง ผู้วิจัยพบว่า ในการนำเสนอว่านิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ไทยเป็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างภรรยาหลวงกับภรรยาน้อยนั้น ศิราพร ณ กลาง ได้นำลักษณะครอบครัวไทยมาประกอบการพิจารณาเพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์ด้วย โดยชี้ให้เห็นทำนองเดียวกับการวิเคราะห์เรื่องความขัดแย้งระหว่างพ่อตากับลูกเขยในครอบครัวไทยว่า มีความเป็นไปได้ที่ความขัดแย้งระหว่างภรรยาหลวงกับภรรยาน้อยในนิทานจะมีพื้นฐานมาจากความเป็นจริงในสังคมไทย หรือสะท้อนให้เห็นลักษณะที่เป็นจริงของครอบครัวไทย เหตุเพราะสังคมไทยอนุญาตให้ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน แต่เนื่องจากคตินิยมที่สามีมีภรรยาได้หลายคนดังกล่าวเป็นไปตามความต้องการของฝ่ายชายไม่ใช่ฝ่ายหญิง ทำให้มักเกิดปัญหาเรื่องความเหิงหวงระหว่างภรรยาหลวงกับภรรยาน้อยอยู่เสมอ นิทานจึงอาจทำหน้าที่ลดความตึงเครียดนี้ลง โดยได้นำเรื่องความขัดแย้งระหว่างภรรยาหลวงและภรรยาน้อยไปเล่าในนิทาน และให้ทั้งสองฝ่ายได้ทำร้ายหรือลงโทษกัน ทั้งนี้ การที่นิทานเล่าว่าภรรยาน้อยแท้จริงเป็นยักษ์และต้องเป็นฝ่ายถูกขบไล่ หรือฆ่าตายในตอนท้ายนั้น อาจเป็นการหยิบนัยสถานการณ์ที่น่าพึงพอใจให้กับผู้ฟังที่เป็นภรรยาหลวง ที่ได้มีโอกาสประณาม และกำจัดภรรยาน้อยให้พ้นจากครอบครัวไปโดยกระทำผ่านตัวละครที่สวมบทบาทเดียวกับตน

ความขัดแย้งระหว่างภรรยาหลวงกับภรรยาน้อยตามที่ ศิราพร ณ กลาง กล่าว เป็นความขัดแย้งสำคัญอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทย ดังนั้น ในฐานะที่ภาคเหนือเป็นส่วนหนึ่งในสังคมไทย ลักษณะของครอบครัวในภาคเหนือก็น่าจะมี ความขัดแย้งระหว่างภรรยาหลวงและภรรยาน้อยปรากฏอยู่เช่นกัน ดังนั้น นิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มีเรื่องเกี่ยวกับภรรยาหลวงและภรรยาน้อยต่างลงมือทำร้ายและกำจัดกันก็น่าจะได้ทำหน้าที่เป็นทางออกให้กับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นครอบครัวของภาคเหนือด้วยเช่นเดียวกัน

ทั้งนี้ ในกรณีที่ต้องวิเคราะห์ว่าเหตุใดยักษ์จึงถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนภรรยาน้อยในชีวิตจริงนั้น ปรียารัตน์ ชาวลิขิตประพันธ์ (2549) ได้วิเคราะห์ไว้ว่าสาเหตุที่นิทานเลือกใช้ยักษ์เป็นสัญลักษณ์แทนภรรยาน้อย น่าจะเป็นเพราะนางยักษ์ในนิทานของคนที่ทั่วไปก็เป็นเช่นเดียวกับยักษ์เพศชาย คือเป็นตัวละครที่มีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียด นิสัยดุร้าย

ไม่รู้จักสำรวจมกิริยามารยาท มักมากในกามารมณ์ ไม่รู้จักผิดชอบชั่วดี ชอบใช้เล่ห์เหลี่ยมเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนปรารถนา และมักใช้อิทธิฤทธิ์ในทางที่ผิด ผู้เล่านิทานจึงได้นำมาเชื่อมโยงกับภรรยาบ่อยที่ในความรู้สึกอคติของภรรยาหลวงย่อมมองว่าเป็นหญิงอปลักษณ์ จิตใจชั่วร้าย ชอบใช้จริตมารยาให้ผู้ชายหลงไหล ลืมลูกและภรรยาเก่า

อนึ่ง ผู้วิจัยยังเห็นว่า หากพิจารณาที่พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ตัวละครยักษ์กระทำ ยังจะทำให้เห็นความหมายเชิงสัญลักษณ์เพิ่มเติมที่สนับสนุนให้เห็นว่านางยักษ์เป็นสัญลักษณ์ของภรรยาบ่อยด้วย ได้แก่

พฤติกรรมที่นางยักษ์ต้องแปลงกายเป็นหญิงสาวที่สวยงามก่อนเข้าหาพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ น่าจะมีความหมายสื่อถึงการเสแสร้งแสดงกิริยาดีงามเพื่อปกปิดนิสัยจริงที่หยาบคายของภรรยาบ่อย

พฤติกรรมที่นางยักษ์ปลอมตัวเป็นชายาของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์แล้วเข้ามาอยู่กับพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ น่าจะมีความหมายเชิงสัญลักษณ์สื่อถึงการพยายามเข้ามาแทนที่ภรรยาหลวงของภรรยาบ่อย

พฤติกรรมที่นางยักษ์ใช้เวทมนตร์ทำให้ชายหลงเสน่ห์จนลืมลูก ลืมภรรยาเก่า น่าจะเป็นสัญลักษณ์ถึงของการทำเสน่ห์ยาแฝดเพื่อแย่งความรักของสามีไปจากภรรยาหลวงนั่นเอง ทั้งนี้ ในกรณีทีวิเคราะห์ว่าการใช้เวทมนตร์เป็นสัญลักษณ์ของการทำเสน่ห์ยาแฝดของฝ่ายภรรยาบ่อยนี้ ผู้วิจัยพบว่า รื่นฤทัย สัจจพันธ์ ก็ได้วิเคราะห์ประเด็นนี้ไว้ในบทความเรื่อง การทำเสน่ห์ยาแฝดในวรรณคดีไทย: การวิเคราะห์ทางมานุษยวิทยา (2544: 69) เช่นกัน โดยแสดงความเห็นว่า การทำเสน่ห์ยาแฝดในวรรณคดีไทยมักปรากฏเรื่องราวการทำเสน่ห์ของภรรยาบ่อยนั้น น่าจะมีที่มาจากความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในครอบครัวไทยที่ว่าภรรยาบ่อยซึ่งเป็นผู้มาทีหลังคงจะเกิดความรู้สึกไม่มั่นใจในสถานภาพของตนเอง ดังนั้นจึงต้องการความรักของสามีเป็นเครื่องคุ้มครองให้เกิดความอบอุ่นใจ ทำให้ภรรยาบ่อยมักเป็นฝ่ายที่ทำเสน่ห์ยาแฝดมากกว่าภรรยาหลวง

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ นั้น ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นภรรยาบ่อยใช้ว่าจะต้องมีบทบาทเป็นปฏิปักษ์กับภรรยาหลวงเสมอไป บางเรื่องพบว่ายักษ์ที่เป็นภรรยาบ่อยเป็นฝ่ายช่วยเหลือภรรยาหลวงในยามคับขัน และบางเรื่องก็พบว่าภรรยาหลวงกับภรรยาบ่อยไม่มีบทบาทเกี่ยวข้องกันเลย ในกรณีนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่นิทานกำหนดให้ภรรยาบ่อยเป็นยักษ์นั้น น่าจะเป็นเพราะต้องการเน้นให้เห็นบารมีของพระโพธิสัตว์ที่มีชายาเป็นเชื้อสายของอมนุษย์ที่มีฤทธิ์ และเพื่อเพิ่มสีสันความหลากหลายให้กับนิทาน มิได้ตั้งใจ

สื่อไปถึงความดูร้าย น่าเกลียดน่ากลัว ซึ่งเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของนิทานแล้วก็พบข้อมูลที่สอดคล้องกันว่า ในเรื่องนี้นางยักษ์ที่เป็นภรรยาบ่อยมิได้ขัดแย้งกับภรรยาหลวงนั้น นิทานจะไม่ได้กล่าวถึงนางยักษ์ตนนั้นว่าเป็นอมมนุษย์โหดเหี้ยมดูร้าย รูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์แต่อย่างใด

ค) ภรรยา

นอกจากยักษ์ที่มีฐานะเป็นพ่อตา และภรรยาบ่อยจะปรากฏซ้ำ ๆ ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่า ตัวละครยักษ์ที่มีฐานะเป็นภรรยาก็มักปรากฏซ้ำ ๆ ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือรวมทั้งในนิทานพื้นบ้านภาคอื่น ๆ ด้วย¹¹ ตัวละครยักษ์กลุ่มนี้มีลักษณะที่น่าสนใจตรงที่จะถูกพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ซึ่งเป็นสามีฆ่าตายในที่สุด

ยักษ์ที่มีฐานะเป็นภรรยาที่ผู้วิจัยนำมาตั้งข้อสังเกตในที่นี้ นิทานมักจะเล่าว่าได้เป็นภรรยาของพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์เพราะพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์ต้องการสืบหาของวิเศษในเมืองยักษ์ โดยพระโพธิสัตว์หรือโอรสกษัตริย์อาจตั้งใจแต่งงานกับนางยักษ์เพื่อหาโอกาสค้นหาของวิเศษ หรือได้แต่งงานกับนางยักษ์เพราะการวางแผนของบุคคลอื่น แต่สุดท้ายเมื่อได้ของวิเศษแล้วก็จะหลบหนีหรือฆ่านางยักษ์เสีย โดยไม่เห็นแก่ความสัมพันธ์อันสามีภรรยา ได้แก่ เรื่อง นางสิบสอง พระรถเมรี เจ็ดนาง ขุนแก่นกับนางหลาวคำ สุธนู วงศ์สุวรรณ¹²

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า นิทานที่มีเนื้อหาเล่าว่านางยักษ์ผู้เป็นภรรยาถูกสามีฆ่าตายนี้ จะเน้นเล่าให้เห็นพฤติกรรมที่สามีจงใจหลอกใช้ภรรยา พฤติกรรมการหลบหนี การแสดงท่าทีรังเกียจ การทรมานจนภรรยาตาย เช่น

เรื่อง พุทธเสนกะชาดก เล่าว่าเจ้าพุทธเสนกะหลอกถามนางยักษ์กังขารูว่าในเมืองยักษ์มีของวิเศษอะไรบ้างเพื่อจะนำของวิเศษเหล่านั้นไปช่วยแม่และป้า และเพื่อกำจัดนางยักษ์สนทมาร จากนั้นก็หาโอกาสขโมยของวิเศษเหล่านั้นมา

เรื่อง นางสิบสอง เล่าว่า เมื่อพระโพธิสัตว์มาถึงเมือง

¹¹ นิทานของภาคอื่น ๆ ที่พบว่า มีลักษณะเรื่องเช่นเดียวกันนี้ ได้แก่ พระอภัยมณี มาณพรายมนตร์วิรุของหาย โคนบุตร กลิ่นกรอบแก้ว ท้าวไตรรงค์ ลินไซ

¹² จากรายชื่อนิทานที่กล่าวนี้ จะเห็นได้ว่านิทานจำนวนหนึ่งจะเป็นนิทานที่มีเนื้อเรื่องคล้ายกับเรื่อง รถมเสนชาดก ใน ปัญญาชาดก อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่านิทานดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นเรื่องเก่าแก่ที่เล่าสืบกันมานานแล้ว เห็นได้จากการมีสำนวนที่แพร่หลาย ดังนั้น นิทานเหล่านี้จึงถือได้ว่าเป็นข้อมูลที่สามารรถนำมาวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ในสังคมภาคเหนือได้

ยักษ์และรู้ว่าจะต้องแต่งงานกับธิดายักษ์ ก็รู้สึกรังเกียจเพราะธิดายักษ์นั้นรูปร่างใหญ่โต ทั้งหน้าตาอัปลักษณ์ ยามที่ธิดายักษ์เข้ามาทอดแสดงความยินดีที่จะได้แต่งงานก็ทำให้หายใจแทบไม่ออก

เรื่อง นาง 12 เล่าว่า พระโพธิสัตว์หลอกให้นางยักษ์ดื่มเหล้าจนเมาแล้วหนีมา เมื่อนางยักษ์ตามมาทันและขอให้กลับไปอยู่ด้วย พระโพธิสัตว์ก็ให้นางยักษ์พิสูจน์ความรักให้เห็นก่อนด้วยการนำหม้อผูกคอรวยน้ำมา หากทำได้จึงจะยอมกลับ นางยักษ์ก็ทำตาม แต่สุดท้ายเพราะหม้อที่แขวนคอรวยน้ำ นางยักษ์จึงค่อย ๆ จมน้ำตายไประหว่างทางที่วิ่งมา

จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า นิทานได้สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยา และความไม่พอใจที่สามีมีต่อภรรยา ดังนั้น หากวิเคราะห์ตามแนวทางที่ใช้ศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ว่าเป็นพ่อตาและภรณยาน้อยข้างต้น ในที่นี้ผู้วิจัยจึงเห็นว่าในอีกแง่หนึ่งนางยักษ์ในนิทานก็อาจเป็นตัวแทนของภรรยาในชีวิตจริงก็ได้ โดยนางยักษ์อาจเป็นสัญลักษณ์ของภรรยาที่มีอำนาจเหนือสามี

ในสังคมไทยนั้น มีค่านิยมว่าผู้ชายต้องเป็นผู้นำของครอบครัว ส่วนภรรยาเป็นผู้ตาม ภรรยาต้องเคารพเชื่อฟังและอยู่ใต้โอวาทของสามี อย่างไรก็ตาม ในบางครอบครัว ภรรยาก็อาจเป็นฝ่ายมีอิทธิพลเหนือสามี เป็นผู้ตัดสินใจในกิจการสำคัญ ๆ ทำให้สามีเป็นผู้ตาม

ดังนั้น ความขัดแย้งอีกลักษณะหนึ่งที่น่าจะเกิดขึ้นในครอบครัวไทยจึงน่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างสามีและภรรยา โดยในกรณีที่ภรรยามีอำนาจเหนือสามี เป็นผู้นำครอบครัวนั้น อาจทำให้สามีเกิดความคับข้องใจ และเกิดความตึงเครียดขึ้น ในแง่นี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า นิทานอาจทำหน้าที่ลดความตึงเครียดในครอบครัวลง โดยได้นำเรื่องความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาไปแล้วในนิทาน และกำหนดให้ฝ่ายสามีได้กำจัดภรรยา การที่นิทานเล่าว่าภรรยาถูกสามีฆ่าตายในตอนท้าย อาจเป็นการหยิบยื่นสถานการณ์ที่น่าพึงพอใจให้แก่ผู้ฟังที่เป็นสามี ที่ได้มีโอกาสหลอกใช้ เหยียดหยาม หลบหนี และฆ่าภรรยาของตนผ่านตัวละครที่สวมบทบาทเดียวกับตน

อนึ่ง ผู้วิจัยยังพบร่องรอยความเชื่อเรื่องที่ว่าชายผู้เป็นสามีมีความคิดว่าภรรยาของตนเป็นยักษ์อยู่ในชีวิตจริงด้วย โดยจากการศึกษาวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อของชนเผ่าอีเก้อ ในหนังสือ 30 ชาติในเชียงราย พบว่า บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ (2551: 397) ได้บันทึกไว้ว่า ชายชาวอีเก้อมีความเชื่อว่าภรรยาของตนจะกลายเป็นนางยักษ์ในตอนกลางคืน อัน

เกิดจากดวงวิญญาณของนางยักษ์เมรีจะเข้ามาสิงสถิตในร่างของผู้หญิงในเวลาหลับ และจะสูบลือดของสามีกินเป็นอาหาร จนสามีตายในที่สุด เผ่าอีก้อจึงมีธรรมเนียมห้ามมิให้สามีภรรยาอนร่วมห้องกันตลอดทั้งคืน

4.3.2.3 ผู้มีอำนาจ

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า นอกจากยักษ์จะมีบทบาทเป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ และโอรสกษัตริย์แล้ว ยักษ์ยังมักมีบทบาทเป็นปฏิปักษ์กับมนุษย์และสัตว์ด้วย โดยมนุษย์และสัตว์ที่เป็นปฏิปักษ์กับยักษ์มักมีลักษณะเป็นคนธรรมดาที่ไม่มีอิทธิฤทธิ์อำนาจวิเศษใด ๆ ต่างจากยักษ์ซึ่งมีพลังกำลัง มีอำนาจวิเศษและของวิเศษ เช่น

เรื่อง *รู้จักคิดและเชื่อ* เล่าว่าผู้ที่ปฏิบัติกับยักษ์เป็นเพียงมนุษย์ธรรมดาที่ยากจน ขณะที่ยักษ์มีฤทธิ์และของวิเศษ ได้แก่ ไม้เท้าวิเศษที่ชุปชีวิตคนได้ และรองเท้าแก้วที่ทำให้เหาะได้

เรื่อง *แพะปราบยักษ์* เล่าว่าผู้ที่ปฏิบัติกับยักษ์เป็นเพียงแพะธรรมดา ขณะที่ยักษ์มีฤทธิ์สามารถแปลงกายเป็นควาย หมู ไก่ กบ ตั๊กแตน และเห็บได้

เรื่อง *ไต่เปียกับไต่ตา* เล่าว่าผู้ที่ปฏิบัติกับยักษ์เป็นเพียงคนขาคีกร กับคนตาบอด ขณะที่ยักษ์มีกำลังอำนาจ

จากตัวอย่างดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ยักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับมนุษย์และสัตว์เป็นผู้มีพลังกำลัง มีอำนาจมากกว่ามนุษย์หรือสัตว์ที่เป็นคู่แข่งที่เป็นเพียงคนธรรมดา ไม่มีอำนาจ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ในกรณีที่ยักษ์มีบทบาทเป็นปฏิปักษ์กับมนุษย์หรือสัตว์ ยักษ์น่าจะเป็นสัญลักษณ์ของผู้มีอำนาจอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม นิทานมักเล่าว่ายักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับมนุษย์หรือสัตว์นี้สุดท้ายจะถูกมนุษย์หรือสัตว์ฆ่าตาย โดยมนุษย์หรือสัตว์จะใช้สติปัญญาคิดหาวิธีหลอกยักษ์ให้หลงกลแล้วฉวยโอกาสทำร้าย เช่น

เรื่อง *แพะปราบยักษ์* เล่าว่า แพะหลอกให้ยักษ์แปลงกายเป็นสัตว์ต่าง ๆ จนสุดท้ายให้แปลงกายเป็นเห็บ แล้วแพะก็กินยักษ์เป็นอาหาร

เรื่อง *ไต่เปียกับไต่ตา* เล่าว่า ไต่เปียกับไต่ตาหลอกให้ยักษ์แข่งขันกับตนแล้วฝ่ายตนแพ้เสียก่อนจึงจะยอมให้จับกิน เมื่อยักษ์ตกลง ไต่เปียกับไต่ตาก็กินให้ยักษ์เข้าใจว่าคราด เต่า ช้าง เป็นเห็บ เหา และเมียง ทำให้ยักษ์แพ้และไม่ได้กินไต่เปียกับไต่ตา

จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่ายักษ์โง่เขลา ขณะที่คนธรรมดาที่มีสติปัญญา ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า นอกจากยักษ์จะเป็นสัญลักษณ์ของคนที่มีอำนาจแล้ว ยังน่าจะมีความหมายเจาะจงลงไปอีกว่ายักษ์นั้นเป็นสัญลักษณ์ของผู้ที่มีอำนาจแต่ไร้ปัญญาด้วย

ในการศึกษาบทบาทของนิทานมุขตลกในสังคมไทย ศิราพร ณ กลาง (2539) กล่าวว่า นิทานมุขตลกมักจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งที่ทำไม่ได้ในชีวิตจริงเพราะกฎระเบียบในสังคมห้ามไว้ ดังนั้น การได้ฟังนิทานมุขตลกซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งที่อยากทำแต่ทำไม่ได้ จึงทำให้ผู้ฟังเกิดความพึงพอใจ ดังนั้น นิทานมุขตลกจึงมีหน้าที่ผ่อนคลายความตึงเครียดที่มีอยู่ในจิตใต้สำนึก และเป็นทางออกของกฎเกณฑ์หรือความกดดันทางสังคม

นิทานมุขตลกที่ทำหน้าที่ผ่อนคลายความตึงเครียดในจิตใต้สำนึกและเป็นทางออกของความกดดันทางสังคมนี้ ศิราพร ณ กลาง ยกตัวอย่างจากเรื่องศรีธนญชัย โดยกล่าวว่า เรื่องศรีธนญชัย มีตอนหนึ่งเล่าว่าพระราชากับให้ศรีธนญชัยเอาดินสอดมาให้เซ็นชื่อ ศรีธนญชัยส่งดินสอดที่ทำด้วยขี้แร่ให้ พระราชาเขียนเท่าไรก็ไม่ออก จึงดูปลายดินสอด ศรีธนญชัยจึงหัวเราะชอบใจที่พระราชาเสียรู้ตน หรืออีกตอนหนึ่งเล่าว่า พระราชาแก้แค้นศรีธนญชัยด้วยการผายลมใส่กระบอกไม้ไผ่แล้วผ่นึกอย่างมิดชิด แล้วสั่งให้ขุนนางผู้หนึ่งเอาไปให้ศรีธนญชัย ขณะที่ขุนนางถามหาบ้านของศรีธนญชัยก็มาพบศรีธนญชัยเข้าพอดี ศรีธนญชัยหลอกถามจนทราบเล่ห์กลของพระราชา ศรีธนญชัยจึงหลอกขุนนางผู้หนึ่งว่าเดินทางมาไกลกลืนควรรจะระเหยไปหมดแล้ว ขุนนางเสียรู้เปิดกระบอกไม้ไผ่เลยต้องดมกลิ่นเสียเอง ศรีธนญชัยจึงได้แก้แค้นขุนนาง เป็นต้น จากตัวอย่าง ศิราพร ณ กลาง วิเคราะห์ว่านิทานเรื่องศรีธนญชัยเป็นช่องทางให้คนธรรมดาได้ล้อเลียนผู้มีอำนาจบ้างเมื่อในความเป็นจริงมีอำนาจทำได้ เพราะในสังคมไทยผู้น้อยต้องยอมสยบให้กับผู้มีสถานภาพสูงกว่า มีความรู้สึกคับแค้นใจอย่างไรก็ต้องเก็บไว้ในใจ

จากแนวคิดข้างต้นนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่ากรณีที่นิทานเล่าว่ายักษ์ซึ่งมีลักษณะเป็นผู้มีอำนาจเหนือกว่าคนธรรมดา ถูกคนธรรมดาหลอกและฆ่า จึงน่าจะเป็นทางออกหนึ่งที่นิทานใช้เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดในจิตใจของผู้ฟัง ในชีวิตประจำวันผู้ฟังนิทานซึ่งเป็นชาวบ้านธรรมดาอาจรู้สึกกดดัน ไม่พอใจผู้ที่มีอำนาจมากกว่าตนในสังคม ดังนั้น การได้ฟังนิทานที่ตัวละครที่มีบทบาทเดียวกันกับตนได้ทำร้ายผู้มีอำนาจซึ่งใช้ยักษ์เป็นสัญลักษณ์แทนบ้าง จึงอาจทำให้ผู้ฟังได้ผ่อนคลายความกดดันในจิตใจลง อีกทั้งการได้หัวเราะเยาะเมื่อได้รับฟังเรื่องราวการเสียดสีว่าผู้มีอำนาจนั้นไร้สติปัญญา ผู้คนธรรมดาไม่ได้ ยังทำให้เกิดความพึงพอใจในสถานภาพของตนว่าแม้จะเป็นคนธรรมดาแต่หากมีปัญญาก็สามารถอยู่รอดได้อย่างดี ขณะที่ผู้มีอำนาจหากมีแต่เพียง

อำนาจแต่ไร้ปัญญา อำนาจก็ไม่อาจช่วยเหลืออะไรได้ และต้องประสบความวิบัติในที่สุด ดังนั้น การพึ่งพินิทานมุขตลกจึงช่วยให้เกิดความผ่อนคลายและทำให้สามารถดำเนินชีวิตตามปกติต่อไปได้ด้วยความปลอดภัย

นอกจากนี้ มีข้อสังเกตว่าเหตุที่นิทานใช้ยักษ์เป็นสัญลักษณ์แทนผู้มีอำนาจยังสะท้อนให้เห็นความไม่พอใจที่คนธรรมดามีต่อผู้มีอำนาจด้วย กล่าวคือ การนำยักษ์ซึ่งเป็นตัวละครที่มีความอัปมงคลมาเป็นสัญลักษณ์แทนผู้มีอำนาจ สะท้อนให้เห็นว่าในความคิดของคนธรรมดาผู้มีอำนาจนั้นเป็นที่น่ารังเกียจอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม ในขณะเดียวกัน ผู้วิจัยเห็นว่าการใช้ยักษ์เป็นสัญลักษณ์ของผู้มีอำนาจก็มีความเหมาะสมด้วย กล่าวคือ ยักษ์นั้นเป็นตัวละครที่มีลักษณะเด่นอยู่ที่การมีร่างกายใหญ่โต การมีร่างกายใหญ่โตนี้ย่อมทำให้มีพลังกำลังมหาศาล ดังนั้น การนำยักษ์มาเป็นสัญลักษณ์แทนผู้มีอำนาจจึงมีความเหมาะสมสอดคล้องเป็นอย่างดี

4.3.3 ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนา

ตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ นอกจากจะมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงความเชื่อทางศาสนา และหมายถึงคนจริง ๆ แล้ว ผู้วิจัยยังพบว่าตัวละครยักษ์ยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนาด้วย ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนาของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ โดยจำแนกเป็น 2 หัวข้อ ได้แก่

4.3.3.1 มิจฉาทิฎฐิ

4.3.3.2 กิเลส

4.3.3.1 มิจฉาทิฎฐิ

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่าตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงมิจฉาทิฎฐิ อันเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนประการหนึ่งในพุทธศาสนาด้วย โดยคำว่ามิจฉาทิฎฐินี้ **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน** (2546: 860) นิยามความหมายไว้ว่าหมายถึง “ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม” ใน **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์** (2551: 319) อธิบายว่า หมายถึง “ความเห็นผิดจากคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี มารดาบิดาไม่มี เป็นต้น และความเห็นที่ไม่นำไปสู่ความพ้นทุกข์”

จากการศึกษาบทบาทของตัวละครยักษ์ในนิทานที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น ตำนานพระธาตุ ตำนานพระพุทธรูป ชาติต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่านิทานเหล่านี้มักเล่าว่ายักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์มีนิสัยดุร้าย ก้าวร้าว ชอบฆ่าสัตว์ตัดชีวิต แต่เมื่อได้ฟังเทศนาจากพระพุทธเจ้าก็จะกลับใจได้แล้วกลายมาเป็นผู้มีนิสัยสุภาพ อ่อนโยน รู้จักผิดชอบชั่วดี มีความเกรงกลัวและละอายต่อการทำบาป เช่น

เรื่อง *ตำนานพระธาตุจอมศีล* เล่าว่า เดิมยักษ์มีนิสัยดุร้ายมาก ชอบฆ่าสัตว์มากินเป็นอาหารโดยฆ่าช้างมากินกว่าล้านตัว จึงได้ชื่อว่าล้านช้าง แต่เมื่อถูกพระพุทธเจ้าปราบและได้ฟังเทศนาจากพระพุทธเจ้ายักษ์ล้านช้างก็สำนึกได้ จึงเลิกกินเนื้อสัตว์และหันมารักษาศีลจนสิ้นชีวิต

เรื่อง *สังข์วิมาน* เล่าว่า ก่อนที่ยักษ์จะถูกพระโพธิสัตว์ปราบยักษ์ดุร้ายมากโดยเที่ยวออกหามนุษย์และสัตว์ในป่ากินเป็นอาหารด้วยความตะกละ แต่หลังจากได้ฟังเทศนาจากพระโพธิสัตว์ก็สำนึกได้ และได้อุทิศตนเป็นบริวารของพระโพธิสัตว์ติดตามพระโพธิสัตว์ไปชิงเอาบ้านเมืองคืนโดยเพียงแต่ทำหน้าที่ดาบดุร้ายเพื่อข่มขวัญศัตรูแต่มิได้ทำร้ายผู้ใดเลย

เรื่อง *โลกนัยชาดก* เล่าว่า ก่อนที่ยักษ์จะได้ฟังเทศนาจากพระโพธิสัตว์ ยักษ์ดุร้ายและคิดจะจับคนที่ล่องล้าเข้ามาในเขตที่ยักษ์คุ้มครองอยู่กินเป็นอาหาร แต่เมื่อได้ฟังเทศนาแล้ว ยักษ์ก็เกิดความศรัทธาในตัวพระโพธิสัตว์และสำนึกในบาปจึงตกลงไม่ทำร้ายพระราชาและชาวเมืองอีก อีกทั้งยังได้คอยคุ้มครองพระโพธิสัตว์จากศัตรูที่คิดกลั่นแกล้งด้วย

จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่านิทานที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนามักดำเนินเรื่องว่ายักษ์ที่ได้ฟังเทศนาจากพระพุทธเจ้าจะมีนิสัยและพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเปลี่ยนแปลงจากผู้ที่เคยดุร้าย ชอบทำบาป กลายมาเป็นผู้รักษาศีล ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า หากพิจารณาในกรอบความคิดของพุทธศาสนาแล้ว ยักษ์ในนิทานศาสนาเหล่านี้น่าจะมี ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงมิจฉาทิฐินั่นเอง โดยพฤติกรรมของยักษ์ที่ฆ่าสัตว์และมนุษย์กินเป็นอาหาร ตลอดจนใช้อุบายลวงมนุษย์มากักขังทรมาน หรือทำร้ายนั้นก็คือการเป็นสัญลักษณ์แทนจิตที่ยังมีมิจฉาทิฐิหรือมีความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ไม่ละเว้นการทำชั่วของตัวเอง

ทั้งนี้ การนำยักษ์มาเป็นสัญลักษณ์แทนมิจฉาทิฐิยังมีความเหมาะสม เนื่องจากยักษ์เป็นอมนุษย์ที่ในความรู้ของคนทั่วไปเป็นผู้มีนิสัยชั่วร้าย มีเล่ห์กลมาก เต็มไปด้วย

ต้นหาราคะ มักใช้ฤทธิ์กระทำในสิ่งที่ผิด ดังนั้น การนำยักษ์มาเป็นสัญลักษณ์แทนการกล่าวถึง มิจฉาทิฏฐิจึงเหมาะสม ทำให้เข้าใจลักษณะของมิจฉาทิฏฐิเด่นชัดมาก

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่ยักษ์ได้ฟังเทศนาจากพระพุทธเจ้าหรือพระ โภทิสต์แล้ว จะเห็นได้ว่านิทานได้นำเสนอให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของยักษ์ที่เป็นไปในทิศทาง ตรงกันข้ามจากเดิม คือ กลายเป็นผู้มีศีล ปราศจากความดุร้าย ก้าวร้าว ลักษณะดังกล่าวนี้ ผู้วิจัย เห็นว่า สามารถตีความเชิงสัญลักษณ์ได้ว่ายักษ์ที่ได้ฟังเทศนาแล้วหรือกลับใจแล้วนี้ก็คือ สัญลักษณ์ของจิตที่มีสัมมาทิฏฐิ¹³ หรือความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรมแล้วนั่นเอง

อนึ่ง มีข้อน่าสังเกตว่า นิทานภาคเหนือที่เล่าว่ายักษ์กลับใจได้นี้ จะเล่าว่า ยักษ์เขียวหลุดหลังจากฟังเทศนาด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า เขียวถือเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึง มิจฉาทิฏฐิที่สำคัญและโดดเด่นในนิทานภาคเหนือ ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการที่นิทานเล่าว่ายักษ์เขียว หลุดนี้จะสามารถสื่อถึงการเปลี่ยนแปลงจากผู้มีมิจฉาทิฏฐิในจิตใจเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิได้อย่างเป็น รูปธรรมกว่าการเล่าเพียงว่ายักษ์หันมารักษาศีล และประพฤติตนอ่อนน้อม

จากที่กล่าวมานี้ สรุปได้ว่า ตัวละครยักษ์ในนิทานศาสนาน่าจะมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงมิจฉาทิฏฐิ โดยผู้เล่านิทานอาจต้องการสั่งสอนให้ผู้ฟังเข้าใจ หลักธรรมเรื่องมิจฉาทิฏฐิ แต่การสั่งสอนด้วยข้อธรรมะตรง ๆ อาจเข้าใจยาก ดังนั้นจึงได้เล่าเป็น นิทานโดยนำยักษ์มาเป็นสัญลักษณ์แทนมิจฉาทิฏฐิ จากนั้นจึงสั่งสอนเรื่องสัมมาทิฏฐิด้วยการ ดำเนินเรื่องให้ยักษ์ได้ฟังเทศนาและกลับตัวเป็นคนดี ซึ่งการสั่งสอนหลักธรรมทางพุทธศาสนาด้วย วิธีนี้นอกจากจะทำให้เข้าใจได้ง่ายแล้ว ยังจะทำให้จดจำได้แม่นยำด้วย

4.3.3.2 กิเลส

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่านอกจากยักษ์ในนิทานศาสนาของภาคเหนือ จะมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงมิจฉาทิฏฐิแล้ว ยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์สื่อถึง กิเลส อันเป็นหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาอีกประการหนึ่งที่สำคัญด้วย โดยคำว่ากิเลสนี้ พบว่า

¹³ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546: 1171) นิยามความหมายของคำว่า สัมมาทิฏฐิ ว่า หมายถึง “ความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” และพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (2551: 435) อธิบายว่าหมายถึง “ปัญญาอันเห็นชอบ คือ เห็นอริยสัจ 4, เห็นชอบตาม คลองธรรมว่าทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว มารดาบิดามี เห็นถูกต้องตามที่เป็นจริงว่าขันธ์ 5 ไม่เที่ยง เป็นต้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546: 129) ได้นิยามความหมายไว้ว่าหมายถึง “เครื่องทำใจให้เศร้าหมอง ได้แก่ รัก โลก โกรธ หลง”

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่านิทานศาสนาของภาคเหนือมักเล่าว่ายักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระโพธิสัตว์เป็นผู้ที่มีความรัก ความโลภ ความโกรธ ความหลงในจิตใจอย่างมาก โดยการที่ยักษ์มีบทบาทเป็นปฏิปักษ์กับพระโพธิสัตว์นั้นสาเหตุล้วนเกิดมาจากความรัก ความโลภ ความโกรธ ความหลงของยักษ์เป็นตัวบงการการกระทำทั้งสิ้น เช่น

เรื่อง *นางมะพร้าว* แสดงให้เห็นว่าความรักความหลงที่ยักษ์มีต่อชายาพระโพธิสัตว์ ทำให้ยักษ์ตัดสินใจลักพานางไปอยู่กับตนทั้ง ๆ ที่รู้ว่านางมีสามีแล้ว และเป็นเหตุให้พระโพธิสัตว์ต้องติดตามมาปราบจนยักษ์ต้องพบความตายในที่สุด

เรื่อง *หมาสุย* แสดงให้เห็นว่าความโลภของยักษ์ที่อยากกินคนทั้งเมืองทำให้ยักษ์ยอมปล่อยตัวพระราชินีที่จับไว้ได้แล้วให้พระราชินีส่งคนในเมืองมาให้กิน เป็นเหตุให้พระโพธิสัตว์ต้องออกมาปราบจนยักษ์ต้องถูกฆ่าตาย

เรื่อง *วงศ์สุวรรณ* แสดงให้เห็นว่าความโกรธของยักษ์ที่มีต่อพระโพธิสัตว์ที่ลอบเข้าหาธิดายักษ์ เป็นเหตุให้ยักษ์ยกทัพออกมาสู้กับพระโพธิสัตว์และต้องถูกพระโพธิสัตว์ฆ่าตายในที่สุด

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยพบข้อสังเกตว่า ตัวละครยักษ์ที่มีความรัก ความโลภ ความโกรธ ความหลงในจิตใจเหล่านี้ นิทานศาสนาของภาคเหนือมักเล่าว่าเป็นยักษ์ที่มีฤทธิ์ในด้านความเป็นอมตะ กล่าวคือ แม้จะถูกฆ่าแล้วก็ยังสามารถฟื้นคืนชีพได้ใหม่ไม่จบสิ้น จนกว่าจะสามารถค้นหาธนูสายใจ หรือที่เก็บซ่อนดวงใจของยักษ์ที่ถอดไว้ได้และทำลายทิ้งเสียจึงจะสามารถฆ่ายักษ์ได้สำเร็จ เช่น

เรื่อง *มหาวงส์แดงอ่อน* เล่าว่าพระโพธิสัตว์ติดตามมาชิงนางแดงอ่อนมารดาที่ถูกยักษ์หัทธจักกัลักพาไป เมื่อยักษ์หัทธจักกัรู้ก็ติดตามมาชิงนางคืนอีกด้วยความโกรธแค้น พระโพธิสัตว์ได้ยิงธนูปักร่างท้าวหัทธจักกัแต่ท้าวหัทธจักกัก็ไม่ตาย จนกระทั่งท้าวสาละวันบอกให้รู้ว่าท้าวหัทธจักกัถอดดวงจิตไว้จึงฆ่าไม่ตาย พระโพธิสัตว์จึงให้บริวารหาดวงจิตของยักษ์ แล้วใช้พระขรรค์ตัดดวงสายใจของยักษ์หัทธจักกัจนขาด ทำให้ยักษ์หัทธจักกัขาดใจตายในที่สุด

เรื่อง *พุทธเสนกะ* เล่าว่าเมื่อพระโพธิสัตว์รู้ว่านางยักษ์สนทมารซึ่งคอยกัณแกลังมารดาและป่าของตนด้วยความโกรธแค้นในอดีตเป็นอมตะเพราะถอดดวงใจไว้ที่

กงสหายใจ พระโพธิสัตว์จึงหลอกถามที่ซ่อนกงสหายใจจากนางยักษ์กังขารี และเมื่อได้กงสหายใจมาแล้วพระโพธิสัตว์ก็ตัดกงสหายใจจนขาด ทำให้นางยักษ์สนทมาธราชาติตายทันที

จากตัวอย่างดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่ายักษ์ที่เป็นปฏิปักษ์กับพระโพธิสัตว์ ด้วยสาเหตุของความรัก โลก โกรธ หลงนั้น มักมีฤทธิ์เป็นอมตะ ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้แตกต่างจากยักษ์ในนิทานเรื่องอื่น ๆ ที่เชื่อว่าสามารถฆ่าให้ตายได้ด้วยอาวุธหรือของวิเศษต่าง ๆ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ยักษ์ในนิทานศาสนาเหล่านี้ อาจเป็นสัญลักษณ์ของกิเลส โดยการที่นิทานเล่าว่ายักษ์เป็นอมตะ ฆ่าไม่ตายนั้น สื่อให้เห็นความหมายเชิงสัญลักษณ์ว่ากิเลสนั้นเป็นสิ่งที่ฆ่าไม่ตาย กำจัดให้หมดสิ้นอย่างเด็ดขาดไม่ได้ มักจะก่อตัวขึ้นใหม่ในจิตใจไม่รู้จบสิ้นนั่นเอง

โดยสรุป ในบทนี้ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของ “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย ผลการศึกษาพบว่า ยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม โดยกลุ่มที่ 1 คือความได้ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ที่หมายถึงความเชื่อทางศาสนา ประกอบด้วย การเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิม และการเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อทางพุทธศาสนา กลุ่มที่ 2 คือความได้ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ที่หมายถึงคนประกอบด้วยการเป็นสัญลักษณ์ของชนพื้นเมือง การเป็นสัญลักษณ์ของบุคคลในครอบครัว ได้แก่ พ่อตา ภรรยาและภรรยาน้อย และการเป็นสัญลักษณ์ของผู้มีอำนาจ กลุ่มที่ 3 คือความได้ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนา ประกอบด้วยการเป็นสัญลักษณ์ของมิฉชาติวิริ และ การเป็นสัญลักษณ์ของกิเลส

การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือในบทนี้ จึงทำให้เห็นว่า “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ แอบแฝงอยู่ มิใช่เป็นแต่เพียงตัวละครในนิทานเท่านั้น การศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์จะช่วยให้เข้าใจสัญลักษณ์ของตัวละครในนิทาน อันทำให้เกิดความเข้าใจสาระสำคัญของนิทานได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

บทที่ 5

บทสรุปและอภิปรายผล

การศึกษา “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย: บทบาทและความหมายเชิงสัญลักษณ์ นี้ เป็นการวิจัยที่มุ่งรวบรวมนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่องมาศึกษาวิเคราะห์บทบาทและความหมายเชิงสัญลักษณ์

ในที่นี่ ผู้วิจัยขอแยกการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ตอน คือ ผลสรุปที่ได้จากการวิจัยและบทอภิปรายประโยชน์ของการศึกษาตัวละคร “ยักษ์” จากข้อมูลนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย

ผลสรุปจากการวิจัย

งานวิจัยนี้ ผู้วิจัยรวบรวมนิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มี “ยักษ์” เป็นตัวละครในเรื่องมาศึกษาได้จำนวนทั้งหมด 139 เรื่อง รวม 238 สำนวน เนื่องจากนิทานที่รวบรวมได้มีลักษณะเนื้อหาที่หลากหลาย ดังนั้น ก่อนที่จะศึกษาบทบาทและความหมายเชิงสัญลักษณ์ ผู้วิจัยจึงได้จำแนกประเภทนิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่รวบรวมได้ออกเป็น 5 ประเภท คือ ตำนานปรัมปรา นิทานศาสนา นิทานมหัศจรรย์ นิทานคติ และนิทานมุขตลก โดยตำนานปรัมปรานั้นยังจำแนกออกเป็น 4 ประเภทย่อย ๆ คือ ตำนานปรัมปราที่อธิบายธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ ประกอบด้วย ตำนานสร้างโลก และตำนานฝน ตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของบ้านเมืองและผู้นำทางวัฒนธรรมในภาคเหนือ ประกอบด้วยตำนานเมือง และตำนานวีรบุรุษ ตำนานปรัมปราที่เล่าความเป็นมาของปูชนียสถานและปูชนียวัตถุในภาคเหนือ ประกอบด้วยตำนานพระธาตุ และตำนานพระพุทธรูป และตำนานปรัมปราที่อธิบายที่มาของประเพณีและพิธีกรรมในภาคเหนือ ประกอบด้วยตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีบูชาเสาอินทขิล ตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีเลี้ยงผีปู่แสะย่าแสะ และตำนานที่อธิบายที่มาของพิธีแหกนาและประเพณีทานสลากภัตต์

จากการศึกษา พบว่า ลักษณะเนื้อหาและวิธีการเล่าถึง “ยักษ์” ในนิทานแต่ละประเภทมีลักษณะแตกต่างกันอันเกิดจากความแตกต่างของวัตถุประสงค์ในการเล่านิทาน

ในตำนานปรัมปรา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนิทานที่เล่าเพื่ออธิบายความเป็นมาของยักษ์ที่คนภาคเหนือนับถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่น ยักษ์มีลักษณะเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีฤทธิ์ สามารถบันดาลให้เกิดความสงบสุขร่มเย็น ความอุดมสมบูรณ์ หรือบันดาลให้เกิดความเดือดร้อน ความแห้งแล้งขึ้นได้ ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติตนของคนในท้องถิ่น โดยหากประพฤติตนเป็นคนดี มีศีล รักษาจารีตขนบธรรมเนียมประเพณีโบราณ เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยักษ์ก็จะช่วยคุ้มครองอำนวยความสะดวกอุดมสมบูรณ์ แต่หากประพฤติตนตรงกันข้าม คือ ไม่มีศีล ละเลยไม่สืบทอด

ขนบธรรมเนียมประเพณี ไม่เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยักรัษก็จะบันดาลให้เกิดเภทภัยขึ้นในบ้านเมือง ทั้งนี้ เนื้อหาด้านานปรัมปราที่มียักรัษเป็นตัวละครในเรื่องมักเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา โดยเล่าถึง พระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้ปราบยักรัษ หลังจากนั้นก็มอบหมายให้ยักรัษปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองและ พุทธศาสนา หรือกล่าวได้ว่านิทานอธิบายที่มาของยักรัษที่ผู้คนเคารพนับถือว่าเป็นผู้คุ้มครองที่ พระพุทธเจ้าประทานให้ อันทำให้ยักรัษเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีความศักดิ์สิทธิ์อย่างยิ่ง

ในนิทานศาสนา ซึ่งเป็นนิทานที่เล่าเพื่อสรรเสริญบารมีของพระโพธิสัตว์ ยักรัษมีลักษณะ เป็นอมนุษย์ที่มีฤทธิ์นานาประการ มีนิสัยดุร้าย ปาเถื่อนอันธพาล มักมาทำร้ายพระโพธิสัตว์ ทำให้ พระโพธิสัตว์ต้องปราบยักรัษ ลักษณะเด่นของยักรัษในนิทานศาสนานี้คือการเป็นผู้ที่สามารถเข้าใจ หลักธรรมในพุทธศาสนา หรือฝึกฝนเรียนรู้พระธรรมคำสอน ดังนั้น การเล่าถึงวิธีการปราบยักรัษใน นิทานศาสนา จึงนอกจากจะเล่าว่าเป็นการต่อสู้กันด้วยอาวุธแล้ว ยังเน้นที่การดำเนินเรื่องว่า พระพุทธเจ้าเทศนาสั่งสอนยักรัษให้รู้จักผิดชอบชั่วดีด้วย

ในนิทานมหัศจรรย์ ซึ่งเป็นนิทานที่เล่าเพื่อสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นหลัก ยักรัษ มีลักษณะเป็นอมนุษย์ที่มีฤทธิ์คล้ายคลึงกับในนิทานศาสนา แต่ในนิทานมหัศจรรย์ส่วนใหญ่ยักรัษ จะมีบทบาทเกี่ยวข้องกับโอรสกษัตริย์ซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่อง ยักรัษในนิทานมหัศจรรย์มักเป็นพญา ยักรัษ ธิดา ยักรัษ และเสนายักรัษซึ่งมีทั้งพวกที่นิสัยดี และพวกที่นิสัยร้าย โดยเฉพาะยักรัษที่นิสัยร้าย มักจะกลั่นแกล้งโอรสกษัตริย์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ทำให้เกิดเหตุการณ์การพลัดพราก การติดตาม การ ต่อสู้ ซึ่งทำให้นิทานมีเนื้อหาที่สนุกสนานตื่นเต้น

ในนิทานคติ ซึ่งเป็นนิทานที่เล่าเพื่อให้แง่คิด คติเตือนใจ ยักรัษมีลักษณะเป็นอมนุษย์ที่มี ฤทธิ์ แต่ประมาทและโง่เขลา ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้ยักรัษในนิทานคติแตกต่างไปจากยักรัษใน นิทานศาสนาและนิทานมหัศจรรย์ ในนิทานคตินั้น ส่วนใหญ่ยักรัษจะมีบทบาทเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ซึ่งเป็นคนธรรมดาแต่มีสติปัญญาความรู้ มีไหวพริบ โดยยักรัษจะถูกมนุษย์หลอกให้หลงกลแล้วฆ่า หรือมิฉะนั้นยักรัษอาจมีลักษณะเป็นอมนุษย์ที่มีเมตตา แต่ก็อาจดุร้ายเมื่อถูกทำให้ไม่พอใจ ยักรัษที่มี ลักษณะดังกล่าวนี้จะมามีบทบาทเกี่ยวข้องกับคนดีและคนชั่ว โดยยักรัษจะเป็นมิตรกับคนดี และเป็น ศัตรูกับคนชั่ว

ในนิทานมุขตลก ซึ่งเป็นนิทานที่เล่าเพื่อให้เกิดความขบขัน ยักรัษมีลักษณะเป็นอมนุษย์ที่ โง่เขลาอย่างมาก ยักรัษจะถูกคนฉลาดหลอกให้แสดงความโง่เขลา ความเป็น จึงทำให้เกิดความ ขบขันขึ้น

การศึกษาลักษณะเนื้อหาของนิทานพื้นบ้านภาคเหนือแต่ละประเภทยังทำให้พบข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะของยักษ์ที่สะท้อนผ่านนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ อันได้แก่ ลักษณะคำเรียกบุคลิกลักษณะ ลักษณะนิสัย ของวิเศษและฤทธิ และลักษณะที่อยู่ของยักษ์ด้วย

คำเรียกยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ นั้น พบว่ามีการใช้คำเรียกหลากหลาย แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ การเรียกโดยใช้คำเรียกประเภทตัวละครยักษ์มาเรียก กับการเรียกโดยใช้ชื่อตัวละคร การเรียกยักษ์โดยใช้คำเรียกประเภทตัวละครยักษ์มาเรียกนั้น พบว่าคำเรียกประเภทตัวละครยักษ์ที่พบในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีทั้งหมด 7 คำด้วยกัน ได้แก่ คำว่ายักษ์ รากษส กุมภภัณฑ์ อสูร มาร ผีเสื้อ และเณร โดยยักษ์ถือเป็นคำเรียกที่พบมากที่สุด ส่วนการเรียกยักษ์โดยใช้ชื่อตัวละครมาเรียก พบว่ายักษ์ที่จะมีชื่อเรียกจะต้องเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญ ทั้งนี้ ชื่อยักษ์ที่ปรากฏในนิทานภาคเหนือมีทั้งที่ตั้งด้วยภาษาบาลีสันสกฤต และชื่อที่ตั้งด้วยภาษาไทย

บุคลิกลักษณะของตัวละครประเภทยักษ์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ความอัปลักษณ์ กับ ความงดงาม ยักษ์ที่มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์มีทั้งที่เป็นยักษ์เพศชายและยักษ์เพศหญิง โดยมากมักเน้นที่การเล่าว่ายักษ์รูปร่างใหญ่โต ส่วนยักษ์ที่มีรูปร่างหน้าตาดีงามนั้นมีจำนวนน้อยกว่ายักษ์ที่อัปลักษณ์ โดยจะพบเฉพาะในตัวละครยักษ์ที่เป็นธิดายักษ์ซึ่งเป็นชายาของพระโพธิสัตว์ สาเหตุที่ธิดายักษ์มีรูปโฉมงามนี้เนื่องมาจากคติเรื่องบุญกรรมในพุทธศาสนาที่เชื่อว่าผู้ที่ทำบุญไว้มากจะมีบารมีทำให้เกิดมามีรูปโฉมงาม

ลักษณะนิสัยของยักษ์จำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ ยักษ์ที่มีนิสัยดี ยักษ์ที่มีนิสัยร้าย และยักษ์ที่มีนิสัยทั้งดีและร้าย ยักษ์ที่มีนิสัยร้ายพบว่ามีจำนวนมาก โดยมีทั้งที่เป็นยักษ์เพศชายและยักษ์เพศหญิง ลักษณะนิสัยด้านร้ายที่ปรากฏในนิทานได้แก่ การมีนิสัยโหดเหี้ยม ก้าวร้าว ว่างวลำพองอำนาจ มักมากในกามารมณ์ ชอบใช้กำลังแต่ก็รักตัวกลัวตาย ทรวง มีทิฐิ เจ้าเล่ห์มารยา อิจฉาริษยา อาฆาตจองเวร ส่วนยักษ์ที่มีนิสัยทั้งดีและร้ายจะพบในนิทานที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา โดยยักษ์จะมีนิสัยร้ายในช่วงต้นและจะกลายเป็นผู้ที่มีนิสัยดีในตอนท้ายเสมอ ทั้งนี้ สาเหตุที่ทำให้ลักษณะนิสัยของยักษ์เปลี่ยนแปลงไปนั้นเป็นเพราะยักษ์ได้ฟังเทศนาจากพระพุทธเจ้าจึงเกิดความสำนึกผิด และรู้จักผิดชอบชั่วดี

ส่วนของวิเศษและฤทธิของยักษ์นั้น พบว่า ยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือจะใช้ของวิเศษและฤทธิใน 2 กรณี คือ ใช้ของวิเศษและฤทธิในทางดี และใช้ของวิเศษฤทธิในทางร้าย ของวิเศษของยักษ์มีหลากหลายประเภทด้วยกัน แต่โดยมากมักเป็นของวิเศษที่มีฤทธิสามารถช่วยชุบชีวิต

คนได้ ทำให้กลายเป็นหนุ่มสาวได้ สามารถรักษาความเจ็บป่วยได้ หรือทำให้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น สามารถเหาะได้ มีตาทิพย์ เป็นต้น ส่วนฤทธิ์ของยักษ์แบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ การเหาะ การแปลงกาย การใช้เวทมนตร์ และความเป็นอมตะ ส่วนมากนิทานมักเล่าว่ายักษ์ตนหนึ่งมีฤทธิ์หลายลักษณะ เช่น มีทั้งฤทธิ์ที่สามารถแปลงกายได้ เหาะได้และเป็นอมตะด้วย เป็นต้น

ลักษณะที่อยู่ของยักษ์แบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ ในเมือง ในป่า และบนฟ้า โดยเมืองที่เป็นที่อยู่ของยักษ์นั้น แบ่งออกเป็นเมืองยักษ์ และเมืองมนุษย์

เมืองยักษ์มีลักษณะเป็นเมืองที่งดงาม ยักษ์ที่อยู่ในเมืองยักษ์คือยักษ์ที่เป็นวงศ์กษัตริย์ ส่วนยักษ์ที่อยู่ในเมืองมนุษย์คือยักษ์ที่มีหน้าที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาสถานที่ต่าง ๆ ในเมืองมนุษย์ ส่วนที่อยู่ของยักษ์ในป่านั้น พบว่า ได้แก่ ถ้ำ คูหา ศาลา แม่น้ำ ลำห้วย สระโบกขรณี ยักษ์ที่อาศัยอยู่ในป่ามีทั้งพวกที่อาศัยอยู่ในป่าเพราะมีหน้าที่เป็นผู้คุ้มครองรักษาสถานที่ต่าง ๆ ในป่า และพวกที่เพียงแต่อาศัยอยู่ในป่าแต่ไม่ได้มีหน้าที่เป็นผู้ดูแลสถานที่ ทั้งนี้ นิทานพื้นบ้านของภาคเหนือมักระบุว่ายักษ์ที่เป็นผู้คุ้มครองรักษานี้เป็นบริวารของท้าวเวสสุวรรณ

หลังจากศึกษาลักษณะเนื้อหาของนิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มียักษ์เป็นตัวละครในเรื่องแล้ว ในบทต่อมาผู้วิจัยจึงได้นำเสนอผลการวิเคราะห์บทบาทของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยซึ่งพบว่าจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ ยักษ์ที่เป็นตัวละครหลักกับยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบ

ยักษ์ที่เป็นตัวละครหลักในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ นั้น จำแนกได้ว่ามีบทบาท 3 ประการด้วยกัน คือ บทบาทตัวเอก บทบาทนางเอก และบทบาทตัวปฏิบัติ ส่วนยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบจำแนกได้ว่ามีบทบาท 4 ประการ คือ บทบาทตัวปฏิบัติ บทบาทผู้ช่วยเหลือ บทบาทผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ และบทบาทผู้ทดสอบ

เพื่อความชัดเจนในการศึกษาวิเคราะห์บทบาทตัวปฏิบัติ บทบาทผู้ช่วยเหลือ บทบาทผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษ และบทบาทผู้ทดสอบ ผู้วิจัยจึงนำเสนอผลการศึกษาด้วยการชี้ให้เห็นตัวละครที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับยักษ์ และนำพฤติกรรมของยักษ์ที่ปรากฏในเรื่องมาสนับสนุนการจำแนกบทบาทยักษ์ พบว่า ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นตัวปฏิบัตินั้นมีบทบาทเป็นปฏิบัติกับตัวละคร 4 กลุ่ม ได้แก่ เทวดา พระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ อोरสกษัตริย์ และมนุษย์หรือสัตว์ ที่พบมากคือยักษ์ที่เป็นปฏิบัติพระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์ นิทานมักดำเนินเรื่องว่ายักษ์ที่เป็นปฏิบัติกับพระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์ถูกพระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์ปราบ

ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือมีบทบาทช่วยเหลือตัวละคร 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำทางวัฒนธรรม พระโพธิสัตว์ และโอรสกษัตริย์ ที่พบมากคือยักษ์ที่เป็นผู้ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ นิทานมักดำเนินเรื่องว่ายักษ์ที่เป็นผู้ช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ช่วยให้พระโพธิสัตว์แก้ไขอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ และทำให้ได้พบความสุขในที่สุด เช่น ได้กลายเป็นคนร่ำรวย ได้ครองเมือง ได้คู่ครอง เป็นต้น

ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นผู้ให้รางวัลและผู้ลงโทษมีบทบาทให้รางวัลและลงโทษตัวละคร 3 กลุ่ม คือ ชาวเมือง พระโพธิสัตว์หรือชายาพระโพธิสัตว์กับญาติพี่น้องของพระโพธิสัตว์หรือญาติพี่น้องของชายาพระโพธิสัตว์ และผู้ประพฤติดีกับผู้ประพฤติชั่ว ที่พบมากคือยักษ์ที่เป็นผู้ให้รางวัลและพระโพธิสัตว์หรือชายาพระโพธิสัตว์ และลงโทษญาติพี่น้องของพระโพธิสัตว์หรือญาติพี่น้องของชายาของพระโพธิสัตว์ นิทานมักดำเนินเรื่องว่ายักษ์ให้รางวัลพระโพธิสัตว์หรือชายาพระโพธิสัตว์เพราะพระโพธิสัตว์หรือชายาพระโพธิสัตว์แสดงน้ำใจหรือช่วยเหลือยักษ์ ขณะเดียวกันก็ลงโทษญาติพี่น้องของพระโพธิสัตว์หรือญาติพี่น้องของชายาของพระโพธิสัตว์เพราะญาติพี่น้องของพระโพธิสัตว์หรือญาติพี่น้องของชายาของพระโพธิสัตว์ไม่แสดงน้ำใจ หรือมุ่งหวังผลประโยชน์จากยักษ์

ยักษ์ที่มีบทบาทเป็นผู้ทดสอบมีบทบาททดสอบตัวละคร 2 กลุ่ม คือ พระโพธิสัตว์ และบุคคลอื่น ๆ ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระโพธิสัตว์ โดยยักษ์มีบทบาททดสอบใน 3 ด้าน คือ ด้านปัญญา ด้านการให้ทาน และด้านการรักษาสัจจะ นิทานมักดำเนินเรื่องว่าพระโพธิสัตว์เป็นผู้เดียวที่ผ่านการทดสอบจากยักษ์

ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่ายักษ์ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์ปรากฏมากที่สุด ทั้งนี้ ไม่ว่าจะยักษ์จะมีบทบาทใดก็ตาม บทบาทยักษ์จะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมให้เห็นบารมีของพระพุทธรูปได้เด่นชัดขึ้น ทำให้ผู้ฟังเลื่อมใสในบารมีของพระพุทธรูป และศรัทธาความศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนา

จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาทตัวละครยักษ์ได้สะท้อนให้เห็นว่า “ยักษ์” ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ซึ่งผู้วิจัยจำแนกได้เป็น 3 ประการ ประการแรก คือ ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงความเชื่อทางศาสนา ดีความได้ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อดั้งเดิม และความเชื่อทางพุทธศาสนา ประการที่ 2 คือ ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่หมายถึงคน ดีความได้ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของชนพื้นเมือง บุคคลในครอบครัว ได้แก่ พ่อตา

ภรรยาและภรยาน้อย และผู้มีอำนาจ ประการที่ 3 คือ ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งตีความได้ว่ายักษ์เป็นสัญลักษณ์ของมิชฌาภิกขุ และกิเลส

การศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือทำให้เกิดความเข้าใจสาระสำคัญของนิทานพื้นบ้านในแง่มุมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทำให้เห็นคุณค่าของนิทานพื้นบ้านและตัวละครในนิทานที่ไม่ได้มีบทบาทเพียงเพื่อความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังเป็นข้อมูลที่บันทึกความคิดความเชื่อและเหตุการณ์ในอดีตที่สำคัญต่อการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะศึกษาวิเคราะห์ตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานทั่วไปไว้ด้วย เพื่อใช้ประกอบการศึกษาตลอดจนเป็นแหล่งความรู้เกี่ยวกับตัวละครประเภทยักษ์ ผลที่ได้จากการค้นคว้าและศึกษาดำรง เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตัวละครประเภทยักษ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษานิยามความหมายของ “ยักษ์” และการศึกษาอนุภาคของ “ยักษ์” ใน **ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน** ทำให้เห็นว่า ตัวละครประเภทยักษ์พบแพร่หลายในนิทานของท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งเมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่าตัวละครประเภทนี้ไม่ว่าจะปรากฏบทบาทอยู่ในนิทานของตะวันตกหรือนิทานของตะวันออกมักจะมีลักษณะร่วมกันอยู่ 4 ประการ คือ ในด้านบุคลิกลักษณะ ยักษ์จะเป็นตัวละครที่มีรูปร่างใหญ่โต และอัปลักษณ์อย่างยิ่งในด้านลักษณะนิสัย ยักษ์จะเป็นตัวละครที่มีนิสัยดุร้าย ชอบไล่จับกินเนื้อมนุษย์ รวมถึงโจมตีความสามารถ ยักษ์จะเป็นตัวละครที่มีฤทธิ์ มีของวิเศษ ตลอดจนเป็นผู้ครอบครองหรือคุ้มครองขุมทรัพย์มีค่า และในด้านที่อยู่ พบว่ายักษ์จะเป็นตัวละครที่ได้รับการระบุว่ามิถินอาศัยอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ในธรรมชาติ การศึกษานิยามของ “ยักษ์” ในเบื้องต้น จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถมองเห็นลักษณะเด่นของตัวละครประเภทนี้ และได้ใช้เป็นแนวทางในการจำแนกประเด็นให้เห็นลักษณะของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่าตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยมีทั้งลักษณะที่ร่วมกับตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานทั่วไปและลักษณะที่แตกต่างลักษณะร่วมนั้นก็คือ พบว่าตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือจะเป็นตัวละครที่มีรูปร่างใหญ่โต น่าเกลียดน่ากลัว ดุร้าย ชอบกินเนื้อมนุษย์ มีฤทธิ์ มีของวิเศษและทรัพย์สมบัติ

รวมถึงเป็นผู้มีหน้าที่คุ้มครองชุมชนหรือของวิเศษ และมีที่อยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ในธรรมชาติ ส่วนลักษณะที่ต่างต่างนั้น ผู้วิจัยพบว่า ตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทย จะมีลักษณะเด่นตรงที่นอกจากจะมีเขี้ยวแล้ว เขี้ยวยักษ์ยังอาจหลุดหรือสามารถถอดออกได้ด้วย นอกจากนี้ มีข้อน่าสังเกตว่า ยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีทั้งที่เป็นยักษ์รูปโฉมงดงาม และที่เป็นยักษ์อัปลักษณ์ แต่ยักษ์ที่มีรูปโฉมงดงามนั้นกล่าวไว้แต่เพียงยักษ์เพศหญิงเท่านั้น ไม่พบนิทานที่ระบุว่ามียักษ์เพศชายที่รูปร่างงามเลย ลักษณะดังกล่าวนี้ อาจเป็นเพราะนิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มียักษ์เป็นตัวละครส่วนใหญ่เป็นนิทานศาสนาซึ่งเน้นแสดงบารมีของพระโพธิสัตว์ ดังนั้นจึงต้องแสดงให้เห็นว่าพระโพธิสัตว์คือผู้มีบารมีสูงส่งที่สุด ด้วยการระบุว่ามียักษ์เพศหญิงเท่านั้นที่รูปร่างงาม หากกล่าวว่าตัวละครอื่นรูปร่างงามเช่นกันแล้วก็จะเป็นการลดทอนความสำคัญ และความโดดเด่นของพระโพธิสัตว์ลงไป นอกจากนี้ การแสดงบารมีของพระโพธิสัตว์อีกลักษณะหนึ่งในนิทานก็คือการระบุว่าพระโพธิสัตว์มีชayaที่งดงามหลายคน ดังนั้น การกำหนดให้นางยักษ์มีรูปร่างงามจึงส่งเสริมแนวคิดดังกล่าวนี้ได้ ส่วนการกำหนดให้ยักษ์เพศชายมีรูปร่างงามนั้นไม่มีส่วนสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง ดังนั้นจึงไม่กล่าวถึง

ในการศึกษาคำเรียกยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือทำให้ได้ความรู้ใหม่ว่า ในท้องถิ่นภาคเหนือนอกจากเรียกยักษ์ว่า ยักษ์ รากษส อสูร มาร กุมภันท์ และผีเสื้อ ซึ่งเป็นคำเรียกยักษ์ที่พบในภาคอื่น ๆ แล้ว ยังเรียกว่า เยนด้วย ความรู้ดังกล่าวนี้ทำให้ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยต้องรวบรวมนิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่มีตัวละครที่เรียกว่า ยักษ์ รากษส กุมภันท์ อสูร มาร ผีเสื้อ และเยน มาศึกษารวมกันทั้งหมด แทนที่จะศึกษาเฉพาะนิทานพื้นบ้านที่มีตัวละครที่เรียกว่า ยักษ์ ปรากฏในเรื่องเพียงอย่างเดียว ซึ่งจากการศึกษานิทานพื้นบ้านที่รวบรวมมาทั้งหมดนี้เอง ทำให้ผู้วิจัยพบว่าการใช้คำเรียกยักษ์อย่างปะปนกันนั้นมักปรากฏในนิทานสำนวนหลายลักษณะที่แต่งเป็นร้อยกรอง โดยเป็นการใช้ในลักษณะการหลกาคำ และปรากฏในนิทานสำนวนมุขปาฐะซึ่งเกิดจากการที่ผู้เล่ามีความคิดว่ามนุษย์ที่เรียกว่า ยักษ์ รากษส กุมภันท์ อสูร มาร ผีเสื้อ หรือเยน นั้นเป็นมนุษย์จำพวกเดียวกัน

นอกจากนี้ ยังทำให้พบว่า แม้ในนิทานพื้นบ้านของภาคเหนือจะมีการใช้คำเรียกยักษ์ปะปนกันดังกล่าว แต่โดยรวมแล้วก็สามารถมองเห็นว่ามีหลักเกณฑ์ในการใช้คำเรียกตัวละครเหล่านี้พอสมควร กล่าวคือ ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือจะใช้คำว่ารากษส สำหรับเรียกตัวละครยักษ์ที่มีหน้าที่ในการคุ้มครองแหล่งน้ำหรืออาศัยอยู่ในแหล่งน้ำต่าง ๆ ใช้คำว่ากุมภันท์ สำหรับเรียกตัวละครยักษ์ที่มีหน้าที่ในการคุ้มครองสิ่งของสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และบ้านเมือง และใช้คำว่าผีเสื้อสำหรับเรียกตัวละครยักษ์ที่มีหน้าที่คุ้มครองสิ่งต่าง ๆ ทั่ว ๆ ไป นอกจากนี้

การศึกษาคำเรียกยักษ์ยังทำให้พบว่ายักษ์ในท้องถิ่นภาคเหนือที่มีชื่อเป็นภาษาไทยเป็นยักษ์ที่เป็นที่รู้จักดีในท้องถิ่นด้วย ซึ่งจากการศึกษานี้นำไปสู่การทำให้ได้ทราบว่ายักษ์ที่สำคัญในท้องถิ่นภาคเหนือคือยักษ์เจ้าหลวงคำแดง ยักษ์ปู้และย่าแสะ อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการใช้สังเกตยักษ์ในท้องถิ่นอื่นที่เป็นที่รู้จักเฉพาะท้องถิ่นนั้นได้ต่อไปด้วย

การศึกษาบทบาทของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ ทำให้พบว่ายักษ์ที่เป็นตัวละครหลักไม่เพียงจะมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง แต่นิทานยังมักให้รายละเอียดเกี่ยวกับยักษ์ทั้งในเรื่องชื่อ เรื่องลักษณะรูปร่างหน้าตา ลักษณะนิสัย ความรู้สึกนึกคิด ซึ่งต่างจากยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบที่นิทานมักไม่ให้รายละเอียดอย่างชัดเจน เช่น ไม่ระบุชื่อ ไม่บรรยายให้เห็นลักษณะรูปร่างหน้าตา เป็นต้น ทั้งนี้ จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่ายักษ์ที่เป็นตัวละครหลักนั้นพบจำนวนน้อย ขณะที่ยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบพบมากกว่า ลักษณะดังกล่าวนี้อาจเป็นเพราะลักษณะของตัวละครยักษ์มีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นส่วนส่งเสริมบทบาทตัวเองให้เด่นชัดขึ้น เช่น การมีนิสัยดุร้าย และมีฤทธิ์ของยักษ์เหมาะต่อการแสดงบทบาทตัวปฏิบัติ อันจะเป็นบทบาทที่ช่วยส่งเสริมให้เห็นความเก่งกล้าสามารถ และบารมีของตัวเองที่เป็นศัตรูกับยักษ์ได้ ยักษ์จึงมักถูกนำมาเล่าโดยกำหนดให้เป็นตัวประกอบที่มีบทบาทเป็นตัวปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้จำนวนยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบจึงพบมากกว่ายักษ์ที่เป็นตัวละครหลัก

ในการศึกษาบทบาทของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ ทำให้ได้ทราบว่ายักษ์เป็นตัวละครที่มีบทบาทหลากหลาย บทบาทที่เด่นที่สุดและพบมากที่สุดของยักษ์คือบทบาทตัวปฏิบัติ โดยพบทั้งในยักษ์ที่เป็นตัวละครหลักและยักษ์ที่เป็นตัวละครประกอบ ลักษณะดังกล่าวนี้อาจเป็นเพราะลักษณะรูปร่างหน้าตา และนิสัยของยักษ์เอื้อต่อบทบาทนี้ นิทานจึงมักกำหนดให้ยักษ์มีบทบาทเป็นตัวปฏิบัติมากกว่าบทบาทอื่น ความเหมาะสมสอดคล้องระหว่างรูปร่างหน้าตาและนิสัยของยักษ์กับบทบาทปฏิบัตินี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนทั่วไปมักตีตราว่ายักษ์เป็นศัตรู ใจดำอำมหิต และไม่ค่อยได้นึกถึงยักษ์ที่นิสัยดี ซึ่งความจริงมีอยู่จำนวนมาก ดังที่เสฐียรโกเศศ (2503: 143) เคยกล่าวไว้ว่า “พอขึ้นชื่อพวกเหล่านี้ ความนึกก็แล่นทันทีว่ามีรูปร่างกำยำใหญ่โต หน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว ผมหยิก เขี้ยวงอกออกมานอกปาก ชอบกินคน ดุร้าย ใจดำอำมหิต มีกำลังวังชามาก เอร่ากร่ำเหินห่างไปกินได้ข้างละตัว และเป็นศัตรูร้ายของเทวดาและมนุษย์”

ส่วนบทบาทของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือที่พบน้อยที่สุดนั้น คือ บทบาทตัวเอง โดยพบเพียงในนิทานเรื่องปฐมกัปป์ เท่านั้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่ายักษ์ที่มีบทบาทเป็นตัวเอกจะพบ

จำนวนน้อย แต่ก็มี ความหมายที่สำคัญ เพราะบทบาทของยักษ์ในนิทานเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นว่าในความคิดของผู้เล่าถือว่ายักษ์เป็นเทวดาและเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกตว่าแม้จะพบว่ายักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือมีบทบาทหลากหลาย กระทั่งมีบทบาทเป็นนางเอก แต่ก็ไม่พบว่านิทานเรื่องใดเลยที่เล่าว่ายักษ์มีบทบาทเป็นพระเอก

การวิเคราะห์ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ แสดงให้เห็นว่ายักษ์เป็นตัวละครสำคัญที่บันทึกความหมายเชิงวัฒนธรรมไว้ ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของยักษ์ที่วิเคราะห์ได้จากข้อมูลนิทานพื้นบ้านภาคเหนือ สามารถนำมาศึกษาได้ทั้งลักษณะสังคมวัฒนธรรมภาคเหนือ เช่น ยักษ์ที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์หมายถึงความเชื่อดั้งเดิม และชนพื้นเมือง สะท้อนให้เห็นความเป็นไปในสังคมภาคเหนือในอดีตที่เกิดความขัดแย้งในเรื่องการนับถือศาสนา เป็นต้น และสามารถนำมาศึกษาลักษณะสังคมวัฒนธรรมโดยรวมได้ด้วย เช่น ยักษ์ที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์หมายถึงบุคคลในครอบครัว สะท้อนให้เห็นลักษณะครอบครัวไทยที่มีความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่วิเคราะห์ไว้ไม่จำเป็นต้องมีความหมายคงเดิมเช่นนี้ตลอดไป กล่าวคือ นิทานที่ผลิตในสมัยหลังซึ่งได้นำเรื่องราวของนิทานเก่ามาเล่าใหม่ อาจทำเพียงเพื่อรักษานิทานไว้ไม่ให้สูญหายไป มิได้นำนิทานมาเป็นเครื่องมือสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์อีก ดังนั้นตัวละครยักษ์ในนิทานสมัยหลังจึงอาจไม่มีบทบาทในการสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์เช่นเดิมอีกต่อไป

การศึกษารูปแบบและความหมายเชิงสัญลักษณ์ของตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยนี้ น่าจะเป็นข้อมูลที่ช่วยให้เข้าใจลักษณะตัวละครยักษ์อันเป็นตัวละครสำคัญในนิทานไทยได้มากยิ่งขึ้น และน่าจะเป็นประโยชน์สำหรับใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบกับลักษณะของตัวละครยักษ์ในนิทานพื้นบ้านของภาคอื่น ๆ ได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาวิเคราะห์ตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานพื้นบ้านภาคเหนือของไทยในประเด็นบทบาทและความหมายเชิงสัญลักษณ์ ผู้วิจัยเห็นว่าควรจะได้มีการรวบรวมนิทานพื้นบ้านของภาคอื่น ๆ ของไทยที่มียักษ์เป็นตัวละครในเรื่องมาศึกษาต่อ เพื่อรวบรวมเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครประเภทยักษ์ในนิทานไทย หรือเพื่อจะได้ศึกษาในเชิง

เปรียบเทียบ ซึ่งจะทำให้พบว่ามโนทัศน์เกี่ยวกับยักษ์ของท้องถิ่นต่าง ๆ ของไทยนั้นมีความเหมือนและต่างกันอย่างไร

ยักษ์เป็นตัวละครสำคัญในนิทานไทย ปัจจุบันพบว่านิทานที่แต่งขึ้นใหม่ก็ยังคงมีเรื่องราวเกี่ยวกับยักษ์ปรากฏอยู่ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า หากได้มีการศึกษาตัวละครยักษ์ในนิทานปัจจุบัน ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการทำให้ทราบลักษณะของตัวละครยักษ์รวมถึงบทบาทของตัวละครยักษ์ในนิทานปัจจุบันว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปจากลักษณะและบทบาทเดิมหรือยังคงสืบทอดลักษณะและบทบาทของตัวละครยักษ์แบบเดิมไว้หรือไม่อย่างไร ซึ่งผลการศึกษา น่าจะช่วยสะท้อนให้เห็นพัฒนาการความคิดเกี่ยวกับยักษ์ในสังคมวัฒนธรรมไทยได้

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่า ในนิทานพื้นบ้านของไทย ยังมีตัวละครประเภทอื่น ๆ ที่น่าสนใจศึกษา เช่น ตัวละครฤๅษี นาค เทวดา ผี หงส์ กวาง เป็นต้น ซึ่งผู้สนใจอาจนำไปศึกษาในประเด็นบทบาทหรือความหมายเชิงสัญลักษณ์ เพื่อให้เป็นแหล่งความรู้เกี่ยวกับตัวละครในนิทานไทย ซึ่งจะสามารถนำไปใช้ประกอบการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทอื่น ๆ หรือใช้เป็นข้อมูลสำหรับอ้างอิงในศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กิ่งแก้ว เพ็ชรราช. รายงานการวิจัยเรื่อง วิเคราะห์นิทานลุ่มน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์.

สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์, 2543.

กิ่งแก้ว อัดถาวร. **คติชนวิทยา** เอกสารการนิเทศการศึกษาระดับที่ 184 หน่วยศึกษานิเทศกรรม การฝึกหัดครู, 2519.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. **คติชาวบ้าน** อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหญิงวาส ประสาท ชาติการุญ (วาส ประณีษ), 2516.

ไข่มสี่ แสงจิตต์. **การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “จันทมาต”**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.

จิตร ภูมิศักดิ์. **ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2534.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. **ผีเจ้านาย**. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่, 2527.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2541.

ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์. **คำขอเรื่องเจ้าสุวัตรนางบัวคำ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

เชิดฉันท รัตนปิยะภาภรณ์. **การศึกษาคติ ความเชื่อ และรูปแบบของ “ยักษ์” จากประติมากรรมที่พบในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.

ชำนาญ รอดเหตุภัย. **วรรณกรรมไทยลือ ต่าบลหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2517.

ฐานิสร์ ชาครัตน์พงศ์. **ความรู้เรื่องชาดก**. ใน **อายุบวร**, หน้า 53-63. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษา ตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

ดวงธิดา ราเมศวร์. **สารานุกรมภูตผี วิญญาณ นางฟ้า เทวดาและสัตว์ประหลาด**. กรุงเทพฯ: มายิก, 2537.

ดอกกรัก พยัคศรี. **การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่อง บั้วรม บั้วเรียว บั้วรอง ฉบับภาคเหนือและฉบับภาคอีสาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึก ภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.

ธันท์ เศรษฐพันธ์. **การใช้เรื่องเล่าผีปู่แสะย่าแสะ: ศึกษาเฉพาะกรณีชาวบ้านป่าจี้.**

วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

ธัมมทัตโตภิกขุ, พระ และ พ.ณ.ประมวญมารค. **ตำนานต้นผีไทย.** กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, 2533.

นาโก๊ะลี, รวบรวม. **ภาพรำขนนก.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, 2547.

นาโก๊ะลี, รวบรวม. **คนขี้เกียจ.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, 2548.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **ชาวเขาในไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน, 2545.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **ไทยสิบสองปันนา.** เล่ม 1 และ 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2547.

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **๓๐ ชาติในเชียงราย.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม, 2551.

ปฐม หงษ์สุวรรณ. **ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ปฐม หงษ์สุวรรณ. **ตำนานพระธาตุของชนชาติไทย: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

ปฐม หงษ์สุวรรณ. **ลัทธิคนคน: วาทกรรมการสร้างภาพลักษณ์ความรุนแรงจากตำนานและพิธีกรรมของคนต่างชาติพันธุ์. ใน กาลครั้งหนึ่ง: ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม,** หน้า 162-213. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

ปฐม หงษ์สุวรรณ. **ตำนานพระธาตุของชนชาติไทย: ภาพสะท้อนปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม. ใน กาลครั้งหนึ่ง: ว่าด้วยตำนานกับวัฒนธรรม,** หน้า 321-353. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

ปรมินท์ จารูว. **ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

ประคอง นิมมานเหมินท์ และดาว เชียงหวา. **อาปมไท้ได้คง นิทานกับสังคม.** กรุงเทพฯ: แม่คำฝาง, 2542.

ประคอง นิมมานเหมินท์. **นิทานพื้นบ้านศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

ประคอง นิมมานเหมินท์. **ตำนานและประเพณีการเซ่นไหว้วีรบุรุษ “หนง จ้อเกา”. วารสารภาษาและวรรณคดีไทย 25 (ธันวาคม 2551) : 22-48.**

ประจักษ์ สายแสง. **วรรณกรรมจากตำบลศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2516.

ปราณี วงษ์เทศ. **สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์**. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2543.

ปรียาร์ตน์ เชาวลิตประพันธ์. **การสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทย: การศึกษาอนุภาค
ทางคติชนวิทยา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิต
วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

แปลก สนธิรักษ์. **พจนานุกรมบาลี-ไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2506.

ผกา ปรีชาชาญ. **จำปาสีตัน: การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมล้านนาไทย อีสานและลาว**.
วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2535.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.

พรหมคุณาภรณ์, พระ. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส
อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551.

พิชิต อัครนิจ และคณะ. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทย**. ภาควิชา
ภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.

พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก. ที่ระลึกในงานทำบุญคล้ายวันเกิดครบ 75 ปี ท่านเจ้าคุณพระ
สุพรหมยานเถร (ทอง สิริมังคโล) 21 กันยายน 2541.

ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว, สุพัฒน์ ไตวิจักษณ์ชัยกุล, และสุวิภา จำปาวัลย์. **เจ้าหลวงคำแดง อารักษ์
เมืองของล้านนา**. เชียงใหม่: มิ่งเมือง, 2550.

มหาประภาส แก้วสุวรรณ, พระ. **ยักษ์ในพระไตรปิฎก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต,
สาขาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

มหาโยธิน ปัดชาสี, พระ. **การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมภาคเหนือและอีสานเรื่อง
นางแดงอ่อน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.

มหาศรียนต์ รัตนพรหม, พระ. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาไทยเรื่อง บั้วระวงศ์
หงส์อามาตย์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538.

มาลา คำจันทร์. **เรื่องเล่าจากดงลึก**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: มติชน, 2547.

ยุทธ เดชคำรณ. **นิทานชาวบ้านของไทย**. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, 2507.

ยุทธ เดชคำรณ. **นิทานท้องถิ่นของไทย**. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา, [ม.ป.ป.].

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพฯ:

ราชบัณฑิตยสถาน, 2545.

รัตน์ชัย สัจจพันธุ์. **ศาสตร์และศิลป์แห่งวรรณคดี**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น,
2544.

วิจิต แก้วจินดา. **เทวบุตรมารในคัมภีร์บาลีของพุทธศาสนาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์
ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

วิบูลย์วรรณ มุสิกะนุเคราะห์. **พุทธเสนกะ: การวินิจฉัยต้นฉบับและการศึกษาพฤติกรรมของ
ตัวละคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535.

วิลักษณ์ ศรีป่าซาง. **วรรณกรรมตำนานล้านนา: การศึกษาวิธีการสร้าง**. วิทยานิพนธ์
ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.

เวณี เพลงเออ, รวบรวม. **ด้วยปัญญาและความรัก: นิทานชาวเมืองเหนือ**. กรุงเทพฯ:
สยามสมาคมและสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519.

ศิริพร ณ ถลาง. **ในท้องถิ่นมีนิทานและการละเล่น การศึกษาคติชนในบริบททาง
สังคมไทย**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2539.

ศิริพร ณ ถลาง. **การวิเคราะห์ตำนานการสร้างโลกของคนไทย**. นนทบุรี: สถาบันวิจัย
และพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2539.

ศิริพร ณ ถลาง. **ชนชาติไทในนิทาน: แลลอดแวงคติชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน**.
กรุงเทพฯ: มติชน, 2545.

ศิริพร ณ ถลาง. **ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**.
กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2548.

สงวน โชติสุขรัตน์. **ประเพณีไทยภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2512.

สงวน โชติสุขรัตน์. **ประชุมตำนานลานนาไทย**. พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2515.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. **นิทานพื้นล้านล้านนา: เอกสารข้อมูล เล่ม 1-5**.
เชียงใหม่: ฝ่ายวิจัยล้านนา สถาบันวิจัยสังคม ร่วมกับ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2528.

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. **ตำนานเชียงใหม่ปางเดิม**. เชียงใหม่: มิ่งเมือง,
2537.

- สมเกียรติ ติดชัย, พระ. **วิเคราะห์ความเชื่อและค่านิยมจากนิทานพื้นบ้านของอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2550.
- สมพร ร่วมสุข. **วิเคราะห์บทบาทตัวละครมนุษย์ในบทละครในและบทละครนอก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2521.
- สร้อยดี อ่องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2551.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- สิงหะ วรรณสัย. ปรีวรรต. **อุสสาบารส วรรณกรรมล้านนาไทยสมัยพระเจ้ากือนา**. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519.
- สิงหะ วรรณสัย. ปรีวรรต. **หอรมาน**. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2520.
- สิงหะ วรรณสัย. ปรีวรรต. **พรหมจักร รามเกียรติ์ฉบับสำนวนภาษาล้านนาไทย**. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2522.
- สิงหะ วรรณสัย. ปรีวรรต. **โลกนัยชาดก**. หน่วยส่งเสริมศิลปศึกษาและวัฒนธรรมล้านนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2522.
- สิริวรรณ วงษ์ทัต. **การสร้างตัวละครปักษ์ในวรรณคดีไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, 2545.
- สุกัญญา สุขฉายา. พระร่วง: วีรบุรุษในประวัติศาสตร์และวีรบุรุษทางวัฒนธรรม. **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย** 16 (ธันวาคม 2542) : 212-216.
- สุชาติพิศ สว่างผล. **วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของชาวไทยยวน บ้านคลองน้ำไหล จังหวัดกำแพงเพชร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.
- สุภณิดา เชื้ออินตะ. **การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ในปัญญาชาดกฉบับล้านนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- สุรพล ดำริห์กุล. **ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: โครงการสืบสานมรดกวัฒนธรรมไทย, 2542.
- สุวิทย์ จิตรพลี. **คชนาม: การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขา

- จารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524.
- เสฐียรโกเศศ. **เมืองสวรรค์ ผิสงและเทวดา**. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์, 2503.
- เสน่หา บุญรักษ์. **วรรณกรรมคำขอของภาคเหนือ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519.
- เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. **สภาวะเหนือธรรมชาติในตำนานพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547.
- หทัยวรรณ ไชยะกุล. **การสร้างมุขตลกในเรื่องขำขันล้านนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2539.
- หนานเต้จา. **ประเพณีลานนาไทยและพิธีกรรมต่าง ๆ**. เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา, [ม.ป.ป.].
- อรนุช นิยมธรรม และวิรัช นิยมธรรม. นิต: ผีอารักษ์ในสังคมพม่า. ใน **พม่าอ่านไทย: ว่าด้วยประวัติศาสตร์และศิลปะไทยในทรรศนะพม่า**, หน้า 192-223. กรุงเทพฯ: มติชน, 2542.
- อรวรรณ กุหลาบรัตน์. **พระกู่เวรในวรรณคดีสันสกฤต**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ปวีรวรรต. **ตำนานเชียงใหม่**. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด เค. ้วยอาจ, ปวีรวรรต. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์บุ๊กส์, 2543.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ปวีรวรรต. **ตำนานธรรมิกราช**. เชียงใหม่: ศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมลานนาไทย วิทยาลัยครูเชียงใหม่, [ม.ป.ป.].
- อัมพวรรณ สุริยะไชย. **การศึกษาวิเคราะห์เรื่องสุพรมโม่กะหมาเก่าหาง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. **ตำนานและลักษณะความคิดทางประวัติศาสตร์ในล้านนาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 และ 21**. ใน **ความคิดทางประวัติศาสตร์และศาสตร์ของวิถีคิด: รวมบทความทางประวัติศาสตร์**, หน้า 24-44. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2543.
- อิสราพร พ้อมเพ็ญพันธุ์. **ชาตานิวรรณกรรมตะวันตกและมารานิวรรณกรรมไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. **วรรณกรรมลานนาไทยเรื่องหงส์หินของเจ้าสุริยวงศ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญา

- มหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. **เจ็ยก้อม: เรื่องขำขันล้านนา**. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2528.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. ปวีวรรณ. **สุวรรณหอยสังข์**. หน่วยส่งเสริมศิลปศึกษาและวัฒนธรรมล้านนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2528.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. **พจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2534.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. **วรรณกรรมล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.
- เอื้อนทิพย์ พิระเสถียร. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในปัญญาสชาดก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

ภาษาอังกฤษ

- Davids, T.W.Rhys, and Stede, William. **The Pali Text Society's Pali-English Dictionary**. London: The Pali Text Society, 1972.
- Fergusson, Jame. **Tree and Serpant Worship: Illustrations of Mythology and Art in India**. Delhi: Oriental Publishers, 1971.
- Jack Tresidder, General, Ed. **The Complete Dictionary of Symbols**. Sanfrancisco: Chronicle Books, 2005.
- Jobs, Gertrude. **Dictionary of Mythology, Folklore and Symbols**. 2 vols. New York: The Scarecrow Press, 1961.
- Leach, Maria, ed. **Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend**. New York: Funk & Wagnalls, 1984.
- Longman Dictionary of American English**, 2002.
- Malalasekera, G.P. **Dictionary of Pali Proper Names**. 2 vols. London: Luzac & Company Ltd, 1960.
- Monier- Williams, Sir Monier. **A Sanskrit- English Dictionary**. London: Oxford University Press, 1979.
- Propp, Vladimir. **Morphology of the Folktale**. Austin: University of Texas Press, 1968.

Routledge and Kegan, Paul, Eds. **A Dictionary of Symbols**. London: London and Henley Ltd, 1971.

The New Encyclopaedia Britannica. 5th (ed.). Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1991.

Thompson, Stith. **Motif-Index of Folk Literature**. 6 vols. Bloomington: Indiana University Press, 1960.

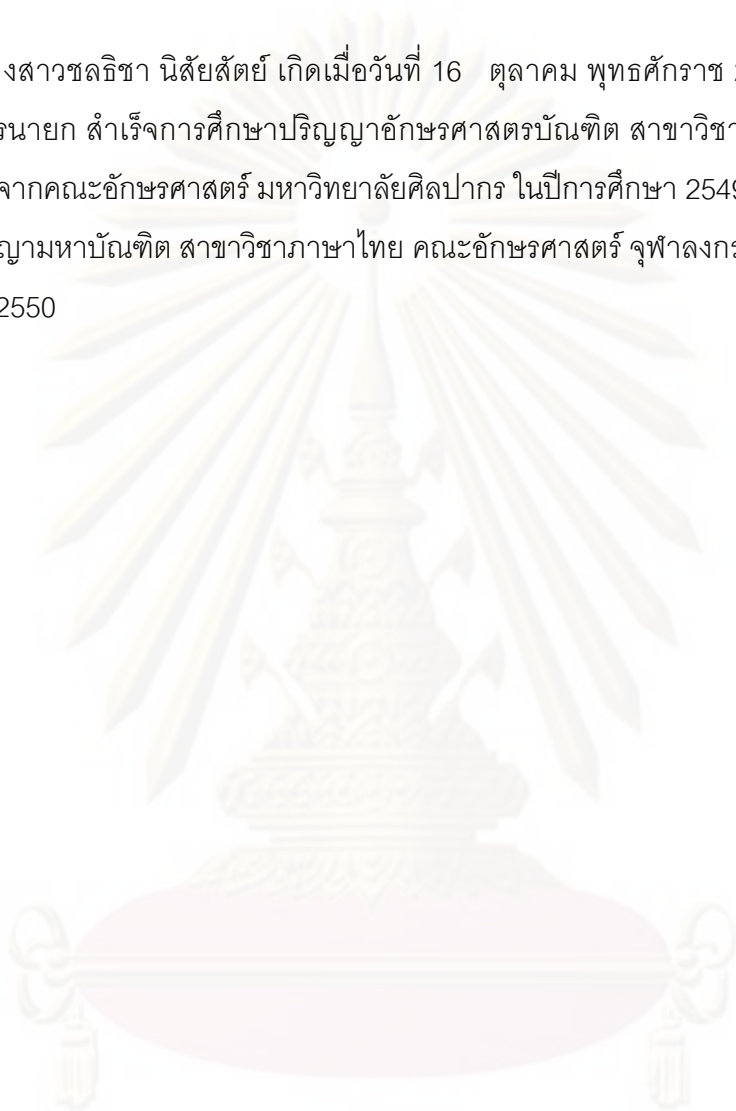

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวชลธิชา นิสัยสัตย์ เกิดเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พุทธศักราช 2526 ที่อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเอกภาษาจีน วิชาโท ภาษาไทย จากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ในปีการศึกษา 2549 และเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2550

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย